

4th Negyed.

1828.

Minerva' Czelja 's Foglalatja.

A' Folyó-Írásokot minden pallérozott Nemzetek úgy tekintették mindenkor, mint olyan eszközöket, mellyek által a' Nyelv' 's Tudományok' esmérte és kimiveltetése leg-hathatósabban mozdíttatik-élő. Nem is ok nélkül; mert olyan tudós-Térházak csak, mellyekben a' kisebb 's nagyobb Tudósoknak külömb-külömbféle munkáik, különösen az olyanok, mellyek kisebbek, mint-sem hogy egy egészét formálhatnának; de sokkal becsesebbek, mint-sem hogy semmivé légyenek, egygüvé rakatnak; 's e'képp' egy egész-be állíttatván, a' mondott czélna legtöbbet tehetnek. Ha igaz, hogy a' Tudományok' véghetetlenre terjedő mezeje bejárhatatlan, 's azoknak forrása kiapadhatatlan, — nem lehet mondani, hogy a' hasonló Gyűjtemények még az olyan Nemzeteknél is, mellyek a' Tudományok' felső lépcsőjén állanak, szükségtelenek volnának; — sőt mennél pallérozottabb valamely Nemzet, annál inkább bővölködik máig is az ilyes Gyűjteményekkel — ott pedig, hol a' Nemzet a' Nyelv' és Tudományok' kimiveltetésében, a' palléro-zottságnak még csak félmértekét sem érte-el, — mulhatatlanul is szükségesek. A' Ha-zai Literatúrának virágzásával szorossan öszve lévén köttetve a' Nemzeti dicsőség; annak előmenetelét segedelmesen munkálni, hazafiai kötelesség; 's ezen nemes buz-gásból kezdődött, ily nemes czélra rendeltetett ezen Folyó-Írás is; mellyet a' Ki-adó, ha a' hazafiai segedelem tőle meg nem vonatik, több esztendőkre is folytatni, 's minden esztendőben inkább-inkább tőkélletesíteni fáradohatatlanul igyekszik. Axon tár-gyak, mellyek e' Nemzeti Folyó-írásban állhatatosan felvétetnek és kiadatnak, e' követ-kezendők:

A' felsőbb Tudományokat szorossabban illető Értekezések; név szerént azok, mellyek a' Históriait, a' nevezetesebb Férjünk' és Asszonyok' élet-leírásait, a' Föld-leírás', — Ég-viárgálás' — Természet' tudományait, — Régiség' esmérteit, Statistikát 's a' t. leginkább annyiban illetik, a' mennyiben azoknak Hazánkra befolyások vagyon. Továbbá olyan tárgyak, mellyek a' hazánast gyönyörküdésével kötik-öszre; nevezetesen: Topographiai nevezetességek, Nemzetek' különös szokásai, Utazások', természeti-ritkaságok' leírása, szép Literatúrára tartozó vlg 's érzékeny rajzolatok, költemények; némelly kiválogatott jele-sebb poétai munkáscák, 's a' t. hasonlóan a' Hazára való tekintetből vétetve. Végtere a' Tudományok' és Mesterégek' állapota felől való tudósítások; úgymint: új találmányok, újonnan kijött könyvek, 's azoknak illendő szabadsággal való megítélése; házi 's mezei gazdálkodásra tartozó észrevételek, javallatok 's t. e'f.

Ezen Folyó-írás, minden harmadik holnap végivel és podig ezentül 8^{ad} Réthben negye-denként jelenik-meg, 's minden Negyedet egy nevezetes nagy Hazafinak jól eltalált képe fog ékesíteni. Az Elő-fizetés' árja szép medián papirosra 6 for. — Velinre 10 for. Conv-pé-náz, ide értvén a' szabad posta küldést. Az eddig megjelent 1825-ik 1826-ik 1827-ik és 1828-beli Polyamatok, öszvesen 20 Conv. for. találtatnak a' Kiadó Könyv-áros boltjában.

Kassa, Deczember 31-én 1828.

A' Kiadó és a' Redactzió.

ISTVÁNFY MIKLÓS
AL-NÁDOR ÉS MAGYAR TÖRTÉNET-ÍRÓ.
SZÜL. 1553^{sz} MEGHÓLT 1615^{sz}

A Bécsi Könyvtársó Jutalmazásából.

Felső Magyar-Országi

NEMZETI

FOLYÓÍRÁS.

1828.

Opto tibi vultum multa et praecleara ministris. Hor.

Negyedik Esztendei Folyamat. — IV^{dik} Negyed.

. OKTÓBER, NOVEMBER, DECEMBER.

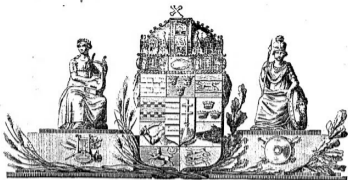
A Felsőges Kőr. Magyar Helytartó-Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN, CS. KIR. PRIV. KÖNYV-NYOMTATÓ ÉS ÁROS' BETŰVEL 'S KÖLTSÉGEIN.

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY.

ISTVÁNYFY MIKLÓS,

AL-NÁDOR ÉS MAGYAR TÖRTÉNET-ÍRÓ.

Oly Nemzet mely szerencsével forgatja fegyverét, gazdag 's nevezetes lehet; de a' bárdolatlanság egészen elborítja szellemét 's tetteit, melyeket az Unoka Ős atyjától halhat, csak külön 's másolt hozzá-adásokkal, vagy felette csonkúlva, vagy épen nem adja a' jövő kornak által. Csak akkor áll fényponton valamely Nemzet, ha a' birodalmak' hódítása zajával, a' gondolkodó tudós figyelmét a' jelenetekre szegezi, 's meguyítja keblének gazdag tárházát, ebből szorgalmával a' művelődés élernelit kiönti, hogy a' vadságot lesimitván a' gyöngéded neveltség, a' hősből emberi hőst tégyen, 's nyugalma' édes óráiban nem-csak harci riadásokról, hanem önn-valójáról, 's emberiségéről gondolkozzék. Ekkor a' szilaj indulatok megszelidülnek, a' Nemzet' minden mozdulata az érettség' bilyegével jelenénd-meg, 's magasságról semmi erő-sem sujthatja-le; mert a' győzni induló had-testnek, törvényt, módot, 's tanátsot ad, a' tudományos alkat' egészében.

Százada viszonságai hív fejtője' életét rajzolom Istvánffy Miklós életében. Eredetét Nemes szüléktől vevé, kik azt kétségkívül az akkori évek' zivatarjai között fegyverrel nyerték, valamint ezáltal készülének a' többi Istvánffyak is, kik Miklóssal együtt éltek, úgymint István és Pál dicsőséget aratni. Miklós kiról itt szóllunk 1535

született. A Tudományokat Olasz-oroszágba Bolognában 's Patáviumban szívtá lelké-
be, onné vizsziá-térvén Grütze Styria Fővárosszába fejezé-bé oskolai pályáját, 's
27 esztendő ifjú vála, midőn őt 'a tudós Esztergomi bíboros Oláh Miklós, ki, nem-
csak szerette, hanem gyakorolta-is 'a Tudományokat, fényes udvarához, mint nagy
lelkek és tudósok gyűlő-pontjához vevé. Istvánffy honi 's 'a Magyar Törvény nyelv-
vén kívül, folyvást 's ékesen beszélté 'a Görög, 's Ausoniai nyelvet, sőt 'a Latában 's
Görögben mind 'a kötött mind 'a kötetlen írás nemében hatalmas könnyűséggel, ma-
gas nyájassággal, és hevítő erővel bírt. A Phantásia tündér-honában csapongó ifjú
szellemének nem lehetett kívánatosabb és hasznosabb féke mint Oláhnak férjfiás méltó-
ságú érettsége. Elfolyván Oláh társaságában négy év, 'a szelid kegyencz, 1566 Zrínyi
Miklós 'a halhatatlan Szigeti nagy hős alatt kezdé 'a fegyvert ismérni 's használni. Illy
nagy emberekkel való szövetsége által csak hamar 'a Király ismeretségebe-is jutott,
'a ki őtet részént saját érdemei, részént mások ajánlásai miatt megkülömbözteté, elő-
re sejtén, mit hozánd vele még 'a jövendő.

1568, 'a zajos Po'sonyi Gyűlés alkalmával, ismeretes mint fogattattak-el Dobó
István és Balassa János, pusztán gyanúból-e? vagy valóban vétkesek voltak-e? nem
tudjuk; de az bizonyos, hogy 'a Po'sonyi tönlőcz leve lakó-helyek. Maximilián elme-
netele előtt Istvánffy által, írásban tudósítván őket hogy előkerülendő alkalommal nem
fog kézni dolgaikat megvizsgálni. — Azomban Balassa megjásztván az örök' figyelmét
elillant, Dobó pedig később büntelenek találtván régi szabadságát megnyerte.

Olly mostoha, olly nyugtalan évek borongtak akkor honunk felett, hogy azokat
valóban szakadatlan vér-ontások' zajos patakjának nevezhetjük, 's így Istvánffy 'a vér-
sikján-is vágyván fűzért gyűjteni, Zrínyi' dicsőséges lebukta után, hol Nádasdy Ferencz,
hol Pálffy Miklós alatt vitézkedett, úgy mindazonáltal; hogy vezéreinek egyszer'smind
tanácsadója-is lenne, 's innét könnyen megfőjthetni; miért feshete Istvánffy minden
hadi-készületet, minden helyet, várat, 's vezér tettet olly pontosan olly meglepő hű-
séggel; mert megszűnvn 'a fegyver-zaj, azt 'a minek szemtanúja volt munkájába
foglalta. Mind azon rövid riadalmak, szembetűnő haszon nélkül, temérek vérbe ke-
rültek, 's az volt fájdalmas; hogy 'a nyughatatlan Zápolya nyughatatlanabb fiának
'Sigmondnak Erdély Herczege' beavatkozása által, nem-csak 'a Tar hanem 'a Testvér
honfiai vére-is piritotta 'a közös bölcső' földjét, de 'a versegések még ennek 1571
történt halálával sem szűntek-meg, az Erdélyi Fejedelemségre többek vágyodván;
eggy 'a Törököt, más 'a Császárt, 'a harmadik 'a Lengyelt hívá segítségül, 's ezek
mind Magyar-Ország kebelében várták 'a sors intézését.

1576 Maximilián 'a Német Rendek' unszolására, 'a Római Sz. Birodalomban Re-
gensburgban tartott Gyűlést, minekutánna 'a Törökkel fegyvernyugvást kötött, 's Ma-
gyar-ország kormányját Károly testvéreére bízta volna. A Török mindazonáltal nem

tekintvén a' frigyét, azt minden legcsekélyebb oknál sértegette, bontogatta, 's harc- vadászásának felette kelletes volt Balassa János Kékkő Urának cselekedete, mellyért nem sokára bűnhőződött, ő — a' Törökökbe pusztítást tenni akarván, Pintér Benedeket Alve- zérét a' Kékkői Török rabokhoz zárata, 's általa arra ingerlé, hogy egy némelly kö- zülök kiváltsági bérért-való színelte kimenetel alkalmával, a' körül fekvő Török vezé- ket Kékkő' elfoglalására bírja, melly nékiek könnyen meghódulánd, ha elébb Ba- lassát eltakarítják. A' Török-rabok erre hajlandók voltak, 's hajlandóbbak a' vezérek, megjelentek, 's némellyek azon titkos úton mellyet Pintér kijelelt a' várba feljutot- tak; hanem a' külsők nem hallván az elrendelt jelt, csalárdíságot gyanítva a' vár elől el- irambottak. — Ez volt az oka, hogy a' felboszszontott Törökök minden tekintet nélkül Kékkő ostromához fogtak, 's ezt megvévén Divényt, 's Somosköt-is megvették.

Ennek híre a' Császárhoz kerülvén, Istvánffyknak egy hozzá írt levelében paran- csolta, hogy siessen Mustapha Budai Basához, és terjesztené elébe a' Török' hitetlen bánása-módját, emlékeztetné a' fegyver-szünet' pontjaira 's intené a' hadi-törvény el- len elfoglalt Várak' vissza-adására. Musztapha Istvánffy csinnal fogadta 's nyugodtan kihalgatá elő-adását, mellyre azt felelte: minckutánna a' nagy Szultán már mindenről tudósítva lenne, többé neki hatalmában nem áll a' Várakat vissza-adni, még azok eránt Urának további rendeléseit meg nem tudja, 's így Miklós minden fáradozása mellett-is, üres kézzel tért vissza.

Al-Nádornak nevezé a' Király, Czobor Imrénének nem rég történt halála után Ist- vánffy, 's a' Rendek minden részről megelégedéseket jelenték. — Miklós, a' mint maga írja, ugyan ezen Gyűlésben tevő le- esküjét, 's hivatalát a' mint a' jövő megbizonyítá, eske' sérelme nélkül mint hű-fia szép Honjának, híven 's érdemesen viselte. Ugyan ezen Gyűlésben Bánffy László, kinek mint Királyi Fő Lovász- mesternek kötelességében állott a' Király előtt a' mezítelen kardot vinni, megbetegedett; 's ezen megkülömböz- tető foglalatosság Istvánffyra biztatott.

Kevéssel, Istvánffy kinevezetése után, Báthory István Lengyel-ország' elfeledhe- tetlen Királya, 's ez előtt Erdély' Hercege, kiben magas lélek, mivelte elme, 's Nem- zetet magasítani 's boldogítani tudó tűz lakott, meghalt. Eonél Maximiliánnak kívá- natosabb nem törtéhetett, 's ő hiten hívé, hogy e' halál, egy szép, a' Magyarral igen hasonló szellemű Nemzet' thrónját kezébe játszá. — A' Gneseni Érsek Ország- Gyűlést hirdet Krakóba, 's a' Lengyel-Nemzet, melly valamint (nem most ugyan, de hajdon) a' Magyar, a' Fejedelmi szabad választást ki nem akarta kezéből csikarni en- gedni, három részre hajlott, egy 'Sigmundot Svécziái Király' fiát, Zamojszky János Cancellár zászlója alatt, kit Báthory igen szeretett, másika pedig ennek halálos ellen- sége Zborovszky Kristóf jeladására Maximiliánt, a' harmadik a' leggyengébb, Basíl Moszkva Herceg' János fiát választá Királyának. — Polgári had támadt, mellybe minden párt' elejére a' választott Király állott. Ütközetre került a' dolog, de 'Sigmund-

dot az Erdélyiek-is segítették, 's így Bicsinnél az erőtlenebb Maximilián csatát vesztvé, rabbá-is lett. Sajnos csapás volt ez a 'Császárra nézve, ámbár a 'Lengyelek' bánása módja felséges foglyokkal semmi veszedelmet-se sejtetett, mégis hamar követség ment Lengyel-országba, őt több Országok' reményét vissza-hozni. Az egész dologra elkerülhetetlen volt a 'Római Hierarcha' befolyása, ki maga helyett Aldobrandini Hypolit Cardinalist azután VIII-dik Kelemen neve alatt Pápát, kirendelt. A' Római Sz. Birodalom részéről Paulovics Szaniszo Olmúci Püspök, Rosenberg Wilmos Aranygyapjas vitéz, Poppel Kristóf Cseh Kincstárnok, a' Magyarok részéről Heresingcy Péter Győri Püspök és Istvánffy Miklós Al-Nádor, Szileziából Strain Richard, Kobencz János a' Német-rend Commendátora, a' Lengyel részről pedig Jeronimos Uladislaviai és Pomerániai Püspök, Janusz Osztrorogi Vezér, Gosztowszky Sztaniszló Rabai, Senoricz Kristóf Brestei, Palatinusok, Opolinszky András és Zamojszky János, gyültek össze mint Követek, nagy fénnel felkészülve. Hoszszas veltelkedések után Maximilián megszabadúlt. Mit tész a' tudomány 's ennek alkalmaztatása megmutatta Istvánffy ez alkalommal, úgy hogy Maximilián könnyű megszabadulásából, nem csekély dicsőséget tulajdoníthatott méltán magának, 1587-ben Januar. holdnapban.

Távolléte alatt Hassan és Safrár Basák háborgatták az országot, Magyar-ország nehány derék vitézt elvesztett, 's a' hadi kormány' nagyobb része Német kezekbe került. A' tellyes hatalom 1593 Hardeknek adatott által, akkor a' Királyiak, némellyek vágya szerint Esztergomot, másoké szerint, 's jlesen Hardek Fő hadi-vezér véleményje után Székes-Fehérvárt készultek ostromolni. A' nemesség és vitézség' virága táborozott a' síkon. Ott voltak Nádasdy Ferencz, Thúrzó György, Forgács Sigmond, Dersfy Ferencz, Telekesy Mihály, 's Istvánffy Miklós. Hardek feltételével ellenkeztek Zrínyi és Pálffy, 's Székes-Fehérvár ostromához nem akartak mozdúloi, úgy hogy Hardek kéntelen vala Istvánffyhoz folyamodni, 's ezt kérni, hogy szeliditené ezeknek háborgó sziveket, 's egyesitenék táboraikat az övével. — Nádasdy közben-vetése által itt-is sikerült Istvánffy Követsége, 's a' két hős Hardekkel egyesité válogatott csapatját, 's Székes-Fehérvár elfoglalása koszorúzta engedékenységet. Itt-is Istvánffy mind karddal, mind elmével, mind tollal hatalmasan munkálódott. Innét vezéri hatalommal küldetett Petrinia' ostromlására Pethő Gergellyel, de a' Török' erejét, míg számos segédek nem érkezének, meg-nem törhette.

Erdély' álhatatlan indulatú 's álhatatlan gondolkodású Fejedelme Batory 'Sigmond a' Császárral, sokoros levelek által kezdett Erdély' átadásáról dolgozni, a' dolognak melly Magyar-országra nézve olly sok és szép hasznot ígért, béfejezésére a' Császár Zuhay Istvánt Váci Püspököt, Nádasdy Ferenczet, és Pecz Bertalant rendelé, de Nádasdy útközbén megbetegedett, helyébe Istvánffy neveztetett követnek, ki társait csak Erdélyben érte utól. 'Sigmond illendő tisztelettel fogadta 1598-ban a' Követség-

get, 's viszonos idvezlések után azonnal az alkudozáshoz fogtak. Ezeknek következtében nem sokára, Naprady Dömötör Gyula-Fehérvári Püspök 's Bocskay István, ezek után a Magyarok, Szászok, és Székelyek eskék a 'követek' kezébe a Császárnak az örökös hűséget. 'Sigmund pedig lelépven Fejedelmi székéről a kormányba nem akart többé befolylni, hanem minden dolgokat mellyek csak némü némükép az ország-lást érdekelték átadá a 'Követeknek, sőt Jó'sika Istvánt is elébbi Cancellárját, ki hűség-telenséggel vádoltatott, a 'Követek őrzetére bízta, maga pedig magányúl élni Kisfaludra költözött, (kevással ez előtt Kovaesóczy Wolfgang Erdélyi szerencsétlen Cancellár birtokába) személyét illető dolgait rendbe szedni, 's békében élni, míg semmi-se tartóztatná Herczegségébe, 's Silésziába melly az alkudozások szerént néki jutott, mehetni, 's egyéb életét ott tölteni. Néhány holdnapok múlva Silésziába ment. Nőjét Mária Christiernát Kővárrott hagyván, a Császár ehez Istvánffy Miklóst küldé bizonyos levéllel, mellyben neki vagy Erdélyben való maradást Maximilián jövetelég, vagy pedig az annyához való vissza-térést ajánlá, a' gyászban öltözött Hölgy az utóbbi választá, 's néhány jeles Erdélyi Nemes kísérése alatt Kolo'svárra ment, Erdély dolgait igazgatni, a' hova Csáky István, Gicz Péter, Keresztúry Kristóf, Gróf Thurn 'Sigmund követték. Itt Maximilián-jötteig múlatott, azután az Annyához sietett. Azomban 'Sigmund csak-hamar megbánta tettét, Silésziából vissza-jött 's azonnal Erdélyt elfoglaltatta Bocskay által, sőt elfelejtven a Császári 's Királyi Követek' méltóságát, ezekkel nem épen legsimábbban bánott, a' mit eltörteni minden védelme se volt elegendő. A 'Követek minden módon törekedtek azon helyeket megtartani, mellyek a hűséget eskék; de sikertelen, míg végtére hosszas fáradtságok' haszontalanságát a Császár átlátta, 's őket Magyar-országba vissza-hívta.

Haza térvén Istvánffy, magas hivatala' dolgai foglalták-el a' fogyatlan zenebonák között, temérdek tárgy nyújtá magát a' Bíró elítélésére, mindazonáltal minden pörlekedések között egy-sem foglalá el annyira őt' mint Illésházy István 's Jó János Királyi képviselő az Ítéletekben ellen támasztott vádok, mellyek szerént mind a' kettő Felső sértőnek hirdettetett, 's az első ugyan Trencsínből Lengyel-országba talált menedéket birtoka' vesztése után, a' második pedig birtokával a' Pozsonyi tömlőszökbé életét-is elveszté. — Minekelötte Illésházy Lengyel-Országba futott volna, a' Császár Istvánffyt az ítélet' kihirdetésére meghívá, de ő ismérven a' törvények szentségét, nyílván megmondá Fejedelmének: hogy Nemzete' törvénye tiltja Külföldön ítéletet hozni. —

Bocskay-megunván minden nyereség mellett-is a'sok harcokat, de érezvén-is a' sebeket mellyeket a' felemelkedő Császári erő naponként fujtogatott, most-hajlandóbb vala mint valaha a' béke-kötésre. Követek választottak, 's a' béke Illésházy István hatalmas 's meszszelátó befolyásával, Istvánffy tanácsadásával 1606 a' Pozsonyi Gyűlés előtt kihirdettetett.

Rudolf halála után, Mátyás került a Magyar thronra 's koronázása' szertartása Po'sonyba volt elrendelve; mind jobbágyi kötelességénél, mind méltóságánál fogva megjelent Istvánffy is, ki már az élet terheitől elfárasztva inkább szerette a' nyugalmat, mindazonáltal annyi nyerseség lakta testét; hogy az örökké virágzó lélek' munkálódásait nem gátolta. Ohajtva ment azon Gyűlésre édes Nemzete' új Atyját látni, 's azon munkálódni, hogy azon sebeket, melyeket a' tudós Fejedelem' tudományokba merülése akartalan ejtett, ereje szeriut segítsen. Midőn szive buzgott Nemzete' boldogságáért, akkor lesett reá a' vész, mert midőn a' Duna túlsó partján műlatóságként Thúróczi Benedekkel lovagolva, a' guta lelé, 's ennek következtetésében, jobb keze megsujtva lévén, a' tudományoknak, melyek életének erősítő elemei valának, nem áldozhatta kényeként, hivatalát azonban az irigyek csevegései' megszégyenítésére, olly pontossággal 's nyersséggel viselte, mintha az egészséges lélek ép testet kórmányozott volna. Folytatta, de csak kivonásban történeti munkáját, 's a' négy utolsó könyv olly rövid, hogy az olvasó tudni vágyásának sok járatlan parlagot hagy.

Azokban napról-napra gyengültebb lett a' megcsontított test, 's 1615 éleje 80-ik esztendejében, Hazánk benne egy nagy isméretű Tüdöst, hű Polgárt, 's jó Vezért vesztett. Gyermekei Istvánffynak vagy nem voltak, vagy korán elveszté azokat, a' mit onnan lehet gyanítani, mivel saját keresményét Szlavóniában a' Zágrábi Jézus Társaságának hagyta, gyönyörű könyv-gyűjteményével együtt. *) A' mint Vnicsei sírásóból kitetszik, Nője Bajnai Bóth Erzsébet volt, a' kívül 35 esztendeig élt.

Történeti munkáját, mely-öt halhatatlanítja, Pázmán Péternek hagyá végső Intézetiben, ez tudta a' kimondhatatlan becsű kincset becsülni, 's nem sokára Hierat Antal betűivel Kölnben, a' tudós világ' vizsgálatjára bocsátá 1622 p. 428. Azokban a' Jezsuiták, kikaek kezeikben volt a' Tudós-világ, mindenütt szeddeltek, javítottak, ha javításnak lehet nevezni, és ezen kiadást tehát csak eredetinek tekinteni. Megjelent ugyan ezen munka 1685 ismét Kölnben, 's ugyan ott Keteler Jakab Jezsuita folytatásával, melly Istvánffy művéhez nem illik 1724, nyomtatattott Bécsben-is 1758.

Istvánffy' sztylje férjhas erejű, 's ifjú elevenségű 's mindenütt hűség a' vezére, 's igazság részre hajlás nélkül fáklýja. Munkája Bethlen munkájival való össze-hasonlítás által nyer nagyobb becsüt, vagy az által-is; mert mind a' két Író szorosabb közösülésben vala, úgy mint két ellenségeskedő Fejedelmek' Fő-tisztjei, 's mind a' kettő korok' történeteit igyekszik elő-adni, mind a' kettő nevezetes Hadi-vezér vala, 's mind a' két hazában követségek 's más egyéb alkalmak által jártas 's ismeretes.

Követség.

*) Hol lehetne ennek maradványairól valamit hallani? kétségkívül a' Történeti vizsgáló munkáinak nagy kincsek lapanganak on! — A' Kád.

mindenütt a' dolgot, az elementumok pedig viszik természetesen. Ő amott felbontván az előbbi kötéleket zavarba hozza a' részeket, és ez által az elementumoknak új és jobb megválaszthatásra ad alkalmat; itten még sűrűből atmosphérákat formálván széjlebb rugtatja az égi nagy testeket — azokat, melyek egygyvé ragadnának, hogy Unkenyes vonszódással mutassák-meg, ki melyik osztályba való?

2). Alkotó erőnek tisztább terményjei, az állós testek a' tűz' befolyása mellett jobban a' jobban állósodnak (solidescunt); mert a' felesleg való részek, a' vegyült atyafiságuk azok, melyek gyengébb szerkezetnek okai a' testben, a' tűz' többszöri ostromlása után kigyűllodás, gőz, párázatok útján kitarokodnak a' testből, és csak erősebb szövetük maradnak. Mennél több izbeli tűz' próbáját állotta-ki a' test; annál inkább tisztul a' heterogeneitástól, és szövete közeledik a' tiszta homogeneous és tehát tartósabb állapothoz. Ezek által pedig, ki nem látja, hogy így a' testnek izmosodni, keményebbedni, alkotásában erősödni, és így állandóságra készülnie kell?

3). Ezen klasszifikálás és erősödés munkának végbevitelére alkalmával egy különös lételre kivergődött égi-test, a' csillag, nem-csak az hogy nevezdik volumenében aggregatio és coalitio által a' feljebb érdekelte módon, és nagyobbúl — eleinte kis területű masszában fogantatva lévén; nem-csak az hogy a' vele történni szokott revolúziók közben néki simúl össze-állása formájára nézve, és gömbölyű figurát veszen-fel magára, a' mi szükséges a' foroghatás' rendes folyamatajára; hanem, a' mely eddig kifejtődése alatt helyzetére a' mozdulására nézve rendetlenkedett; idővel valami sereg' osztályába befogódik természetesen következő változások mellett, a' hol osztán mozdulása az idő-szakaszoknak pontosan felel, és reguláris járásává válván, járása formáját is a' pálya-kört, jobban a' jobban közelíti a' tökéletes gömbölyűhöz.

Az első esetben a' klasszifikálás' vagy rendbe-szedés', a' másodikban az erősödés', a' harmadikban a' formálás' munkája megy véghez a' világ. Ha szabad ezt a' hármat egyszerreval tökéletesedésnek nevezni; úgy a' világ, minthogy ez a' munka szüntelenül foly benne, a' két factor mivelkedése mellett tökéletesedik, még pedig a' közönséges rezultátumra nézve tökéletesedésnek a' részek, tehát az egész is.

144. Ezek szerint hát az egy-egy csillag' tökéletes vagy tökéletlen voltának megismerhetésére bizonyos jel léssen az ő fénye, figurája, járása és többire nagysága-is. Ezeknek mértéke fogja szabni a' csillag' tökéleteségének mértékét vagy grádusát.

Fénye azért, mert a' tűz', melyből a' fény jön, csak a' tisztább, keményebb és így tökéletesebb alkotású égi-testek körül székesedhetik annyira, hogy húzamos illuminációt tartsanak a' lángnak vagy természetese, vagy vissza-lövellése által, (§§. 124). Tehát, a' mely csillag vagy örökké ragyog, vagy elevebb fényű; az tökéletesebb alkotású másnál, mely különben van. — *Figurája és járása* azért, mert a' mint-közelebb vagy messzebb van a' tökéleteshez, a' gömbölyűhöz, úgy csillag' testének alkotása is kivan formálva, vagy nincsen még tökéletesen. *Nagysága* azért, mert természetesen fogantatva lévén, *kis korától* fogva nevezdik nagyobbra és nagyobbra; a' honnan a' test kisebb vagy nagyobb voltából annak idő-korát hozzá-vetöleg ítélnéni, ebből meg tökéleteség' grádusát. Tehát mennél nagyobb, fényesebb, gömbölyűbb és regulárisabb mozgású a' csillag; annál tökéletesebb, és ellenben tökéletlenebb.

A' nagyság eránt hozzá-vetőleg mondom, mert ha a' csillag szerentsébb környülményekben nevededett, ha nevedésekor teste kevesebb heterogeneitással, történet szerint alkotódott; akkor ő kisebb idő alatt nagyobb testű lehet annál, a' mely egy időse vele, de nem azon környülményekben neveltetett; mert ezen második esetben a' tűz sokat ronthat benne, a' mi már fel volt építve, és most újra kell építeni, az első esetben a' tűz csak tisztítja a' testet, csak tökéletesíti — mellesleg valóktól szabadítván. De csak azért alkalmasint többnyire úgy-is fog az lenni, hogy mennél nagyobb, annál tökéletesebb, ha a' fény-is hozzá adódik ezen criteriumhoz.

145. Már most, minden csillag mely maga tökéletessége' grádusára jutott arra, hogy fényes, nagy, gömbölyű, és reguláris járású legyen, csak idővel, sok próba-kiállítás után, nevedése és fogyasztása mellett, sok változások között kellett arra jutatnia, ha természetesen teremt, és nem teremlődött, csak idővel mondom. Ez a' harmadik factora. Ha tehát tökéletességre és nagyságokra nézve nem egyformák a' csillagok; úgy az időre nézve-is nem egyformák azok, hanem később vagy jókoribb termények, a' nagyobb testű és tökéletességű régiebb, ellenben a' fiatalabbi később. Már pedig hogy tökéletességre nézve nem egyformák, ezt világosan látni a' mi Napunk osztályából csillagok' példájából. De általában-is bizonyos az: hogy a' nagyobb rangú székesnek, milyen a' mi Napunk, akár-hogy is, szükségképen tökéletesebbnek és régiebbnek kell lenni a' maga drabantjainál. Tökéletesebbnek figurájára, erősségére, mozdulására nézve azért; hogy ő tartja a' centrumot és a' tűz' fociját; körülötte a' szüntelen láng. Ha tehát a' tűz nagyot foghatna rajta egyszer-egyszer; zavarba jönne figurája 's e' miatt mozdulása-is; és ekkor lehetetlen volna rendbe tartania a' maga osztályát. Nagyobbnak azért, hogy nem lehetnek hőldjai körülömben, hanemha kisebbek nálánál; (§ 87.) régiebbnek azért, mert a' hőldök csak azután törhetnek járást magoknak az ő forgó-körében, minekutánna ő más székes körül már rendszeren járt a' maga különös atmosphérájával együtt, és tehát minekutánna már tökéletes, — akkor, mikor az ő hőldjai még most lépnek a' tökéletességhez ahoz, hogy reguláris járásuk kezdjenek lenni.

Ebből következik, hogy mennél nagyobb rangú a' székes, annál tökéletesebb, és mennél tökéletesebb, annál régiebb. Tehát a' csillagok nem azon egy idejűek, a' nagyobb rangú székesek hamarabb lettek, az utóna-valók későbbben. És így a' világ' kifejtődése közé időt is hoztunk-be. Azok, kik vagy egyszerre teremtve, vagy öröktől valónak lenni hiszik a' világot; ehhez képest két extremumban járnak.

Legalább így felelhetni arra, a' mire eddig soha egy Cosmogoniszta se felelt, de még kérdésbe se merte hozni, azt t. i. hogy miért az egyik csillag kisebb, a' másik nagyobb?

146. Innen már azt-is nézhetni-ki környékesen, hogy tehát egy nevendék csillagnak meddig terjed nevedése, s mikor korosodik-meg? Az egy egészenk rendébe-való beszerkőztethetés nem engedheti vég nélkül nevedését az égi-testnek, sem valami feletteskedését; mert itt ilyen rendben (§. 82) proportzionak, grádusoknak, határoknak kell lenni, ha a' természet dolgozik benne, annál inkább pedig ha az ész. Mikor tökéletesebb a' csillag, mikor megtisztult, neki erősödött, mikor egy bizonyos osztályba, az atyafiság törvényje-szerént külön vált csillagok' seregébe állandó drabantnak állott-be? ak-

kor már koros — nevekede' határját majd elérte csillagi test. Továbbra nem igen nőhet azért, hogy már ezen osztály a' benne lévő testek' rendbe-szedésére nézve többire homogeneifikálva van már, és mennél keskenyebb határú az osztály' környéke: annál kevesebb módja lehet a' benne kerengőlének továbbra nevekedhetni; mert annál kevesebb mennyiséggel sergelhetnek ott egy sűrűbb Cháosz-ként a' klasszificálni való elemantumok, melytől nevekede'se függ a' köztők megforduló csillagnak (§ 133). De tehát, ellenben-is, mennél szélesebb kiterjedésű az osztály' környéke: annál inkább nevekedhetik a' csillag még azután-is, minekutánna oda állott-be állandónak, mert van hol és miben válogatni, 's magához színi az atyafiakat. Következésképp', a' mely csillagok az egész világ atmoszférájában szabadon tébolyognak ide 's tova vándorkodva a' határokon keresztül-kassúl, mint az üstökösök; azok leginkább nevekednek nagyságokban, és csak addig nevekednek a' nagyjából, még így vándorkodnak. A' mi Jupiterünk, ez a' nagy plánetá, vagy valami nagy osztálynak környékében, vagy igen sokáig vándorkodhatott valaha, hogy annyira felnőtt. A' kis Vasztról, Jónóról, Céresről ellenkezőleg kell itélni, vagy ezt, vagy azt: hogy valami csakély kiterjedésű osztály' spherájában termett, és nem-is mehetett-ki a' külsőbb országokra hosszabb vándorlásra. Minden esetre még tökéletlen, még fiatalabb korú csillag.

Egyéberánt az a' belsőbb jele annak, hogy már koros a' csillag, ha természet; mert ha természeti productum a' csillag, úgy néki, mikor már helyre-állott a' nevekede'se, és Constitutiójában tökéletesedett, minéműségére nézve csak-ugyan hasonlóknak kell lenni a' maga természetjéhez, a' nagy világhoz, nem-csak abban: hogy a' külsőválasztások és klasszificátsió meg legyen benne rendes szerkezet szerint, mint a' világ'összesességében; hanem abban-is, hogy a' természetjére való képesség fejlődjön-ki belőle szintűgy, mint az Universumból — az t. i. hogy tehát ő is *termékeny termény* legyen (productivum productum) és tehát hogy természetsszen, a' mi csak azután lehet; minekutánna az atmoszférája csendes temperatúrájú és magával mindenkor egyenlő levegő-ége van, az az: mikor már forgó-körére nézve-is tökéletes a' test. És így a' belső jel összejön a' külsővel.

147. De hát ugyan már mit természetene a' már így tökéletesedett csillag? Bizonyosan nem nagy világot, nem olyant, mint ő maga; mert ez az egésznek költségével terem (§ 142); hanem tehát legalább kis világokat teremnie kell — olyanokat, mint nálunk a' plánták, állatok, emberek, melyeket én *orgánumoknak* szoktam nevezni. Ezek ugyan véghetetlen kicsinyek ahhoz, melynek ágyából kelnek-ki, az Univerzumhoz-képest; de minőségekre nézve csak-ugyan hozzája hasonlók; mert azonkívül, hogy felületesen tekintve, ők-is egy mobile perpetuum formára vannak alkotva, mint a' nagy Univerzum, és fel-is lelkesítve belsőképen, hogy magoktól mozogjanak; megvan benne a' nagy világ' belső formája egészen, az, hogy a' rendes különválasztások 's szokott klasszificátsio mellett megvan rajtuk a' világ-képe — az állapotját 's változását ábrázoló ántagonia tökéletesen, t. i. a' természet két factorának, az alkotó és bontó erőnek egymást felváltó munkája, az élet és a' halál — csak-hogy kimondhatatlan kis compendiumban az időre nézve! Következésképp-is van ez az alkotmány' befejezésére, hogy t. i. minekutánna a' heterogeneitástól kitisztolt belsőjében, a' tűz által okozó revolutio alkalmával kitörni szokott háború megszüntével, nincsen többé helye a' természetes visszanyásznak, annak hogy az

alkotó és bontó erő felesen küzködjön az alkotmány' felállítására, minekutánna már tökéletes az alkotmány; tehát külsőjében a' felső színe körül őrzi a' maga játékát azon két factor, és mivel csendesen van az állapot; a' nagyobb fordítást okozható történet nélkül; tehát csendesen, az az: érezhetetlen apró fogásokban, milyen az organicumok' költönös természetése 's kimulása, — vigye maga fajját.

Azonban az is természetes, hogy mivel az organicumok magok sorsaikkal az egésznek képét ábrázolják, egészhez hasonlók lévén, tehát a' csillag, melynek territoriumán tanyáznak, nem maga, hanem egésznek nevébe természetse azokat, az az: csak mértéket adjon nagyságokra, vagy minőségökre, a' maga spherájához képest, csak fundust és fennállhatások' feltételét; a' többi az egésznek dolga. És ezt a' Filozofusok is mindenkor úgy hitték. Azért az organicumokat természet' productumainak neveztek, mint hogy az nem egy csillagra, a' hol amazok teremnek, nem egy részre, hanem az egészre kihat.

148. De tehát más világokon-is vannak olyféle organicumok szintűgy mint nálunk a' földön? A' ki csak valamennyire is képes közönségesíteni magát eszével az egész világ' összességére kiterjesztőleg, és nem csupán a' föld alkotmányához ragadni, mint a' csiga, vagy más buta állat; az nem kételkedik erről, de arról inkább kételkedik: hogy van-e jó dolgok azon Filozofusoknak, a' kik arról kételkednek, vagy csak úgy veszik, mint hühetőt, főképen, ha Isten-is vesznek-fel teoriájokban? Hiszen ha a' teremtő Isten' kormányja alatt van a' világ; úgy lehetetlen pusztán maradni annyi sok épületeknek, annyi derék alkotmánynak, inkább bizony az ő eszek pusztá — azoké, kik ezt a' pusztaságot merik állítani, mint már Palingenius is régen megmondotta nekik. — Az én theoriám ezerént szükségképen kell lenni olyan colonistáknak más világokon-is, nem-csak azért, hogy külvilágban a' földön lévőket lehetetlen genealogiáztatni, lehetetlen kiokoskodni, hogy hol vették tehát ezek magokat fel csak nálunk; hanem leginkább azért, hogy ilyenekre okvetetlen szükségök van az égi testeknek, és pedig mennél tökéletesebbek, annál inkább, a' mint mindjárt meglátjuk.

Ha a' teremtés' kizártaival okozodunk; úgy megkell adni: hogy nem más, hanem a' természet maga természet az organicumokat, a' természet felől pedig képtelenség gondolni, hogy elszigetelve dolgozik, minekutánna mindent egygüvé fűzött és munkája csak folytatólag megy az égen 's a' földön mindeneket egybe foglaló-képen. Képtelenség tehát, hogy csak a' földön természetse az organicumokat, és másutt nem. Teliden teli van a' világ ezekkel!

149. A' már egészen kifejtődött 's Constitutiójában tökéletesedett csillagnak műhatatlan szüksége van az organicumokra 's organizált részekre, azt mondán az imént. Úgy van, mert mivel ekkor már belsőjében megszűntek a' háborús revolúziók, ha külsőjében-is a' felületén szűnnek; úgy a' szüntelenül gőzölnöni való matériának nem léte miatt szűnnie kell a' különös áthmosphéra' készülhetése módjának-is; a' mi nélkül lehetetlen a' járás, és e' nélkül a' rend. Következésképen, a' gőzölés munkának soha egy csillagnál se lehet szűnnie, hanem örökké tartani, mint a' gőz-hajó machinában. Úgy de erre kívántatik, hogy a' csillagban, mely, ha már tökéletesedett, nem lehet többé alátékja a' nagyobb revolúzióknak, legyen könnyen gőzelkeny materia elegendő bővséggel — oly formán, mint nálunk a' földön az organicumok, a' víz, és ezek feléhez hason-

lök; melyeknek minden szempillantásban történő újjá-termesztésük 's kimulások, a' csupa emésztésből álló életek 's különbözőféle változások örökké foglaltassák a' természet két factorát, hogy e' soha se hagyja szünni rajta az alkotás' munkáját, hogy a' munkase szüntesse az egész alkotmány' fenn-álhatására szolgáló chémiát, mellynek örökké tartani-is kell, hogy a' világ' rendje tartson.

Ebből nem következik, hogy a' még tökéletlen égi-testekben is teremjenek tehát az organicumok, mint Bode Astronomus ájtatosságából reájok akarta fogni. Üstökösöknek nincsen szükségök az organicumokra, mert ezeknek teste most vándorlások közben tisztázván, 's meg-nem szűnő revoluczióknak kitétetve lévén mindég gőzölgő magától-is; és épen azért a' durvább 's temperatura nélkül lévő aer, a' kemény zivatarok miatt nem-is tenyésztetheti az eleveneket.

150. Gyönyörű következés a' mi ebből foly az: hogy tehát valamint az organicumoknak szükségök van a' csillagra, mellyen éljenek mint magok különös világán; úgy a' csillagnak viszont szükségök az organicumok arra, hogy ezeknek eszközlése után rendes járásba helyeztetődjön, 's mint része az egésznek bizonyos osztályban a' maga természetéhez közelebbikben fennálhasson. A' csillag, fundust eszközlő az organicumok' számára, és az organicumok feltételt az övére. vissza-adják egymásnak a' költsönt, nagyok a' kicsinyekkel kezdet fognak a' költsönös fenntartás eránt! — Te ember, mikor te egy férget tapodsz láboddal, vagy mikor a' plánták', 's állatok' fajtát pusztítod, jön-e eszedbe, hogy ime szüksége van arra a' természetnek, hogy a' székes rangu csillag, olyan mint ez a' te Napod, melly életet lehel beléd, — nem lehet-el ilyenek nélkül, hogy az egész világ' alkotmányán-k ez-is egyik nem megvetendő eszköze!

Mínt hogy a' csillagnak szükségök az organicumok, ezeket pedig a' közönség természetzi az ő számára, látni való, hogy tehát a' résznek szükségét az egész közönség pótolja, 's tehát viszontag a' közönségét-is minden 's akármellyik rész maga értékéhez képest. Ennek eszközlését értd a' 130, 142 §§-kból. Csupa összefogódzások ezek, és olyan közönsület, mint az organicum testben, mellyben egy részt se illethetni, hogy az egész ne érezzen.

És ez azon utolsó szem a' lincz-karikán, melly befejezi az egész kerületet, nagyokat a' kicsinyekkel egy költsönös eszközlés' fejébe egygyüvé kapcsolván a' szerént, a' mint 66 §-ban megígértem. Ez az, a' mi utolsó documentumot ad arról: hogy tehát a' világ' mindenestül egy valóságos organizmus, a' mindenfélének egy egészbe-való olyan szerkezetése, a' hol minden rész az egészből él, és ezt viszont élteti-is maga részéről, mint valami plánta, vagy állati testben.

151. Minekutánna már tökéletesedett, korosodott a' csillag, mennyi ideig tart osztán fennléte, mikor bomlik-el, vagy talán soha-sem?

Ha romolhatóságának okát tekintjük, akár belső, akár külsőképen; úgy ezen theoria' következtetésében tellyességgel nem foghatni-meg, minél fogva bomolhatnék-el tehát a' már egyszer tökélessé lett csillagi alkotmány; mert a' mi az alkotó részeit illeti, ezekben minden elementum egymáshoz költsönbe húz, és minden egyes a' többség mellett tartván összefogódzva erősen áll a' már kiválasztott, kitisztált atyafiság szerént (§ 143), fog-is úgy állani 's tartani megválhatatlanul, valaméddig mindeniknek természetisége tart, az,

hogy húzson, e' pedig tart valameddig elementumok tartanak, és az elementumok' semmivé levése képzelhetetlen. A' mi pedig a' külső okot illeti, mely szerint elkellene bomolni a' más tökéletesült csillagnak; az nem lehet más, hanem-ha a' bontó erő vagy a' tűz. Ugy de ezen theoria szerint a' néki tisztult, az egyfésült test' szövetét nem bonthatja a' tűz; mert belsőjében magától és természetesen nem székesedhet neki úgy, mint a' hámorbelli kemenczében, mikor érczet, vagy követ olvasztani kell, nem székesedhetik azért, mert a' tökéletesen kitisztultban nintsen semmi heterogeneitás (§ 143); külsője körül pedig, mivel innen széjjel kell lövettetnie a' körül álló tájékokra (§ 115) és e' miatt erejében megozlania, ha székesedik - is; ha lángba borúl-is, még sem állapodhatik meg annyira, hogy veszedelmes ostromként rajta a' homogeneous szöveten keresztül hatlasson (§ 115). Tehát a' tökéletesebb égi-testek, millyenek a' nagyobb rangú székesek, magától a' természetől, a' már egyszer így felállott folyamatja szerint, valami örökké tartóságra készítettnek és mintegy halhatatlannokká lesznek.

Következésképen, ha némely égi-testek örökségre kiszánva állandóul maradnak; a' már tökéletesedtek, és mások megint az alatt teremnek, nevedednek, tökéletesednek; úgy látni-való, hogy tehát *szaporodik a' világ!*

Ez ellen lehetetlen kifogni másképp, hanem vagy az egész theoriát rontani, vagy ennek következtében analogizálni organicumok' példájából, hogy t. i. a' csillag is organicum maga nemében, mert termékeny termény; tehát az ő alkotmánya is elbomlik valahára és vége lesz, mint valami plántának, ha egyszer kezdete volt, már pedig kellett lenni kezdetének, ha gömbölyű test, mert illy figurát csak nevedése közben, és így kezdete után vehetett-fel magára (§ 141). Jól van, én megengedem; csak-hogy ne legyünk igazságtalanok a' következtetésben. Azt megkell adni, hogy ha organicum módjára lett 'stermett a' csillag; úgy organicum módjára múlik-is el — állatok' és plánták' példajaként, az az: sokkal több ideig él, sem hogy a' mennyűg nevededett, és tehát míg egy elmúlik, addig száz-is terem más. És így e' szerint-is csak-ugyan *szaporodik a' világ.*

152. Már most meglehet nézni, ha tetszik, a' természet' (Natura) belsőbb képét annak fő-vonásai szerint, az eddig mondottak' következtetésében.

Ez nem minden testek', vagy ezekben munkáló erők' 's tulajdonok' Szakszerűsége, mint a' metaphisicusok szárazon veszik, 's az alatt semmit-se mondanak; hanem a' természet, a' mint azt ilten egy az egész mindenre kiható felfogás szerint kell tekinteni inkább annak az Szakszerűségnek munkálása közben van a' *fortély*, mely szerint minden különös, valamint eredetét, fennlétét, 's munkássága' módját a' közönségből veszi (§§ 130, 141); ugy maga különösségével áldozik - is ezen közönségnek, (§ 133.) és illy áldozatja mellett a' közönséget constituálván 's tartván maga-is a' többiek közt épül, tökéletesedik és fennáll (§ 143). Egy örökséget ábrázoló circulus ez, és olyan letake, mely akár-mi szép Morálra baüllik. Ugyan-is e' szerint, minden, a' mi a' testi világban él, a' mi dolgozik, csak költsön él, költsön dolgozik, úgy él maga számára másokból; hogy belőle mások is éljenek; úgy dolgozik maga kezére mások között; hogy oda háromljk dolga a' nagy közönség' számára. Gyönyörü ez, ha ez a' természet! és ennek osztán elibe van téve az az örökső törvény: hogy „Crescite, et multiplicemini!” az az: a' mi

természet szerént terem, természetesen-is, szaporodjon és tökéletesedjen! A természetnek tehát termékenynek kell lenni, szaporítóknak, tökéletesíthetőnek. És mire tudná ezt az ember alkalmaztatni másra, hanemha a világon lévő testekre — mindnyájokra? A természet semmi a testek' összesége nélkül; és akkor-is semmi, ha a' termés kizáratik belőle!

Azok, kik a' természet conceptusába *törökédést* (Étrésen, nisus) tesznek-belé; többet mondanak ugyan a' száraz metaphysikusoknál; de értelemök csak ugy-is egy oldalú, csak egy vonás, melyet én-is említettem § 98; mert nem foglaltatik benne a' második factor is, a' bontó erő, mely nem törökedik, hanem hatóskodik és ront.

153. Öröktől fogva e történiék ez a' fortély a' világgal, vagy csak idővel kezdett és ideig tart? a' természetnek ezen adott graphiája szerint lehetetlen határozni, és hátrafelé menve gondolattal — az-az: a' múltakra nézve inkább úgy kimeríthetetlen örökösösgre igazították az eruber. Es a' kérdés már a' természet felett fog nézni és adni egy Compászt, mely után kievezhetünk a' gondolatok' tengeréből. Ideje-is lenne már agyszer.

Ha egyenként nézzük a' világ' részeit; úgy itten egysem mutat valami örökösöset, mert minden égi-test többé vagy kevésbé tökéletes gömböly. Ezt a' formát nem vehette egyszerűre-fel magára természetesen, hanem idővel sok változások után juthatott res, kicsinyeségtől fogva lassanként formálódván, maga nevedése és tűz által való pallérozódása mellett; (§ 141) tehát teremt valaha, és így kezdett lenni, nem öröktől van. Minden, minden égi testről sorba ez az ítélet! Ha a' részek nem örökösök; hogy lenne örökös az egész? Azonban, ha nem a' részeket, de a' sort és a' módot vesszük tekintetbe; úgy lehetetlen kivergődni az örökké valóság' mélységéből. Mert noha időben lett minden égi-test, és csak idővel juthatott mostani állapotja' formájára; még-is mivel csak a' közönység természetli a' különösöket, szükségképen meg kell annak lenni; hogy minék-előtte a' különösök teremjenek és nevedjenek a' feljebb leírt környülmények szerént, már az előtt készen legyen; és meglegyen a' közönység, az egész rend — a' 142 §-ban érdekliképen, melynek összeseges befolyásától fogantasson és benne való vándorlása közben neveltesen-fel valami x csillag. Nevezük ezt az x csillag' létét megelőző rendet 2-diknak, a' 2-ik rendben lévő csillagról, mindenikről ugyan azon kérdés jön elő, a' hogyan lett származása 's felnevelkedése eránt, és a' gondolkozó innen átásították megint hátrább a' P rendre, mint már a' 2-nak megelőzőjére, innen meg O-ra; és így tovább vég nélkül. Örökösöge megy ez, a parte priori.

Szembetűnő is az tsak-ugyan a' természet' fortélyának akármí csekély fogásaiban is t. i. hogy a' halandóság felváltva játszik a' halhatatlansággal, a' múlandóság pedig az örökösösgel. Ezt a' földünkön teremni, élni és halni szokott gyarló organicumok' példája-is eléggé bizonyítja. A' hangya, és a' fűvetake, melyet minden állat tapos és emészt, kevés ideig él és hamar elhal maga mint különös, azonban hogy az ő fajja (a' rend, a' közönység) halhatatlankodik. Ez örökösöset ábrázol; amax ideig-való lételt. A' természet véghetlenséget affectál minden munkáiban. Valami cauda valóság ez!

154. Próbáljunk most előre felé menni gondolattal, az-az: a' mostani epochától jövődőre kinézőleg (a parte posteriori):

Szaporodik a' világ, tökéletesedik a' világ. Más és más égi-testek, új meg' új csillagok időről-időre teremnek, nevednek, tökéletesednek, a' mellett hogy a' régiek is meg-

maradnak és állandó erősséggel truttzolják az esztendőök' ezereit. A' különbözőök szaporodása mellett szaporodnak a' Rendek, sokasodnak a' Systemák, bővíl a' világ összessége. A' mennyi világlóság van a' világon, a' mennyi fényes fáklyák ragyognak oda-fenn az egeken; szinte annyi tanúji vannak ezen igazságnak. Mind ezek arra mutatnak, hogy a' természet új és új termésekre erőlködik; mert ezek lángok, munkák, olvasztások, chemia, melyre természetesen következni kell a' forrasztásnak, vagy-is az alkotású' munkának. Azomban az égi-testek tökéletesednek nem-csak külső formájokra, hanem belső megállapodásokra nézve-is, mennél több ideig éltek; elementumjok a' tűz miatt új megválasztásokat tesznek; ezek után a' részek - is és a' compositziók, jobban 's jobban klaszifikálódának, familiákra 's rendekre szorosabban oszolnak minden revoluzió' alkalmazásával, 's a' t. Hogy az nem volt olyan tökéletességben ez-előtt megtetszik abból: hogy idővel tökéletesedhetnek teméntelen sok égi-testek, melyeknek ez-előtt nem valának — t. i. a' napok 's a' nagyobb rangú székeseek. Hogy ezután-is még jobban tökéletesedik a' világ, megtetszik abból: hogy a' sok üstökös-csillag, mint meg- annyi új nevendékje a' természetnek, sok rendtelenségben van még mind formájára 's járására, mind alkotására nézve, nincsen még kitisztítva a' heterogenitástól; a' compositzio tökéletlen, idomtalan 's belsőképen nintsen erősödve 's a' t. még ezekből székes rangú csillagok is lesznek valaha, és ilyenek voltak valaha a' mostani fényes és más tökéletes napok, 's a' t. — Ez áll, mint resultatum az egész theoriából.

Kérdés hát! Lesz' e' valaha vége ezen processusnak, vagy soha-sem? Ha vége lesz; úgy most a' világ, vagy kifejtődése', vagy tökéletesedése' szakasszrát futja, 's tehát kezdet-is valaha chez, és így nem öröktől fogva van. Úgy de ha kezdett, az lehetetlen volt máskép' hanem-ha egyszerre termett egy-egész rend, egyszerre lett készen (§ 183) a' mi csak teremés, és tehát természet feletti munka által lehetséges. Ha pedig nem lesz' vége a' processusnak: úgy kezdete sem volt, hanem öröktől fogva folytatódik, és örökké-is fog. Úgy de erre materia nem jut; mert a' világ szaporodik 's azomban maaszájára nézve nem véghetetlen, mert organizmus, (§ 150) tehát nem telhetik belőle-ki az örökké tartandó fejtődésre való materia; tehát megint szükséges a' teremés' actusa, hogy semmiből adjon materiát. Itt az Isten! és pedig mint Teremés — az első esetben a' világ formájára, a' másodikban materiájára nézve. Hála Istennek, én a' parton vagyok!

Az Isten a' világból és a' természettől — ezen 5 legdicsebb remekjétől gondolattal kizárni, mikor az ember a' nagy Mindenség' tüneményeit vizsgálja, és a' nélkül, (principium nélkül!) okoskodni oly nehéz, mint a' nagy világoosság miatt olvasni. Spinozának (originalis férfitó volt az mindengyalázatja mellett-is) és Schellingnek könnyű volt, mert ők onnan indultak-ki, a' hová én fáradtságosan jutottam resultatumban; és hogy consequenter menjek, még a' finalitást-is kizártam az okoskodásból, melynek nebétségét csak az tudja; a' ki próbál.

155. Akár örökké, akár idő-közben valónak tegyük a' világot, még-is Isten benne a' principium minden esetre; és ezzel mindjárt tökéletes a' systema, mi meg világosra megyünk-ki. Futtassuk-meg a' theoriát próbára és berekesztőleg, ezt a' principiumot applicálva a' természet' dolgaira, hogyan ütnek-ki már most? Az Isten vévén-fel principiumul:

F. M. Or. *Miterva* 4. *Negyed*. 1828.

1). A' természet' tükét könnyű felfedezni, azt a' fortélyt a' világ dolgai' folyamatjában, mely szerint minden különös a' költsönös eszközés' fejébe majd úgy paroláz a' közönséggel, mint a' mus'ikális hármóniában egy-egy tonus az egész összesség' hangjával, (§ 152.) ugyan paroláz vaktában magára, de cél-erányosan az egészre tekintve. Ezt nem teheti a' természet maga, (valóság nélkül pedig a' természet csak pusztá szó) nem teheti, mert ennek Intézetében nincsen más, se több agens e' kettőnél, u. m. alkotó és oszlato erőnél; ennek pedig ha lenne-is arra-való tehetősége, még-is az egymással szünetlenül tartó visszázkodás miatt mellyel egészen elfogódik, érkezése 's módja nincsen, nem-is lehet, arra t. i. hogy resultatúra is ügyeljen, mikor mással foglalkodik; már pedig resultatumtól függ az a' dicsért fortély. Nem! egy fő Agensnek dolga ez, egy mindenható Principiumnak, ki az egész mechanizmus felett emelkedve koránny alatt tartja az egész világ dolgai' folyását, 's mindennek fogását a' közönséges resultatúra kintző Plánuma szerint vezérelti, mint a' hármóniában a' Director. Ezt pedig teszi az Isten, — ez az ő foglalatossága a' testi világban.

2). Nem-csak az, hogy az életnek, melly az egész természetben legszebbet játszik, és a' fényvel paroláson hirdeti a' világ' halhatatlan lelkét, originálját az Istenben találjuk; hanem azt a' fortélyos constructiót az organicumok 'életében, a' világ' kis példányokban való nagy csudáját, azt: melly szerint egy kis féreg testében (élete' tokjában) le van másolva a' temérdek nagy Univerzum maga külső 's belső constitutziója szerint véghetetlen parányi foglalatban; (§ 147) és megfordítva, megint: egy okos féreg, képzeletével kiterjeszkedik az egész széles világra annak minden temérdeksége szerint (§ 91); — mondom, ezt a' csuda constructiót, mi az Isten felvétele mellett értjük némű-néműképen, a' képen t. i. hogy az Isten, mint mindenható factor (ha szabad így rebegni!) eszközölteti ezt a' természet által maga fentebbi Intézetből céljaiból; de a' mellyeket vizsgálni nem ide való dolog. És így itt Isten' eszmérése mellett világosabbra megyünk-ki, különben csak vakoskodunk a' természet' pusztá említésével, de meg-se érthetőségével.

3). Az örököség' és mulandóság' tüneményit, melly kettő egymást fel-váltva csudálatosan játszik nem-csak az organicumok' élete-históriáján keresztül; hanem minden dolgaiban a' világnak, (§ 153.) így magyarázhatni már most; mind ezek eredetiképen azon Fő-principiumnak, a' ki örökké él és másokat is életet, teremtettjei lévén, hogy a' teremő Atyának hasonlatosságát 's erejét (origináljok' helyegét) mutassák magokon, olly intézet szerint élnek, mintha örökkösen élének; de minthogy örökös, vagy-is véghetetlen idejű élet nem férhet az ő véges voltokhoz; egy részről ezt, másról megint amaz tellyesítik életökkel, az-az: individualitásokban múlnak ugyan-el, vagy ha azt szabad mondani, halnak kifelé egyenként, de a' közönségek, a' rend, az összesség, halhatatlan marad. Azért a' világ' egész alkotmányjáról, a' szerint a' mint az ezen theóriában le van rajzolva, képzelní se lehet hogy miként tudna elhálni, vagy felbomolhatni végképen. Dehogy hal-el! élni fog az mindég, mert halhatatlan principiuma az Isten, teremő hatalommal éltetni fogja mind örökké!

4). Most már azt-is érthetni, mint lehet az: hogy a' természet' munkájában az élet 's szaporodás mellett a' tökéletesebbedés' processusa-is lefoly, még pedig nagy fogásokban. (§ 143.) A' tökéletesség' folyamatja a' természetben nyilván-való nyoma az Isten'

belé-elegyedésnek, 's valóságos czimere egy határtalan belátású észnek; mert arra kívántatik, hogy a' mostani állapot egybe-vetődjön a' jövőendőbelivel és ahoz képest intézetesen a' mostani ahoz, a' mi még nincsen valódiban, hanem csak idéában; úgy de arra az egész jövőendőre való kilátás szükséges, arra a' jövőendőre, mellyben ezután fog lenni a' világ; a' mi csak egy mindent-tudótól telhetik.

Ha hát az előbbiekhez *mindenhatóság* kellett, hogy az egybe-köttetés felett emelkedve kormányozza a' minden dolgok' folyását; úgy most, hogy a' tökéllétesítés' folyamatját vihesse, *mindent-tudóság* kívántatik, hogy előre lásson minden időközön keresztül. És így az Isten' tulajdonságai is kifejtődhetnek principium' applicálása közben.

5). Egyéberánt Isten, Fő-principiumúl vezetvén-be a' természet' dolgaiba, a' gondolkozás tellyesen bezáródik, 's úgy mind a' természet', mind az elmékedés' Systemája tökéllétes; mert az alkotó és az osztató factor közzé, melly kettő egymással visszaílkodólag mindent viszen véghez a' természetben, (§ 96.) jön egy harmadik, mint rendbentartó principium, teremtoi hatalommal (Élet' 's halál' ura). És most nem képtelenség, hogy ama kettő közzül az egyik mindég ellenére jár a' másiknak, 's azomban a' dolog még-is cél-erányosan esik-ki az egésznek jobb voltára, t. i. egy harmadiknak, mint fő Agensnek méréséklése mellett és kormánya alatt. A' Systema hát most: *Theis*, (alkotó-erő), az a' mi a' rendes systemához szükségképen kívántatik.

6). És már most az elmékedésnek nagy könnyítésére fog szolgálni, hogy már ezután a' *finálításból*-is szabad, de kell-is ottan ottan okoskodni; mert a' világ' teremtoje 's kormányozója az Isten, fő okosság lévén, mellynek intézete után jár a' természet, csak cél-erányosan viszi, vagy viteli véghez a' dolgokat. Ha mi még-is képesek volnánk megfoghatni észszel az ő céljait! ugyan azért vigyázva 's kímélve kell élni ezen drága Compászszal; ezen felséges és csak Istenhez illő dolgok' vizsgálásában!

És ezzel én is véget vetek a' Systematizálásnak. Ki-merítettem, a' mi a' theoriához tartozandó volt. A' természet' nagy fogású tüneménykedésének vizsgálásában Isten nélkül indúltam ugyan-ki, de reá jutottam a' resultátumokban; és ezt, mint principiumot felvévén, megfuttattam a' gondolkodás' rendjét vissza-felé applicatura gyanánt, próbára, hogy mint esik-ki hát ezzel a' theoria? Nékem úgy tetszik, hogy jól. —

E' lenne tehát a' világ' Systemája az én gondolkodásom szerint, és gondolkozás' virágja-is a' szerint, a' mint a' fenttebbi §-ban érintettem. Azomban ez az enyim épen nem virág; — csak egy idétlen csemete ez!

Ambár ugyan fogásomhoz-képest még hátra van egy véd-erő, a' Tünemények' magyarázatja az általam felvett mód szerint; de én azért most-is szabadítom az Ellen-írótt, ha kinek tetszik hozzá fogni az én theoriámhoz, csak azt kérem-ki magamnak; hogy osztán *magyarul beszéljen velem*, az-as: ne a' külföldiektől költsönözött észszel, hanem maga fejéből indúljon-ki, úgy a' mint én cselekedtem; és ha rontja az enyimet, állítson jobbat, vagy legalább más olyant.

Dölvics Bas. Ungvári Parochus.

2.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

Tizenkettedik Levél. Polyklet Krantorhoz.

Róma' polgári alkotmányja. — Patriciusok. — Lovagok. — Plebejusok. — Tribusok. —
Curták. — Nép-szakaszok. — Centuriák. — Comiták.

Minekutánna a Rómaiak' szokássá vált erköltséit számodra lerajzolnám, szükségesnek tartom polgári igazgatásaik' módját tudnodra adni. Jóllehet ezen tárgy igen sok nehézségekkel jár, még-is próbát teszek benne; 's ha még olly tökéletlennek fog-is látszani rajzolatom, még-is elhíheted hogy sok munkámba került. A' történet-írók kiket olvastam, csak nagyon híjánosan világosítottak-fel. Némelykor egészen ellenkeznek azok egymással, sőt még magokkal sem mindenkor egyeznek-meg. Minthogy csak hazájok fia' számára írnak, felteszik hogy olvasóik' a' Rómaiak' alap-törvényeit ismerik, 's nem máskép hanem - csak fáradtságos összehasonlítások 's az-írást-ismert találatok adósításoknak egybe-szedése által, lehet az egésznek helyes ismeretere jutni. Te kifogás-pótolni 's egészíteni festésemnek híjánosságait, a' te szentelj tökéletesei fogják látni azon alapokat, mellyeken ezen rémitő Colossus nyugszik, 's az időközön keresztül jágván meg-fogod határozni meddig állhat az fenn.

A' Római köz-társaság egész valóságában különböz a' mienktől, részszertint polgári karjainak és rendjeinek különbféle jussai által, részszertint azon mód által, mellyel ezen jussokkal élnek. Athénben és csak-nem minden Görög-bországi tartományokban, a' nép a' királyság eltöröltetése után, jussainak teljes birtokába lépven a' felső hatalmat magáévá tette. Igaz, hogy a' régi 's mindég gazdag és hatalmas familiák utóbb-is nagy befolyással bírtak az országos dolgokban; de az ő hatalmok inkább tselakedeteikben állott-mint jussaikban; a' szegényebb polgároknak a' törvényes egyenlőség vizsgálataokra szolgált. Itt nem úgy van a' dolog Tarquinius' elkergettetése után, a' polgári igazgatás-nem szállott egészen a' népre; a' királyság csak megtörött de nem töröltetett-el egészen; annak törvényei sokáig fennmaradtak bizonyos számú familiáknak birtokában, mellyek olly sok privilegiumokat tartottak-meg magoknak; hogy azok miatt a' népnak polgári egyenlősége nem egyéb volt, hanem-csak tsaló képselet. Minden intézetek, mellyeket a' Királyok a' polgároknak egymástól elvlasztása 's erejüknek megosztalása végett kidöntak, gondo-

san fenntaraszattak. A nép apródonként erejét érezni kezdé, megtámadta a felsőbb rendeket, s szüntelen üldözte azokat; kitsinyenként el-is ragadta tőlök legfontosabb elsőszégekét, s a nélkül hogy a régi eleik által megerősített rendet felforgatni látszott volna, a hatalmat magévá tette; a méltóságok neveit mindenkor tiszteletben tartván. Romulus, ki az általa össze-gyűjtött embereknek elsőben szabott törvényeket, legelsőször két rendbéliekre osztotta őket, Senátorokra és népre. A Senátust olyan polgárokból alkotta össze, kik idejek, értelmök, és gazdaságjok által magokat a többiek felett megkülömböztették. Ezek a Királynak tanácsossai voltak, s mikor maga a tőborba mentt, otthon annak képét viselték. Ezen gyűlésnek hatalma, mely a Királyok alatt megvolt szorítva, a szabad köztársaság kezdetében határtalan leve; a nép az országos dolgokban való részvételből ki volt zárva, mely csak a Senátus végzése által (Senatus Consultum) ezek értésére; s jól-lehet attól-fogva jussa volt törvényeket hozni, Magistrátusokat alkotni, s békeségről és háborúról végezni; mindazáltal csak a Senátustól függve élt ezen jussáival. A Tribunosok felállításra, mely a királyság eltörlöttése után 16 esztendővel történt, határokat vetett ezen uralkodásnak, nem sokára nagyobb tekintettel bírtak a nép-végzéseit, (plebiscitum) mint a Senátusé. Azomban ennek csak-ugyan most-is nagy jussai vannak. Annak kell az Ország jóvedelmeiről és költségeiről számot adni; egyedül az küldhet követeket a külső hatalmasságokhoz, az osztja-ki a tartományokbeli hely-tartóságokat, az veszi a Hadi-vezérektől a tudósítottásokat, az rendel triumph pompákat, az parancsolja a Consuloknak mikor kelljen katonákat szedni, s az nevez meghatalmazottakat akarmelly rendkívüli esetekben; egyzóval a Senátus eleitől fogva úgy nézettetett, mint Rómára nézve a szentek-szente, s még legnagyobb irigyeiben is tiszteletet garjeszt maga eránt. A nép azt szentség templomának, nemzetek oltárának, minden népek reményének és menedékjének nevezi. A Senátorokat atyáknak (Patres) hívja, az idegenek pedig Urak vagy Principes nevet adnak nekik. Eleinten csak 100 Senátor volt. Kineveztetésök módja említést érdemel, mert azt mutatja hogy milyen hatalommal bírt légyen a legrégibb időkben is a Rómái-nép. A Király egy Senátort nevezett; mind a három Tribus hármat-hármat, s a harmintz Curiaik közzül is mindenik hasonlóképen hármat adván hozzájok, kitelt a száz szám. Minekutánna a Rómaiak a Szabinusokkal egygyesültek, ismét százzal szaporodott, s ezen szám az, melyet a Tribusok választottak.

Ezen első Senátorok maradvékai formáltak a Patriciusok seregét, vagy a fő-nemességet. Minden Patriciusok tehát Senátorok familiájából származnak, jól-lehet nem mindnyájan tagjai a Senátusnak. Az ő méltóságjok csupán eredetöknek régiségét bizonyítja, hajdan valósigos rangot adott nekik a Polgári igazgatásban; most csak a társasági életben őd megkülömböztetést. Sokan közzülök elszegényedtek, de még-is Patriciusok maradnak, még másfelől a Plebejusok, ha bár nagy-gazdagságra tesznek-is szert, ha fő-tisztségekre lépnek-is; sőt ha Senátorokká lesznek-is, még-is Plebejus névvel nevezetnek. Ha bár ma a Patriciusok jussai igen megvagnak-is szorítva, a régi-nemességnek firől-fira által-szállása még-is változhatatlanul megmarad, mert lehetetlen, hogy a régi az emberek akaratja által megszünjék régi lenni. A fiúvá fogadás a kétféle rendnek némelly familiáit összekapcsolja ugyan, de a két rendet egygyé még-sem teheti, mert a törvény, mely megengedi hogy a Plebejus Patriciust fiává fogadjon s magához hasonlóvá tégyen, a

Plebejusnak Patricius által fúvá fogadtatását tiltja. Midőn ennek okát kérdezém azt felelték, hogy az, a' ki fúvá fogadtatik, betsületére tartozik válni a' fúvá fogadónak. E' szerint a' Patriciusok' társasága semmi esetben sem szaporodhatik, hanem naponként fogy, részszerint tagjainak Plebejusok közzé vétetése, részszerint a' halandóság törvénye által. 'S épen annak köszöni fényének megmaradását, hogy lehetetlen közikbe lépni. A' szabad köztársaság' kezdetében minden első hatalmassági és papi-tisztségek a' Patriciusok' kezében voltak; most mind a' két rendbéliek különbség nélkül számot tarthatnak azokra, kivévn az Interrex-nek vagy ideig-való Királynak, a' Flamen Dialisnak, vagy Jupiter' saját Papjának és az áldozatok' Királynak tisztségeit, mellyekre Plebejusok nem választathatnak. A' Patriciusok között egy említést érdemlő különbség van: azok, kik az első száz Senátoroktól és a' hozzájuk hamar azután adatott másik száztól származnak, nagy Patriciusoknak nevezetnek (Patricii majorum gentium). Róma építése után 130-dik esztendőben az idősebbik Tarquinius ismét száz Senátort nevezett-ki, ezeknek maradáka már kisebb Patriciusoknak hívatatnak (Patricii minorum gentium). Ezen utóbbi Senátorok halála után senkinek sem adattott többé jua Patricius familiákat alkotni. Minden attól fogva nevezett Senátorok' fiai azok maradtak, a' mik atyjaik a' Senátusba lépés előtt voltak.

A' Senátorok a' Laticlaviumon kívül, melly őket megkülönbözteti, egy különös lábbelit viselnek. Ez félszárig erő topánkákból áll, mellyeknek fején egy ezüstműből, vagy elefánt-csontból készült kis fél-hold vagyon, melly C betű formájú lévén az első Senátorok számára emlékeztet. Ezen ékesség lunulának vagy kis-holdnak nevezetik.

Jóllehet a' Senátorok' száma a' törvényben meghatározva nincsen, mindazáltal a' köztársaságnak minden ideiben mint-egy háromszázra ment. Közikbe csak az vetethetik-fel, a' ki Római lovag, különbféle országos hivatalokban szolgált, 's illy fő-méltóság fényének fenntartására elégséges értékkel bír, és soha valamelly lealacsonyító foglalatosságot vagy mesterséget különösen szimpátsáóságot nem gyakorolt. Utóbb előfogom adni miképen lehet Senátori méltóságra jutni 's azt visszat elvezetsem.

A' Patriciusok után a' Lovagok következnek, (ordo Equestris.) Midőn Romulus az ő első Legióját, az, utóbb olly Óriási nagyságnak egyetlen-egy és gyenge kezdetét felállította, a' három ezer gyalogokhoz, mellyeket három tribusából szedett, három-száz lovasokat is választott azon lakosok közzül, kik, a' Senátorok után legjelesebbek voltak, 's azokat három Centuriákra osztotta-fel. Az idősebbik Tarquinius ezen számot ezer nyolczszázra szaporította, mellyekből Servius Tullius tizen-nyolcz Centuriát formált, 's ezen szám megmaradott, jól-lehet az ezen renchez tartozók utóbb nagyon megsokasodtak. Ez vala a' Római lovagok' eredete. Azok eleint csak a' lovas katonaságot tették, de nem sokára sok-féle különböztetéseket nyertek 's kicsinyenként úgy nézetttetek, mint különös egyesület. Mai napon a' Patriciusok és a' nép között egy közép rendet formálnak. A' ki közikbe akar lépni, annak legalább tizen-nyolcz esztendősenek kell lenni, jó hírű familiához tartozni 's egy bizonyos értékkel bírni, mellynek mennyisége az országnak majd kisebb majd nagyobb gazdagságához-képest, különbözöző időkben, különbféle-képen határozottat-meg. Minden Senátor-fiak lehetnek lovagokká.

A' lovagok' első és legfőbb foglalatossága a' katonáskodás. E' végre a' kőztársaság lovat ad nékik 's annak tartására bizonyos esztendei fizetést-is. Ha a' lóval nem gondolnak, kirekesztetnek a' lovagi rendből, melybe, ha mint polgárok magokat igen jól viselik, ismét felvétethetnek. De a' ki magát valamely rüt vétekekkel megmocakolja vagy valamely rossz tselekedetet követ-el, ha szintén azért törvénybe nem idéstethetik-is, az örök-re a' polgárok' utolsó osztályába vettetik. Utóbb megfogod tudni, kinek van jussa ilyen büntetéssel illetni.

Jóllehet ezen rend eredetében egészen a' katonaságra czölözött, még-is hatszáz-harminczadik esztendőben Sempronius' törvénye, a' lovagoknak kirekesztő just adott a' Praetor elől-ülése alatt az igazság kiszolgáltatására. Addig a' Senátus bírt ezen jussal. Ezen változásra az adott alkalmat, hogy a' Senátus bírői hivatala' folytatásában restséggel vádoltatott. A' lovagi rend megkülömböztette magát ezen fontos foglalatosságnak gyakorlásában; a' Senátus mindenképen igyekezett azt vissza-nyerni 's hatszáz-hatvan egygyedik esztendőben Livius Drusus Tribunus azt a' végzést tette, hogy a' Bírák felére a' Senátorokból felére pedig a' Lovagokból választassanak. A' két rendbelieknek ilyen össze-tételesek igen szerencsés vetékedést támasztott, 's az igazság soha-sem szolgáltatott-ki jobban, mint ezen változtatás óta. Mindazáltal Sylla, ki a' Senátus jussainak igen burgó pártfogója, a' mint beszéllek, már kinyilatkoztatta hogy ennek minden igazait vissza fogja adni.

De a' Római lovagoknak különösen az ad nagy fontosságot az országban, hogy ők bizonyos tekintetben a' kőztársaságnak Árendátoraiivá lettek, és hogy azt a' just kirekesztőleg magokéivá tették, mely szerint mindenféle adókat melyekből az Ország-jóvedelme áll, ők szednek-bé. Az ilyen nyereséges ke-reset által sokan közülök oly nagy gazdagságra tesznek szert, mely őket Rómában a' legfőbb házakkal egyenlő karba helyezteteli.

A' lovagok az Angusti Claviumot viselik; ujjokon arany-gyűrű van, 's az esztendőnként elő-forduló nyilvános mustrálás alkalmával a' Trábiával, az Augurok' bársonyruháivál ékeskednek. A' néző játékokban az Orchestra megett, hol a' Senátorok ülnek a' tizenegy első sorban van helyek, a' honnét ezen szóllás a' *senatig* közs ülői annyit tesz' mint a' Lovagi-rendbe felvétetni.

Az ország' harmadik rendjét a' többi nép teszi Plebs nevezet alatt. Mikor Romulus eleintén minden szabad embereket külön választott, ezt minden tisztségekben való részvételétől megfosztotta és egészen a' Patriciusok alá-vette. Ezen le-alázó állapot a' királyság' eltöröltetéséig tartott. Akkor Valerius Consul a' nép szabadságának első fundamentomát megvetette; annak jóvá-hagyását minden tisztség gyakorlásához szükségessé tette, az ország boldogulása felett való tanácskozásokban a' végső ítélet' jussát neki adta, 's még nagyobb tekintetbe akarván azt helyeztetni, megparancsolta: hogy a' Liktörök vesző-kévüket az össze-gyülekezett nép előtt, az attól-való függésnek jeléül mindenkor a' földfelé leereszték. Ezen rendlésekkert (Publicola) nép tisztelő vezeték nevet nyert; mely bizonyosan tisztességesebb azon vezeték neveknel, melyek csak gyűzedelmekre emlékeztetnek. De mit lehet a' Plebsnek engedni, úgy, hogy az tovább ne menjen, nem sokára megfogod látni, hogy a' függésből büszkeségre lépven, a' Nemesség ellen harczolt, minden tisztségeket vele megosztott, többféle hivatalokat kirekesztőleg magéivá tett; 's a' Nemességnek csak a' pusztá nevet engedte-által, melyet tőle el nem vehetett.

Ilyen a' Római nép' felosztása a' társasági rendben; de polytikai tekintetben ezen külömbségek nem állanak fenn, 's a' nemzeti köz gyűlésekben, ki ki nem egyéb; hanem csak polgár. Ott a' legalsó plebejus-is némely esetekben a' Patricius vagy Senátor mellett adhatja vélekedését, voksának a' gyűlés' természetéhez-képest majd kisebb majd nagyobb fontossága van.

Itt három rendbeli gyűlések vagynak szokásban, mellyek mind okfejeikre mind következéseikre nézve külömböznek egymástól. Jóllehet azok egészen külömböző népekhez tartozóknak látszanak lenni, sőt egymással egyenesen ellenkeznek-is, mindazáltal mégsem törítte-el egyik a' másikat, minthogy a' Rómaiak az igazgatás módjának semmimémmő változásai között sem tévesztették-el eleik' intézeteit szemeik elől. A' régi Róma' alap-törvényjei mindenkor megtartattak; megelégedett a' Nemzet azzal hogy azokat módosította vagy ujjakat állított ellenekbe, mikor erejeket gyengíteni akarta. Ebből a' régi rendtartásokhoz való tiszteletből, 's az újabb idők' környülményjei által szükségessé tett módosításokból egy oly polgári alkotmány származott, melly egygyetlen-eggy a' világon. Ez egyfelől minden felekezeteknek kedvezvén, másfelől egyszer'smind mindeniknek eszközket nyujtván, a' többieket határok között tartani, a' polgári igazgatás minden nemének erejét egygyesíti; 's a' Nemzetnek oly erőt ad, melly az egész földre nézve veszedelmesé lett.

A' nemzeti gyűlések-is Romulustól vették eredetüket. Mihelyt ezen fejedelem-város' fundamentumait megvetette, három szakaszokra vagy tribusokra osztotta annak lakosait; 's minden szakaszból viszont tíz alszakaszt csinált Curia'k neve alatt. Ezen harmincz Curia'k száma mindenkor megmaradt akármennyire szaporodott-is a' Római nép; mint-hogy azok csak a' város lakosait foglalják magokban, mellynek falai közé kezdetben az egész Nemzet bé volt szorítva. Romulus a' Fejedelem és a' Senatus' jussait megállapította, 's a' népek szabadságot engedett Curia'ként az Ország dolgairól való tanácskozás és végzés végett. Össze-gyűlékezni; mihez-képest ezen gyűlések-Curia'k szerént való Comitiumoknak (Comitia comitia) nevezettek. Azokban a' Királyok, a' polgári tisztviselők 's az első rendű papok választattak, a' Királyok által hozott törvények megerősítettek, minden polgárok fejenként adván voksaikat.

A' dolgoknak ezen a' nép községére nézve oly kedvező rendje, épen marada Róma építésének 177-dik esztendejéig. Akkor Servius Róma 6-dik Királya feltette magában, az igazgatásnak új ábrázatot adni. Éles ésszel bírván, látta melly fontos legyen a' Fejedeleme nézve magát a' nagyokkal körül-vétetni, kiknek haszna az övével természet szerént össze van kötve, 's a' hatalom legnagyobb részét a' Patriciusoknak és gazdagoknak próbálta adni. Nehéz munka volt a' néppel ily nagy változtatást elfogadtatni. Az a' jus, melly szerént ez a' fő-tisztviselőket maga nevezhette-ki, kipótolta azt a' veszedéget, melly szerént maga a' fő-hivatalokból ki volt zárva, 's a' törvény szerzésben való részvétel sokkal tisztességesebb előség volt, minthogy az arról lemondást reményleni lehetett volna. De a' Király a' javait rendelésből a' népre háromló nyereséget és veszedéget oly okosan tudta mérészkelni, hogy újj polgári alkotmányját szerencsésen bé-vétethette.

A' Rómaiakat e' szerint 6 klasszisokra vagy értéki szakaszokra osztotta-fel 's ezen klassziszokat viszont általában 193 Centuriákra.

Az első klasszis, mely a' leg-gazdagabb polgárokból állott, kiknek értéke száz-ezer rézsárra ment, kilenczven-nyolcz Centuriákra osztott-fel, mellyek között a' tizen-nyolcz utolsó minden lovagokat magában foglalt.

A' második klasszis, mely csak húsz Centuriából állott, azokból formáltatott, kik hetvenöt-ezer assal bírtak. Ezekhez még más két centuria kapcsoltatott, a' hadi-szerszámok és műszerek' készítőiből, mellyekkel együtt huszonkét Centuriára mentt.

A' harmadik klasszisba, mely húsz centuriát foglalt magába, azok tartoztak, kik ezer assal bírtak. —

Hasonló számú Centuriákból állott a' negyedik klasszis-is, mellyben a' huszonöt-ezer assal bírók voltak egyesülve. Valamint a' másodikhoz, úgy ehez-is még két Centuria volt hozzá-adva, mellyek a' hadi trombitásokból, és egyéb hadi-műsikusokból állottak, úgy-hogy összeséggel ebben a' klasszisban-is huszonkét Centuria volt.

Az ötödik klasszis harmincz Centuriát foglalt magába olyan polgárokból, kik tizenkét ezer és öt száz assal bírtak. Hihető, hogy a' kevés értékűeknek, kik mindenütt az ország lakosainak legnagyobb sokaságát teszik, nagy száma, bírta Servium arra, hogy ezen klasszisznak az előtte valónál nagyobb számú voksokat engedett.

A' hatodik és utolsó klasszis csak egy Centuriát formált. Ez mind azokat magába foglalta, kik a' szabad emberek névén kívül semmivel sem bírván csak azzal használtak az országnak; hogy annak polgárokat adtak, 's ugyan-azért Proletariusoknak nevezettek ezen deák szótól Proles.

Ezen elrendelés szerint az első klasszis, csupán nagyokból és gazdagokból állván, maga kilentven nyolcz Centuriákat számlált, míg a' többi öt, hol a' Nemzetnek többi része foglaltatott-bé, összeséggel csak kilenczven-öt Centuriát tett, következésképen az első klasszis az olyan gyűlésekben mellyekben a' vélekedések Centuriák szerint adtak, legtöbbet vihetett véghez. De az alsóbb klassziszok' ezen vesztességének kipótólása végett a' Király azt rendelte: hogy a' katonák' szedése 's az adó' fizetése Centuriák szerint menjen véghez. E' szerint az első klasszis maga többet fizet és több katonát állít, mint a' Nemzetnek többi része összeséggel; sőt az utolsó klasszis, hogy semmibevételése valamennyire kipótoltassék épen semmit-sem ad. A' nép az ilyen csálka nyeresége által elszédítettven önként lemondott olyan jussairól mellyeket terheseknek tartott, 's csak megszorítva 's tökéllellenül gyakorolhatott; csendesen által-engedte a' nagyoknak a' hatalmat, mellyel egyszer'smind az Ország' legnagyobb terhei-is együtt jártak, méltóságának érzését elfelejtvén, a' nyugalmat többre' becsülte mint a' becsületet.

E' képen a' Római-nép' sorsa elvult úgy látszott határozva; felséges czélját szemel elöl elvesztvén, csendesen élt felalodzásainak gyümölcseivel, midőn ezen intézet után hatvan-hét esztendővel a' Tarquiniusok egy rút cselekedet' következtében Rómából kikergettek. Szabad polgári igazgatás állítottatott-fel, 's a' Királyság ellen oly gyűlölet támadott, melly utóbb sem szűnt-meg soha. Alig történt ez, a' nép, melly a' Királyok alatt zúgolódás nélkül engedelmeskedett, csak-hamar békétlenkedett a' nagyoknak öt küzvetlenebbül nyomó járma ellen. Békétlenségeinek első próbái hibás ítélettel vétettek-fel, F. M. O. *Minerva*. 4. *Negyed*. 1828.

's megvettettek, míg egy szembetűnőbb lépés a nagyok' szemeit fel-nem nyitotta; az erőnek engedni kellett, 's a' nép Tribunosokat vagy Szószóllókat nyert. Ennek követeléseivel szűnet nélkül szaporodtak mellyek hathatossan vissza-vettettek 's még hathatossabban vitattak. A' Centuriák szerint való nép-gyűlések a' gazdagoknak adták a' nagyobb hatalmat, a' nép ezt kevesebbiteni kívánta, de egyszerűmínd a' dolgoknak azon rendjét-is félt változtatni, melly reája nézve oly hasznos volt. Végre hosszas és heves viszálykodások után, mellyekben mind a' két felekezet egyenlő ügyességet mutatott, a' nép-gyűléseknek egy harmadik neve állítottatott-fel, melly a' Centuriák szerint való gyűlések fontosságával ugyan nem bírt; de mindazonáltal az ország' minden második rendbéli tisztviselőit választja, mellyben minden a' Tribunosokba fel-íratott polgár voksolhat, akármelly részében lakják-is a' Római birodalomnak.

1. E' szerint a' Curianként való gyűlésekben a' városban lakó nép tehet legtöbbet. Ott választatik a' nagy Curio, ott megy véghez a' fővá' fogadás, minthogy egy Római polgár - sem változtatathatja-el a' Nemzet-gyűlésének megeggyezése nélkül polgári-állapotját. Ott erősítetnek-meg a' kinevezett hadi-vezérek-is. Míg ezen megerősítés nem történik; addig nem szabad nekik a' hadi-seregeket vezérelni, 's valamely hadi-munkákhoz fogni. Azonban már ma ezen megerősítés csak úgy nézetik, mint pusztá ceremónia, elég ha azon 30 Liktörök hozzá-adják voksokat, kik a' Curiókat össze-hívják 's ezen tárgyra-nézve azoknak kép-viselői.

A' Curianként való gyűlések' előlülői mindenkor a' Diktátor, a' Consulok, a' Praetorok vagy az Interrex. Tartatnak azok a' Forumnak egy részén melly az Augurok által megvan szentelve 's e' végre elrendelve.

2. A' Centuriánként való gyűlésekben a' nagyok és gazdagok erősebbek a' népnél. Azokban nevezetnek-ki a' polgári fő tisztviselők 's a' Fő-hadivezérek, azokban erősítetnek-meg a' tulajdonképen való törvények, azokban indittatnak az ellenséges nemzetek ellen háborúk; végre az ország ellen elkövetett vétkek-is azokban ítéltetnek-meg, mellyeknek elkövetőji halálra kárthatatnak, szabadság engedtetvén nekik mindazáltal ezen ítéletnek önként szám-kivetésbe menés által elejét venni.

Ezen gyűlésekben, mellyek fontosságokért gyakran nagy Comitiumoknak-is nevezetnek a' fő tisztviselők az előlülők; tartatások előtt 18 napokkal kihirdetnek, hogy három egymásra következő vasárnapokon minden polgárok kiket foglalatosságok a' Városba hív, megtudhassák az azokban előforduló tárgyakat. Ezen gyűlések a' Márs-mezején tartatnak; mert minthogy a' Centuriák hadi-rendbe állva jelennek-meg fejeiktől vezéreltetve, hadi-tekéntetek nem engedi-meg nekik a' városban össze-gyűlni, mellyből a' törvények mindent kiltanak a' minék hadi-sereg formája van.

Talán szükségtelen megjegyezmem, hogy ezen szó Centuria, melly kezdetben tulajdonképen szászt jelentett, most csak az azon egy rendezhez tartozó polgároknak kisebb vagy nagyobb számát teszi. Csak-nem ötszáz esztendőktől fogva áll már ezen intézet, és soha-sem számláltatott több száz kilenczven három Centuriánál. Minthogy pedig most a' Római-nép tíz annyit-is tesz mint akkor tett, azért a' Centuriák most természet-szerént többet foglalnak magokban.

Különös megjegyzést érdemel az-is, hogy ezen gyűlésekben a voksolni ösztéhvott polgárok nem közvetlenül élnek ezen jussokkal, hanem vélekedéseiket a magok Centuriába adják, a hol a többség szava mindnyájok szavának vétetik. Azután a Centuriák voksaí adattatnak-be a nagy gyűlésen. Minden végzéseknél nagy fontosság tulajdonítatik az első Centuria voksnak; mert rendszerint ez a többi voksokat-is maga után húzza. Ha a 97 első Centuriák voksaíban megegyeznek, a dolog meghatározottnak tartatik, 's a voksolásnak vége van. Ellenkező esetben a következő Centuriák szólítottak-fel egymás után, míg a voksok' többsége ki-nem tetszik. Azt mondják nagyon ritkán történik, hogy a voksolásban egészen a legelső klasszisokig kellene menni; a Római nép az efféle dolgokban olyan ügyességre tett szert, mellynek igazságtalanság nélkül más nevet lehetne adni.

3. A Tribusonként való gyűlésekben minden Római polgárnak fejenként van jussa voksolni; 's ez elég annak által-látására, hogy ott a sokaság bir legnagyobb erővel. Azokban választattnak a másod rendbéli polgári Tisztviselők milyenek az Aedilisek, Nép-Tribunusai, Quaestorok 's a; nem külömben a provinciákbeli polgári Tisztviselők Proconsulok, Pro-praetorok; a nevezetesebb egyesületek' papjai, sőt még a fő pap-is. Ott tétetnek a nép' végzései, a békesség felett-való alkudozások; 's ott adttanak a polgári jussok, 's némelly törvények alól-való felszabadítatások; ott erősítettnek-meg a Triumphí pompák; végre minden polgárok külömbség nélkül oda idézetnek magok viselőletéről számot adni; 's az ország ellen elkövetett vétkekért megítéltetni, a nélkül maizdálta, hogy másra mint számkivetésre 's pénz fizetésre büntethetnének.

A Tribusonként való gyűlések, mikor a Curialis Aedilisek, Quaestorok, 's más alsobb rendű tisztviselők kinevezése végett hívatnak össze, a Más mezején tartatnak, 's akkor Dictator, Consul, vagy Fő-hadivezér-is viseli az előlülőséget. Ha az összejövettel a Nép-Tribunussainak, vagy a Plebejus Aediliseknek kinevezését tárgyazza, akkor Tribunus tartja azt, vagy a Forumon, vagy a Capitoliumban, vagy a Circusban. Midőn nép végzéseket kell tenni, vagy valamely polgárt megítélni, akkor-is Tribunus az előlül; de, mikor minden rendbéli polgárok Tribusonként össze-gyűjtetnek, akkor Consulnak vagy valamely fő polgári tisztviselőnek jelenléte szükséges; mert a Tribunus csak a Plebejusokat hívhatja össze, tulajdonképen azoknak lévén, mint már a neve-is mondja, tisztviselőjök.

A Nép' végzései, vagy a nép által hozott 's a Tribusonként való Gyűlésben meg erősített törvények eleintén csak a Plebejusokra nézve bírtak kötelező erővel. Háromszáz hatodik esztendőben egy Horáczius Consul által javalt törvény azoknak-is olyan erőt adott, mellyel a nagy Comitiumokban hozott törvények bírtak. A Patriciusok, kik mindenkor hatalmasok voltak, ezen rendelést fogamatlanná tudták tenni, 's csak Hortensius Dictator, ki azt a négyház hatvan-nyolczadik esztendőben megújította, adott néki állandó sikerességet; a honnét Hortensius törvényjeinek nevezetett.

Ilyenek ezen híres Gyűlések, mellyekben a Római népnek java tanácskozás alávetetik és igazgattatik. Azok minden polgárok nagyravágásának széles mezőt nyitnak; 's benne minden rendbéli emberek gyakorolnak kisebb vagy nagyobb hatalmat. Ott a gazdagságnak vagy fényes születésnek fontos szolgálatok, vagy jeles talentumok vsznak

ellenébe téve, egyik az ősei' dicsőségét emlegeti, másik a' maga tselekedetével kérkedik, 's ki-ki tud a' valóságos vagy képzelt érdemeknek, ravasság vagy alacsony mászkálás által fontosságot és erőt adni. A' kevelység, az alázatosság' ál-orczáját veszi magára: az alatonyság hamis méltóságba öltözik, és mind a' két esetben még a' fősvénység-is tétkozlóvá lesz. Az emberek egymást szorítják, tolják, nyomják, gátolják, buktatják; némelyek elérik céljokat, mások igazságtalanságról panaszkodnak, 's utóbb mikor reájok kerül a' sor jobban kigondolt 's kicsinált plán szerint ők-is céljokra érnek. Azomban mind ezek az ilyen szüntelen tartó küzködések által a' köztársaság dolgainak mély esméréteire jutnak, 's annak ereje által erősek, gazdagsága által gazdagok lévén, örömet munkálják részöknek-is viszont nagyobbítását; különböző úton mindnyájan segítik azt a' rémitő csuda alkotmányt felemelni, mellynek alapjai az egész földön elterjednek 's teteje a' menykövek tartományjág ér, de talám nem fog oda büntetetlenül közelíteni.

S. K. J.

3.

A' Deák nyelv' nem tudása okairól, 's tanulása' hibáiról.

A' Magyar szép és valósággal Napkeleti eredetű nyelvnek naponként való tökéletesedésének nem-hogy irigy szemlélője volnék, sőt inkább annak kellemetes Bokrétájához egy-egy szép virágocskát adni gyenge tehetségem-szerént való elmúlhatatlan igyekezetem. — Ha ez a' szép nyelv' fontos szavai 's rövid igen természetes kitételei mellett megmaradhatott volna, a' valósággal tudós Férjfiaknak egy követésre méltó valóságos érdek példává vált volna. — Meg lett volna pedig ez, ha a' Napkeleti Íróknak 's szólnak nyelvük' természeti törvényeihez lett volna alkalmaztatva. — De némely Napnyugoti, kivált pedig a' Német czikornyás és a' szépséget megterhelő 's épen megülő kitételeknek, mellyekhez erőltetés nélkül közelíteni nem lehetett, követése, csak-nem időtlenné tette a' Magyar-nyelv anyaszült gyermekét. — A' maga legszebb virágjában költ Anglus, Francia, Olasz munkák' magyarra fordítása nem vett a' Magyar nyelv ékességéből semmit-el, sőt azt elevenítette. — Így ékesednek az tovább-is, ha a' Plautus, Terentius, Phaedrus, Cornelius, Caesár, Tacitus, Eutropius, 's a't. ékes Íróknak szóllások formáihoz közelebb kívánna esni. — De a' Deák nyelv-is már ma nem ezen halhatatlan

Íróknak soha el-nem apadható forrásokból merítették, hanem valamely mellesleg ácsott ideitlen árkokból, Chrestomathiákból 's a' t, mellyekhez sokszor idegen materiák-is ragadnak. — *It kezdődik már a' Deák nyelv' nem tudása 's hűds tanulásának dilapota;* melly hibáknak utait ki-keresgélni szükségessnek tartottam.

Első és nagy hiba az: hogy a' Deák nyelvet tanulni kezdő gyermekeknek nincs szavok, mellyekkel élének, még-is a' szóknek törvényjeit kéntelenek tanulni, mert a' Grammatikát adják kezökbe, hogy azt megtanulják 's könyv nélkül elmondják, — nincs szavok; mert a' Vocabularium a' kezdőkre nézve, 's a' Cellarius' liber memoriálisa a' nagyobbak' számára a' valo-élemből kimaradott.

Második és nevezetes hiba az: hogy nem taníttatnak jó eleve az össze-rakás, (compositio) és a' származtatás (derivatio) törvényjeire példákkal; mellyeket megszokva könnyen csinálhatnak az adjectivumokat, substantivumokat, adverbiumokat, újra ismét verbumokat, sőt még a' le-írásban-is az (Orthographia) helyes írás törvénye ellen nem hibáznak; így kerülhetnék-el a' nagy Cellarius' tanulását-is, és a' Dictionarium; Szó-tár' forgatását.

Harmodik hiba az: hogy a' Deák nyelvnek esztendőkre felosztott tanulása a' gyermeki életet egészen keresztül folya — mert a' nomennel egy esztendőt, a' verbummal más, harmadikat azoknak egybe-köttetésével, negyediket a' nyelv' száraz reguláival töltetik-el; 's hogy valami hasznos eszmét nélkül a' gyermek ne maradjon, sok apró Tudományos esmereteket raknak rá; még pedig azokat mind velek irattatják-le, úgy hogy az írók-is romlik, az idejek-is vesz vele. — Láttam kivált még az (Arithmetikára) számvetésre írásba kiadott 's könyv nélkül megtanulni parancsolt, számvetés, számlálás munkáit-is és példáit, mellyeket a' gyakorlás közben könnyebben lehet vala a' gyermeki elmével felvételni.

Negyedik hiba az: hogy a' szók egybe-köttetésének törvényjei (Grammatikai régulák) szárazon taníttatnak, 's a' gyermeki gyenge elmének terheltségével könyv-nélkül taníttatnak. Holott sokkal könnyebb 's természetesebb volna azokat a' fordítandó Auctornak szavai mellett mutogatni, még pedig csak röviden a' regimenben lévő és regens szókat kinevezve. Ekkor tanílnák-meg, miért van valamely nomen a' tapasztalt cásusban, numerusban, genusbán, és miért némely verbum az Auctornai feljegyzetti personában, numerusban, tempusban, modusban, formában. — Így a' más nyelvre által-téltendő fordítás-is megkönnyebbíttetnék, a' szóllás' értelme-is kitalálathatnék.

Ötödik hiba az: hogy a' fordítandó Írók (Auctores) nem épen a' gyermeki élet idejéhez, 's a' gyermeki értelem tehetségéhez vannak mindenkor mérsekelve. A' Cicero munkái, Curtius, Sallustius, Tacitus már itélő tehetséggel bíró elmét kívánnak. — A' gyermek természetét szerint beszédes, erre a' Langius (Colloquiumai) beszélgetései megtanítták; ezután a' rövid történeteket tudni 's másoknak elő-is adni szereti: erre elkészíti az Eutropius' rövid Római Históriaja; majd életét kívánja egy 's más derék embernek tudni: erre Cornelius elvezeti; — végre ha az indúlato' felszerkentésére 's az igaz ügynek óltalmára törekedik: a' Cicero' legkönnyebb Óráscziói arra-is megtaníttatják — 's ezek volnának egyedül az én itéletem szerint illy rendel a' gyermekektől fordítandó Deák Írók, de a' mellyeket nem-csak megköstolni kellene, az-az: nem-csak egynéhány előbb

részecskéiben fordítani, hanem szintén csak-nem végig; így szoknék a' gyermek az Író-
nak szavaihoz ésszólása formáihoz 's így talán ki annak beszédének igaz értelmét:

Hatodik híva az: hogy a' deák Írók' ízet igazán megjeliteni nem tudják, nem tanul-
ják 's nem-is kívánják — minden Írónak van egy különös szólása formája, szava-írása-
sa, mely az ő beszédét 's írását a' másokétól megkülönbözteti; — innen van, hogy más az
Eutropius írása és szólása formája, más az Cornéliusé, más a' Caesaré, más a' Cicerojé
's a' t. — Ezt jó eleve meg kellene a' gyermekkel esmertetni, kiválasztatni, 's követésre
példákra szabogattatni. — De senki ebben czélját el-nem éri, ha az Írók nagyobb részént
által nem szemeli 's szemelteti a' gyermekkel.

Hetedik híva az: hogy midőn a' deák Írók fordítatnak, ha nem emlitem-is a' fordí-
tásbeli sok gyengeségeket 's idétlenségeket, melyek gyakran megessnek; majd a' fordí-
tók egyebre nem néznek, hanem csak arra hogy a' szót szóval cseréljék; a' Magyar-
nyelv természetét, mely a' Deákétól különbözik még csak meg-sem tekintik; pedig a'
Magyar magyartól gondol, magyartól beszél, 's azt néki a' Deák-nyelv mellett elfelejteni
nem lehet; egyéberánt vagy a' Deákból lett fordítás erőltetett lézen, vagy a' magyar
szólás elkorcsosodik; továbbá szokássá vált, hogy a' deák Írókat fordítatók, még a' for-
dításához ragasztanak egy kis száraz resolútiót, melyben a' regimenben lévő szónak hol
lété a' Grammatica reguláinak hosszas Pápai módjára elcsevegett elmondásával bizo-
nyítatják, kimaradt a' fordításból a' helynek Geographiai — a' személynek 's törté-
netnek Historiai, a' régiségnek szokási hasznos és épületes előadása. Mely által a'
(Localis memoria) helyhez köztetést reáemlékezés 's nagyon segítették 's tökéltetett-
nek, — ezen elhagyott szép szokást azzal akarják kipótolni; hogy mind a' Geographiát,
mind a' Historiát, mind a' Régiségeket, külön-külön pensumokban, írásban adják ki a'
gyermeknek, mely miatt a' sok írás által terheltek, írása is romlik, de főképen ezen
pensumoknak tanulásával, a' nyelv tanulására fordítatni szükséges ideje elvétetik. —
Azonban ezen Geographiai 's Historiai intézetek-is, az Írók megértésétől messze elre-
kesztik a' gyermeket; mert nem a' régi, hanem csupán-csak az új Geographiára 's egy
két közelebbi Ország Historiájára fordítatják minden ügyeletit a' gyermeknek, — mel-
lyeket majd a' nyelv megtanulása után lehetne 's kellene tanulniok.

Nyolczadik híva az: hogy a' magyar beszédnek deák beszédre általtétettése gyar-
korlási igen ritkák; mert néha egy Héten egyszer vagy kétszer esnek-meg, akkor-is im-
mel-ámmal, nem-is a' Praeceptor jelenlétében 's ügyelése alatt; melyből a' lesz; hogy
egyiknek pensumát a' másik barátságából vagy valamely kicsin pótlásért le-fordítja —
holott az illy fordításbeli gyakorlásnak majd minden nap kétszer-is elő-kellene fordulni,
még pedig közönséges helyen, hol a' Tanító jelen vagyon, — 's a' fordításban megessett
hibát magával a' fordító gyermekkel kellene ki-kerestetni, 's megjobbítottatni, — így nem
lenne szükség a' felsőbb klasszisból minden esztendőben néhány hetekig alsóbb klasz-
sisokat csinálni, hogy ezen alsóbb klasszisokban tanulnak újra-való megtanulásával a'
felsőbb klasszis derék pensuma elmulasztassék; 's nem tapasztalnánk, hogy a' Syntaxista
a' maga esztendei Cursusában előbb hetekig Elementarista, majd Comparista, majd
Conjugista, igen sokféle isz kéntelenítettik lenni.

Kilenczedik hiba az: hogy a' fordításra kiadott magyar beszéd' példái többnyire igen messzterseges és czikornyásított kitételekkel, szótlásokkal trágyázott gyakorlások, melyek, mind a' Magyar-nyelv' természetes és erőtletés nélkül való könnyű törvényjeivel ellenteknek, mind a' Deák-nyelv' szótlása formáitól még messzsebb ejtik a' tanuló gyermeket; — a' magyar nyelvben a' szépséget nem a' csifraság, tekervényesség, idétlen erőtletés tészik, hanem a' nyelvnek egyenes könnyű folyása, a' szép Tropusokkal 's Figurákkal egyben, — a' Deák nyelvben is szintén ilyenekben áll az igaz szépség.

Hogy én a' megnevezett hibáknak fel-fedezésére léptem, arra a' vitt engem, mivelhogy nagyon sajnálva szemlélgetem darab időtől fogva a' Deák szép, hasznos és szükséges nyelvnek aluváshoz közelítő állapotját, annyira, hogy a' hamunn alól annak csak némelly szikrácskái csillámlanak-ki.

SEGETEI GYULA MINÁLY.

4.

ERDÉLY HISTORIÁJÁHOZ TARTOZÓ EMLÉK-ÍRÁSOK. *)

1.

Naszuf Fő-Vezér' levele az Erdélyi egyesült három Nemzethez, és a' Hajdukhoz. Konstantinápoly, Bőjt-más' Havának 3-kán, 1613.

My Wezér Naszuf Passa, Istennek Kegyeleméből az Hatalmas győzhetetlen Császárnak ez egész Világon való Országának Parancsolója és Fő-gondviselő Vezére.

Erdély-országban lakó, és annak rezezyben lévő Nemzetes Wraknak, fő Nepeknek, Nemeseknek, Vitézlő rendekk, egész Zékelségnek, Zásságnak, és Haidu Witézeknek közenetünköt, és minden jo-akaratunkat irtuk.

*) Ezeket többekkel együtt, Kerekes Ábel, Szászvárosi Gimnasiunabeli Tanító gyűjtötte össze hiteles eredeti írásokból, 's hozzám a' végezt küldé 1815-ben Kolo'várra, hogy irántuk a' Censzonnal végezzek 's kinyomatásokat eszközöljem. De minékelőtte mindenkében eljárhattam volna, a' buzgó Kerekes Ábel meghala. Az ő nevében ezennel én adom által a' Községnek. Mag-érdemlik ezen írások az általolvasást Nyelvünk' historiaja tekintetéből, meg, Erdélynek politikai állapotjára néve; némelly hézagot az ilyesekben lévő pontok pótolnak-ki, világításokat adván, 's bár folytathatta volna Kerekes Ábel az effélek gyűjtését és kiadását, mert ilyen előre dolgozások készíthetik Erdélynek igazt 's való Historiáját, a' minek onnan még egykor élékli jönni. Kerékesben, úgy gyantám jelei Történetíróját nyerte volna a' kis derék Haza!

DÖRANTAI GÁSON.

Az nagy hatalmu Isten, kinek kezeyben vadnak minden rendek, biradalmak, nem ok nélkül atta ez egész Világnak nagyobb részét biradalma alá az Hatalmas Győzhetetlen Császárnak: mert természet zerént valo kegyelmességéből, minden Országokat, Tartományokat, Városokat, és csak egy személtis kegyelmes őltalma alá vőt eleytől fogva, valakik az ő Hatalmassága kötőséhez ragazkottak, és hűségekben tökéletessen megmaráltak, és azoknak őltalmazóyais zokot lenni, az miképpen eről magatokis bizonyyságot tehettek; mert valameddig az tii jó emlekezetű eleytektől kereset zabadságos békeségteknek idején Hatalmas Császárunknak hűségében megmaradtatok, mind az ideig Országtok békeségben volt, Hatalmas Császár szárnyai alatt szabadságtokban őltalmaztatottok, és senkitől semi bántástok nem volt. De mikoron az nagy békeségben sokkáig nyúgonnátok, magatokat elhittétek, és Hatalmas Császár jó voltárol elfeletkeztév, ellene támadtatok, mely tselekedetetekel mit használtatok legyen, meg tetik az magatok Országában valo sok pusztá kő kéményekről. Mely dologért Hatalmas Császár büntetését méltán érdemlettétek volna, de Hatalmas Császár megemlekezven az boldog emlékezetű nagy *Zultan Zuljman Hannak*, kinek Isten irgalmazzon, Erdélyről tött szép emlékezetiről, ő Hatalmassága ahoz való szeretetiért, titeket Országostol nem akart ez földről eltörteni, hanem *mínekutánna* ismét kegyelmessen köztetek Isten akarattýából megzűntek volna Botskaj fejedelem gondúisselése által a' *zürzavarok*, azután Báthorj Gábor válszatot vőt tőletek az fejedelemségre, kinek fejedelemségének meg erősítésére Hatalmas Császártól az régj szokás szerint *Atname* és *Zálo* kérttetet, melyek megis adattak volt, de ugy hogy Báthorj Gábor Hatalmas Császár Országának ne röntója, hanem őltalmazóia és építőie legyen; 's ő Hatalmasságának igaz Híive. De sok rendben ide küldtetetet Koveteknek könyörgésséből megértette Hatalmas Császár Báthorj Gábor miat való sok nyomoruságtokat, főképpen pedig az tii böczülletes attyatokfia; az N-gos Bethlen Gábor Hatalmas Császárnak fényes Kapujára érkezvén, bizonyosban megérttetet Báthorj Gábornak sok hamis tselekedeti, mely ti nyomoruságos állapotokban Hatalmas Császár kegyelmessen felindulván, nem akarta touáb szenvedni az ti nyomoruságtokat.

Tudástokra legyen azért, hogy ő Hatalmasságától tii nektek segítségtekre mostanában szép Hadakkal, Kanisai *Begler Bek Szkend. Passa* bocszattat, a' végre hogy Isten akarattýából titeket Bathorj Gabortól meg zabadiczon, és az Országot minden duló pusztító ellenségtől meg tiszticza. Kenántatik azért, hogy mielt az Hatalmas Császár kegyelmes akkarattya és paranczolatya értéstekre adatik, mindgyárt feienként özane gyülekezettek, és Hatalmas Császártól engedtetet Zabadságtoknak rendi zerént, magatok közöttül vallazatok egy fejedelmet, olytat, kj mind Hatalmas

Czasszarnak igaz Hiue, 's mind tiinektek jó gondvisselőtek legyen, de jól meg lassátok, hogy olyat választatok, ki ez ideig Némethez nem haylot, hogy többé ilyen nyomoruság raitatok ne történék. Erről való dologról Hatalmas Czasszár paranczolatja Zkender Passa által mikor néktek meg mondatik, meg lássátok, Hatalmas Czasszár-tól engedelmes aláztatossággal fogadgyátok, hogy ezutánis az Hatalmas Czasszárnak minden Kegyelmisségét, és oltalmát várhassátok feyetekre; mellyet ha czelekeztek, így bátorságos, és békeseges meg marradástok lehet mindenek ellen. De ha Báthorj mellett fegyuert fogtok, és hatalmas Czasszár akarattjának engedelmesek nem lesztek bizonyosson elhihetitek, hogy Isten akarattjából rövid nap magam meglátogatlak beneteket. Legyetek békeségben, és jó egészségben sok esztendeig. Iratot Constanczi-napolyban Bőit mas hauának harmadik napján. 1613 Esztendőben.

2.

*Bethlen Gábor Fejedelemlnek a' Szebeni Tanátszhoz írt levele.
Gyúla - Fejérvár, Jul. 26-án, 1623.*

Gabriel Dei gratia Sacri Romani Imperii Et Tranniae Princeps, partium Regni Hungar. Dnus Siculor. Comes ac Oppulidae Ratiboriaeque DUX etc.

Pruden. et Circumspecti fideles nobis sincere dilecti Salutem et gratiam nostram. Veőtük az hűsegtek leuelét es hogy az Eött szaz Gialogott meg keszitetek, de miuel Magiarokból mind megh nem szerezhetek, Száz és Olahis uszion keözötteök megh ertettük; Kianatatott-uolna, hogy paranchiolatunk szerint Magiariok leőttenek uolna, mind azaltall, ad primum diem Augusty hűsegtek külgie ide Feieruarra, itt megh mustralván eöket, megh valogattatiuk, es az melij szekbeöll ki ueteök lesznek, azokatis megh uslogattatuan vissza ereztük, hogij az ideö alatt, migh megh indulunk helijekben iobbakat fogadgianak. Quibus de caetero benigne propensi manemus, Datum Albae Juliae die 26. Julij Anno Domini 1623.

Gabriel m. p.

(Tit.)

Pruden. ac Circumspectis Magistro Civium Primario ac Regio Judicibus, caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Cibinien. etc. fidelibus nobis sincere dilectis.

F. M. O. Minerva 4. Negyed. 1828.

52

*Bethlen István Gubernator' levele a' Szász Universitáshoz.
Gyula-Fejérvár, Jun. 5-kén, 1622.*

Generos. Pruden. ac Circumspecti domini amici mihi observandissimi ; Servitiorum meorum paratissima commendatione praemissa etc.

Kigteknel nyílván vagyon, az mi kegyelmes Urunknak mostani szomorú állapotja, azis kegyelmek meg gondolhatta, mi sok idegen Országhból való feo Népek lesznek most itt Fejervárra jelen az Szegenij üdvezült Aszonyunk eo felsége Temetésének idején, ugij mint az Romaij Chiaszarnak, Lengyel Kiralijnak es teob Fejedelmeknek s- hercegekk Keovetey; Vrak és ezeken kívül való feo nepek, es ez Országhbéli minden rendek; kiknek beocziúllettel való gazdalkodásokra, mind maguknak, Louoknak menyi sok szamu élés kivantassek meg itülheti Kegielmetek : Noha pedig eo Felsége mindenünnet való maga majorságibolis igen feles élést paranchyolt az Vduarbiraknak be szolgaltatni Fejervarra, de mint illijen nagij szükségben, gondolkodom magamban, hogij ha kegyelmek is ez mostani eo Felsége szomorú szükségében valamenire sublévallia ezt az terehviselést, tudom azt hogij eo Felsége is ez után kegsen meg emlekezik rola. Kegielmetek azért enis akarvan ez dolgot intimalnj, intemis kegyelmeket szeretettel, hogij eo felségének illijen szükségben kegyelmek is egész Unversitásul ne neheztellyen valami bizonyos számu elest fel vetni : Holott az Vr Isten lám mostan szegény hazánkban mindenbeol elegedendo beoséget adott, ugij mint Abrakot, Vago Barmot, Tiukot, Ludát, Tiukfiat, Ludfiat, Vajat, Mézet, Lenchyet, Borsót; Ahol penigh Pisztrangos vizek volnanak aszu Pisztrangotis. Kire, ha az kék (*Kegyelmetek*) jo akarattia mint illien méltó dologban accedal, kegyelmek ugij kellene erre gondott viselnj, es alatta valoinak meg paranchyolnj, hogij ad 24 diem Junij késedelem es fogiatkozás nélkül szolgaltatnak beis ide Fejervarra. Kegielmetekteol menteol hamaréb erre en bizonyos es kedves valasztis varok : His eadem Genér. Pruden. ac Circitas D. Vras bene valere desidero. Datum Albae Juliae die quinta Junij Anno Domini 1622.

Gen. Pruden. ac Circumspectarum Dominum Vracum Amicus
benevolus servire paratus

Stephanus Bethlen m. pr.

(Tit.)

Generis Prudens ac Circumspectis Dominis Magistris Civium, Regijs Primarijs Sediumque Judicib. Villicis quarumcumque sedium, Saxonicalium Civitatum et Oppidor. nec non Unversitati Nation. Saxon. in Transylvania existent. etc. D. Amicis mihi observandissimis.

4.

Szultán Murád Khán Török Császár' levele Bethlen István Gubernátorhoz.

A' Messiás vallásán valóknak Tekintetese, a' Keresztyénségnek békeséges Gondviselője, Erdély Országának *Gubernatora*, Bethlen Királynak atyjafia, Bethlen István! Isten méltóságokat nevelje.

Ez mi nagy parantsolatunk hozzátok érkezvén, értéstekre legyen, hogy ennek-előtte Erdély Országának Fő-rendei és lakosi fényes *Portánknak* alázatosan jelentették, hogy, ha történet szerint Bethlen Gábornak halála történék, avagy más módon az Erdélyi Fejedelemség megújíttatnék, egyenlő akaratból magok közül a' mostani Fejedelem Aszszonyt, a' Sz. Jésus' hitin lévő Méltóságos *Catharina* Aszszonyt, kinek Isten szerentséjét nevelje, Fejedelemnek választották, és annak bírására javallották, és erős hittel *confirmálták*; és hogy ti is, Erdélynek mostani *Gubernatora*, azon *Gubernatorságban* megmaradjatok, azon kértenek bennünket, és ugyan akkor a' *Gubernatorságban* titeket is megerősítettünk. Mivel a' megnevezett Erdélyi Fejedelem Bethlen Gábor e' világhól kiköltözött, és az Orzágnak *gubernálása* a' megnevezett mostani Fejedelem *Catharina* után reád maradt; hagyjuk azért és erősen parantsoljuk, a' mint ennek-előtte rendeltük és parantsoltuk, Erdély Országot tökéletes igazsággal *gubernáljátok*, az Orzágnak Főrendeivel és lakosaival együtt a' megnevezett mostani Fejedelem *Catharinának*, kinek Isten életét hosszabítsa, igaz alázatossággal, és igaz tökéletes hűséggel légyetek, az Orzágnak bírásában szorgalmatoskodjatok, Erdélynek lakosai általok meg ne bántódjanak. Valamíg ti Erdélynek lakosival fényes *Portánkhöz* igaz alázatosságot mutattok, és abban megmaradtok, és az igaz szolgálatot megbízonytjátok, és abban állhatatosan megmaradtok, és jóakaróimnak jóakarói, ellenségimnek ellenségi lésztek: mindenek ellen titeket megoltalmazunk, Budai birodalmunkban lévő kedves betsületes Vezérünk' és Szerdárunknak *Musztafa Passának* erősen megparantsoljuk, hogy mindenekben reátok nagy vigyázásban légyenek, és, ha a' szükség kívánja, hadakkal és egyéb segítséggel mellettek légyenek. Így lévén a' dolog, szükség, hogy ti is vigyázzatok, a' birodalmat szépen igazgassátok, minden dolgokról fényes *Portánkat* idején tudósítsátok. Így tudjátok, e' nagy jellemnek hitelt adjatok. Iratott *Rebből* — *Achernek* utolján, a' mi nagy Profétánknak *Mahometh Mustafának* születése után 1039. estendőben.

5.

A' Mohácsi Sírhalom.

Ha visszara néz a' bús Magyar!
 Hajdankora' Tükrébe;
 Eggyet sohajt! 'a keservel teltt
 Könny szökik fel szemébe.
 Mik történtek! 's mi féreg dültt
 Sokszor, a' viszsza' Haza
 Melyébe, 's mint zágott felett'
 Ezer vezély halmaza.
 A' víg Hósnak-is a' múlttak'
 Es emléken, sokszor hálttak
 Könnyek, egy bús Nótára,
 Torzszaboz bajszaszára. —

Mohács! Mohács! Lajos Haza!
 Be sokszor siratlak, a'
 Hazára ó! Te vagy te vagy!
 Homályt hozó Éj-szaka.
 Hajh! a' Mohácsi Vér-mezőn
 Hazám szívébe lőtt Tar-
 Nyúlat, soha - sem lesz elég
 Ki-hérni a' bús Magyar!
 El-foltja szívét akkor a'
 Bínat keserű zaporra,
 'S künny rezegvén szemébe,
 Valót lát e' Regébe. —

Terhes Felhők torzjosúttak,
 A' le-bukó Nap - heve
 Végzőt lüveltt; 's e' szürkület
 Tüszént Zordon Éjj leve.
 A' lécel örök Ejjélet
 Nem képezheté, csak a'
 Hajdani Magyar fényt ez a'
 Be-temető Éj-szaka.
 Sok dicső Vitéz; ki por ma
 Be-fedett e' gyász Éjj korma.
 Hajh! sok Nemes! 's mind Magyar!
 Török erő 's szenny takart.

Sír a' Haza! mert szoptató
 Embőin tápláltt Fia
 Kétszer döfött tőrt szívébe
 'S kétszer ayög most Hunnia.
 A' le-tiprott ártatlanság,
 'S hűség vér-patakjának
 Gőze, harmatként szívébe
 Háll a' sebess Hazának.
 Ó Magyar! sírod' gyász gödre
 Szájt tátott már öröködre;
 Hazám! mindent vér fereszt,
 Sírodon ing' a' Kereszt.

Mintha a' kéző Szászadok'
 Bűszhődt Sírhalmai setét
 Allyán senyvedt dohos Halott'
 Csörgő osont-ríz természet.
 Látnád; csak-úgy lézzeng egy két
 Árayék Halál magába,
 Sebbel tele, véri folyva,
 Az igris Hunniába. —
 Így bájdoklik Elek, maga
 Somogy' fény-vesztott Csillaga,
 Hős Társal' még meleg
 Tetemein szédeleg. —

Meszsze! meszsze tévedezvén,
 Konyhájában, a' setét
 Éjjelül tüzelgetve, őlni
 Talált egy ősz Remetét. —
 Köszönté, 's a' részt-vevő Agg'
 Kérésére, könnyező
 Szemmel panaszlotta, melyly nagy
 Veszélyt szállt a' Vérmező.
 „Atyám! Mohácsi Tökörök
 E' sebek, — Hja! Úr a' Török
 Mond Elek, 's panaszra kélt
 Szívvel, tovább így beszélt:

„Nincs e! nincs, a' ki e' Haza
Sorsán könnyítne már ma,
Fijából vér verejtéket
Sajtol a' Török járna.
Szabad kézen 's szabad lábón
Rablános csörgés hallik, a'
Magyaroknak szabadnak szült nyakát
Töri a' terhes Iga. —
Nincs Lajos sincs! se Zápalya,
Hajh! Kül-nemzet bitangolja
Szabad Hazánkat bérbé
'S bírdik a' Magyar vérbé. —

„Feretegként dől a' Török
Határainkon, 's nincs a' ki
Édes Hazánk' szögbe vertt
Szabadsgát váltás-ké. —
Vér kell ezért! de Mohácsnál
A' Magyar vér Tóváll áll, —
'S Török jarmot vonva dől
A' Magyaroknak kín halál. —
Ó Haxám! ha e' Nemzetnek
Üszögi lobbot nem vetnek!
El-áll Kis-Hiröd és
Neved egy kis bűzhűtés. —

„Az Ágg Idők' Százdjals,
Arany korunk' szürsény fenn
Emelkedett a' Magyar néz;
A' közös dicséretenn. —
'S most a' honlokura túsított
Babért, egy Ósír' fattya;
Hazán' örök szegyenre
'S vesztére lezaggattja. —
Ó! Magyar' múltt Arany-kora;
Csak híröd lesz meg, mikor a'
Köz-jó nem ad Hadba bért,
'S rút ön haszon nyér Babért. —

„Most örümmel kívánom ántt
Egemről lehánni a'
Lét' Csillagát, ne érjen és
Mint' hord jármot Hunnia. —
Hajh! úgy 's a' viaszás idők'
Hanyatló Vas-századja;
Szegény Magyarától hajdani
Nevét 's megtagadja. —
Sírj hát árva Magyar sírj! a'
Te Sírod a' Haza' Sírja,
A' dicsőség tán e' köz-
Keresztre fátvölt közt. —

„Szűny Fijam e' bús panasznál!
Zúzott szívéd még be-se'
Búrazt sebét, ön Leikéd, hát
Igy kínosan képes e'?
Mit szül még a' kősz idők'
Változó története
Bizonytalan; — Még nyugodt Hős!
Válaszolt a' Remete, —
'S ne vádold a' Magyart! ne, ki
Nem oka, hogy a' rég' neki
Derült - ég a' berőtlat
Közül, most jeget hollat. —

„Hős tettekre herítik tán
Idővel, a' kései
Unokát, a' tettekben nagy
Szép Apik' Művés. —
'S a' most Magyarból patakzott
Vér-tavak, és Sír-dombok'
Költésűre, támadnak még
Kendők, Órsók, Botondok. —
Itt, hol Gyula 's Szemere' meg
Dicsőült hamra szeszderég;
Végképp hát a' Nagy Lehel
Hős-évez itt vesztet-e!?

„Nem Fijam! a' Honyadyak
Léttivel kérkedhet
Magyar Hony, nem lész siratag
Halom, 's kapár temető. —
Nem! Hazán' dülledék' gyöss
Hamvain az Erdemnek
Ki sírt könnyéből adt bokrok'
Ágún, rézsák teremnek. —
Ezeknek ki-nyitlival; a'
Szabadsg' nyája Hajnala,
Mosolyga a' kínzó vad
Sors után, majd ránk virad.

„Szűny Fijam szűny! e' Reménység
Oszlassa szét jájed, a'
Sora zápalya, bennünket zág
Léted le-nem tapoda. —
A' mi bánat ül, 's szemedből
Most-je könnyeket fakaszt; —
Ó! felejtés-el, jó az Isten!
Várj 's remélj egy őj Tavaszt. —
Lám a' Havas Idő-kor' rút,
Fagya nem nyújt zöld koszorút,
De majd helyébe hág a'
Tavaszi pompás virága. —

„Remény é hát vertt Hazánnak
Szabadsága!” mond Elek, —
Megengedj Dicső Nemzetem!
Hogy így megsértettelek. —
De a' kit a' bú sérgo rag!
'S vesztett Hazn szőgyen sajt dől,
Ki Barátot veszt, — hajh! az a'
Mohács névre el-jajdál. —
Vér könny-cseppeket sír árra!
Mint szabadsága' sírjára, —
'S Barátja el-bunyján, a'
Sírba szállni kívánna. —

„Halld-meg Atyám! az áttt Élet'
Terbe rajtam mért keztés. —
Hald mint élte lemosolygó
Ró'sait e' kedvelt Hős: —
Mohácsnal hogy Tabort üténk;
Egy pánczéba öltözött
Gyásos Vitéz tüstt szembe a'
— Több Magyar Hősök között, —
Talpig bentt egy setét
Fátyol arcnat 's hős természet, —
Hajh! ez az ő búra vált
Szíve beucam párt talált. —

„Ösmeretlen, 's még-is rokon
Szívünk, egy eltökéltett
Índulat' szüntétől itt,
— Örökösen egyé lett. —
Szállong már a' bán lobogó!
Vágy a' Hős a' Vér-csata'
Kendőjére, — ság, bég a' Tar'
Allah! Allah! hangzata. —
Jobbom mellett Hősöm' karja
A' Tart villámként zavarja; —
'S Hazna ádáz hevőbe
Villog a' Tar' lőrőbe. —

„Mércszen vig, elszántáha
Egy Jantsar csoport fele; —
'S hajh! itt egy gyava, Dicső
Hőst orozva verte le. —
Felfém rogyott! 's haldokolva
Így szólit hozzám: „Ó! Elek!
„Én meghalok! Emlékez rám
Síromig szerettelek.” —
Ált-járta szívem e' szava!
'S omló vért' piross Tava'
Látrára, bosszám Halált
Osztra, várva sem talált. —

„Megadtam há Tartozásom!
Ha majd boldog Életem
Tám most-is értem epedő
Mátkám' glén elhetem, —
Ó! kedves Ösmeretlenem!
Bás, de örök Emléked'
Szívünkben emeltt óltára
Könyvel áldozik néked. —
Kések Lórárn! várj még márn a'
Mégültt hidegültt porára
Néma könnyeket-hatáltt
A' felőbredtt Indólat. —

„Győgy kell! a' Hazn' vértel be-
Pétskendezett óltára'
Közepett, köz-jóra korán
Ki lobogott faklyára!
Jőjj öreg jőjj! 's ez érdemes
Hőstársú könnyelnek, győgy
Helyett tisztelve — sírassák
— 'S hadd fedje egy két göröngy. —
Ne szüssön nyugvó porára
Égetre a' nap sugára,
Jőjj! hadd fedezze szől hant
A' boldogult Ártatlant. —

Más-nap korán a' pompázó
Hajnal rózza szőre kéltt
Világánál, a' két Vándor
Némán 's bánan mendégültt. —
Csak a' Hősn' szívőbe nyílattt
Sohajtsók, — 's ézette
Váltt szívek' nyögéit vágják
— E' csendet néha kétté. —
Sírva lépdegélt a' rokon
Lelkő Agg a' vérhaatokon, —
'S könnye áldozatul- a'
Hőltt Bajnokokra hálta. —

Illy bősöngva, Mohács Magyar-
Vért füstölő Óltára'
Közepett rá-is találtak
Elek' hőltt Bajnokára. —
Könyv rezgett Elek szemőbe, —
„Ó! Barátom! be nem e'
Szorara méltó jó szíved és
Hősi Lelked' érdeme.” —
Elfordúlva — keblőbe száltt
Bánattya enyhülést talált. —
'S a' Hős' Árnycsáhez ott
Fél sírtt, 's könnyel áldozott

Míg Elek könnyezett; — az Agg
A' sáratott Hős helyett
Pánczélszaból egy Angyal
Szép Lyánkat vetkeztetett. —
Hó-szín mejjén! hó-szín nyakán
A' Tar sok sebet ejtett, —
Mellyeket barna haj-fürtje
Eddig fedve felejtett. —
Akkor nézett Elek hátra!
Rá ösmért a' vélt Barátra
„Lóra! Lóra! 's hidegültt
Jegyessére, sírva dultt. —

„Oda van hát ő! Imádott
Lórárn oda! kiért e'
Mégántt Elet' szikráját még
Szívem pislogni kérte.
Oda! kiben rózsás-kerom
— Édes örök világot!
Képzelve, tiszta Érzettel
Reagó bölcsőbe hágott! —
'S most édes álomom múlttába!
Némán áll Valóm' sírjába; —
Hah! altass-el — mostohán
Kínzó sora, — a' sír mohán! —

„Mohás! Mohás! illy Angyal
Szárs' szent homlokáho' rá!
Kerod, mért tűzött illy korán
Halotti gyász kossorát?
Meyyek Lóram! hív Érzetem
Követni fog Téged a'
Léptedbe is; — hadd felejtse
Nállad, a' mit szenvedé.!!! —
Ekkor Elek! hú megjébe
Lóra' kardját úgy dőlt-be,
Hogy Hölgye' Szós' mehere
Coorgott piroaló vére; —

„Be tellik ő! Hős Jövendő
Érzem! 'S a' Kemencének
Itt bús szívűből szilvörgött
Könny megeredének. —
Sok vér kifolyt! sok könny csárdál
E' Hazába, — 's Királyi. —
Palotája Budának, hajh!
A' Mátyás Palotái
Tárva lesznek a' Töröknek,
'S ide 's tava futra szöknek
A' Magyarok, — magába —
Az elfogáltt Hazába. —

„Buda' félhőld Zánkó lobog!
Innen dörög szerie- szét
Parancshangja a' Töröknek,
'S mint! ki saját verje szét,
Körös-körül ő léssz az Úr!
'S dicseje a' Hajdán-
kor Arany anakinak — a' Magyar —
Rabszolgája leszz akkor. —
Míg majd viszont Hősök nőnek
Hazámba védelmezőnek, —
'S akkor a' Félhőld szarva!
Nem leszz Budáho' varva! —

„De hajh! el-hunyt Nemes! Te nem
Lézzel részese ennek, —
A' te bölög hamvaid már
Akkor régen pihennek. —
A' Te Lelked szerette hű
Lóráddal a' más-élet'
Halhatatlanságába már
Örökösen egygő lett. —
Ha majd én-is földi sírom!
Hantjára könnyem ki sírom!
Véletek — a' búdogok —
Között — majd kezét fogok.”

Nyáry Lóra! ritka szépség
Györbe, Vasba, Szalába, —
Miat-egy róssa, kedvesen nyíltt
Nagy Báltya udvarába. —
Kemény komor Katona volt
Nyáry Kálmán, 's fogadott
Lyánya' szeszégtől minden
Örömet megtagadott —
'S lát a' Hős Elek — mint Vére —
Nem volt Nyárynak sebére. —
Lóra meg is csuro-vett
Szerelemért szenvedett. —

Jegybe-fértak! hogy a' véres
Kobogó, 's a' Hazának
Jajjal védelmez 's Magyar
Segédet óhajtnak; —
El-mérett Elek! Lóra minden
Öröme-is el vele. —
'S kínos érzettel töltő-be
Szívét a' bú éjjele. —
A' Várból szökve egy cetét
Éjjel követte kedvesét,
'S mint ismeretlen vele
Ismét szívét cseréle. —

Ritka Példa! haj! be nagy kár
 Hogy a' híven szerető
 Lórával búságát is el-
 Fedente a' Temető. —
 Mít várhat úgy a' vétkeső,
 Ha a' tiszta Érdemnek
 Pirossa Rózsái is szűrés
 Törzsekre teremnek? —
 Nincsen Elek nács! oda Lóra!
 Búsán sűt e' két nyugróra
 A' Nap, 's olykor sűgára,
 Harang sírjok' lástára.
 „Ez e' két hív Szeretőnek
 Reménytett jutalma, itt
 E' földön, hogy nem éri, a'
 Síren túl fájdalomait?
 Rózsa-Koroknak, — a' Hólttak'
 Bús Országá — egy setét

Fátyollal örökre fedi
 Édes emlékeztét! —
 Ó! de én nem felejték-el
 Áldozni sűrű könnyekkel
 Feleltetek! Ti remek
 Lélekkel bírt Teremék.” —

Így sirt a' résztörvő Óreg;
 'S a' bődögült párhos ott
 Le-térdelve Lelkeikért
 Buzgóan isádkozott.
 „Mohács Harcosá, — szűzkelet fét
 Mellőlök a' Remete, —
 „E' sírba Hazát, Nemzetet
 „S két Szeretőt temete. —
 Egy Kő-szobron Hamvok felett
 Ezt írta a' vég Tíztelef: —
 „Vándor! nézd, itt e' Béke-
 Sír, a' Hívtség' Emléke”!!! —

— — — — —
 Hű-Magyarosi SZALAY ÁNYAL.

Rejtett Igék.

Ha benned van elsőm szükség hogy folyami
 Helyesek legyenek 's ne gátolya semmi.
 Ha az ilyenekért mászod a' hegyeket,
 Találsz nemeseket és nemteleneket;
 Szeretet 's vágy-tűze másikában hevül.
 Kár! hogy az ész ottan velek együtt nem ül.
 Szépet teszen végsőm, 's jelent okos erőt,
 Mert ez kiseded lévén sok nagyon már ált tört.
 Híres természetéről egész értelmében,
 Nedve bátorságot önt a' gyáva' szívében.

Magyarászat

Érmelek. Ér — mely — ék.

F. MAHOSZRI GÁBOR,
 Eszékben.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

XX

Tizenegyedik Füzet.

November 1828.

6.

Az Androszi Leány.

P. Terentius Afer' Vigjátéka

Magyarra fordítva.

Személyek:

A' Prologus.

SIMO, Pamphilus Atyja.

PAMPHILUS,

SOSIA, Simo' szabadosa.

DIVUS, rabszolga.

MYNIS, rabszolga-lány.

CHARINUS, egy Ifjú.

BYRNIA, rabszolga.

LESIA, léda.

GLYCERIUM, Chrema's leánya.

CHREMA,

CRITO, légen.

DRONO, rabszolga.

Néma Személyek:

CHYSIS, szeretőköt tartó személy.

ARCHILLES, rabszolga-lány.

A' Játék Athenének egyik utczájában vagyon, mellyben Simo és Glycerium laknak.

P. Terentius Afer, Afrikai születés, Terentius Lucanus' Senator szabadosa, Laelius' és Scipio barátja, Róma' építettése után 590-594. extendék között élt. Mivel vigjáték-költő Menandert követte, 'a hat vigjátékokat hagyott, mellyek minden tekintetben igen jelések a' magok nemében.

Hugo Grotius Terentiumt annyira becsülte, hogy mindenkor magával hordosta. Midőn ezért egy fő embertől, ki a' vigjátékok olvasását egy oly jeles Virgílius illetlennek tartotta, megajánlatauk, azt felelte: más olvasnak abban a' gyermekek, más a' férfiak.

Bemélyfűk, hogy az itt következ derob azt fogja okajtatni azon Olvasóinkkal, kik eddig Terentiumt csak hívdőn emerték, hogy bár minden munkái jó magyar fordításban, 'a szükséges jegyzetekkel világosítottan mind előbb megjelenének.

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1828.

53

ELŐBESZÉD.

Midőn a Költő magát az írásra adta, azt hitte, nem másról, hanem csak arról kellene gondoskodnia, hogy játéka a közönségnek tetszenének. De látja, hogy egészen másképen van a dolog; mert szorgalmának egy részét előbeszédék írására kell fordítania: még pedig nem a végre, hogy darabjainak rövid summáját lerajzolja, hanem hogy egy irigy vén Költőnek rágalmasaira feleljen. 'S értsétek-meg, mit tulajdonítanak ellenségei a jelenvaló játéokban vétékül.

Menander egy Andriát írt és egy Perinthiát: a ki a két darabnak egyiket esmeri, az mind a kettőt esmeri. Mert nem annyira a tartalomra, mint a beszéd és írás módjára nézve különböznek egymástól. Költőnk megvallja, hogy a Perinthiából azt a mit illendőnek tartott, az Andriába általvette, 's tetszése szerint hasznára fordította. Ezen tselekedetet oltásrólják ezek, 's azt vitatják, hogy nem illik a játékokat összezavarni. De bizonyára, midőn igen értelmeseek akarnak lenni, értelenekké lesznek; mert költőnkkel együtt Naevius, Plautus 's Ennius is vádolják, kik neki e részben példát adtak. 'S ő inkább akarja az illy jeles férjfiak gondatlanságát, mint emezeknek ab-tzés gondosságát követni.

Egyéberánt azt tanátslom nekik, hogy maradjanak vesztég, 's szűnjenek-meg rágalmazni. ha rágalmazásaikkal magoknak ártani nem akarnak. Ti pedig fogadjatok bennünket kegyesen 's méltóztassatok figyelmeztetkre, lássátok ha lehet e költőnktől még valamit reményleni, és azon játékok, mellyeket ezután fog írni, meg érdemlik-e hogy elő-adassanak, vagy a játékszintől el-tiltassanak.

ELSŐ FELVONÁS.

Első Jelenés.

SIMO, SOSTA. Egyedéj rabszolgák, kik életben valók vannak.

SIMO, (a rabszolgáknak) Titezt, a' mit hoztatok vigyétek-be; takarójatek! Sosta te maradj itt; egy két szám van hozzád.

SOSTA. Tessék parantsolni. Ugy-e arra legyen gondom, hogy ezen portékák jól elkészítessenek?

SIMO. Nem; mást akarok.

SOSTA. Mi lehet hát az, a' miben ügyességem még ezen kívül használhat?

SIMO. Mostani szándékomnál nincs szükségem ügyességre; hanem van azon hűségre és titoktartásra, melyet benned mindenkor tapasztaltam.

SOSTA. Nyugtalanul várom parantsolatodat.

SIMO. Tudod, hogy mióta kitsiny korodban megvettelek; mindenkor kegyes és engedelmis Urad voltam. Miatyegy híven szolgáltál, rabszolgámból szabadosomná tettelek, és így a' legnagyobb jutalmat adtam, melyet adhattam.

SOSTA. Az fris emlékezetemben van és marad.

SIMO. A' mit tettem, azt még eddig sem bántam-meg.

SOSTA. Örülök rajta, Uram, ha előbbin vagy mostani szolgálataim jóváhagyásodat megnyerik, 's köszööm, hogy azokat megjutalmazad. De ezen sokszori emlegetés terhemre van; tsak nem annyit tesz az, miutna háládatlanaságot akarnál vele szememre vetni. Mond-meg kérelek kérdés szóval mit akarsz.

SIMO. Meg léssz. De legelsőbben - is azt kell tudnodra adnom, hogy ez a' lakodalmi készlet nem valóság mint gondolod.

SOSTA. Hát miért tetted valóságnak?

SIMO. Az egész dolgot eleitől fogva elbeszéltem, 's úgy, mind a' sian' élete módját, mind szándékomat, mind azt által fogod látni, mit kívánjak e' részben tőled. Halljad tehát Sost! Midőn Pamphilus a' gyermeki-korból kilépett 's szabadon elhettett: (mert előbb, míg őt a' szatalkor, a' főlelem és a' mester szabályban tartotta, természetét megismereni lehetetlen volt)

SOSTA. Ugy van.

SIMO. Akkor ő épen nem úgy tett mint más fiatal emberek, kiknek többnyire valamely különösen szeretett foglalatosságuk van. Az egyik lovakat tart, a' másik radászakutyákat, a' harmadik a' Filozofusokhoz jár. Az én sian ezen foglalatosságok közül egyet-sem szeretett felettőbb; mindeniket kedvellette, de mindeniket ilendő mértékben. Azon örültem.

SOSTA. Nem-is ok nélkül; mert az élet' egyik leghasznosabb regulájának tartom azt: mindenben közép úton járj.

SIMO. Így élt ő, mindenekkel könnyen barát, között 's szíven összerfűrt; pajtásainak engedett, kedvet kereste, senkivel nem házott újat, senkinek magát elcibe nem tette. Ez a' legkönnyebb mód az irigységet elkerülni, dicséretre azért teni, 's jó barátokat szerezni.

SOSTA. Bízton tsekedett, mert máj napos az engedelmesség talál barátokat, az igaz mondás pedig gyűlölséget szül.

SIMO. Az alatt, seintegy három esztendővel ez előtt Androsz' szigetéből egy aszazonysemely jött ide aszazonszigetünkbe, a' mire azt a' szegénység és rokonsáinak keménysznívósége kényszerítette, a' leány igen szép, 's ifjúságának virágban volt.

SOSTA. Jaj! félek, hogy ez az Androszi leány valami rosszat hoz magával.

SIMO. Az eleinte megbűnta magát, a' szorgalom és takarékoság' törvényét követte, fonás és szövés által keresvéa élelmét. De minékváltána egyik 's másik szerető nagy ígéretekkel hozzáadta magát, valamint minden ember hajlandó a' bírádságot a' gyönyörökkel feltércelni, úgy ő is engedett ezen hajlandóságnak. Elfogadta a' néki tett ajánlásokat, 's nem sokára kereskedni kezdett. Az akkori szerető, miat történni szokott az és fiamat-is elvitték hozzámagokkal. En azonnal így gondolkodtam magamban, bizonyosan ez-is hálóba került, ennek szive-is sebet kapott! Reggelekenként megleszem az ifjak' inasait, kik ide 's oda jártak; kérdezem: „hallod-e legéy, kimaradtott tegnap a' Chrysidnél?“, mert így hívták a' leányt.

SOSTA. Ertem.

SIMO. Phaedrus, e' vala a' fejelet, vagy Klinea, vagy Niceratus (mert akkor ezek hárman egyszerre voltak szeretői). „Hát Pamphilus mit talált?” Mit e? Az a' vendégséghez a' maga részét megküzette 's együtt ratorált. Ezen örültem. Másszor ismét azon kérdéseket tevém, 's Pamphilusól soha-sem hallottam egyebet. Oh! így már ő, ez gondolám magamban kiállotta a' próbát 's remeke a' fedhetetlen életnek. Mert a' kinek ilyen szérd' emberekkel van dolga, mégis tisztán és szepülteendő megtartja szívét, az már maga tudja életét kormányozni. Nagyon gyönyörködtem benne; mindenek jól beszélt felőle 's engem szerentsékek tartottak, hogy ilyen jó indálatu fiam van. Mit mondjak többet, Chrems mindezzt jó hírel' hallván maga eljött hozzám, 's egyetlen-egy leányt nagy értekkel együtt feleségül ajánlotta fiamnak. Én minden tartózkodás nélkül megegyeztem szándékában 's mára tettük a' lakodalm' napját.

SOSTA. Mi elleni hát hogy' véghez ne menjen?

SIMO. Mindjárt meghallod. Egy-pár nappal ezen egyezésnek után meghal szomszédságunkban ez a' Chrysis.

SOSTA. Melly szerentsé! kővet vetél le a' szíveműl; féltem Chrysisűl.

SIMO. Ekkor a' fiam Chrysis szeretőjével egygyütt a' halottas háznál forgolódot; segítette a' femetési készületeket tenni; az egész idő alatt szomorú volt, néha könnyeket-is hullatott. Tetézett ez nekem. Ez így gondolkodám magamban, azt-is olly sajtósen bájja, kivel csak kevés esmeretsége volt, mit nem teuno ha maga szerette volna azt? Mit nem tesz több én érettem mint atyjáért? Éu mind ezt egy résztervő nemes lélek és érzékeny szív' jelenségének tartottam. Hogy röviden elmondjam, az ő kezeért én-is elkísérém a' halottat, még akkor legkisebb rosszat sem gyántrás.

SOSTA. Jaj! mi lesz ebbűl?

SIMO. Mindjárt megfogod tudni. A' halott kivitetik; mi utána megyünk. Azonban az ott lévő fejérsépek között egyszerre szemembe tünik egy leány, ki fiatal 's —

SOSTA. Talán szép is?

SIMO. Természetben, képében 's maga-alkalmaztatásában, Sosta, olly szép, hogy már szebb nem lehetne. Minthogy ez a' Személy minden jellemzőkűl szívesebben látzott sírni és jalgatni, 's minthogy dízes és nemes magatartásával, ma-

gát mindenektűl megkülönböztette; a' ruhái-nyakhoz menék 's kérdestem, ki legyen. A' Chrysis testvére e' vala a' fejelet. Es mindjárt túrt utott szívembe, Oh! bizonyosan ite a' bökkenű, inált van a' könnyhállás, innét a' szánakozás!

SOSTA. Melly igen aggdódom, mi lesz a' dolgból.

SIMO. Az alatt a' halott tovább vitetik; kísérjük; elérünk a' temetőbe; a' holt-test a' máglyára tetetik, sírnak körülötte. Azen közben ez a' testvér, kiről most szöllek, vigyázatlanabbul 's életének szemebetűn veszedelmével igen közel megy a' lánghoz. Ekkor Pamphilus magán kívül ragadtatván egyszerre kimutatja az addig olly jól titkolt szerelmet. Előfűt; harjai közé szorítja a' leányt „Kedves Glyceriumom monda, mit tselekszel, mért akarod magadat elveszíteni?” Akkor az, olly bizodalmasan dűlt síránkozva vállára, hogy ki-ki könnyen láthatta meggyökeresztett szerelműket.

SOSTA. Mit mondasz!

SIMO. Haza megyek haraggal és bosszúsággal eltelve. De a' megpirongatásra még nem volt elég okom. Ezt mondhatta volna: Mit tettem, Atyám? Mi hűnöm van, mit vétettem? „Egy ollyan személyt, ki a' tűzbe akart ugrani tartóztatam vissza, 's megmenttettem életét.” 'S ez igen betűltes, és megvárfalhatatlan meutés.

SOSTA. Jól gondolod; mert ha azt pirongatnánk, a' ki más a' halálos reszedőlembűl kiragadott; mit kellene azzal tselekednünk, ki másnak kárt vagy szerentségtlenséget okozott?

SIMO. Más nap hozzám jó Chrems nagy lármával. „Melly szűrnység! Pamphilus a' miat értésemre esett egy el azzal a' jött-ment személyel mint feleségével.” Én kitéhetőképen tagadom hogy a' dolog úgy valna; ő erősen vitatja. Végre úgy válnak-el egymástól, hogy ő a' leánya érant tett ajánlását vissza-veszi.

SOSTA. Már ekkor a' fiadat csak ugyan?

SIMO. Még ez nem volt elég erős-ök a' dorgálásra.

SOSTA. Hogy-hogy kérlek?

SIMO. Atyám, így szűllött volna, lám magad kizsabtad már szerelmeskedésedimnek a' határt; közel van az az idő, midűn mások kényje szerint kell életem. Engedd-meg tehát, hadd élhessek addig a' magám kényje szerint.

SOSA. De milyen alkalmasd lesz hát a' megfédésre?

SIMO. Ha szerelme miatt nem akar megházasodni, akkor lesz majd módom én a' bosszúságerért, melyet okoz megfeyiteni. Azért tettem most a' házasságot, hogy okos legyen út lefordani, ha abban meg nem akar egyezni. Egyszer'mind az a' tszolom is van, hogy a' gaz Davus minden fordélyait most midém nekem nem árthatnak véghoz vigye. Mert tudom azt most kézzel lábhal ellenem fog dolgozni; még pedig inkább azért, hogy nekem bosszúságot tegyen, mint azért hogy számuk kedvére járjon.

SOSA. De miért?

SIMO. Azt kérded-e? Ennek a' hitvány embernek szive lelke gonoszság. De csak legkisebbet vgyek-is észre! Axonban mi szükség ezeket mondanom? — Ha ellenben a' dolog úgy út-ki, a' mint én kívánom, 's Pamphilus nem ellenkezik, akkor nem lesz egyébb hátra, csak Chremest kell megnyernem, 's reményilem, hogy azt meg-is nyerhetem. A' te kötelességed, ezen dologban az lesz, hogy a' házasságot mennél hietőbbé tedd, Davust fültesben tartasd, számra 's minden lépésaire és Davussal való tanácskozásaira vigyázz.

SOSA. Értem; lesz gondom rá: most mennének be.

SIMO. Teak menj; én utónaad jövök.

Második Jelentés.

SIMO, DAVUS.

SIMO. Bizonyosan nénsz kedve a' számuk házasodni. Azt abból gondolom, mert Davus nagyon megijedett, midém hallotta, hogy a' lakodalom megkésztül. De lime épen maga jó ki a' hárból.

DAVUS. (a' szék, hogy az írtet látni) Nagyon tudáltán volna, ha a' dolog úgy ment volna ki; 's midég félttem, hogy az Urunk' örökös engedékenysége nem jó vége lesz. Midém hallotta, hogy fának a' leányt nem adják, egyikünknek sem szólt egy szót-is, 's nem mutatott sehezletést a' dologért.

SIMO. (hossz) De most fog mutatni; 's úgy hiszem te fogod legjobban megérteni.

DAVUS. Azt akarta, hogy hamis örömbé gimerülvén, tsupa jót reménylenék, 's mikor el-

volnánk altatva, akkor egyszerre érne beannunket a' tsapis 's lenne jódnok arról gondolkodni hegyan lebeszen a' lakodalmat megakadályoztatni. Nagyon ravasszal!

SIMO. Mit nem beszél a' gyilkos.

DAVUS. (érez-veszi SIMO-t; méltán) Lám az Urunk van itt; Későn verem észre.

SIMO. Davus!

DAVUS. (egy ten mintha nem látni) Ne! mi dolog?

SIMO. Ide jöjj hozzáim.

DAVUS. Mit akar ez?

SIMO. Mit mondasz?

DAVUS. Miről?

SIMO. Kérőfással felelsz? Az a' hír van a' városban, hogy a' flam szeret.

DAVUS. (látni nével) Sokat-is törődik azzal a' város!

SIMO. Vigyázz e' vagy nem, te semmirekellő.

DAVUS. Igen-is, igen-is vigyázok.

SIMO. Mindazáltal igazságtalan atya volnék ha most azt feaszogotnám. Mert a' mit eddig tszellekedett, ahaz semmi közöm. Míg az efféle tréfásdolgokra idő volt, addig megengedtem, hogy kényé-re éljen. De a' mai nappal más élet-módot, más magaviseletet kell kezdenie. Mihez képest Davus arra intlek, vagy ha gondolod, kérlek, hogy most a' jó utra térjen.

DAVUS. Hagyan kell ezt értenem?

SIMO. Azt mondják, hogy minden szerelmeseik sehezletnek, ha meghárasztatnak!

DAVUS. Úgy mondják.

SIMO. Há az ollyannak még azon kívül egy gazember tszúts-adsja-is van, akkor a' beteg sziv még inkább éftszbitarik.

DAVUS. Ezt, becsületesre mondom, nem értem.

SIMO. Nem e' hm!

DAVUS. Nem. Davus vagyok, nem Oedipus.

SIMO. Azt akared-e tehát, hogy világosan kimondjam a' mi még hátra van?

DAVUS. Igen-is azt akarom.

SIMO. Hama látom, hogy tsalárdéségedat akar tsiképen-is ezen lakodalomnak megakadályoztatására fordítod, 's hogy ezen alkalommal megakadályoztatni, mely ravassz légy: akkor Davus verig korbátsoltattlak 's azután halálod napjásig a' malombá küldlek; azzal a' fogadással és esküvel,

hogy magam érlék helyetted. ha onnét kivesszlek. Hát most megértetted-e vagy még most sem?

DAVIS. Oh tökéletesen; Most világosan 's egyenesen a' dolgot magát mondtad minden ke-rendés nélkül.

SIMO. Akármely esetben-is könnyebben el-szíveltem a' megtsalattatást, mint éken dologban.

DAVIS. Szében beszéj kérlek.

SIMO. Hát még tsáfóledel? Jól értlek. De mondom, ne hebegyáskodjál 's több ne mond, hogy senki sem intett-meg. Vigyázz magadra.

Harmadik Jelenés.

DAVIS.

Valóban, DAVIS, itt semmi helye nincs sem a' restségnek sem a' gondatlanságnak, 's mint most az öregnek vélekedését 's lakodalm eránt meg-érttettem. 'S ha ennek ravasszág által akadály nem vétetik, vagy nekem vagy az Uramnak el kell vesznök. Nem-is tudom mit tegyek; Pamphilusnak segítsék-e vagy az öregnek engedjek. Ha amant el-hagyom, életét féltsem; ha neki segíték az öreg-nek fenyegetésitől félhetek, kit nem könnyű re-zszelni. Elsőben-is ez 's szereltem már tudtára van, 's utánam bosszokodva tessékedik, hogy a' há-zsugra nézre valamiké'p meg ne tsaljam. Ha va-lami fortélyt veaz észre télesem, azo vagyok; vagy ha észbe jut okát keres a' hol nista-is, 's akár legyen vétkes akár ne, 'nyakra-főre 's malombá küld. De ezen bajokhoz még egy új járul! Ez az Androssi leány, akár felesége Pamphilusnak akár szeretője, töle terhes. 'S figyelmet érdemel azon merészség, melyre retemedtek, mert az szé-reless észnek sem szerelmes szívnek szüleménye: feltették magokban, hogy a' gyermeket mely szü-letni fog, akár fiu, akár leány legyen felnevel-jék. E' végre azt a' mesét kohohták magok között, hogy ez a' személy egy Athései Pelgár' leánya val-na. „Volt egyszer egy öreg Kalmár; az Androssz szigeténél hajótörést szenvedett; 's nem sokra-asztán meghalt; hátra-hagyván maga után árván és kisédel korban ezen személyt, ki vele együtt a' szőrvész által azon szigetre kivetettett. Ezt az után Chrysis' Atyja fogadta-fel.” Mese, melyet én ugyan nem könnyen hihetek-el; azonban ik be-le szerettek. De ime épen most jó ki tőle Mysia Én elvittem a' piacra, hogy Pamphilussal szól-hassak, különben az Atyja által meglepettethet-nék, minekelőtte a' dologról valamit tud.

Negyedik Jelenés.

MYSS. (Glycerion háttól jő-ki, 's az első szö-keket még a' hátra visszahívja.)

Hízen épen most hallottam Archillis; Lesbiat hívjam-el. — Bizonyos dolog, hogy az egy része-ges és rendetlen aszszony 's épen nem méltó arra, hogy egy fiatal személy az első szülekör rábinat-tassék. Mindazáltal elhívom. Nézzétek mely ha-talmasan parancsolja 's bosszorkány, minthogy író-pajtsóm; Istenek halgassátok-meg könyörgése-met, engedjétek az ifjú Aszszónynak szeren-tés szület, 's a' másoknak inkább másott hagyjátok hi-báit elkövetni. De miért jó Pamphilus oly lélek szaka'dva? Édelek hogy valami haj van! Meg kell várom, hád haljjam ha háborodása nem jelent-e valami rosszat.

Ötödik Jelenés.

PAMPHILUS, MYSS.

PAMPHILUS. (nem látja Myss.) Hallatott-e, tő-r-tőt e' ez valaha emberek között! Ez-e egy Atyának kötelessége!

MYSS. Mi lehet ez?

PAMPHILUS. Oh Istenek és emberek legyetek tanúk! Mi a' rútal bánás, ha ez nem az? Eltűköl-lette volt magában, hogy ma nekem feleséget ad. Nem kellett volna-e' ezt előre tudtomra adni? Nem kellett volna-e' eránta előre velem szőllani?

MYSS. Én boldogtalan! mely szót hallok?

PAMPHILUS. 'S mit tessékzik Chromes, ki leányát tölem mégtagadta? Megváltoztatja szán-dékát, mert látja hogy én változatlanul maradok szándékom mellett. Hát megítálokra azon igye-kezők-e, hogy engem szeren-tésitlen Glycerionom-tól elszakasszon? — Ha ez megtörténik, egészen oda leszek. — Lehetséges-e, hogy valóki a' szere-lemben és mindenben olly szeren-tésitlen legyen mint én? — Oh minden Istenek és emberek! Hát semmiképen sem kerülhetem-e el a' Chromessel va-ló szövetkenést? Mennyi kibebágot, menyai gyalózatot szenvedtem már miatta. Elsőben min-den kézen volt, minden el volt végezve. Egyszer-re kosarat kapok, 's most ismét visszakívánnak. Mi lehet ennek az oka? Bizonyosan az a' mit gyanf-tok; itt valami tsomó van. Minthogy a' leányt sen-ki-sem hagyja nyakára kötni, azért jőnek hozzám.

MYSS. Egék, mit hallok, ez a' beszéd engem hálsóra ijeszt.

PAMPHILUS. Hát még az Atyámról mit mond, jak? Oh, illy fontos dolgot olly könnyen venni? Elmenvén jmet mellettem a' piacton, így szól hozzám: Pamphilus ma lakodalmat kell tartanod; készülj hozzá; menj haza. Nekem úgy tetszett mintha ezt mondotta volna; menj hamar 's akaszd fel magadat. Ollyanná tettem mint a' kővé vált tudtam volna-e csak egytelen-egy szót is szólni vagy valamelly mentséget, akarmelly kopaszt, költöttet vagy helytelen-is előhozni elnémultam. Oh ezt előbb kellett volna tudnom. De ha valaki most azt kérdné tőlem: mit tselekedtél volna akkor? — Azt tselekedtem volna, hogy ne történék, az a' mi történt. De most mivel és hol kezdem-e? tele van a' szívem gondokkal, melyek azt mindenfelé vonják. Egyfelől a' szerelem, a' szegény leányom való szánakozás, a' házasságtól irtózkodás; más felől az atyám eránt való tisztelt, ki egész a' máj napig olly kényezre kedvemre engedte hajlandóságimat követnem; 's most azt szomorúsítam-meg engedetlenségemmel? Oh én szerentsétlen mit tselekedjek; nem tudom magamat elhatározni.

MYRIA. Melly igen félek, mi vége lesz ezen bizonytalanságnak. De felette szükséges, hogy vagy ő szóljon magával Glyceriummal, vagy én szóljak vele az eránt. Míg szívünk kétségek között hányattatik, addig a' legkisebb nyamaték-is lenyomhatja a' mérő serpenyőt egyik vagy másik felé.

PAMPHILUS. Ki beszél itt? (*Arca-veszi Myria*) jó napot Myria.

MYRIA. Oh jó napot Pamphilus.

PAMPHILUS. Mit teszel az Asszonyod?

MYRIA. Azt kérded? Vajadik, 's éra' máj nap nagy aggodalmat okoz neki, minthogy elebb ez volt a' lakodalom tartására rendelve. Szüntelen az a' gondolat nyugtalanokodtatja, hogy késztelen találja eránta lenni.

PAMPHILUS. Oh mikéj' juthatsz az eszembe? én engedhetném-e meg, hogy miattam megszalat-

tassék 's szerentsétlensé legyen egy szegény leány, ki becsületét és életét reám bízta, kit egész szívemből feleségem gyanánt szerettem; ezen szeremes indulatát, tisztá erköltsé 's jól nevelt leányt hagyjam-e a' szegénység és sükség miatt elfajult? Nem, soha-sen tselekessem.

MYRIA. Ha egyedül rajtad áll úgy nem félek; de valyon az erásokat megtudod-e győzni?

PAMPHILUS. Azt gondolod-e, hogy olly gyáva vagyok? olly hála-adatlannak, olly embertelennek, olly vadszívűnek tartasz e, hogy sem esmeretségnak, sem szerelmünk, sem becsület-értesem nem lesz elegendő ösztön és látható ok, fogadásom' megtartására?

MYRIA. Azt az egytet tudom, ő megérdemli, hogy emlékezetében tartsd.

PAMPHILUS. Emelkezetenben tartsam? Oh Myria, Myria még most-is szívemben van írva a' mit Chrysis Glyceriumról mondott. Már szinte baldokolva magához hív; az ágyához menek; ti kimentetek; csak magunk válluk; ekkor így szóla: „Kedves Pamphilusom, látod ezen leányom mind fataliságát mind aszapségit, 's jól tudod csaknek egyike sem alkalmas sem betűdletünk sem értékének védelmezésére 's hátrorszában tartására. Azért ezen jobb kezedre, 's természetii jó szívedre kérek 's fogadásodra, 's a' leány' gyámoltalan sorsára kénszerítlek, ne válj-el tőle, ne hagyj-el őt. Ha testvérem gyanánt szerettelek, 's ha ő egyedül hozzád egész szívedből ragaszkodott 's magát egészen neked adta: légy férje, barátja, tutora, atyja. Értékünket egészen neked adom-által 's hátsédre bízom.” Aztán Glycerium' kezét az anyimbe tette 's nem sokára kímélt. Az ő kezéből elfogadtam, 's elfogadván meg-fogom tartani.

MYRIA. Reményem hogy úgy tselekedzel.

PAMPHILUS. De mért jöttél ki tőle?

MYRIA. Bábaért megyek.

PAMPHILUS. Eredj, siess! 'S hallod-e egy szót se szóllj a' lakodalmáról, hogy bajja e' miatt is ne —

MYRIA. Jól van.

MÁSODIK FELVONÁS.

Első Jelenés.

CHARINUS, BYRRHIA, PAMPHILUS.

CHARINUS. Mit mondasz, Byrrhia? ma tartja Pamphilus vele lakodalmát?

BYRRHIA. Úgy van.

CHARINUS. Hogyan tudod?

BYRRHIA. Epen most hallottam a' piacton Durustól.

CHARINUS. Oh én boldogtalom! míg még a remény és félelem között hanyattattam addig lelke szüntelen foglalatlaskodott; de most midőn a remény tölem elvétellett, a gondtól lenyomattatván, elbódjadt, ellankadt, 's elkábult.

BYRRHIA. Kérlek Charinus; minthogy lehetetlen az a' mit kívánsz, kívánj olyant, mely lehetséges.

CHARINUS. Én semmit-sem kívánok egyebet csak Philoména't.

BYRRHIA. Mely sokkal jobb volna azon igyekezned, hogy ezen szerelmet szivedből ki-irthatad, mint olyanról beszélned, a' az még jobban felgyújtja benned azon indulatot, melyet kielégéden lehetetlen.

CHARINUS. Környű míg egássa'geak vagyunk jó tanácsot adunk a' betegeknek. Ha te Charinus volnál, máskép' gondolkoznál.

BYRRHIA. Tégy hát, tégy a' mint tetszik.

CHARINUS. De Pamphilustalton. Mindent meg kell próbálnom, minekelőtte elvesztek.

BYRRHIA. (magában) Mit tesz ez?

CHARINUS. Őt magát fogom kérni; könyörögve fogok neki; felfedezem előtte szerelmemet. Reménytelen rem' bírhatom; hogy legalább egyéné. hány napig elhalaszta a' lakodalmat. Azalatt talán történik valami.

BYRRHIA. Ez a' valami semmi-sem lesz.

CHARINUS. Byrrhia, mit gondolsz, megszólitásom-e őtet?

BYRRHIA. Mért ne? Ha ez által semmit nem nyernél is más tőle, legalább azt fogja gondolni, hogy benned bizonyos szeretőjét fogja találni feleségének.

CHARINUS. A' gonoszok vigyenek-el téged te sem a ezzel a' gyaruddal!

PAMPHILUS. Im hol van Charinus (Charinatos) Jó napot Charinus.

CHARINUS. Oh jó napot Pamphilus. Hozzád jévek 's nálad reményt, szabadalast, segedelmet és tanácsot keresek.

PAMPHILUS. Bizony mondom magatnál is szűken van a' tanács és kevés a' segedeltem. De mi bajod?

CHARINUS. Te ma megházasodol?

PAMPHILUS. Ugy mondják.

CHARINUS. Pamphilus, ha ezt tselekszed, úgy ma engem utólszor látok.

PAMPHILUS. Hogy-hogy?

CHARINUS. Jaj! félek megmondani. Mond-meg neki te Byrrhia.

BYRRHIA. Én megmondom.

PAMPHILUS. Mi dolog hát?

BYRRHIA. Ez a' te menyasszonyodat szereti.

PAMPHILUS. Ugy bizonyly más ízlése van, mint nekem. Hallod-e Charinus, mond-meg nekem, nem ment-e még tovább-is esmeretségek?

CHARINUS. Oh Pamphilus távol legyen!

PAMPHILUS. Mely igen szeretném, ha tovább is ment volna!

CHARINUS. Barátságunkra és szerelmemre kérek tehát elsöben arra, hogy ne vedd őt feleségül.

PAMPHILUS. Részemről rajta leszek, hogy teljesítesem kívánságodat.

CHARINUS. Ha pedig ezt nem tselekedheted, vagy ezen házasságot szived ohajtja. —

PAMPHILUS. Szívesen?

CHARINUS. Legalább halaszd-el azt egy-néhány napig, míg valahova elmehetek, hogy ne keljen latnom.

PAMPHILUS. Most már hallj-meg engem is Charinus, az én vélekedésem szerint nem nemes gondolkodás, ha valaki eránt semmi érdemünk sin-tsen, 's tőle mégis köszönetet kívánunk. Én szívesebben ohajtom, hogy a' leánytól megválhassák, miat te ohajtod, hogy az a' tied legyen.

CHARINUS. Életemet adtad vissza ezen szávalddal.

PAMPHILUS. Már most te és Byrrhia valamit tudtok tselekedjétek, költsetek, gondolatok-ki, 's tegyetek mindent, hogy a' leány néked adassék. Én azon leszek, hogy nekem ne adassék.

CHARINUS. Igen megelégszem.

PAMPHILUS. Davus jó, 's épen igen jókor; annak tanácsához legtöbbit bírok.

CHARINUS. (Byrrhiatos.) Te pedig igazán mondom csak arra való vagy, hogy olyan dolgokat hallj, minlyeneket senki-sem akar tudni. Tarkodj-inés.

BYRRHIA. Örömist is. (c.)

Második Jelenés.

DAVUS, CHARINUS, PAMPHILUS.

DAVUS. (a' sikkol, hogy a' másik kettőt látja) Kegyes Istenek melly jó hírt hozok! De hol találom Pamphilust, hogy a' félelmet, melly őt győztri, elvegyem, 's szívét örömmel bétöltsem.

CHARINUS. Jó kedve van, nem tudom miért?

PAMPHILUS. Az semmit-sem jelent; még nem tudta-meg szerentségtelenségemet.

DAVUS. (most előb) Az bizonyosan, ha hallotta, hogy köszöletek tétettek a' lakodalomra.

CHARINUS. Hallod mit mond?

DAVUS. (most előb) Az egész városban lélek-szakádra keres engem. De hol találom őt? Merre menjek legelőbb?

CHARINUS. Mit késel őt megszóllítani?

DAVUS. (most előb) Megyek.

PAMPHILUS. Hallod-e Davus, megállj.

DAVUS. Ki mit akar itt velem...? Oh Pamphilus épen téged kereslek. Hozott a' jó szerentes Charinus! Mind a' ketőtököt igen jókor találalak; veletek akartam beszélni.

PAMPHILUS. Davus, oda vagyok.

DAVUS. Óh halljad csak.

PAMPHILUS. Elveszttem.

DAVUS. Tudom mitől félsz.

CHARINUS. Legalább én bizonytalán igen szerentségtelen vagyok.

DAVUS. A' te győtrelemed' okát-is tudom.

PAMPHILUS. Nekem lakodalmat...

DAVUS. Azt-is tudom.

PAMPHILUS. Még ma...

DAVUS. Kéméld félelmet! Mindent tudok. Te aztól félsz, hogy el kell venned a' leányt, te pedig Charinus hogy nem veheted-el.

CHARINUS. Eltaláltad.

PAMPHILUS. Épen az.

DAVUS. De épen az még szemel baj; én mondom 's felelek róla.

PAMPHILUS. Kétségtertlek tehát mindenre, szabadíts meg mind előbb engem szerentségtelent ezen káros félelmetől.

DAVUS. Megszabadítalak. Chremes már asked nem adja leányát.

PAMPHILUS. Hogyan tudod azt?

DAVUS. Tudom. Az Atyád nem régen magához hívatott, elbeszélte, hogy ma asked feleséget ad; még mást-is sokat mondott, a' mit most említeni

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1828.

nincs idő. Én tástást sietre a' forumra mecök, hogy ezt neked megmondjam. Midőn nem találalak, felmenek egy sáros helyre, körüljárnék, sehol sem látalak. Byrrhó! tünik szemembe; tőle kérdezlek, azt mondá nem látott. Beszokodtam 's gondolkodtam mit kelljen tennem. Axalatt a' hazatemetel közben a' környülmények gyanút támasztottak bennem. Mióta? A' konyhában csak nem semmisítés főzés; az öreg kedvetlen, 's egyszerre lakodalom legyen. Ezek nem illenek össze.

PAMPHILUS. Mire megy ez ki?

DAVUS. Én haladék nélkül Chremeshez mentem. Midőn oda jövék, az ajtó előtt nagy volt a' töndesség. Már azon-is örültem.

PAMPHILUS. Jól van, mond tovább.

DAVUS. Megállék. Axonközben senkit-sem láttam bémenni, senkit-sem kijönni; egy aszszony sem vala a' házban, semmi piperkedés és semmi zaj. Közlebb mentem, beekutsáltam.

PAMPHILUS. Értem. Jó jel.

DAVUS. Vallyon össze-illenek-e ezek a' lakodalommal?

PAMPHILUS. Úgy hiszem Davus-hogy nem.

DAVUS. Azt mondod, hogy úgy hiszed? Nem jól veszed-fel. A' dolog bizonyos. A' mi több vizs-zamentemben Chremes laaszával is össze találkoztam, ki az öreg' számára egy garas árú zöldséget és egynehány apró halat vitt rutsórára.

CHARINUS. Davus te általad én má minden bajtótól megmenekedtem.

DAVUS. Azt épen nem látom-álta.

CHARINUS. Miért nem? Hiszen bizonyos, hogy ennek nem adja leányát.

DAVUS. Furta ember! mintha szükségesképen következnék, hogy neked adja feleségül, ha ennek nem adja. Hogy ha utónna nem látta, az öregnek barátjait kérdéssel-meg nem nyered és kedvükre nem jársz...

CHARINUS. Jól monded: Elmegyek; jóllehet ha igazat kell mondanom es a' remény engem már több ízben megcsalt. Isten hozd.

Harmadik Jelenés.

PAMPHILUS, DAVUS.

PAMPHILUS. De mit akar hát az Atyám! miért palástolja szándékát?

DAVUS. Erre megfelelek. Ha most pirongatni akarva azért hogy Chremes a' leányát neked nem

adja, magának igazságtalansággal kellene magát vadelni. Mert milyen jussal bírathatna, míg nem tudja, milyen indálattal vagy a házasság erant. De ha el-nem akarod a leányt venni, akkor téged okoz; akkor léssz a' lármá.

PAMPHILUS. Akarmit-les kézz leszek eltűrni.

DAVUS. Atyád az, a' kívül dolgod van. Bajos ellentállani. Azon kívül Glycerium tsak maga van; hamar lehet okot találni út a' városból kivettetni.

PAMPHILUS. Kivettetni?

DAVUS. Még pedig könnyen.

PAMPHILUS. De mit tsinálnak hát édes DAVUSOM?

DAVUS. Mond hogy elveszed.

PAMPHILUS. Hajh!

DAVUS. Mi dolog?

PAMPHILUS. Én mondjam azt?

DAVUS. Miért ne?

PAMPHILUS. Soha-nem tsalekázom.

DAVUS. Ne szabadkozz.

PAMPHILUS. Felre ezzel a' tanátsal!

DAVUS. Halld-meg mi következik belőle.

PAMPHILUS. Az, hogy ettől elvételtem, 's amához vettetem.

DAVUS. Nem úgy lesz. Az atyád úgy vélem ezt fogja mondani: Azt akarom hogy ma feleséget végy. Te azt feleled: Igen-is veszek. Mit gondolsz, hogyan perelhetes akkor? Az által azt a' mit magában állly erősen feltett egyszerre foggatlaná tessed, a' nélkül, hogy valamitől tartatsnál. Mert az bizonyos, hogy Chremes nem adja néked leányát. Azért épen ne málázzd-el tsanácsom követését, attól való féltedben, hogy az megtalálna változtatni szándékát. Mond az Atyádnak, hogy késsz vagy a' házasságra; úgy nem lesz semmi oka a' neheztelésre. Mert azt a' mire te támaszkodni akarsz, egyszerűben megszüfolem. Ezt akarod az Atyádnak mondani mentésedre: „Mostani napjaviseletét meggonddalván senki-sem fogja nekem adni leányát.” Ő késszbb lesz akár-melly szegény személyt felkeresni számodra, mint kúspongásaidat tsarabb elszívni. De ha látja, hogy nem mondasz ellene, úgy kevesebbé heveskedik, időt hogy magának egy másik személy keresésére. Az alatt valamely reád nézve kedvező környálmény adhatja elő magát.

PAMPHILUS. Azt gondolod?

DAVUS. Azon kételkedni sem lehet.

PAMPHILUS. Lásd hová akarsz tsabitani.

DAVUS. Őh hallgass az álllyen beszéddel.

PAMPHILUS. Nem bánom, reá akkor tsanadsz. De jó! vigyázz meg ne tudja, hogy fiam van tőle. Mert megígértem hogy azt fel-vevelem.

DAVUS. Melly vakmerőség!

PAMPHILUS. Sok kérdésére meg kellett ezt fogadnom, annak szolgául, hogy őt soha el nem hagyom.

DAVUS. Jól van, lesz rá-vigyázás. De az Atyád jó; a' viláért se vetess rajtad észre kedvetlenséget.

Negyedik Jelenés.

SIMO, DAVUS, PAMPHILUS.

SIMO. Meg kell nézmem, mit tsinálnak 's mit végeznek magok között.

DAVUS. (Pamphilushoz) Ez most erősen meg van győződve, hogy te a' házasságnak ellene mondasz. Melly gondolatokba merülve jó valamely magányos szegletből, 's azt hiszi; hogy jól meg-tsánlta mondóját, mellyel téged meg akar letskéni. Vigyázz hát, hogy magadul maradj.

PAMPHILUS. Tsak lehessen DAVUS.

DAVUS. Még egyszer mondom, hiteled-el magaddal Pamphilus, egy szóval sem fog az Atyád perelni, ha a' házasságra késsznek lát lenni.

Ötödik Jelenés.

BYRRHIA, SIMO, DAVUS, PAMPHILUS.

BYRRHIA. (a' nélkül, hogy a' tsőbbiket lásd) Az Uram azt parantsolta, hogy ma minden dolgaimat abba hagyván Pamphilusra vigyázzak, 's megtudjam, hogyan viseli magát házasságára nézve. Azért jövök lah-hegyen ide az Öreg után. De lám épen itt áll Davussal egygyütt. Most jól meglesem őket.

SIMO. (magában) Épen itt találom, mint látom, mind a' kettőt.

DAVUS. (Pamphilushoz lassz) Meg ne zavardójjál.

SIMO. Pamphilus!

DAVUS. (mint ott) Tekints feléje, mintha történetből nézedél utra.

PAMPHILUS. Őh az Atyám van itt!

DAVUS. (magában) Helyesen!

SIMO. A' mint már mondottam azt akarom hogy ma feleséget végy.

BYARRIA. (Látva és észre nem vétele) Most reánk nézve félek ennek feleletétől.

PAMPHILUS. Sem ezen dologban sem máshon nem fogsz engem parafanfolatid követésében képedelmessék találni.

BYARRIA. (mint előbb) Jaj!

DAVUS. (Pamphilusnak) Megnémit.

BYARRIA. Mit hallok.

SIMO. Kételességedet tselekeded midőn kívánságomra béként reá állasz.

DAVUS. (Pamphilusnak) Nem mondom-tam-e igazat?

BYARRIA. Az én Uram a' mint itt hallom elveztetted feleségét.

SIMO. Most menj-bé, hogy semmi képedelmet ne okozz, midőn szükség lesz reád.

PAMPHILUS. Bé-megyek. (el)

BYARRIA. Hát egy léleknek sem lehet-e a' világon hínni! Igaz a' mit a' példa-heszed mond, hogy ki-ki közelebb van magához, mint máshez. Láttam a' leányt 's jut eszembe hogy szép volt. Annál kevesebbé veszem rossz néven Pamphilustól, ha azokkal inkább akarja magát föltetni, mint Charinust. Most hírt mondani megyek, hogy a' rossz újságért rossz fizetést kapjak.

Hatodik Jelenés.

DAVUS, SIMO.

DAVUS. (magában) Ez bizonyosan azt gondolja, hogy valami selmasságot forralak magamban 's azért maradtam hátra.

SIMO. No! hát Davus, mi újságot mond?

DAVUS. Most ugyan semmit-sem.

SIMO. Semmit sem? hia!

DAVUS. Épen semmit-sem.

SIMO. Pedig valamit vártam volna.

DAVUS. (Látva) Reménytelenül lepett-meg; veszem észre; 's azért hoszonkodik az ember.

SIMO. Tudsz-e igazat mondani?

DAVUS. Semmit - sem könnyebben.

SIMO. Vallyon nem esik-e ez a' házasság nehezére eme külföldi személyel való esmeretségre miatt?

DAVUS. Bizonytal nem. Vagy legfellyebb - is két vagy három napig tart aggodalma. — Tudod hogyan szokott az ilyen dolog lenni — aztán megszűnik. Mert hidd-el maga előre jót megmondotta a' dolgot.

SIMO. Ditsérem érette.

DAVUS. Míg engedélme volt reá, 's míg fiataloknál miatt tehetted, addig szerelmeskedett, még pedig titkon. Mindég vigyázott jó hírére nevére, mint egy jóra való emberhez illik. Most feleségre van szüksége 's azért csak arról gondolkodik.

SIMO. Egy keresés még - is kedvetlennek látszott lenni.

DAVUS. Az nem azért van, hanem te reád van nevezetelése.

SIMO. En reám? mi lehet az?

DAVUS. Teak gyermekiség.

SIMO. Mi hát?

DAVUS. Semmi - sem.

SIMO. De mond-meg hát miből áll?

DAVUS. Azt mondja hogy igen szűk marokkaj terzed a' lakodalomra a' költséget.

SIMO. En - e?

DAVUS. Te; „alig adott-ki, - úgymond, - az Atyám tíz drachmit a' lakodalomra. Látszik-e ebből, hogy feleséget akar fűtni adni? kit hívhatok e' szerint esmerőselm közel vendégségre?" 'S meg kell vallanom, ha igazat akarok mondani, igen is szűken költsesz, azt nem hagyhatom helybe.

SIMO. Hallgass.

DAVUS. (magában) Eltaláltam a' bibéjét.

SIMO. Nekem részemről gondom lesz reá, hogy mindenenk jó renddel menjenek véghez. — (Látva) Mi dolog lehet itt? Mit akar ez a' teálfügységben megrögszött róka? Mert ha valami rossz itt lappang bizonyosan ez annak szerzője.

HARMÁDIK FELVONÁS.

Első Jelenés.

MYSSIS, SIMO, DAVUS, LESBIA, GLYCERIA.

MYSSIS. Valóban igaz a' mit mondasz Lesbja; vitkaság az olly férfji, ki szeretőjéhez hív marad.

SIMO. (Látva Davust; a' odéli hogy Myssis és Lesbjalól észre-vétele) Ez a' szolgáló az Androszi leányé, úgy-e?

DAVUS. Igen-is azé.

MYRA. De ez a' Pamphilus...

SIMO. Mit mond ez?

MYRA. Megtartotta szavát.

SIMO. Hah!

DAVUS. (magában) Óh bár csak vagy az öreg siket vagy emez néma volna.

MYRA. Mert azt parantsolta, hogy a' gyermek fel-neveltesse.

SIMO. Óh Jupiter! mit hallok? Egész szerencsétlenségem késsz ha ez igazat mond.

LESBIA. Igen betsületes derék ű lehet az, a' kiről szóllasz.

MYRA. Nálánál jobbat nem-is gondolhatz. De menjünk - he hogy későn se járj.

LESBIA. Menjünk (mire kóssen-el)

DAVUS. (magában) Hogyan orvosolja most ezen váratlan bajt.

SIMO. Mi dolog ez? annyira el-ment az esze? Egy jött-ment személytől? Ah már értem. Én buta alig tudám el-találni.

DAVUS. (magában) Mit gondol ez hogy eltalált?

SIMO. Ez az egyik 's első ravasz fortély, melyet ez a' jó madár erántan gyakorol. A' személyt vajánál hazudják, hogy Chremeszt elidegenítsék.

GERONIMUS. (a' kóssen-el) Óh Juno Lucina légy segítségül kérlek tartsd-meg életemet!

SIMO. Ho, hó,! olly hírtelenséggel? Furta dolog! alig hálotta-meg hogy az ajtó előtt állok már siet szalut. Itt az időt rosszzal rendelted-el a' játékban Davus.

DAVUS. Én?

SIMO. Vagy tanítványaid nem jól vették fejedbe a' mit velek játszani akarsz.

DAVUS. Nem értem, mit beszélsz.

SIMO. Ha igazán lakodalmat akarnék tartani, 's ez engem készületlenül lepett volna meg, melly igen kínosne! Most maga szálljed-el, az én hajóm kikötő helyben van.

Második Jelenés.

LESBIA, SIMO, DAVUS.

LESBIA. (Glyceron hátsól jő-ki; az első szék a' len-tóttára mosás) Még eddig Arthillás, mindent a' legjobb rendben 's úgy találom nála 's mint felgyógyulásához szükséges. Most elsőben feredjen-meg, azután azon italból mellyet rendeltem adjatok neki annyit, a' mennyit mondtam. Nem

sokára ismét itt leszék. Bizony gyönyörű gyermeke van Pamphilusnak. Engedjék az Istenek hogy megéljen, minthogy az Atyja olly nemes íze-rű, 's vétekek tartotta ezt a' betsületes jó személyt elhagyni.

SIMO. (Davuskor) Nem kellene annak téged esmerni ki ezt-is a' te leleményednek nem tartanál.

DAVUS. Mit?

SIMO. Nem a' szobában mondotta-meg, mit kellyen a' gyermek -úgyas aszszonnyal tselekedni, hanem minékutána a' házból kijött az útszáról kiáltoza vissza az ott benn -lévőkhez. Óh Davus olly igen megvetve jádszol-e velem? vagy olly ostobának tartasz - e kit olly nyilvánságosan meg-lehessen tsolni, ha csak valamennyire is el-rejtene-d a' szándékot, hogy félni láttatnál tőlem azon esetre ha meg-tudom.

DAVUS. (lesz) Most ez bizonytal maga tsolja meg magát nem én.

SIMO. Nem tiltottam - e meg magyarul? Nem intettelek e ne tselekedj, mit törődésfele? Mi haszna volt? vagy azt gondold, elkíszenem, hogy ez a' személy Pamphilustól terhen volna ez szülné.

DAVUS. (lesz) Már most látom melly tévely-gésben van 's mit kell tennem.

SIMO. No mit halgatsz? mért nem felelsz.

DAVUS. Te az el-hívásról beszélsz mintha nem sügta volna-meg neked valaki hogy a' dolog így fog történni.

SIMO. Mit? nekem valaki...?

DAVUS. Hogyan magadtól sejdíthetted volna meg hogy itt palástolás van?

SIMO. Te engem ki nevezsz?

DAVUS. Akár-ki de meg-sügta, mert honnét támadott volna különben ezen gyánd?

SIMO. Honnét? Onnét mert esmerlek.

DAVUS. Ez annyit tesz mintha azt mondanád, hogy a' fortélyt én szöttek, fontam.

SIMO. A' miben semmi kétségem sincs.

DAVUS. SIMO te engem még nem jól ismerz.

SIMO. Én nem...?

DAVUS. Hanem mihelyt a' számat feltátom; azonnal azt gondold hogy reá akarjak szedni.

SIMO. Nagyon igazságtalanul.

DAVUS. Azért betsületesre mondom, már motszannal sem merek.

SIMO. Azt az egyet tudom, hogy itt senki sem szék.

DAVUS. Jól gondolod! De még-is nem sokára egy gyermeknek fognak ide az ajtó elébe tenni. Lásd azt előre megjelentem hogy tudjad, 's atöbb is mond, hogy az-is Davus fortélyja és ravaszsága által történt. Azt a rossz vélekedést melyly erántam viseltetel egészen ki-akarnám belőled ártani.

SIMO. Honnét tudod azt?

DAVUS. Hallottam és hiszem. Igen sok jó itt észre a' mi engem ezen vélekedésre hoz. Előben ez a' személy azt mondotta hogy Pamphilustól torhas. Ez hangúságnak találtatt. Most midőn látja, hogy a' lakodalom készül, tüstét el-küldötte szolgálóját, hogy hírvon babát 's egyszerűmünd egy gyermeket is vigyen. Azt hiszik tudatillik; hogy semmiképen sem akadályoztat-hatják-meg a' házasságot ha tsak gyermeket nem láttatnak vele.

SIMO. Mit mondasz?... De ha tudjad hogy illy szándékkal vagyok, miért nem mondtad-meg azonnal Pamphilusnak.

DAVUS. Vallyon ki idegenítette hát azt el ezen személytől, ha én nem? mert azt mindya-jan tudjuk, mely halálosan bele volt szerette, most pedig a' házasságra van egész esze, és árt-ve. Legjobb lesz hízd rém az egész dolgot; te pedig sürgesd ezután-is, mint eddig a' házassá-got; 's reményem az Istenek elő segítők szán-dékunkat.

SIMO. Eredj menj bé tehát várakozál ott rém 's tégy szükséges készületeket... (DAVUS «) Hogy mindent el-hídjek neki arra koránt-sem bírt en-gem, azonban ki tudja nem igaz-e a' mit mondott? De mit törődök vele akár igaz akár sem! A' jó dolog előttem az, hogy a' sam fogadta a' meghá-zasodást. Most hát Chremeshez megyek 's leányt megkérem. Ha megnyerem mért ne legyen a' lakodalom inkább ma mint másszor! Mert minke-rtisna a' s' fiam ígéretet tett, semmi kétség s'nta hogy őt erővel-is ne kényszeríthetém, ha nyakaskodni akarna. De ime épen jókor jó előbe maga Chremes.

Harmadik Jelenés.

SIMO, CREMES.

SIMO. Jó napot, Chremes.

CREMES. Oh épen téged kereslek.

SIMO. Én pedig téged.

CREMES. Igen kedvem szerint találkozol velem; némely emberek jöttek hozzám, kik a' mint mondják tőled hallottak hogy a' leányom ma kel-ne - észre staddal: azt akarom megtudni, ha azoknak hit-e ezek vagy seked.

SIMO. Halld-meg figyelemmel egynehány szó-mat 's meg-fogod érteni; mind azt a' mit tudni akarok, mind azt a' mit én tőled kívánok.

CREMES. Meghallom; szólj a' mit akarsz.

SIMO. Az Istenre kérlek Chremes és azon barátságunkra, mely gyermek korunkban kezdődött 's ezután-éinkkel együtt bevelkedett 's a' te egyetlen-egy leányodra és az én s'ntára, kit megmentem most legjobb alkalom van; ne tagad-meg most tőlem segédemet 's rapdád a' házasságot úgy véghes menni, mint először ma-gunk között elvégeztük.

CREMES. Oh hagyj bélet a' könyörgésem; mintha könyörgésre volna szükség hogy kíváná-godat megnyerhesd? Vagy azt gondolod-e hogy most más ember vagyok, mint akkor midőn leányomat megígértém? Ha a' házasság mindenik-nek hasznára lesz, ám hívasd-el őt mindjárt. Ha pedig mind a' kettőre néve több rossz követ-kezik belőle mint jó: arra kérlek hogy későn hasznukat tartsd szemed előtt, 's úgy gondolj mintha a' leány a' te leányod volna és én Pamphilus atya volnék.

SIMO. Épen azt akarom 's tsak ilyen fel-tétel alatt kérlek Chremes. Nem-is kívánom a' házassá-got, ha a' dolog' mostani állapotja nem javasolna.

CREMES. Hogyan miképen?

SIMO. Glycerium őt a' fiam észre-veztetek.

CREMES. Most hallom elsőben.

SIMO. Még pedig annyira hogy gondolatom szerint könnyen el-lehet őket egymástól egésze-zen választani.

CREMES. Gyermek beszéd.

SIMO. Bizonyosan úgy van.

CREMES. Úgy bizony a' mint én mondom hogy a' szerelmesek haragja a' szerelem megúj-ítása.

SIMO. Őh kérlek szeszük míg még időnk van 's míg még szerelme a' megbántástól el van nyóm-va. Adjunk néki feleséget minelőtte ezen alá-való személyek tsalárd mesterségeikkel 's házag-

könnyekkel szavét zsanakozásra lögyűja. Reménytelen Chrems, ha egyszer egy betűletes személyhez tisztosasság hízásság által le lass kütelez, könnyen kimenekedik a szerentéselenségnék azon örvényjéből melyben most van.

CHREMS. Te néked az ügy látszik; de én nem tartom lehetőségesnek, sem azt hogy a' leányom vele mindég együtt lehetesen, sem azt hogy a' mindég együtt lévelt én megszólhessem.

SIMO. Hogyan tudhatod azt míg próbát nem teszel?

CHREMS. De ezt a' próbát a' maga leányával tenni bajos dolog.

SIMO. Az egész baj, melyet itt gondolni lehet abban áll, hogy talán (és már a' leánykák őrségek) elválas következhetünk. Ellenben ha a' fiam eztú hízásság által meg-jobbíthatatik gondold-meg mennyi hasznok árúdnak reánk. Elsőben barátodnak visszasz-adó a' fiam, te derék vót kapas, s a' leányodnak férje lesz.

CHREMS. Anyi mint az! ha hasznosnak tartod, részéről nem akarom szerentséget gátolni.

SIMO. Nem ok nélkül tartottam féltéled mindenkor oly sokat Chrems.

CHREMS. De még egy kérdésem van.

SIMO. Mi az?

CHREMS. Honnét tudod hogy visszasz-vonás van köztök.

SIMO. Maga Davus mondotta, ki minden titkalkat tudja, az maga tanúsolja, hogy színtessen valamint csak lehet a' hízásságot. Mit gondolsz, tenné-e jót ha nem tudna hogy a' fiam is akarója? De haljad a' maga szavait; haljatos-e híjátok-ki Davust, de line épen most jó maga.

Negyedik Jelenés.

DAVUS, SIMO, CHREMS.

DAVUS. Te hozzád indultam.

SIMO. Mi dolog?

DAVUS. Hol maradt a' menyasszony oly soká? már este lesz.

SIMO. (Chremsnek) Hallod mit mond? megalom Davus, előbb egy kevéssé tartottam tőled, hogy te is úgy térsz mint a' raboségek! nagy része tenni szokott, s ravassal megtanulsz. Mert tudom hogy a' fiam szerel.

DAVUS. Én tisztelem-e azt?

SIMO. Én tartottam tőled, ugyan azért eltitkoltam előtetek azt a' mit most megfogok mondani.

DAVUS. Mi lehet az?

SIMO. Mindjárt megfárad, mert kevés hűja hogy már bizodalommal nem viseltetem erántad.

DAVUS. Végre által kezdod látni kilyegyek.

SIMO. A' lakodalmi készület nem volt valóság.

DAVUS. Mitóda nem valóság?

SIMO. Teak azért tettöttem azt hogy titket próbára tennék.

DAVUS. Nézz az ember! Ezt a' titket soha életemben sem tudtam volna kilyanomni. Mely ravasz gondolat?

SIMO. Haljad csak. Mikor előbb beköltöztek, ez a' betűletes ember akkor épen jökor előmbe jött.

DAVUS. (Lassú) Hah! hát utol ér bennüket a' veszedésem.

SIMO. Elbeszéltem ennek a' mit infat tőled hallottam...

DAVUS. Mit hallok?

SIMO. Kérem hogy adjaoda leányút s nagy nehezen megayerem a' mit kértem.

DAVUS. Remegek.

SIMO. Mitóda? mit mondál.

DAVUS. Azt mondom hogy resek ez a' tiszteket.

SIMO. Most már ennek részéről semmi akadály nisten.

CHREMS. Haza megyek hát készületeket tétetek, azután ismét eljövök, tudósítlak benneteket. (d)

SIMO. Most arra kérék Davus, mitó hogy egyedül magad vitted véghez ezen hízásságot—

DAVUS. Valóban én magam.

SIMO. Igyekszél tovább is ímat jó útra vezetni.

DAVUS. Betűletesre mondom tőlem kitelhetőpen igyekszek.

SIMO. Most míg haragszok rád könnyen megteheted.

DAVUS. Semmit-se aggódjál.

SIMO. De vallyon hol lehet most ő?

DAVUS. Alig-ha ottlan nisten.

SIMO. Bényegyek hozzá s annak is megbeszéltem, mit most neked mondottam. (d)

DAVUS. Egészen bda vagyok, mi tartóztat hogy egyszeresen a' malomba ne menjek. A' kényérgésnek itt semmi helye nisten; mindent fésszesza-

VARTAM. Az iramot megtaltam, a' fát olly házasságra kerertem, melyet az atya nem engedélyezett, maga nem akart. Ez volt ám a' házasság! Ha vesztég ítélem volna a' nem ross sem történt volna. De im magam, jaj hová legyek! Bírtnak egymásra volna itt, melyhe belügerhatnék!

Ötödik Jelenés.

PAMPHILUS, DAVUS.

PAMPHILUS. Hol van az a' gonosz-tér, ki engem a' szerencsétlenségbe döntött?

DAVUS. (meglát) Oda vagyok.

PAMPHILUS. De meg kell vallanom, jól esett, midt vagyok ally igen ostoba. Egy gas szögóra kellett-e egész szerencsétlenség bizonos? Ezentelenségem jutalmát vettem hát-el; de fogadom é nek is megfogok feztel.

DAVUS. (min sík) Ha most meg-megkedhetek a' szerencsétlenségtől, tudom hogy ezután egész életemben sem arhat semmi.

PAMPHILUS. Mert mit mondjak most az atyámnak; vissza-vegyem-e ezen ígéretemet, melyet ímirt tettem? Mitsoda ortával morogtaljem ezt teskedni? Nem tudni mi tévő legyek?

DAVUS. (min elid) Ép sem, noha eleget tőrüm a' fejezet. — Csak azt fogom mondani, hogy majd

gövedok-ki valamit a' ml által a' veszedelmet hátraltassam.

PAMPHILUS. (nem vani DAVUS) Hah!

DAVUS. (bess) Meglátott.

PAMPHILUS. Halled-e jó madár, mit szóltasz most? Itód-e melyi anyiba kerültem én boldogtalas a' te szép tanítás által.

DAVUS. Kifogak belte szabadítani?

PAMPHILUS. Kiszabadítani, Te?

DAVUS. Bisszonyos, Pamphilus.

PAMPHILUS. Tudom, úgy, a' szent az imént.

DAVUS. De reménytem hogy jobban.

PAMPHILUS. Oh akasztóóra való neked híd-jek-e? Te tenéz jévé az illy öszessavart, az illy megvezet állapotot? Egok: kibe helybeztettem bízalmamat! Ebbe a' fertelmes teremtésbe, ki a' leguagyobb nyagolomból, melyben még ma voltam, a' házasságra tanított. Nem mondtam-e hogy ez fog történi.

DAVUS. Igaz-s mondtottad.

PAMPHILUS. Mit érdelemless most?

DAVUS. Az akasztást. De hogyj egy kevéssé magamhoz jönni; majd kifogok valamit gondolni.

PAMPHILUS. Oh hogy nists idém ügybűnteteni mint kívánjak, mert ezen állapotban melyben vagyok, sajdt bizonyságra nem pedig a' te bűntetéséről kell gondolkodnem.

NEGYEDIK FELVONÁS.

Első Jelenés.

CHARINUS, PAMPHILUS, DAVUS.

CHARINUS. Niheti-e hallottam-e valaha valaki, hogy lehessenek olyan rossz tudulatok, kik más szerencsétlenségbe örlének, a' annak kárából bizonosokat keresik? Oh lehetőség-e ez? Sőt úgy van az emberek között, azok a' legrosszabbak, kik midő valamit megkell tudadulok egy kép szemérmét mutatnak, a' mikor el jó az idő melyben ígéretekkel tellyesítienek kellene, akkor kértelenségül igaz úrszentjékben jelennek-meg; a' ha bár félre tessik-is le az dírtait, még-is hazzen keresésk által kénszerítettének fogadásokat megnezni. Aztán egyszerre minden szemérmét levetkészen úgy szólnak: „ki vagy te? mi kö-

zöm hozzád? én a' szeretőmet neked!.. a' miért? halled-e én kisebb vagyok magam magamhoz.” Ha ezt kéri valaki tőlük: hol van az igaz mondas, el-sem bírának. Itt hol okok volna semmitől sem tartanak, ott, hol okok nincsen tartanak. De mit teszelődjek? hozni mezej-é, szeméremem-melintlan teszelődését? Összegyozoljam-e őt telőtől talaj? Azt mondhatná valaki: mit nyozis vele? Oh bizonyosan nyerek: legalább bosszúságot okozok neki, a' haragomat kitöltöm.

PAMPHILUS. (j) Oh Charinus akaratom ellen mind a' kettőnket szerencsétlenség tettem, ha csak az ístnek rajtnak nem kényörülnek.

CHARINUS. Úgy-e akaratod ellen? Végre hát taláitl mentésiget; széptek megfirtottad szabadat.

PAMPHILUS. Hogy hogy? mit jelent ez végre.
CHARINUS. Még most is örömmel-fogva akarsz-e
vinni ezen szavakkal?

PAMPHILUS. Mit akarsz mondani?

CHARINUS. Milyhelyt azt mondottam hogy szeretem a' leányt, anonnal megtetszett az neked. Őh és boldogtalan, hogy sajnádról az anyja szerézt feltétem!

PAMPHILUS. Tivéd-fában vagy.

CHARINUS. Hát nem tartottad-e örömidet tüköletnek, ha csak engem szeretsz-ellen szerel-mest nem ketszgetnél 's t'is reményel nem te-legendi? ám vedd-el tehát.

PAMPHILUS. Vegyem-ei? Őh nem tudod mely szeretsz-ellenességbe álllyedtes, 's mely sok gon-dat és bót okozott nekem ez a' gonoszívó.

CHARINUS. Lehet-e tudni ha t'eled tanál.

PAMPHILUS. Nem így becsulni ha engem ismerél 's szerelmemet tudad.

CHARINUS. Tudom-tudom az atyáddal már ré-gen újat házza, azért haragszik az veád 's ma sem ketszeríthetett rád hogy azt elvegyed.

PAMPHILUS. Őh mely kevéssé emered nyomo-ránigomat! a' házasság csak szülés volt, senki-ek sem volt ezekben feleséget adni.

CHARINUS. Igen; te magad hagyád magadat önként ketszerítetül. (nemli szor.)

PAMPHILUS. Állj-meg míg nem tudsz mindent.

CHARINUS. Annyit tudok hogy őt el fogod venni.

PAMPHILUS. Mit ketszol állj kegyetessül? Hallj-meg mint van a' dolog. Es minduntalan un-szolt ígértem-meg az atyámnak hogy a' leányt el-vezzem; addig ürtöndözött, 's kért, míg végre rebórt.

CHARINUS. Ketszod?

PAMPHILUS. Davus.

CHARINUS. Davus.

PAMPHILUS. Davus.

PAMPHILUS. Az szerézt őssze az egén dolgot.

CHARINUS. Miéért?

PAMPHILUS. Nem tudom; csak azt tudom az Isteseknek igen kellett reám haragudniuk, mint-hogy szavára halgattam.

CHARINUS. Úgy történ-e Davus?

DAVUS. Úgy.

CHARINUS. Hah, mit mondasz te undek. Az Istesek bírásnak fejedre minden veszedelmest, mint érdemled. Mond-meg gaz ember, ha minden ellenségei őt ezen házasságra akarták volna-is

nyígtáni: adhattak volna-e más tanácsot mint te adtal!

DAVUS. Megtsalalkentam, de még az ezen nem bíradt-ki.

CHARINUS. Tudom.

DAVUS. Ezen az úton elvittették a' tózt, most más úton fogjuk azt keresni. Vagy azt gondol-e mivel először nem jól tózt-ki a' dolog, nem lehet ezen szeretsz-ellenességnek jó kimen-telt adni.

PAMPHILUS. Őh tököletesen elhiszem, ha jól hozzá látss, egy házasság helyett még ketsz-ís közsztess.

DAVUS. Pamphilus és mint szolgád tartozok kézzel-lábbal éjjel-nappal diadem veszedelméved is azon igyekozni, hogy hazavétra lehozzak; a' te köbleesség pedig az, hogy megbotásis, ha valami nem így sül-el mint kívánssim. Nem min-denkor vagyok szeretsz-ellen abban a' mibe kapok; de igyekoztetem semmi-sen-múlt-el. Vágy ha tetszik gondolj-ki magad-valsímly jobbat, engem pedig botásas-el szolgálótdóbb.

PAMPHILUS. Örömetis csak tégy engem előbb vissza azon állapotomba mellyből kiragadtál.

DAVUS. Azt megtszeleksszem.

PAMPHILUS. De most mindjárt tselekodj ám.

DAVUS. Hulljuk, puzsi! Glycertum ajtajanyillik.

PAMPHILUS. Ahaz semmi kézd.

DAVUS. Valamiről gondolkodom.

PAMPHILUS. Most kell gondolkodnod.

DAVUS. Várj egy ketsinyt, mindjárt megmon-dom mit gondoltam.

Második Jelent.

MYSIS, PAMPHILUS, CHARINUS, DAVUS.

MYSIS. (N' hában lévőállók) Ezen szepszpillantat-ban ide hozam Pamphilust akarhol talidom-is meg; csak ne gybőrd magadat lelken Asszo-nyom.

PAMPHILUS. Mysis mi dolog?

MYSIS. Őh Pamphilus épen úgyker jössz előmbe.

PAMPHILUS. Mi baj van?

MYSIS. Az asszonyosságom s'ra kéret, hogy tóztót jöjj hozzá ha szereted, igen ehajt téged látni.

PAMPHILUS. Őh én boldogtalan! már most sem-mi hája s'ntis nyuzomszúságomnak. (Davusnak) En-

nyit kell a' te tanácsod miatt mind a' kettőnknek szenvednünk. Nevt bizonyosan azért hívat, mint hogy a' lakódalom készületeiről tudósítottatott.

CHARINUS. Mindezekről könyven mentek le-ketűntek, ha ez itt vesztég maradt volna.

DAVUS. No csak bujtogasd őt te-is, mintha magától nem dühödnek eléggé.

MYRS. Bizonyára úgy van; épen azért csak-nem halálra búsítja magát a' szerentsélen.

PAMPHILUS. Mysis, én minden Istenekre esküszöm, soha sem hagyom-el őt, még akkor-sem, ha tudám hogy miatta mindeneket ellenségesimé teszek. Őt kívántam 's kívánságom bételjesedett; mind a' kettőnk iradálta meggygyes; maradjanak magoknak mindének, kik bennünket egymástól elakurnak szakasztani; őt a' halálom kívül senki-sem vess el télesen. —

MYRS. Ismét magamhoz jövök.

PAMPHILUS. Apolló felelete nem lehet igazabb, mint az a' mit most mondottam. Ha el-hitethetem az atyámmal hogy a' házasság' elmulásának nem én vagyok az oka, szeretsz fogom. De ha ezt el-hiténem nem lehetséges, akkor azt teslekeszem a' mit mindenkor hatalmamban lesz teslekedni, hogy a' házasság' elmulása okának engem tartson. Minek néztek engem?

CHARINUS. Olyan szerentséflennek mint én vagyok.

DAVUS. Gondolkodom valamiről:

CHARINUS. Derék fi vagy.

PAMPHILUS. Esmerem gondolataidat.

DAVUS. Azt a' mit most kigondoltam bizonyosan véghez viszem.

PAMPHILUS. De most mindjárt kell ám.

DAVUS. Mindjárt meglesz.

CHARINUS. Mi lehet az?

DAVUS. Nem nekod hanem ennek fog használni, hogy tévelygésben ne légy.

CHARINUS. Anzal-is megelégszem.

PAMPHILUS. Mit fogsz hát teslekedni? mond-meg.

DAVUS. Úgy-is attól félek hogy talán ez nap elég sem lesz a' véghez-vitelre; ne gondold hogy elég időm volna az elhaszálásra. Most hát csak menjetek-el mind a' ketten, mert akadétkomban vagyok.

PAMPHILUS. Én be megyek hozzája.

DAVUS. (Charinusnak) Hát te mit telnálsz? Hová mégy inadt?

F. M. Or. Minerva 4. Nygyed. 1828.

CHARINUS. Azt akard-e hogy igazatmondjak?
DAVUS. Bizony ez még egy mesét kezd be-szélni.

CHARINUS. Hát én velem mi történnék?

DAVUS. Te telhetetlen; nem elég-e hogy ezt az egynehány órát a' mennyirel ennek házassága't halasztom, nekod ajándékozom?

CHARINUS. Még-is kérlek DAVUS.

DAVUS. Mire?

CHARINUS. Hogy elvehessem.

DAVUS. Gyermekek búsod!

CHARINUS. Teslekedd-meg, jöjj hozzád ha valamit tehetsz.

DAVUS. Minek jöjjetek? nem tudom mit tehet-nék.

CHARINUS. Mindazáltal ha még-is valamit —

DAVUS. Jól van jól, eljövök.

CHARINUS. Ha valamit tudsz tanácsolni, ott-hon leszek. (e)

DAVUS. (MÁSOK GYERMEK AJÁNA KÖZÉ) Te Mysis várakoznál itt még vissza-jövök.

MYRS. Miért?

DAVUS. Azért mert szükséges.

MYRS. Siess hát!

DAVUS. Mondom mindjárt itt leszek.

Harmadik Jelenés.

MYRS.

Igazságos Istenek! nintsen tehát semmi-is az ég alatt a' mit az ember tulajdonának tarthasson. Azt hittem hogy ez a' Pamphilus az Asszonyom-nak legfőbb java, barátja, szeretője, férje, ki-ben mindenkor bízhatnék, 's most melly szív-fájdalmat fog az Asszonyom érezni? A' mit most szenved, könnyen felül fogja haladni mindazon örömet, mellyt Pamphilus vele kösteltatott. De DAVUS JÓ VISZEM. Ugyan DAVUS mi van itt nálad? hová akard vinni ezt a' gyermeket?

Negyedik Jelenés.

DAVUS, MYRS.

DAVUS. Mysis most arra van szüksége, 's mit nálad mindenkor fel-lehet találni, a' te fris eszedre és ravaszágodra.

MYRS. Mihez akarsz fogni?

DAVUS. Fogd ezt mennél előbb, 's tedd az ajtónk eleibe.

MYRS. Mit mondasz kérlek? a' földre?

DAVUS. Hossz fíret innét az oltártól 's terítad alája.

MYRS. Mért nem tessz magad?

DAVUS. Azért hogy jó lélekkel megesküdhessek, ha talán az Uram megakar esketni hogy nem én tselekedtem-e.

MYRS. Értem. De képlek honnét jött beléd egyszerre ilyen lelki-isméretességg?

DAVUS. Mezdulj frisen, hogy szándékomat bővebben megmondhassam; Óh Jupiter!

MYRS. Mi baj?

DAVUS. A' menyasszonyuk' Atyja jó. Most megkell szándékomat változtatnom.

MYRS. Nem értem mit beszélsz.

DAVUS. Én-is úgy teszek mintha most jönnek innét jobb kés felől. De jól vigyázz hogy beszédemre mindég úgy felelj mint reá szükségem lesz.

MYRS. Én nem tudom elgondolni mit akarsz, azonban ha miben szolgálhatok 's ha te tovább lépsz mint én, itt maradok, hogy semmit a' mi hasznosokra szolgál ne akadálytassalak.

Ötödik Jelenés.

CHREMES, MYRS, DAVUS,

CHREMES. Vissza-jöttem ide, minékutánna leányom lakodalmára minden készületeket megtettem. Most már el-hozhatjuk. De mi a' veszedelem? Egy gyermek van itt. Te leány, te tettél azt ide?

MYRS. (lassan Davust kezében szemeivel) Hová men: az?

CHREMES. Nem felelsz kérdésemre?

MYRS. (megdöb) Nehel-sen látom. Óh én szentellen! Itt hagyott a' gonosz ember 's elment.

DAVUS. (mintha éppen most jós 's forogva) Az Istenek szereinédrt mely nagy tolokodás van a' platon! mint lármáznak ott! mely éréga minden: (lassan) mást nem tudok mondani, semmi-sem jut eszembe.

MYRS. Mi a' lelkedért hagytál itt magamat?...

DAVUS. Mi a' Pokol, mi újságot látek itt? halál-e Myrs honnét van ez a' gyermek? ki tette ide?

MYRS. Ezzeden vagy-e hogy azt én tőlem kérdezéd?

DAVUS. Hát kitől kérdezem? Hiszen mást senki-sem látok itt.

CHREMES. (megdöb) Ugyan honnét jöhetett ide ez a' gyermek?

DAVUS. (Mysist) Nem felelsz-e kérdésemre?

MYRS. Hah!

DAVUS. (lassan) menj jobb kés felé!

MYRS. Elment az eszed. Nem magad...?

DAVUS. Ha csak egy szót szólás-is azonkivül a' mit kérdek, meglásd hogyan jársz.

MYRS. Mit? te fenyegetsz?

DAVUS. Honnét van ez a' gyermek? (lassan) fenn-szórál felelj.

MYRS. Mi tőlünk.

DAVUS. Ha, ha, ha! De ki tudálhatja, ha egy olyan személy ilyen szemtelenséget követ-el? CHREMES. (megdöb) A' mint veszem észre ez a' szolgáló az Androszi leány.

DAVUS. Azt gondoljátok-e, hogy olly igen könnyen játszhattok velünk?

CHREMES. (lassan) Épen jókor jöttem ide.

DAVUS. Most mindjárt vád-el innét az ajtóhól a' gyermeket. (lassan) Maradj itt egy nyom-má se menj helyedből.

MYRS. (lassan) Az Istenek büntessenek-meg, hogy ennyi rettegést okozol!

DAVUS. Nem hallottad-e mit mondtam?

MYRS. Mit akarsz?

DAVUS. Még azt kéréd? mond-meg kő ez a' gyermek, kit ide tettél; szól!

MYRS. Hát nem tudod?

DAVUS. Ne kérd azt hogy mit tudok, hanem felelj kérdésemre.

MYRS. A' ti...

DAVUS. A' ti; mit a' ti?

MYRS. A' ti Pamphilustoké.

DAVUS. Mitsoda? Pamphilusé?

MYRS. Hát nem azé-e?

CHREMES. (lassan) Nem hljában voltam én mindég ellene ezen házasságnak.

DAVUS. Óh szörnyőség, óh büntetést érdemiő átlatos tselekedet?

MYRS. Mit lármázol?

DAVUS. Talán az a' gyermek, kit tegnap este láttam házotokba vitetni?

MYRS. Szemtelen ember!

DAVUS. Úgy van; láttam hogy Canthara ruhába takarva vitt valamit.

MYSTIS. Hálá légyen az Istennek hogy a' születésnél egynehány szabad születési személyek jelen voltak.

DAVUS. Bizonyára az a' ki ezt tetteit, rossz szől ismeri azt a' kit red akar szedni. Azt gondolja hogy Chremes, ha a' gyermeket az ajtó előtt látja, nem adja oda leányát. Sőt bizony mondom annál inkább-is oda adja.

CHREMES. (Lissa) De bizony mondom nem adja.

DAVUS. Azt pedig meg-tudd, ha a' gyermeket el nem viszed, tisztát ki vetem az utasa' községre, 's téged a' sírba fektetlek.

MYSTIS. Te bizonyosan rézreg vagy most.

DAVUS. Egygyik tsalárdás a' másikat nyomban követi! már a' mint hallem azt-is szittogják, hogy ez a' személy Athenai polgár leánya volna.

CHREMES. (megdun) Imhol la!

DAVUS. És hogy Pamphülesnak a' törvények szerint el kell azt feleségül venni.

MYSTIS. De hát azt tartod-e hogy nem polgár leánya.

CHREMES. (Lissa) Egy hajszállal múlt-el hogy tudatlanul tudofosan nem jártam!

DAVUS. Ki beszéli itt? Óh Chremes te vagy épen jókor jössz; tsak halljad —

CHREMES. Mindent hallottam a' mit beszéltetek.

DAVUS. Micsoda mindent hallottál volna?

CHREMES. Mondom néked mindent eleitől fogva.

DAVUS. Hallottad hát az egész dolgot. Hah! a' gonosztervök! Est itt tisztát el kell vinnünk 's kintzással kell vele az igazat kivallatnunk. Itt van Chremes maga, ne gondold hogy tsak velem tréfálsz.

MYSTIS. Oh én szerentsétem! elhidd Uram, egy szómmal-sem hazudtam.

CHREMES. Tudom már az egész dolgot. Itthon van-e Simeo.

DAVUS. Itthon van. (Chremes bé megy Simeo káshá; Davus Mystist megaharja Sioai)

MYSTIS. Hosszám ne éj te undok, tsak várj, ha én est mind egy szög el nem beszéltem Glyceriumnak...

DAVUS. Oktondi, nem tudod-e mire való volt-ezt?

MYSTIS. Hogyan tudám?

DAVUS. Ez Pamphüles' lpa. Máskép nem lehetett tudtára adni, a' mit vele tudatni akarunk.

MYSTIS. Azt előre meg kellett volna mondanod.

DAVUS. Nem tudod-e hogy nagy különbség van a' között a' mit szóból 's igazán, és a' között a' mit szóból 's tettekre teszekessünk. —

Hatodik Jelenés.

CRITO, MYSTIS, DAVUS.

CRITO. Azt moudották hogy ebben az útsszában lakott Chrysis, ki inkább akart itt betelelen úten és módon meg-gazdagodni, mint hazájában tisztességesen élni. Hálála után érteke törvény-szerint engem illet. — De itt embereket látok, kiktől tudakozódhatom. Jó napot!

MYSTIS. Ezek kit látok! Nem Critó-e ez, a' Chrysis' bátyja? bizonyosan az.

CRITO. Ah Mystis, Jó napot!

MYSTIS. Jó napot Critó!

CRITO. Igaz-e hogy a' szegény Chrysis...

MYSTIS. Bizony az örökre elhagyott beaunket.
CRITO. Hát ti? mint vagytok? Jól folyaak-e dolgaitok?

MYSTIS. Nékünk? A' példa-beszéd szerint úgy a' mint lehet, miathogy úgy nem folyhatnak a' mint szeretnénk.

CRITO. Hát Glycerium mit csinál? megtalálta-e szülőt?

MYSTIS. Vajha megtalálta volna!

CRITO. Hát még-sem? Úgy én rosszor jöttem ide. Mert bizonyára, ha azt tudtam volna, megsem indúltam volna hozniok; mert Glycerium mindeneiktől testvér hűgának tartottt lenni, 's valami az-e volt mind az most azé; 's mások példájiból tudom mi hasznom lehetne abból, ha én mint jövővény perrel keresném az örökséget. Azt is elkiszem hogy már ennek van valamely jó barátja, és prókátora; mert már nagyotka volt, mikor tőlünk eljött. Örökséget vadászó, tsalárd, koldus lenne a' nevem. 'S azonkívül őt sem akaróm megfosztani. —

MYSTIS. Oh nemes szívd nemes ember, bizony te most-is a' régi Critó vagy.

CRITO. Vezens hozzá hadd léssam őt mint hogy itt vagytok.

MYSTIS. Igen szívesen. (mind ketten el)

DAVUS. Én-is velek megyek; mert nem szeretném, ha a' dolgok' ilyen állapotjában az öreg itt tsálna. (szegény a' másik követel)

ÖTÖDIK FELVONÁS.

Első Jelenés.

CHREMES, SIMO.

CHREMES. Elégge megmutattam barátságomat, elég veszelre attam magamat; vess már véget kérésednek. Míg kedvedre akartam járni, csak-nem fel-áldoztam a' leányom életét.

SIMO. Sőt mindenre kérék és kényszerítlek, tedd velem azt a' szívességet 's bizonyítsd meg most tselekedetteddel, a' mit előbb szóval ígértél.

CHREMES. Csak lássd magad, melly igazságtalanná lesz erántam a' csalódra vágyás. Csak hogy meggy erhesdd azt a' mit kívánsz, nem gondold meg, sem' azt hogy a' szívességnék is van határa, sem' azt hogy mit kérsz. Mert ha meggondolnád bizonynyal megállandú tőlem oly képtelenségeket kívánni.

SIMO. Millyeneket?

CHREMES. Azt kérded-e? arra birtál hogy egy olyan ifjúnak, ki most szert és a' házassodástól idegen, a' leányomat pütre, patvarra 's bizonytalan házasságra feleségül ígértém, hogy ennek kárával és szerentsételemségével segitendék fadon. Megnyerted kérésedet, engedtem míg lehetett. Tovább nem lehet, törjéd békével bajodat. A' szemly mint hallom egyz ide való polger leánya, gyermeke lett néki; boessás-el beaunüket.

SIMO. Kérlek az Istenekre ne hagyj azon szemlyeknek, kiknek hasznok azt kívánja, hogy a' fián a' legrosszabb teremtésnek tartassék, mind ezt az ő házasságdért költötték és gondolták ki. Ha egyszer költeményeik' oka elmúlik, asztán megszünnek házdosni.

CHREMES. Tualtkozol, én magam láttam mint perelték Davus és a' szelgáló egymással.

SIMO. Tudom szokásokat.

CHREMES. De nem tréfa, hanem valóság volt; mert egyik sem tudta hogy ott vagyok.

SIMO. Elhíszem, 's Davus előre megmondottra hogy úgy tselekezzenek. 'S nem tudom hogyan feledelem-el ma' neked megmondani, pedig szándokom volt.

Második Jelenés.

DAVUS, CHREMES, SIMO, DROMO.

DAVUS. (Gyözelem' hátsól jő-ki, 's a' hátsófelébe szél, a' szélk hogy a' kívül-ötöket látó) Már most nyugodt szívvel legyetek én parancsolom.

CHREMES. Im itt van DAVUS.

DAVUS. Éa, és a' vendég, védelmezünk titeket.

SIMO. Mi gonoszat kohol ez ismét.

DAVUS. Az ember, a' jövetel, az idő, minden oly szépen össze-illik, hogy szebbet soha-sem láttam.

SIMO. Kit ditsérhet oly igen ez a' gaz ember?

DAVUS. Már jó renden van a' szédünk.

SIMO. Mit késem őt megszöllítani?

DAVUS. (meglép Simó, lassú) Az Uram van itt; jaj mit csináljak?

SIMO. Jó napot, jó madár!

DAVUS. Ej! Simo van itt és a' mi Chremesünk. Már minden készen van ott-bea.

SIMO. Igen derekasan gondoskodtál mindenről.

DAVUS. Ha tetszik, elhívhatod — a' menyasszonyt.

SIMO. Igen bizony; mert csak az van hátra. De nem felelsz kérdésre, mi dolgod volt ebben a' huzban.

DAVUS. Nekem?

SIMO. Igen.

DAVUS. Nekem-e?

SIMO. Neked mondom.

DAVUS. Csak most menttem-be.

SIMO. Mintha azt kérdeném meddig voltál ott.

DAVUS. A' fiúddal egygyutt menttem.

SIMO. Hát Pampulus ott van? Oh' melly polkbeli kím! Nem, azt mondottad-e te hóhér, hogy haragusznak egymásra?

DAVUS. Ugy van haragusznak.

CHREMES. (túlató) Mit gondolsz, miért volna másért? perelnek egymással.

DAVUS. De halljad kérlek Chremes, egy újlatos dolgot beszélek. Nem tudom mitsoda véa

ember jött mostandában hozni; ked névre bátor szívűnek, értelműnek látszik lenni, külső tekintete szerint nem tudom, mely deréknek kellemes tartani; ábrázata férjfiasságot, minden szava fontosságot mutat.

SIMO. No mi újágot hozol ismét attól?

DAVUS. Semmitsem egyebet csak a' mit tőle hallottam.

SIMO. Mit beszél hát az?

DAVUS. Azt mondja, jól tudja, hogy Glycerium Athenai Polgár leánya.

SIMO. (Nézi.) Hallod-e Dromo! Dromo!

DAVUS. Mit akarsz?

SIMO. Dromo!

DAVUS. Halljad csak.

SIMO. Meg ne merj motránni is — Dromó!

DAVUS. Hallgass-meg kérek.

DROMO. Mit parantsolsz?

SIMO. Kapd-fel ezt, 's viőd-be meandj előbb.

DROMO. Kit?

SIMO. Davust.

DAVUS. Midr?

SIMO. Mivel nekem tetszik. Kapd-fel mondom, 's viőd.

DAVUS. Mit tselekedtél?

SIMO. Takarodj vele.

DAVUS. Ha legkisebb hazugságban találás-is, nem bánom új-meg.

SIMO. Siketnek beszélsz. Megayngtalanítom én a' te nyugótt szivedet.

DAVUS. Ha igaz-is a' mit mondd?

SIMO. Úgy-is (Dromóhoz) kötözted-meg, és stráksaltassd; de hallod-e farkas-gúba vessz, kezeit-lábait szorosán. Szaszneköttesd. (Davushoz) Ember ne legyenek, ha ma meg-nem mutatom, mit tesz az urát megtsalni; valamint annak-is amott (Glycerium háza felé nézve) hogyan kelljen az atyjával játszani.

CHREMES. Ah! ne kegyetlenkedjél oly igen.

SIMO. Óh Chremes, csak lássd az én remek bánnakjóságát. Nem szíves-e sorsomat. Eggy ily magadatért ennyit kioldóni! (Nézi.) Hallod-e Pamphilus; jöjj-ki Pamphilus; talán szegyeted magadat?

Harmadik Jelenés.

PAMPHILUS, SIMO, CHREMES.

PAMPHILUS. Ki kiált engem? Jaj az Atyám.

SIMO. Mit mondasz te gaz ... ?

CHREMES. Óh szöllj a' dolagról, 's hagyj békét a' szitkozódásának.

SIMO. Mintha lehetne erre valami rosszat mondani, a' mit meg nem érdemel (Pamphilushoz) Azt állítod-e te, hogy Glycerium polgár leánya.

PAMPHILUS. Úgy mondjak.

SIMO. Egy mondják? Mely vakmerőség! meggondolja-e mit szöllj? Bánja-e tettét? mutatja-e ábrázatjának színe a' szeméremnek legkisebb jelét-is? Annnyira nem bíral magával, minden illendőség és törvények ellen, 's az atya engedelm nélkül erővel ilyen személynek választása által magát szegyenbe 's gyalaszatba keverni!

PAMPHILUS. Én boldogtalan!

SIMO. Most érzed még ezt Pamphilus? Akkor, ékkor illett volna reád igazán és a' nevem, midőn magadat eltökéltetted indulatodot akármibe kerülne-is kielégíteni. De mit tesznél? Mit gyötöröm mit kínzosi magamat? miért bánitom ennek esztelensége miatt örögségemet? valyon én szenvedjem-e az ő gasságának büntetését? Ám legyen az ővé, maradjon magának, nyomonorogjon vele.

PAMPHILUS. Édes Atyám!

SIMO. Mit édes Atyám? mintha te ezen atya nélkül szökölködnél. Házat, feleséget, gyermeket, mindent találtál az atyád akarata ellen; tanúk-is hozattak ide, kik azt rítassák, hogy az a' személy polgár leánya; ám légy győztes.

PAMPHILUS. Atyám szabad-e egy két szót ... ?

SIMO. Mit mondhatnál te nekem?

CHREMES. Hallgass-meg őt Simo.

SIMO. Én halgassam-e? Mit halljak tőle Chremes.

CHREMES. De még-is engedd-meg hogy szóljon.

SIMO. Nem bánom szóljon hát.

PAMPHILUS. Én megvallom, hogy azt a' szerelmet szeretem, 's ha ez vétek vétkezet-is megvallom. Neked atyám egészen általadom magamat, büntess-meg, a' mit akarsz parancsolj velem. Azt akarod-e hogy feleséget vegyek? azt kívánod-e hogy etől elváljak? eltűröm a' mint tűrhetem. Csak azért könyörgök, ne gondold hogy azon őreget én rendeltem ide. Engedd-meg, hogy magamat kimutthessam, 's az embert ide hívjam.

SIMO. Ide hírdj?

PAMPHILUS. Engedd-meg atyám.

CHREMES. (Simóhoz) Illendőt kíván; engedd-meg neki.

PAMPHILUS. Hallgassd-meg kérésemet.

SIMO. Legyen meg hát (Pamphilus el) Minden megnyugszon, Chremes, csak azt ne tapasztaljam, hogy ez meg akar tsalni.

CHREMES. Az atyának még a' nagy vétkeket is gyengén kell büntetni.

Negyedik Jelenés

CRITO, CHREMES, SIMO, PAMPHILUS,

CRITO. (Bővebben Pamphilusot) Hagyj békét a' kérenek. Kérésed teljesítésére ezen okok küsül mindenik elégséges üszön; mind az hogy te vagy, mind az hogy a' dolog igaz, mind az hogy Glyceriumnak javát kívánom.

CHREMES. Nem az Androszi Crito-e ez, a' kit látok? Úgy van, bizonyosan az Isten hozott Crito, hogyan jöss egyszer Athenébe?

CRITO. A' környélmények így kívánták. De valyon ez itt Simo?

CHREMES. Igen-is az.

SIMO. Nagem keresel? Hallod-e atyán, igaz-e hogy te Glyceriumot ide való polgár' leányának tartod?

CRITO. 'S te tagadod hogy az volna?

SIMO. Hát ilyen szándékkal merz ide jönni?

CRITO. Miért?

SIMO. Azt kérded-e? Azt hiszed-e, hogy illyeket büntetetlenül tehetez, a' jó nevelésű ifjakat, kik még a' világot nem ismerik el-tsábitód, 's azoknak szíveket bixtatások 's ígéretek által magához ódeszgeted?

CRITO. Eszedon vagy-e?

SIMO. 'S tisztítatlan személyekkel való szerelmeskedéseket házasság által erősítesz-meg?

PAMPHILUS. (magában) Jaj, melly igen félek, hogy az idegen nem állja meg a' próbát.

CHREMES. Simo, ha ezt esmeréd, nem úgy gondolkoznál felőle. Ó egy jóra való derek ember.

SIMO. Ez derek ember? Mért jó hát épen a' házasság' napján, ó ki előbb soha-nem mutatta itt magát? Valóban lehet is neki hitelt adni Chromes.

PAMPHILUS. (lásson) Ha az atyámtól nem félnék, tudnék-e' részben valamit a' mit feleletül' adhatnék szájába.

SIMO. Te csalfa!

CRITO. Menyörgő.

CHREMES. Ez illyen szokott lenni, Crito; ne háborodjál-meg.

CRITO. Lássá akár milyen szokott lenni; de ha tovább is olyanokat mond, mellyek képménynek tetszenek, olyanokat hall tőlem, mellyek neki nem fognak tetszeni. Mit törődöm 's mit gondolkok én ezen házassági dolgokkal? (Simeos) Nem volna-e ilendőbb tsendesen társod hajodat? Mért most mindjárt meglehet tudni, ha' igaz-e vagy nem a' mit mondok. Egykor egy Athenei ember hajó-törést szenvedvén ezzel a' leánnyal egygyütt, ki még akkor kislány volt, Androsz szigetébe vetetett ki a' szélvész által. Mindenétől megeléven fosztatva, legelsőben Chrysal' atyjával találkoztott 's ahoz folyamodott.

SIMO. Ez egy mesét akar mondani.

CHREMES. Hagyj békét.

CRITO. Mióta? Félbe szakaszt?

CHREMES. Mond tovább.

CRITO. Az az ember ki őt befogadta rokonom volt. Amál, az idegentől magától hallottam hogy ő Athenei. Ez őtt megholt.

CHREMES. Nem tudod a' nevét?

CRITO. A' nevét? Illy hamarjában? — Phania volt.

CHREMES. Jaj mit mondasz!

CRITO. Valóban a' mennyire emlékezem Phania volt — Azt bizonyosan tudom, hogy Rhamnusból valónak mondotta magát lenni.

CHREMES. Óh Jupiter!

CRITO. Ezt Chremes, akkor mások is sokan hallották Androsz szigetén.

CHREMES. Óh vajha az volna a' dologban a' mit reménylek. Mond-meg Critó minék, a' maga gyermekének mondotta-e lenni a' leányt?

CRITO. Nem.

CHREMES. Hát kifélek?

CRITO. A' testvére leányának.

CHREMES. Bizonyára az én leányom.

CRITO. Mit mondasz.

SIMO. Mit mondasz.

PAMPHILUS. (magában) Nyisd-fel jól füleidet Pamphilus.

SIMO. Honnét hiszed ezt?

CHREMES. Az a' Phania az én testvérem volt.

SIMO. Azt tudom, esmertem-is őt.

CHREMES. Az a' háboru zivatarja elől futván, elment engem Á'siában felkeresni; 's ezt félt itt hagyul. Most. hallom legelőször, mi történt utóbb velek.

PAMPHILUS. (magában) Alig bírok magammal annyira meghatotta szívemet a' félelem, remény és öröm, 's ezen véletlen szerentsén való bántás.

SIMO. (Chremeshez) Bizonyára több mint egy tekintetbe őrlük hogy leányodat megtaláltad.

PAMPHILUS. Elhisszem jó atyám.

CHREMES. De nekem még egy kétségem van, mely nem kevésé gyötör.

PAMPHILUS. Gyűlöletes előttem ezen kétségeskedésed; te a' kákán-is tsemét keresel.

CRITO. Mi lehet az?

CHREMES. A' neve nem egygyez-meg.

CRITO. Valóban kintin korában más neve volt.

CHREMES. Mi volt Crito? Nem jut eszedbe?

CRITO. Arról gondolko-dom.

PAMPHILUS. (magában) Megengedjem-e, hogy ezek erőtelj emlékezete az én boldogságomat gátolja, holott e' részben magam segíthetek magamon. (ten-nél) Az a' név Chremes, mellyett kérésze Pasibula volt.

CRITO. Az volt.

CHREMES. Igen az volt.

PAMPHILUS. Ezereszer is hallottam magától.

SIMO. Reménytelen meg vagy győződve a' felől Chremes, hogy mindnyájan azívesen őrlünk ezen dolgon.

CHREMES. Az Istenek tudják, hogy tükdléte-sen meg vagyok.

PAMPHILUS. Mi van még hátra édes atyám?

SIMO. A' dolog' megváltozása engem már egészen megengesztelt.

PAMPHILUS. Őh szeretetre méltó kegyes atya! 'S Chremes reménytelen megbágy engem eddig bírt feléngemmel.

CHREMES. Jóság hagyom szándékotokat, ha csak az atyád nem ellensz.

PAMPHILUS. De hogy ellensz.

SIMO. Epen nem.

CHREMES. A' mit vele adok Pamphilus, az sis talentumból szil.

PAMPHILUS. Elfogadom.

CHREMES. A' leányomhoz stetek. Jöj velem Crito, mert nem hiszem, hogy megismerjem.

SIMO. Miért nem hívatod ide hozzánk.

PAMPHILUS. Jól mondod. Tüstant megparan-tolom Davusnak hogy hívja ide.

SIMO. Az nem hívhatja.

PAMPHILUS. Miért nem.

SIMO. Mert annak fontosabb és olyan dolga van, melly magát jobban illeti.

PAMPHILUS. Mi lehet az?

SIMO. Meg van kötözve.

PAMPHILUS. Őh atyám, az hem igazán kötöz-tetett-meg.

SIMO. Azt parantseltam, hogy igazán meg-kötözzék.

PAMPHILUS. Könyörgök érette oldottassék-fel.

SIMO. Nem bánom oldottassák-fel.

PAMPHILUS. De mind előbb.

SIMO. Már megyek.

PAMPHILUS. Őh szerentsés és boldog nap!

Ötödik Jelenés.

CHARINUS, és PAMPHILUS.

CHARINUS. (jóval) Meg-nézem mit csinál Pamphilus, de labbel van.

PAMPHILUS. Azt gondolja talán valaki, hogy magam sem tartom igaznak azt a' mit mondok; de az én tettségem most úgy tartja hogy igaz legyen. Én azt hiszem az Istenek ílete aszrt hal-hatatlan; misz hogy örömlöket semmi-sem szakasztja félbe. Az én sorsom is halhatatlanság lesz, ha ezen örömet semmi bá meg nem zavarja. De kit kí-ránjak most leginkább, kinek mindezeket elbeszél-hessem?

CHARINUS. (lassan) Mi lehet az a' minek ez olly igen őrl.

PAMPHILUS. Draszt látom jőni; senki sincs kinek jelenlétét inkább kívánám, mert tudom hogy ez egész lelkeből őrl szerentsés sorsomon.

Hatodik Jelenés.

DAVUS, PAMPHILUS, CHARINUS.

DAVUS. Hol találom itt Pamphilust?

PAMPHILUS. Drvus!

DAVUS. Ki kiált engem?

PAMPHILUS. Én vagyok.

DAVUS. Ah Pamphilus!

PAMPHILUS. Nem tudod mi történt velem?

DAVUS. Nem; de magammal mi történt tudom.

PAMPHILUS. Ép is tudom

DAVUS. A' mindennapi szokás szerént van, hogy te előbb megtudtad az én szerentsétlensé-gemet, mint én a' te szerentsétedet.

PAMPHILUS. Az én Glyceriamom meg-találta szülőte.

DAVUS. Gyönyörű történet!

CHARINUS. Ah!

PAMPHILUS. Az atya egy a' mi legjobb barátink közül.

DAVUS. Kitsoda?

PAMPHILUS. Chremes.

DAVUS. Jobbat nem mondhatnál.

PAMPHILUS. Már most semmi-sem hátráltat, hogy őt mindjárt el ne vegyem feleségül.

CHARINUS. (LASSAN) Ez talán álmodja azt a' mit ében kívánt?

PAMPHILUS. De a' kis fiam, DAVUS?

DAVUS. Ah arról ne aggódjál, azt minden Istenek szeretik.

CHARINUS. (LASSAN) Boldog vagyok ha ezek igazak. Megszóllítottam őt.

PAMPHILUS. (ÉNEK-VESZŐ Ő) Ki van itt? Óh Charinus! épen jókor jössz.

CHARINUS. Örülök szerentsédén.

PAMPHILUS. Hallottad már?

CHARINUS. Mindent hallottam; de midőn jól van éolgod, emlékezzél-meg én réllam is. Most Chremes egészen a' tidd; tudom hogy a' mit te akarsz mindent meg-tesz.

PAMPHILUS. Épen ez a' szándékom. De mit várjuk mi őt itt olly soká, még ki jó? jöjj-be velem most mindjárt Glyceriamhoz. 'S te DAVUS menj haza, siess, rendelj embereket kik Glyceriamot innét a' mi házukhoz vigyék. Mit állasz? mit kése delmezel? (CHARINUS PAMPHILUS-Ő)

DAVUS. Megyek. — (N' VÉTEKÉBŐ) Ne várjátok hogy ki jöjjenek. Ott benn megy véghez a' házasság, ott benn végződik-el minden a' mi még hátra van. Kedveljétek játékkunkat. —

S. K. J.

7.

Lehet-e a' jó ember a' közönséges és országos veszedelmek' idején neutralis.

A' ki az emberi Nemzetet szereti, az mindent szívére vesz, a' mi azon történik, minden történeteknél azt vizsgálja, milyen következései lehetnek azoknak az emberek boldogságára nézve, 's minthogy semmi-sem történik, a' mi az emberi Nemzet javát, vagy elő ne mozdítaná vagy ne hátráltatná; azért szükséges-képen vagy az egyik vagy a' másik részhez áll; és ha nem hagyhat-is mindent helyben, a' mit az a' felekezett, a' mellyel ő tart, az indulatok' tüzeben tselekszik, még-is kényszeríti őt az okossága annak a' félnek győzedelmet, a' másíknak ellenben romlást kívánni.

Az országos veszedelmek' idején kothkára van téve minden, valami az emberek előtt becses és szent; az ilyen esetben abban a' mi történik részt nem venni, nem-csak megvetést érdemlő gondolkozásra mutat, hanem egyszer'smind egy olyan hideg lelkűséget is bizonyít, mellyet az erkölcsi törvény kárhóztat. Az országos veszedelmek' idején tehát gondolkozásában neutrálisnak lenni nem szabad. —

S. K. J.

8.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

Tizenharmadik Levél. Polyklet Krantorhoz.

Fő polgári tisztviselők. — Quæstorok. — Prætorok. — Consulok. — Dictator.

A' Rómaiaknak, valamint a Görögöknek egy sereg tisztviselői vagynak, kik egymással sokképen össze-ütköznek, kik mindnyájan segítik kívül a köztársaságot, a külső nemzetekre nézve rettenetessé tenni, belől pedig a Római Polgárok' szabadságát erős fundamentomra állítani. Mind ezen tisztségek különböző időszakokban állítottak fel a szerint a mint az illy környülmények azoknak szükséges voltát éreztették. Mindenikéért sokan eszenkednek, 's a legutólsók sokszor a legnagyobb vételkedésnek tárgyai, minthogy csak azok által lehet a betsület pályájára lépni, 's gráditsonként azokra a fő tisztségekre jutni, mellyek utóbb egy köz-polgárt a legnagyobb fejedelmeknél is fellyebb emelnek.

Minden Tisztviselőket, a' nép nevez-ki; egy törvény minden Polgárnak just ad azt megőlni, ki a' polgári hatalmat szabad kényje szerént magához ragadná, vagy valamely hivatalt, a' meghatározott időnél tovább folytatna. A' tisztségeket csak tíz esztendői katonáskodás után szabad keresni. A' katonai szolgálatban tizen-hat esztendő korában szokás fel-vétetni; e' szerint minden hivatal-keresőnek kell huszonkét esztendőnek lenni; ha a' maga megesmértetésére vagy a' Cánditatusságra szükséges időt-is, melly két esztendőre van határozva számuláljuk, természet-szerint harmincz-egy esztendő jó-ki; 's ez az idő van a' Villius törvényje által (lex Villia seu annalis) a' tisztségbe-léphetésre kiszabva. Ha kinek az Atyja-hadi fogoly, az kirekesztetik minden tisztségből; minthogy egy szabad Nemzet nem igazgathatlik olyantól, kinek az Atyja láncokat visel.

A' Quæstura, vagy kincs-tárnokság az első hivatal, mellyet egy oly Római polgár kívánhat, ki vagy szolgálta vagy talentomai által magát megkülömböztette, vagy kiben a' fényes szülletés a' valóságos érdemet kipótolja. Ezen tisztség a' köztársaság' eredetekor kezdődött; a' Tarquiniusok' kikergetése után, a' nép az ország kintsét két Patriciusra bízta, kik egy deák szótól, melly nyereséget jelent, (Quæstus) Quæstoroknak nevezetnek. Háromszáz harmincz harmadik esztendőben a' nép részestlni kívánt ezen betsületben, 's a' régi Quæstorokhoz még két új adatott. A' második Punui háborúban

F. M. Or. Minerva 4. Negyed, 1828.

számok nyolczra emeltetett, 's naponként többre emeltetik. Kettőn közülök Rómában laknak, 's városi Quaestoroknak (Quaestores urbani) hivattnak; Ezeknek legfontosabb foglalatossága az ország pénzével sáfárkodni. Ezek az ország' jövedelmeit beszedik, annak szükségéiről gondoskodnak, a' büntetési pénzeket behajtják, 's bévételeik', 's kiadásai' pontos feljegyzése által hivatalok folytatásában való hűségéről számot adnak. A' Római Sasok' őrzése is reájok van bízva. Mikor a' hadiseregek valamely táborozásból haza jönnek, ők tessik-el azoknak zászlóit az ország kintséhez Szaturnus templomába, 's ők adják viszont a' vezérek' kezébe, midőn a' seregek táborba mennek. Ezen kívül még a' városi Quaestorok' kötelessége, a' Követeknek szállást rendelni, azoknak szükségéiről gondoskodni, 's nékik az Ország nevében azon ajándékokat mellyekkel őket a' Köztársaság megtisztelti által adni.

A' többi Quaestorok, kik tartománybéli kincs-tárnokoknak (Quaestores provinciales) nevezetnek, a' Consulokat a' hadban kísérik; 's ott mindent elrendelnek, a' mi a' hadiseregek' költségére szükséges: a' katonáknak zsoldjaikat kifizetik, minden vásárlásokat tételnek, az élelemről gondoskodnak, a' hadi prédát számba-veszik 's eladatják, a' katonáknak a' zászló mellett letett pénzére vigyáznak; egy szóval minden az ő gondviselésük alatt van, a' mi a' hadiseregek' értékét illeti. Ha a' fő hadivezéreket Triumphust kívánnak, mellyet a' köztársaság csak a' hadban szerzett köz-haszonért és nyereségért enged-meg, a' Quaestorok, az ilyen hasznoknak hűeles feljegyzését beadják; 's rendszerént az ő tudósítások határozza-meg a' Senátusnak 's a' népek végzését. Ezen nagy jusok még nem elegendők, a' Quaestorok bizonyos tekintetben a' fő vezéreknél is helytartói, azokat hadi munkálkodásikban segítik, 's gyakran dicsőségökben is osztoznak.

Ezen hivatalnak legszebb elsőse abban áll, hogy azok kik azt dicséretesen viselték, be-lépnek a' Senátusba, ha szintén még nem a' Senátorok' közül valók is. Róma igazgatásában leginkább magára vonta figyelmet azon különőség, melly szerint az ország kincs-tárjának gondviselése kevésé esmeretes polgárookra bízatik, hogy szoktak feddhetetlenségek 's tálentomok próbára tétessék, 's ezen kényes próbán válik-el mit kelljen felőlök tartani. Eggyeránt betsületekre válik ez mind azoknak, kik azt tenni merik, mind azoknak, kik annak tárgyai.

A' Quaestorok a' Tribusonként való gyűlésekben nevezetnek-ki, még pedig külömbiség nélkül mind a' két rendből.

A' Quaestorágból a' tisztesség útja az aedilisségre visz, melly ezen deák szótól aedes (épület) veszi nevezetét, minthogy az aedilisek az ország épületeinek 's emlékeinek fenntartásában 's szepítésében foglalatoskodnak.

Ezek két rendbőliek: az elsők kik plebejus, aediliseknek nevezetnek, 260-dik esztendőben rendeltettek a' Nép-tribunussáival egygyütt, kiknek bizonyos tekintetben alájok tételtek. Kísinyenként még nevedtek jussaik, mellyek most alkalmas nagyok. Ők viselnek gondot minden épületekre, Templomokra, viz-tsatornákra, hidakra, theátrumokra, 's a' t. Ők vigyáznak hogy az ötszáz tiszták legyenek, 's a' városba elég-séges élelem vitessék; Az élelemre-való dolgoknak jóságát megvizsgálják, azoknak árrokat kiszabják, a' fontra és mértékre ügyelnek, a' halotti temetések költségét meghatározzák,

's azokat kik a közbátorságot háborgatják megfenyítik, de mindazáltal felsőbb parancsot nélkül egy polgárt sem szabad nékik befogatni sem törvénybe idézni.

Az ily nagy befolyású hivatal figyelmet gerjesztett a Pátriciusokban, kik egy kedvező alkalommal élvén abban részesültek-is. Midőn 387-dik esztendőben a Senatus a két-féle rend össze-békélésének emlékeztetőre, a nagy Római játékokra egy nappal többet rendelt, az aedilisek tehetetlenség' színe alatt vonakodtak a költséget tenni, mely ilyenkor kötelelességekben állott. A Patriciusok olyan feltétel alatt hogy részek legyen az aedilisi hivatalban, ajánlották magokat a költség' tevésére. Ajánlások elfogadtatott, 's más két aedilisek rendeltettek a Patriciusokból. Ezek Curulis aedilisek' nevével különböztetettek-meg, minthogy hivatalbéli dologban míg a Plébejus aedilisek, csak közönséges székeken ülnek, ők a hozzájuk menőket Curulis széken fogadják-el, mely a felsőbb tisztviselők' megkülönböztetető jele. A Praetextat-is viselik, 's mint a főbb-tisztviselők a népek' jussával élnek. Tiszti társaiknak minden egyéb jussikban osztoznak, kivévn, hogy csak ezeket illeti a pompás játékok' egész igazgatása, 's ezeknek kötelessége a Theatrumokat elrendelni's fenn-tartani, valamint a színjátéki darabok' megítélésé-is azon köteleztetés' természeti következtetésében őket illeti. Az ily alkalmakkal felette megerőltetik magokat a pompázásban, hogy a minden játékokat részegen szerző közép' kedvelését megnyerhessék. Sokszor az Aedilisek a magok értékének elégtelenségén segíteni akarván, még a provinciák adakozásához-is folyamodtak, 's ezeknek adományait, melyeket előbb önként nyújtottak, utóbb adó gyanánt megkivánták; de ezt a szokást megveti az igaz nagyság, mely mindenkor kész a nép' javáért, sőt néha a maga gyönyörűségéért-is magát feláldozni.

Ezen hivatalok a Tribusonként való gyűlésekben adattatnak. A Curulis Aedilisek eleint a Patriciusok közül, azután sorjában egyszer egygyik másszor másik választattak, most pedig mind a kettőből egygeránt választathatnak; csak arra szokás nézni, hogy ezen terhes hivatalok egyedül olyan polgároknak adattassanak, kik elég gazdagok az azokkal egygyütt járó költségeket megbírni.

Az Aedilisek majd pompás szeretetből, majd a csak-nem mindenható nép' kedvének kereséséből, egy esztendő alatt míg hivatalok tart, értéköknek legnagyobb részét eltékozzolják; de ezen feláldozás őket rendszerént a Praetorságra emeli.

A Praetor név a köz társaság' kezdetében mindenféle polgári tisztséget jelentett; sőt még a hadi-tisztekre-is kiterjedett, 's a Dictátor legfőbb Praetornak (Praetor maximus) hivatlatott. Háromazáz nyolczvan nyolcsadik esztendőben, ezen nevezet kirekesztőleg arra a felső hatalmasságra ruháztatott, melynek kötelessége volt az igazságot minden polgárok' számára kiszolgáltatni. Ezt ezen rendelés előtt, a Consulok teledtek; de minthogy ezek sokszor a háborúk miatt kéntelenek voltak a várost elhagyni, az igazság kiszolgáltatása végett ezen hivatal rendeltetett, mely minthogy a Consulásgból szakasztatott-el olyan tekintettel bír, mely szerént méltósággal ahhoz igen közel-járul.

A Praetor vagy fő-bíró előtt, a városon kívül hat, a városon belől pedig két Lictor szokott menni. Praetextát vagy bársonnal prémezett tiszti köntöst visel, 's Curulis székekkel bír, melyre törvényhatóságának jeléül egy dárda van szegve. A Senátust össze-hívhatja, a nagy gyűlésekben előlévő lehet, 's a Consultával létében annak foglala-

tosságait egész kiterjedésekben gyakorolja. Némellykor a' foglalatosságoknak csak Rómában esmeretes egyesítése szerint még a' táborban is fő-vezérséget visel, 's Themis szószóllója győzelmeket nyer, míg helyette egy hadi Tribunus, vagy ezerekes mond a' törvényben ítéleteket.

A' Praetor törvényhatóságának egész erejét három szó fejezi-ki: do, dico, addico, az-az: bírákat adok, végső ítéletet hozok, a' per alatt lévő tárgyat valamelyik férinek neki ítélem. Tsekélyebb érdemű dolgokban, akárhol van, formáztatások nélkül ítélek. Ha az ügy fontosabb, a' Forumon tartja üléseit, a' Basilikáknak nevezetett tágas oszlopszatoknak valamelyike alatt. Curulis széke a' törvénytévő helyre vitetik, körülötte ülnek az általa rendelt bírák, a' tanúk és a' védők. A' büntetési törvény-tételben a' Praetor mikor halálos ítéletet akar mondani, leveti Praetextáját annak jeléül, hogy fájdalommal esik neki polgárral keményen bánni. Egyik fő-kötelessége különösen az alsóbb törvény-székekre 's azokban a' törvények' szoros megtartására vigyázni.

Ezen hivatal alkottatása után mintegy száz húsz esztendővel második Praetor-is rendeltetett, kinek idegen Praetor lett a' neve, (praetor peregrinus) minthogy különösen a' Polgárok és idegenek között fenn-forgó perek' ítélése bízott reá, míg a' Városi Praetor csak a' polgárnak polgárral való ügyét ítélte. Némellykor mind a' ketten is tesznek azon egy dologban vizsgálásokat, kivált ha igen sokan vagnak az egygyütt vétkezők. A' Római hatalom' sauntelen tartó nevedésével a' Praetorok' száma-is nevedkedett, hogy minden tartományokban lennének az igazságnak kiszolgáltatói. Öt száz hetven-egygyedik esztendőtől-fogva hatan nevesteltek-ki: tudnillik a' Városi Praetor, tartománybeli Praetor és négyen az elfoglalt tartományok számára. Ezen utólsók közül mindenik egy büntető törvény-széknek előlélője, csak akkor léphet-be hivatalba, minekutánna Rómában egy esztendei gyakorlás által reá elkészítettet.

A' Városi Praetor, mint a' Magistratus feje a' többinél fellyebb való. A' nélkül hogy a' törvényeket megváltoztatni hatalma volna, azoknak formáját másíthatja 's meghatározhatja. Választásakor Róma igazgatói eránt hűséget esküszik, azután az özsze-gyült nép előtt beszédet tart, 's egy rendelést hirdet-ki, mellyben kijelenti, melly úton akar az igazság kiszolgáltatásban járni, melly rendelés egész hivatal folytatásában reája nézve kötelező erővel bír, ki-kiáltatik, 's a' város piaczin írásban felüggesztetik: ez esztendei törvénynek-is nevezetik (lex annua).

Ezen méltóság a' Centuriánként való gyűlésekben adattatik. Eleinten csak a' Patriciusok, négy száz tizenkilenczedik esztendőtől-fogva pedig mind a' két rendbeliek egy-eránt részesültek benne. A' nélkül, hogy oly költséges és azért oly szegényítő volna mint az Aedilisség, mégis csak oly polgárok által viseltethetik, kiknek elég értékek van az Apolló inapécra 's a' Circusi játékokra kívántató költségeket meggyőzni. Ezen költségeket a' Praetor köteles tenni; 's az által különös just nyer a' Sainjtszókra és egyébebb közz-játékok tevőire.

A' Quaestorságban való hűség, az Aedilisségben való pompászás, 's a' Praetorságban való igazság szeretés, rendszerént a' Consulságra vezetnek, mellyminden a' Rómaiak által nyerhető tsatségeknek legnagyobbika. A' ki ezen tsélt eléri, az a' dicsőségnek tetején van. Familiája tüstént a' legelsők közzé tartozik, 's neve a' Consulok év könyveibe beíratván fenn-marad, valamig Róma emlékezete az emberek között él.

Kétszáz negyven-negyedik esztendőben, midőn a Királyság helyébe a szabad köztársaság lépett, a Római nép két legfőbb tisztviselőket rendelt, kikre a Királyoktól elvett hatalomnak egy részét ruházta. Ezeknek az a szerény cím Consul adatott, mely azt jelenti, hogy ők a köz-jó eránt tanácsot akarnak adni. A hatalmat mindenképen akarta a nép mérsékelni, de úgy hogy a méltóságnak ne ártana. A Consulok mindennej körül vagynak véve, valamit a Római pompa tiszteletre indított kitudott gondolni. Tizenkét Lictorok mennek előttök, Curulis székek van, Praetextát viselnek, 's Elefánt tsontból készült és arany sással ékes bírói páltzát mint parantsoló hatalom jelét tartanak kezökben. Egyedül nékik szabad a férjfiak között a városban magokat vívó székeken hordoztatni. Egyszóval az ő személyekben minden egyesítve van, valami tiszteletet és féltelmet szűlhet. De annál nagyobb gondal eleje vétetett a vele-való vissza-élésnek. A Consulok egy esztendeig tartó hivatal viselés után vissza-lépnek előbbi köz-sorsokra, nem tartván meg elmúlt nagyságokból semmit egyebet, mint azt a dicsőséget mely személyökkel elválthatatlanul össze van kaptsolva. Midőn tisztségököt elhagyják, beszédet szoktak a néphez tartani, 's esküvéssel erősítik hogy hivatal viselésük alatt a törvényeket nem sértették-meg, sem a köz-jónak nem ártoltak; de ha hivatalok folytatásával az Ország meg-nem elégedett, ezen esküvés nem engedték-meg. Azonban a Consulok hatalmának leghathatósabb gátja magában a Consulságban van, mind a ketten költsönösen vigyáznak egymásra, 's mihelyt valamelyik a nép szabadsága ellen legkisebb próbát-is tenne, tüstént akadályoztatnék az a másiktól, úgymint a ki attól félhetne hogy annak legelső áldozatja lenne.

A Consulok, a Senatus vagy a nép ellen, melynek csak első tisztviselői, semmitsem tehetnek. A Senatus tanácskozik, a nép végez, a Consulok a végzéseket végrehajtják. Minthogy hivatalviselések rövid ideig tart, mindnyájan törekednek magokat ezen rövid idő alatt fényes cselkedetek, vagy hasznos intézetek által megkülömböztetni. Utánok ismét hasonló iparkodásuk következik, 's így az igazgatás szüntelen tartó ifjúsággal és hathatósággal bír.

A Consulok eleinten az esztendőnek külömböző részeiben nevezettek-ki: az ötszáz kilenczven nyolczadik esztendőből fogva Sextilis hónapban választatnak a Centuriánként való gyűlésekben. Mikor a választás megtörtént, azt a tisztségben lévő Consul, a gyűlésnek tudtára adja. Azután a Senatus és a nép, egész seregben a Capitoliumba mennek az Istenek atyjának áldozni, 's könyörögni, hogy az új-tisztviselőket 's a köztársaságot oltalma alá vegye. A hivatal viselés csak Januárius első napján, a kinevezetés után hat hónappal kezdődik. Ezen időt az Ország dolgaival bővebb megismerkedésre fordítják. Addig designatus Consulnak hívattatnak. Jóllehet ekkor még semmi hatalmuk nincs, mégis bébotásítottak a Senatusba, ott fő helyen ülnek, 's vélekedéseket mintelsők adják: mely megkülömböztetést inkább próbának mint tiszteltetésnek, lehet tartani. Ha választásoktól fogva béiktatásokig kivilágosodik, hogy megvesztegetés vagy ravasz mesterség által szerettek magoknak voksokat, az a vetelkedő-társak lép helyökbe, ki ezt megbizonyíthatja. Ez igazságos rendelés, 's kár, hogy szorosabban meg-nem tartatik; de hogyan hajtathassék végre, holott a vádoló szüntelen olyan esetben volna mint az a kit bévádolhatna.

A' Consulok, hónapanként igazgatnak egymás után. A' hivatal viselést az kezdő- el ki legidősebb, vagy kinek legtöbb gyermekei vagynak. Az ilyennek, a' veszző-kévék előtte, a' másiknak pedig, ki hivatal-viselésben nincsen, utánna vitetnek. Mikor a' Consul megyen, a' vele találkozókö sűveget vetnek, helyekből felkelnek 's az útból kitérnek. Fris emlékeztében van most- is, hogy Q. Fabius Maximus az Atyját, mikor az vele össze- találkozott, leszállította lováról, 's ezen öreg Római férfi űrűlt azon tselekedetnek, melly azt mutatta, hogy fisa tudta becsűlni azon méltóságot, mellyel fel- volt ruházva. Ha a' Consulnak az úton Praetor megy eleibe, az Liktoraival le-ereszteti a' veszző-kévéket a' legfőbb tiszt-viselő előtt.

A' Consul' jussai igen nagy kiterjedésűek. Ők a' Senátust mikor nékik' tetszik' össze- hívják, vele a' külső Országokból érkezett tisztu tudósításokat közlik, a' tanácskozás alá tartozó dolgokat előadják, vélekedéseiket legelőbb mondják; a' voksokat össze- szedik, 's a' gyűlést ezen egyszerű szűllással, non amplius vos moramur, patres conscripti, nem tartóztatunk tovább titeket össze- gyűlekezett Atyák, el- osztlatják. Minden tisztviselők alattok vagynak, kivén a' nép' Tribunusait, kik egyedűl magok szegezhetik magokat végzéseiknek ellene; sőt kik csupán azért rendeltettek hogy gátolók legyenek. A' Consulok továbbá a' népet összegyűjtik, 's annak törvényeket terjesztenek eleibe, mellyek ha elfogadtathak, az ő nevekrűl nevezetnek. Egy szóval őket illeti a' Senátus végzéseinek 's a' nép parancsolatainak egész végre- hajtása.

Ha háboru van, akkor hatalmuk még nagyobb: katonákat szedetnek, rendeléseket tesznek azoknak szükségűi' kielégítése eránt, tisztségeket adnak, megjutalmazák vagy büntetik a' katonákat, kiket halálra- is kárhozathotnak; tetszések szerent sáfárkodnak a' hadi- sereg jövedelmeivel, a' Quaestoroknak, kik költségeiket feljegyezni kötelesek, nem lévén jusok tőlük a' kiadandó pénzt megtagadni. Rövid szóval ők békeesség idején egy nagy népnek első Magistratusai, háboruban pedig határtalan űrai; de mikor nagyságok véget ér, számot tartoznak cselekedeteikrűl adni ezen népnek; melly valóságos fejedelmeknek munkáikat keményen megűteli.

Szász negyvenhárom esztendőig a' Consulok csak a' Patriciusok közűl nevezettek- ki. A' Plebejusok méltóknak tartották magokat ezen tisztességre, Tribunusaiktól segítve követelést formáltak rá- s. Kérések vissza- vettettek; sűrgették kereseteket, a' nemes- ség hajthatatlan vala. A' két fele rend közűt igen heves viszátkodások támadának, melly annyira menttek, hogy egy ideig a' viszátkodás tárgyát eltűrűték. Három száz tizedik esztendőben Consulok helyett katonai Tribunusok neveztetének, kiknek felére egyik, felére a' másik rendből kelle választatni. Ilyenek majd négyen, majd hatan, majd nyolczan valának. A' Consulság egy ideig vissza- állított, 's viszont a' Tribunusoknak adott helyet. A' rendtelenség és zűrzavar nőtűn- nőt; kellett az erűnek engedni; végre három- száz nyolczvan- nyolczadik esztendőben az végeztettek, hogy jövedűben mindenik rendből egy- egy Consul választassék; 's Róma elfáradván a' csupa katonai hatalom alatt, vissza- hozta a' Consuli igazgatást, mellyet azolta mindenkor megtartott.

A' Plebejusok méltóknak mutatták magokat az olly hevesen keresett jusra; azonban megkelle vallani, hogy a' félelem' kezűből kitsikart igűretek a' veszedelemmel egygyűtt el- enyésztek. Követelni 's keresni szabad nekik a' Consulságot; de ritkán jutnak hozzá, vagy

azért, hogy magók engednek annak az akarat ellen való tiszteletnek melyet a' fényes nevek támasztanak, vagy még inkább a' nagyoknak a' Centuriáknént tartott gyűlésekben való nagy befolyások miatt.

Vilius törvényje, mely minthogy a' hivatalokra alkalmas esztendőket meghatározza esztendői törvénynek-is hivattatik, az Aediliúségre harminczhat, a' Praetorságra negyven, 's a' Consulságra negyven három esztendő s léteit kíván. Azonban ezen rendelkezés, gyakran által-hágódta; az első Áfrikai Scipio huszon-nyolcz, a' második vagy ifjabbik harmincz-nyolcz esztendő s korokban nevezettek Consulokká. A' fényes cselekedetek mindenütt elhalgattatják a' törvényeket, 's ezen szempillantatnyi halgatás semmit-sem vesz-el erejéből. Hasonlóképen a' törvény azt-is kívánja, hogy egy Consul se válasszassék előbb újra, hanem-csak tíz esztendő közbé-vetése után; ezen rendelés sem tartott-meg jobban mint a' másik. Egy híres számkivetett Cajus Marius, hatszor volt Consul még pedig az utolsó öt izomban közvetlenül egymás után.

Ha a' Consulság végződésével szükségesnek ítéltetik, hogy a' Consulok azon Provinciákban, melyekben ezeknek vagy elfoglalása, vagy engedelmisségben tartása, vagy igazgatása végett dolgok van, megmaradjanak, akkor Pro-Consul nevet nyerne, 's csak-nem annyi jussokkal bírnak mint előbb. Elcsinten ezen hivatalt a' nép adta a' Tribuson-ként való gyűlésekben, 's mindenkor valamely Consulságot viselt személynek. Hatszáz harmincz egyyedik esztendő-től-fogva egy törvény a' Senátorokra bizta a' Provinciák eránt ezen rendelést tenni; de minakutána a' Provinciák úgy megszaporodtak, hogy a' régi Consulok közül nem lehetett nekik elégét kinevezni, a' Senátus az azokba küldött igazgatókra ruházta a' Pro-Consulok nevét és hatalmát-is. Ezen hivatalok rendkívül kapcsolók; 's minthogy Rómától sokkal messzebb fekvő helyeken gyakoroltatnak, mintsem hogy a' törvények ott egész erejében fenntartathatnának, egész fejedelmi erőt adnak, 's benne a' Rómaiak mind nagyra-vágyásokat, mind fővönységüket teljesen kielégíthetik. Ezen hivatalokban a' fő-tisztviselők minden feláldozatokért elégséges kárpótlást nyernek, melyekre őket elébbeni tisztviselések kényszerítette; és sokan kik Rómában magokat dícséretesen viselték 's dicsőséggel koronázták, a' tartományokban magokat rút aszarlások által-lealacsonyították. A' Pro-Consul nevezetel minden népek gyűlölik, 's a' mely igen tisztelik Rómát, olly igen útálják annak meghatalmasoztatjait.

Ha azon tartomány, melybe a' Senátus tisztviselőket küld nem igen fontos, akkor ezeknek Pro-Consul név helyett csak Pro-Praetor név adatik, 's szerint, mint a' Senátus valamely tartományt Pro-Consulságra, vagy Pro-Praetorságra emel. Ezen méltóságok egyenlő hatalmat adnak, csak kevesebb kiterjedéssel. A' Pro-Consul előtt, mint azon Consul előtt kinek képét viseli, tizenkét Liktör jár, a' Pro-Praetor előtt csak hat. A' Pro-Quaestor csak ideig-óráig tölti-bé helyét a' következő nélkül megholt Quaestornak, foglaltságai tisztét megszünnék, mihelyt Rómából új Quaestor küldetik.

Általában véve a' tartománybéli tisztviselők, az ő hivatalaikban sokkal nagyobb hatalmat gyakorolnak, mint azok kik Rómában hasonló nevű tisztségeket viselnek. Ők a' hatalomnak minden neveit egyesítik; mind a' Római Senátusnak mind a' Római népnek felsége ragyog rajtuk; 's a' Római törvények, melyeket a' tartománybeliek-is szüntelen gyengítenek, csak erőtlenséget vehetnek az illy mindent tehető embereknek. Egy

Pro-Consul' háza, fejedelméhez hasonlít; szüntelen körül van véve sok katonai és polgári tisztektől; 's számtalan fő rendű Római ifjak mennek hozzá, 'nla vagy a hadi-mesterséget tanulni, vagy a polgári dolgok' természetével és folyamatjával megismerkedni. De mint-hogy minden hatalom, a' leghatártalanabb-is valamely részről meg-van szorítva, neki sem szabad kéréső serege közé aszszonyokat felvenni.

Illyenek azon tisztségek; melyek tulajdonképen Róma igazgatását formálják. Ezekenkívül vagynak még mások-is még pedig hasonló fontosságúak, de a' melyeket csak közben-járó tisztségeknak lehet tartani, minthogy kitérnek azon egyes útból, mely grádlisonként a' legfőbb hatalomra visz. Ezekről külön - levélben fogok szóllani.

Azonban rendkívül való környülmények között, mikor a' köz-társaság nagy veszedelemben forog, vagy valamely váratlan eset az erőnek tüstént-való kifejtését kívánja, a' Rómaiak egy olyan rendszabáshoz folyamodnak, melynek másott párja nincsen, Dictátort neveznek-ki. Ezen tisztviselő semmi esetben sem tarthatja-meg hivatalát hat hónapnál tovább; sőt még ennyi ideig-is ritkán várakoznak letételével, 's rend-szerént mindjárt lemond maga, mihelyt a' veszedelem, mely miatt választott megszűnik. A' Dictator nem szokott mód szerént választatik; a' Senatus' parantsolatjára valamelyik Consul választja azt tetszése szerént, 's legöbbyire a' Consulságot viselt férjfiak között. A' kinevezés éjjel történik; 's mihelyt kíván kiáltva, a' Rómaiak tökéletesen alján vagynak vetve. Minden törvények felfüggesztettek; minden polgári tisztviselők lemondanak hivatalaikról, kivén a' nép' Tribunusait, de ezek-sem tehetnek semmit a' Dictator parantsolatjai ellen. A' maga személyében a' Senátusnak, a' népnek, és a' Consulnak minden tekintetit egygyesíti; hadat izen, vagy békességet köt, tetszése szerént költ az Ország kincs-tárjából, 's kényje szerént bánik a' polgárok javaival sőt életökkel-is, a' nélkül, hogy akármely esetben-is ellene valamely felsőbb törvény-székhez folyamodni lehetne. Egyaszóval törvényes Despota, 's cselekedeteiről épen nem tartozik számot adni míg hivatalában van. A' hatalomnak ezen egygyesítése ideig-öráig olyan erőt ad a' köz-társaságnak, mely azt már sokszor megmentette, de talám utóbb elfogja veszteni.

Mindaszáltal ez az olly csudálatos felsőség sincs minden megszorítás nélkül; a' Dictatornak nem szabad minden jussainak egyszeriben elvesztésének büntetése alatt Itáliából kimenni, 's hogy a' megaláztatásnak valamely árnyéka legyen rajta, megvan tiltva lovon ülnie. Midőn Fabius Maximus nagy öregsége miatt ezen rendelést nem teljesíthette, csak a' Senatusnak különös engedelmé mellett hághatta azt által. Ezen tilalom következtésében a' Dictator egy tisztviselőt választ maga mellé, kit maga nevez ki lovasság vezére (Magister equitum) nevezet alatt, és a' ki bizonyos tekintetben helytartója hivatalbéli foglalatosságainak.

Az első Dictator 255-dik esztendőben nevezetett-ki a' Királyság' eltöröltetése után 12 esztendővel. Sokáig csak a' Patriciusokra ruházott ezen méltóság, 397-dik esztendőben egy Plebejus választott, 's attól-fogva mind a' két rendbeliek egygyeránt tarthatnak reá számot.

A' Rómaiak olly hasznosnak találták a' Dictatorságot, hogy nem-csak a' felette igen sürgető környülmények között éltek vele; 's gyakran, midőn a' népet igen heves vetélkedések 's porlekedések háborgatták, azoknak tüstént való megszüntetésére Dictator-válass-

tatott, ki maga egyszeriben elvégezte azt a' mit a' sokaság elvégezni nem tudott. Néha még vallásbéli czéliből-is nevezetik Dictator. Egy olyan megmagyarázhatatlan szokás-zerént, millyenek mindenütt a'hol emberek laknak, találhatunk, itt Rómában egy fő tisztviselőnek minden esztendőn kell Jupiter oltárának jobbik oldalába egy szegyet űtni. Mikor ragadó nyavalyák uralkodnak: a' nép között, vagy az valamely rendkívül-való jelek az Istenek' haragjával fenyegetik, olyankor az ég boszszú-állásának ejtávoztatása végett, ezen Czeremonia nagyobb pompával meggyívéghez, 's csupán e' végre-is Dictator választatik.

A' Dictator előtt 24 vesszű-kévék vitetnek, mellyeknek mindenikébe fejszék vagynak téve. A' Consulok előtt menő Lictorok' vesszűei között csak a' városon kívül vagynak fejszék, a' városban csak fejszék nélkül viszik vesszű kévéiket, hogy a' nép ezen üdöklő szeraszámtól meg-ne ijedjen; de a' Dictator' mind vesszűt mind fejszét vitet, hogy ítéletei a' legnagyobb keménységgel végre hajtathassanak. Egy Dictator halálra büntetett egy Lovagot azért, hogy az nem mentt-el a' Lictorral ki őt a' Dictator eleibe eskarta vezetni. Az ily retentő igazságtételt a' nép ítélet alá veszi, mikor ezen legfőbb tisztviselő a' hivatalból kilép, de végre-hajtását nem gátolhatja.

Közel 120 esztendőtel-fogva nem volt Rómában Dictator, de az olyan'esetekbe mind-dőn a' Consulok hatalmának öregbitése szükségesnek látszik, a' nélkül hogy a' Dictator választás, melly mindenkor utolsó szükségbeli esaköz tanácsosnak tartatnék, a' Senátus egy különös végzésében azt rendeli, hogy a' Consulok mindent tegyenek a' mi az ország boldogságára szükséges, (videant Consules, ne quid res publica detrimenti capiat) olyanok ezek-is a' nélkül-hogya' törvényen felyül volnának, azt legnagyobb kiterjedésében 's erejében gyakorolhatják; úgy mindszáttal, hogy számot adni tartoznak arról, miképen éltek hatalmoknak ezen nevelkedésével.

Ha történik hogy a' Dictator vagy a' Consulok előbb kilépnek, mint következöik kivagynak nevezve, hogy a' köz-társaság ezen idő alatt fő nélkül ne maradjon, a' Senátus Interrexet vagy ideig-való Királyt nevez-ki. Ezen tisztviselő a' Consuloknak minden jussaival bír, de méltóságában öt napszál tovább nem maradhat; ha ezen idő eltelik, maga nevez következöt magának; ugyan annyi idő elfolyta után, ez ismét mászt nevez; 's úgya' többi is mind-addig míg a' törvényes mód-zerint új tisztviselők nem választatnak. Az első és legtovább tartó Interregnum vagy ideig-való igazgatás Romulus halála után volt. Akkor egy egész esztendőig a' Királyság eképen szállott egyik Familiáról a' másikra. A' Patriciusoknak tetszet az igazgatásnak ezen módja, melly őket egymás után a' legfőbb méltóságra emelte; de a' nép megunván a' sok uralkodást, kényszerítette őket ezen uralkodásnak véget vetni 's néki egy főt adni. Ezen múlékony tisztség egy maga az, mellyben Plebejusok söha-sem részesültek, kik ha szintén okos nagyra-vágysából, a' tartós tisztségekért hevesen hartzolták-is, az ideig-öráig való dicsőséget megvetették.

S. K. J.

A' KÖLCSÖNÖZŐ.

Miðön Pär, az Angolyok' ama halhatatlan Ministèree, a' kinek közzösheti Anglia boldogságát 's mostani hatalmát, valamint a' maga idejebelielőtől, úgy azoknak ivadékaiktól is méltán bémúltatik; felette illendő hogy azon Férjfü emlékezetének is, a' ki Minister Pittnek az ő még most is fenn-álló Systemájára nézve, a' legelső megfogást szerzelte, a' méltó tisztelet és egyetlem megadattassék. Schneidernek hívták ezt az embert, a' ki Helvecziából, az Unterwaldi Kantonból való volt. — Az ő jó Familiából származott, egy előkelő Helvétával alyafélego Szuszektetésben lévő Atyja, talán azért volt oly méreáz Politikus és a' maga Honja Kormány-rendjének Reformátora, mivel mint nyilvános ellensége a' rész-szerént aristocratiai, rész-szerént democratiai némelly Kantonok igazgatásbeli fenék-törvények különbözésének, olyan rendet akart béhozni 's megállapítani, a' melly mindenkire nézve egyforma törvényeket, egyforma jussokat és egyforma terheket kívánt megérdemlteni. Egy szóval néki a' volt a' czélja, hogy a' Rousseau socialis Contractusánál-fogva, a' Helveczia meredek hegyeit, gyönyörű 's kellemetes síksággá tegye; ámbár az ő balgatag igyekezetének nem lett egyéb gyümölcse, hanem egy Constitutionale projectumot magába foglaló, megaranyozott ezülv-vases-börbe kötött könyvetek, és az ő atyai örökségének vég-pusztulása.

Ezen atyai örökséggel kezdette-el az ifjú Schneider, a' maga pályafutását. Ámbár mindenk előtt tudva volt, hogy néki az ő atya, semmi-szembetűnő vagyont nem hagyott, még is senkinek sem ütött annak hívése az eszébe, hogy az ország-csak Constitutiót tárgyazó projectumokból álljon; egyébbéránt Schneider, tiszteletbe tartott névvel, magához vonzó külsővel, jó neveléssel és szerentsés temperamentummal bírt; a' honnan a' Kanton' legjobb házaiba szabad bjárása volt. — Hogy magát ezen szomorú helyzetéből kiséghesse, egy oly Systemát talált-fel, mellynek fenék-törvényeit a' legnagyobb szorgalommal-és ügyességgel tudta hasonra fordítani, Plánumába való boldogulásnak minél előbb lehető siettetésére, kihirdettette hogy ő 2000 tallért kíván felvonni 6 hónapra, 5-tös kamatra. Nem is volt néki nehés ezt a' summát megszerezni az akkor esmeretes Frey és Compag. Pénzváltó' házából. Már akkor Schneider, semmit-sem kételkedett, feltett szándéka szerentsés kimenetele felől; elrendelte a' maga költségeit; megalapította gazdálkodását és a' maga gazdálkodási systemáját, ámbár minden kérdékenység nélkül, mindazáltal késsz-kartva, mindenk előtt szembetűnővé igyekezte tenni, elő-terjesztvén: hogy az ő atyjáról reámaradt kevés vagyonkával 's az ő jól elrendelt foglalatosságából néki bejövő haszonnal, az ő állapota jó karba van helyhezrtve.

Minden dítsérte az ő szorgalmát és rend-szeretét, és ő, a' ki mind a' kettőt ügyesen össze tudta kötni, mint jeles és tiszteletre méltó férjű, szép hirt 's nevet szerzett magának.

Végre eljött a' 2000 Tallér lefizetésének az ideje; de Schneider, a' kinek az alatt a' Frey Váltó-háza, szolgálatját 's pénzét ajánlotta, az által segítette-ki magát minden-kori kedvellen helyheztetéséből, hogy ezen ajánlást a' maga hasznára fordította. Minden költségeinek fedezésére, 3125 Tallért vett-fel, melyet e' következő módon rendelt-el:

A' következő fél esztendőre-való költség	-	-	1000 Tallér
A' felvett költsön lefizetésére	-	-	2000 Tallér
A' 2000 Tallérnek 6 hónapi Kamatja	-	-	50 Tallér
			<hr/>
			3050 Tall.
A' 3050 Tallér 6 hónapi Kamatja			75 Tall.
			<hr/>
			3125 Tallér.

Ezzel a' summával, úgy nézhette magát Schneider, mint az egész Helvétzia tőke pénzének birtokosát, mivel annak keszére-való kerítése csak ő tőle függött; mindazáltal ez a' nagyra-vágyás távol volt ő tőle, ő néki nem volt egyéb szélja, hanem-hogy jól 's kénye-szerént tölthesse élete napjait.

Ámbár Frey, a' maga pénze lefizetése eránt legkisebb nyughatatlanságban sem lett legyen-is, mindazáltal adóssa, kívánta őt kifizetni, részszerént azért, hogy két hólnapi kamatot megkéméljen, részszerént pedig azért, hogy hitelét erős és állandó alapra építse. Elment tehát Freyhoz, és értésére adta, hogy, mivel két hónapi 5 per Centes Kamat szembetűnő legyen, arra határozta magát, ha ebben a' tekintetben egygyet értenek, hogy Váltó-levelet Scantonál-fogva kiírtassa. Frey nem győzte őt eléggé dicserni, és bámulta az ő ezen tekintetbeli esmérését 's méjji belátását, azt adván hozzá: hogy csak az alatt a' feltétel alatt akar kívánságának eleget tenni, ha hogy pénzre lévén szüksége, azt nem másnál, hanem egyedül ő nála keresi. Schneider, ezt a' nélkül, hogy kérte volna magát, megígérte, és ámbár ezen feltett kérdést; hogy minden nagyon 's Jószág nélkül kedvére élhessen, megfajtattnak látta lenni; mindazáltal minden módon igyekezett a' maga hitelét kiváltképen az által nevelni, hogy a' maga hitelőinek számokat megnevelte, hogy így Helvecziának minden jobb háza, a' véle való össze-köttetésben 's az ő táplálásából reájok háramló dítsőségekben részt vehessenek.

Három esztendő lefolyása után, kénytelen volt ő, több néki ajánlt summákat megvetve el-nem fogadni, és minthogy az ő esztendői költsége 2000 Tallérnél többre nem hághatott és valósággal többre nem-is hágott, az ő számlálása szerént 60 Esztendőkig élhetett; a' nélkül, hogy Hazájának, melyet ő, mint minden Helveta, mindenek felett szeretett, azon kívül más áldozatot okozott volna, mint 200,000 Tallérből álló mérzékelt summának vesztését.

Az igazat megvallván, megkell esmerni, hogy a' Schneider maga-viselete, minden tekintetben remek volt. Mint kereskedő, (minthogy őt valósággal annak lehetett tartani,

mivel Helvétziának legelső házaival állott össze-köttetésbe) olly pontos volt, hogy a maga Jegyző-könyveit igen tisztán 's kettős számadásba vitte 's a maga gazdálkodását minden-nap összeszámolta. Nevének aláírásnál semmisen volt előtte szentebb és megbecsületlenítettnek tartotta volna magát, ha Váltó-levele vissza-vetettetett volna; az ő igazságossága, nem engedte őt arra a gondolatra vetemedni, hogy csak egy krajtzárt-is, a' magába egyszer meghatározott költség' lajstromán felyül kiadjon, a' honnan ő, mindenkőtől; a' Társaság' magát megkülömböztetett tagjának néződött. Ő egy igen szép és csinos; minden szükséges dolgokkal megrakott Major-házat is 'építtetett és a' mellé egy gyönyörűséges kertet-is. Schneider abba a' tekintetbe is tiszteletre méltó volt, hogy ő, ahol csak lehetett, használni 's jót tenni igyekezett, és egy mezei gazdaságot tárgyazó Tanítói intézetet-is állított-fel, melly hibelőképen annak, mellyt későbbben *Fellenberg* és *Owen* fundáltak, példány gyanánt szolgált. Mint *Keresztyén*, úgy-sem múlatta ő el kötelességeit, minthogy a' 2000 Tallér' egy részit alaminára fordította. Nem külfömben mint előkelő Polgárnak-is, remek volt magaviselete, minthogy ő, minden köz-gyűlésekben jelen volt, és a' maga tanátsáival a' Kanton boldogsága' előmozdításán a' lehetőségig igyekezett.

Schneider mindezekkel-is meg-nem elégedvén, még más úton-is hasznos akart lenni, és polgár társainak azon kárt kipótolni, mellyet ő a' Nemzeti boldogságnak okozott. Ugyan-is útazni menyén, olly szerentés volt, hogy a' Gruyeri termékeny völgyben a' legszebb 's legkövérebb-tenekre talált, 's meggyőződött a' felől, hogy egy tzi-erányos gazdálkodásbeli ügyesség által, azoknak productuinaik a' legfőbb grádusra viteltheznek. Neki lehet közöszönni, azt az úgy nevezett derék *Schweitzer-sajtot*, a' melly még most-is, a' nyálánságot szeretők gyomraiknak ingerlő eszközkének tartatik, és a' melly a' régi és új Világot, Helvétzia' egy kis kiterjedésű Kantonának adószetőjévé tette. —

Mindezen érdemeikkel lévén Hazájára nézve felékesítve, nyugodt szívvel gondolkozhatott közelgető végéről, és az ezzel elő-állandó adóssága kifizetése elégtelenségéről (Bankerott). — Meghatározta annakokéért magába, hogy Hitelezőinek maga adja tudtokra a' maga fizetésre való tehetetlenségét, hogy ezen kötelességet más nem olly nyájás Adminisztrátorokra bízni ne kéntelenítettessék. — Midőn tehát látta végének közelgetését, a' legjobb rendbe szedte a' maga számadásait, és úgy találta, hogy ide számlálván az 50 észtendei Kamatotis, 174,922 Tallérral adós. Mellyre való nézve Januarius 6-ik Napjára 1784-be össze-hívta a' maga 200 Hitelezőt, és ámbár ezen meghívás' tziéja előtők egészen esmeretlen volt; mindazáltal olly nagy becsbe tartották ezen köz tiszteletet nyert Férjfiú kívánságát, hogy tsak egyetlen- egy sem maradt-el közzölők.

Schneider az ágyba fektűt, — jobb felől a' lajstromot, bal felől pedig napló- és fő számoló-könyvét helyeztette maga eleibe. — Mincutánna magát valamennyire össze-szedte, 's szavának gyengesége miatt engedelmet kért volna, következő módon szőlítottamog, a' 200 személyből álló halgatóit: „Uraim! az én életemnek fő Jegyző-könyve, „ mincukutánna közel 70 Észtendeig állott nyitva az én számolásomnak, ebben a' pontban „ befog záródni. Nem engem illet, hanem a' mi minden teledeteinket feljegyző „ Mindenhatót, hogy azt végképen beféjezze, én telyes bizodalommal megnyugszom „ annak resultatümán. Ezen szívet megillető előjáró beszédre minden környölők-

„ nak zseb-kendőik mozgásba jöttek és Schneider így folytatta beszédét: — Ámbár én,
 „ az én számadásomat a Teremtővel el-nem igazíthatom, mindazáltal elég erőt és bá-
 „ torságot adott ő énnékem; hogy az összeséges summát előttemek világhosszra hozsam.
 „ Imé itt van az én Repertoriumom, a. b. c. rendi szerént, a' melly megmutatja a' fő
 „ Jegyző-könyvnek, a' mint a' kereskedőknél szokásban van, azt a' lapját, a' mellyen
 „ mindenitek a' maga pénze summájának még ki nem fizetett részét (Saldo) fel-jegyezve
 „ találja. (Új könyvek zápora, új megilletődés.) Nagyon tévelyegnétek, Uraim! ha azt
 „ hinnétek, hogy itt a' szokás-szerint Activa vagy Passiva vagyonról vagyon szó; (Nagy
 „ figyelem 's mély halgatás,) mert az nem lenne egyéb egy Inventariumnál a' mint ezt
 „ naponként láthatni, a' mellybe a' kiadás, a' vagyonból kivonódik, és a' maradék, a'
 „ közbe-vetett és közbe-vetetlen örökösöknek marad. Én néktek nem mutathatok egye-
 „ bet kiadásnál vagy passivumnál. (Mind a' 200-an álmélkodván, nyughatatlanságba jö-
 „ nek.) Azomban attól ne féljete, hogy kiadott pénzeteknek 30, 20 avagy 10 procentóját
 „ megkapjátok; nem, ti legkisebbet sem fogtok kapni. (A' Hitelezők mindnyájan megré-
 „ mlének.) Az én atyám, amas esmeretes Democrata, nekem nem hagyott egyebet,
 „ egy Constitutiót magába foglaló könyvvel, nekem azomba még-is élni kellett, én te-
 „ hát egy bizonyos 's jól elrendelt kölcsönöző systemát gondoltam-ki, mellynek tskélle-
 „ tes volta felől titeket hívlak bizonyosságúl. Ha csak legkevésbé kételkedtek-is abba,
 „ hogy ennek egész mestersege, az adósságnak idejében 's pontosan lett lefizetésében ál-
 „ lott legyen, a' mint én tselekedtem, bár nézvétek-meg tulajdon Jegyző-könyveite-
 „ ket, megfogtok a' felől győződni, melly méltó legyen ez a' találmány arra, hogy
 „ nagyra becsültessék, 's megfogjátok esmerni azt a' mérséklést, a' mellyel én ezen te-
 „ kintelben éltam; mert csak egyedül én tölem függöt, hogy az egész Helvézia' tőke-
 „ pénzét kezemre kerítsem 's 20 millióm ki nem fizethető adósságot tsináljak. De az
 „ efféle gondolat távol volt én tölem, én úgy intéztem dolgaimat, hogy az én adóssá-
 „ gom 174,922 Tallért felel ne haladjon, és hogy abba mindeniteknek csak-nem egy-
 „ forma része legyen. Mi hát Uraim! a' ti vesztésétek, ha összehasonlítjuk azzal az
 „ álmélkodásra méltó finanziaális systemával, a' mellyel a' ti Honnotok gazdagítottát? Én
 „ nyomorult, kéntelen vagyok bankrotirozni, minthogy halandó vagyok; de a' Status
 „ nem hal-meg! és ezen ő halhatatlansága által, egy mindörökké tartó Hitel fel-tett kér-
 „ dőse megvan fejtve. Úgy van Uraim! a' Status vég nélkül kölcsönözhet, mint-hogy
 „ néki magának vége nints. Ha Helvézia rendszeren megfizeti a' kamatot; a' Világ min-
 „ den pénzét kezére keritheti. Itéljétek-meg már-most magatok, hogy ez a' találmány,
 „ 1000 Tallérral, a' mellyet mindenitek elveszt, drágán vásárlódik-e meg? Minek-
 „ utánna tehát én, Köz-társaságunknak, példámmal a' gazdasságnak kiapadhatatlan for-
 „ rását nyitottam-meg; igen nevetéséges lenne, ha az én Gruyer-sajtómról beszélni akar-
 „ nék; ámbár én, ez 's a' nyereség' máságnál által, mellyek az én ügyességemnek és igyo-
 „ kezetemnek gyümölcsei, megmutathatnám azt tinétek, hogy ti vagytok az én adós-
 „ saim és nem én a' tiétek. Mellyre nézve reményiem, hogy én szal a' meggyő-
 „ ződéssel válok-meg tőletek, hogy mi számot adtunk egymásnak; hogy én a' gazda-
 „ goknak példa gyanánt szolgáltam, a' szegénységnek pedig gyámja voltam; hogy én
 „ a' vak-szerentes védő fírhangját félre rántottam, midőn a' nálatok halomra gyűlt arany

„hegyet, eddig esmeretlen úton és módon folyamatba hozni tudván, a' Világi-jók' „egyenlőbb elosztását végre-hajtottam.”

Ekkor a' haldokló elhalgatott, és az ő beszéde, a' helyett hogy haragot és félelmet okozott volna, a' jelenlévőkbe álmélikodást 's forró indulatot (enthusiasmust) támasztott. A' Schneidertől kapott váltót, mint valamelly áldozatot, mindenik Hitelező az ő ágya lábához tette le; azonnal maga adta mindeniknek sorba a' pennát a' nyugtató irás' adás végelt; a' melly nyugtatóványokat össze-tekerve, az ég felé emelte így szólván: *As én adósságom le van fizetve, a' Haza kövesse az én példámat,* és azzal elhúnyt. — Minek-utánna pedig a' Jelenlévők egy kevésé magokhoz jöttek, a' légbeszédesebb közülök száját megnyitván, javasolta, hogy a' meghólnak egy emlék-oszlop állítására, alá-írást nyitnának. Ebbe mindnyájan meg-egyeztek, és a' Schneider meghült tetemeit, az Unterwaldi Kantont a' Bernai Kantontól elválasztó Brünnig tővébe eltemették.

Midőn néhány esztendőkkel ezután Pitt ezen a' Vidéken útazott, és az ő sír-kövén, ezt az együgyű Fel-írást, a' *Kölcsonnő* (Der Berger) meglátta, azon annyira megilletődött, hogy az azon sírba nyugovónak élete történeteit hallani kívánta. Midőn vezetősége, az elő-adásba, azon szókra jött, mellyeket Schneider a' maga utolsó szavaiba tulajdon Hitelezőihöz intézett: „*En nyomorúlt hálандó, kéntelen voltam bankrotirozni, de a' Status nem hal-meg!*” 's a'-t. Az ifju Pitt mintha megörült volna, neki buzdúlva több isbe így kiáltott fel: a' *Status nem hal-meg!* 's késedelem nélkül posta-lovakat rendeltetelt magának, a' nélkül, hogy annak más ókát adta volna annál, hogy: a' *Status nem hal-meg;* mikor a' posta Hajóra felült - is így kiáltott-fel; a' *Status nem hal-meg!* 's ugyan ezen szókkal lépett az Angoly Ministerium Kabinétjébe, úgy hogy őt mindaddig esse-mentnek tartották, míg az a' nagy kölcson végre nem hajródott, mellyel folytatta 's végeste Anglia az Európai emlékezetes háborút, és a' mellyel a' két Indiát meghódította, 's a' nagy Napoleont hasra ejtette, a' mellyek mind olyan dolgok, mellyek nem történtek volna, ha az ezen Systemának és a' Gruyer - sajtának feltalálója nem élt volna. —

Közönségesen azt hiszik, hogy Pitt soha-sem hagyta - el Hazáját és az ő tisztelői ezt a' vélekedést, igyekeznek fenn-tartani; hogy az által ezen nevezetes Minister' híret neveljék, mindazáltal az említett találmány, az által becséből legkisebbet - sem veszt; mellyre nézve az utóbbi Világra bizzuk annak kinyomozását: hogy a' Pitt fejből vett-e eredetét, vagy a' Schneideréből, az örök-kölcson' systemája. — (Egyébbérint sok ily Schneiderek vagynak most.)

Balajthy József.

I O.

A' SUTTON-ISKOLA.

Peldázat.

Midőn látjuk, hogy annyi sok emberekből, kik vagy rosszul vagy épen semmire sem tanítottak, idővel mégis értelmes személyekké válnak; az a kérdés támad: vajjon mellyik Iskolában tanultak azok?

Felelet: Van egy roppant falu, mellyben eleitől-fogva mind e' mái napig két Iskola-mester vagyon, kik egymással örök ellenkezésben élnek. Eggyik a' falunak rendszerént való Iskola-mestere Gáspár, hivatalához értő egy derék ember; de a' másik egy irgalmatlan rutalmas vén-mester, ki csak himpellér ember, és a' ki nem-is oktatásra elkészített Iskola-házban, hanem valami kertek-allyai útszázában holmi sutton helyeken tartja leczkét. Nem kis bosszúságára van pedig az érdemes hivatalos Mesternek, hogy mellette a' helységben amaz a' vén értetlen Mestert szabadon garázdálkodni engedik; úgy mint a' ki nem-csak sokakat az ő törvényes Iskolájától egészen elfog, hanem (a' mi még nagyobb bosszúsága a' jeles Tanítónak) gyermekeit akár mint kitanítsa amaz, ha előbb nem még felnőtten-is bele-huzza Iskolájába mindnyájokat. Pedig vajmi iszonyú-képen nyomor-gatja a' szegény tanítványokat. Az arcul-csapkodás, körörm-verés, vesztés, térdeltetés, mellyekkel Iskolájában Gáspár-szem fősvénykedik, csak bábjáték azon büntetésekhez képest, mellyeket Iskolájába az a' vén Mester bévett. Sohajtások, könyhállatások, elszott halovány-arczák; álmatlan éj-szakák, keserű hánát, szegénység és sányargás az ő Iskolájának büntetései. 'S elképzelnéni, miként köszönik Szüléiknek a' gyermekek, hogy őket így a' vederből a' csöbörbe viszik. Azon tanítványokkal, kik Gáspár előtt rosszul tanultak meg számot vetni, majd több majd kevesebb pénzt vesztet-el erszenyökből, mindaddig, míg-nem magok fejüket elő-veszik. Sokszor, ha a' bevételnek a' kiadásból való subtrahálásában gyengék; minden javaik vesztésével lakolnak. Az olly tanítványok, kik smott szemeiket felnyitni, meg-nem tanulták, és megpróbálni, ki, mi, hogyan, mire-való; nála a' ravasz, álnok emberek' prédáikká lesznek, és okos előre-látást így tanulnak. A' vigyázatalannak, szeleskedőnek és tudatlannak házát pörköli-fel feje felett. A' himpellér Gazdának sovány aratás és beteg marhákat ad részül, míg nem észre jön. A' házártoos embert prócesszussal bünteti-meg; a' mértékletlent nyavalyákkal; a' tolvajt és lázítót tömlöcczel. 'S mind ezen büntetéseit addig folytatja, míg nem utóbb a' tanítványok mindnyájan megesszesülnek, a' mi igaz, hogy Gáspár Iskolájában-is megtörténhetett volna velek; pedig olcsóbb áron.

Ugyan melyik Világ' részében lehet az a' vén Mester? Merre az ő Sutton-iskolája?
Az egész Világon mindenütt van az, édes Olvasóm; és alkalmasint a' Te faludban is. Tudniillik e' vén Mesternek neve *Szükség*, vesszőjéé *Kárvallatás*. A' szükség' iskolájában tanulnak-ki mind azok, valakik semmire-se menttek a' gyermek-iskolában.

Eleri Illés Pál.

11.

Az Énekes Költő.

(Anglusból)

A³ XIII-dik Században egy Énekes-költő (Troubadour), széllyel vándorolván hárfájával, egykor, a' Rablók megtámadták, lovok' farkához kötötték, és így hurczolták barlangjokba. Ott űk ragadományi keresményeket víg lakozással innepelték, az Énekes-költőt pedig felszóllították, hogy a' gyalázatos társaság' vad örömeit dallással élcsesse. Remegve nyúlt megrongált hárfájának húrjai közé, és egy Románzát énekelt, melyben a' szerelmes-fi, Hölgyének panaszkodja, hogy tőle szívét *allopta*. E' szónál a' Rablók' egygyike iót sujtott reá, azon megjegyzéssel: hogy a' halgatókra czélzó minden példázódást alkerüljön: Az Énekes-költő ekkor más Románzát danolt, egy Rabról, ki igazságot kívánt. Azonnal ismét másik utéssel félbeszakasztották, és kemény büntetés alatt megparantsolták neki, hogy személyességektől magát telyességgel megóvja. Az Énekes-költő most harmadik próbálatot-is tett, vért-szomjazó Halgatóinak megtetszeni, de vesztére, abban e' szó talált előfordólni: *amberiség*. Haragosan rá-rohantak a' Rablók és rivalkodtak: „ez megint új gorombaság; tüstént danólj-el egy Hymnuszt az egész társaság' tiszteletére, másként halálnak fia vagy!” Az Énekes-költő szemeit szorongatóira veté; kívánságjok ellen minden érzeményi felszódáltak, és halgatott. Dühösen felkapta most egygyik Rabló a' hárfáját, és úgy vágta a' falhoz; hogy izre törött. Akkor vidám tekintettel mondá az Énekes-költő: „*Hála néked, jó Istenem! jobb lenni semmivé, mint becsületlené.*”

E. I. P.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Tizen-kettedik Füzet.

Deczember 1828.

12.

Kinizsy Pál, Vezér 's Ország-Bíró.

Előítélet hogy csupán-csak a Maves születés út a nagy álláspontokra, tanúm erre nem hősöm, kinek viszályok által dicsőített életét írom, ő egy nevetlen Bihar Vármegyei Molnártól alacsony gunyhóban vette eredetét, Kinizs helységében, melly nevét védje 'a Ura Mátyás neki adá. — A' történet, melly oly természet nagynek 's váratlannak anyja, emelé Pált ki porából, 's lobbantá lángra azon szikrát melly keblébe elhamvad; ha Mátyás lángra nem élesít. Gyermekségtől Atyja' mesterségét tanulá, azt gyakorlandó holtáig, ha a' Király ki a' viszontagságokat vadászasa, meg nem látja őt, midőn minden erőltetés nélkül egy nehéz malom-kereket Atyja malmába víz vállain. — Ritka 's példátlan izmos erősséget 's alkotását így festi Bonfin, Rerum Ungaricarum Dec. IV. Libr. II. Inauditis animi corporisque viribus fuit; statura, robore, lineamentisque membrorum Herculi prorsus assimilis. In paterno pistrino altus, molam saepe frumentariam, sine quouam adminiculo, quandoque vas vinarium vix curui tolerabile, solus humo subtulit. Armatum quoque hominem dentibus surreptam, iater militares choreas non inermis saltando circumtulit. In palestra et panorbatio semper indomitus. — Mátyás minden ritka' 's különösnek kedvelője megszállja a' darék legényt, ez beszéd közebe éles elmét is mutat, a' Király katonának hívogálja, 's Pál örömmel enged e' megszállításnak, 's kiköltözik az atyai szegény hajlékból hogy egykoron az egész tágas világban regegyéjk, elneveztesedjék.

F. M. Or. Minerva 4. Negyed, 1828.

58

Mátyás' lelkét egy tudós Bátoros a' mint tudjuk Vitéz János képezé, az ifjú kibelbe oltá a' hajdani Róma' 's Hellász' nagy tekintetű 's éltet vezérlő Iróinak szellemét, ismerete a' Róma hadjait, ezek rendelkezéit, fegyvereit, 's illy vésztőlődséknak köszönhetett az akkori Hadi-tudomány sok hasznos találmányt, melyet Mátyás hozza a' csata üjdelmei közé. — Ön tapasztalása bizonyítja, 's Róma' győzdelmei erősíték, hogy az állandó hadláb minden Országnak felette hasznos védelme, 's azért eltkéllé honunkban állandó sereget állítani, hogy mindenkör kész legyen mind a' Török' mind Fridrik Császár, mind a' Csehok nyugtalankodásaikat alányomni. Bajjal sikerült ez, ezelőtt a' Nemesség csak az Ország' felhívására fogott fegyvert, 's ha a' szerencse eleinte mostohaként mutatá magát, az Ország határain túl nem lépett; hanem telkei terméseit dözsolve emészteni, haza siete, 's e' mellett hogy az illy hadi felkészülés felette késedelmes vala, még az-is hozzá járúla, hogy a' kikelendő sereg' erősségét soha-nem ismérheté a' Fejedelem eleve. Ennyi rosszat, ennyi előmeneteli gátot, eggyeszerre ledönti Mátyás, 's állandó hadi-csapatokat alkot, nem halgatván a' morajra mely mozdulatit hátrálni zógott. — Az állandó hadi-csapatok ezredei között legnevezetesebb vala, a' fekete sereg, minden tagja szenttelen erkölcsű, gyakorlott 's bő erejű Vitéz volt, ki vagy győzni vagy meghalni, de Mátyás oskolájában engedni nem tanúlt.

A' fekete sereg Mátyás' testőr-serege vala, Magyar Balás vezére, kit Corvin szintén nevetlenségéből kiemelt. — Ezen seregbe avatta Mátyás Pált, 's később az Ország bajos állapotjaiban ő vezette ezt II. Ulászló alatt.

A' köz zoldos annyi megkülömböztetéssel viselte magát derék társai körében, hogy a' fedtelének legfedtelenebbe vala, 's mindenek figyelmét magára voná, mind a' gysorklások között, mind a' vésrikon, azonban nevét eddig nem említheté a' történet 1467-ikben lépett először fel. Mátyást annyi részről üldözik az ellének, hogy csupán olly lelki-erő mint a' mellyel ő bírt, lehetett elegendő nehéz tisztának megfelelni, csak az ő éles szeme, ügyessége, fáradhatatlan munkássága, elmés 's meglepő rendelkezése tarthatá-fel az Országot. Helyesen mondja Bonfin: hogy Mátyás örömei többnyire a' harczból nem a' békéből virágoznak. — Birodalma határain a' Török, Osztria, Lengyel, 's Cseh fegyverkezett ertőlésére, a' Török' kegyetlensége, az Osztriai cselessége, a' Lengyel korona' szomsza, 's a' Cseh elzánása, olly ébren tarták őt, hogy a' nyugalomra kevés ideje engedtetett, reméltelen jelent ő meg mindenhol 's leginkább ott; hol a' vezély legfenyegetőbb vala, szóval buzdítani, 's tettel példát adni.

Cseh-országban a' Hussiták' eretneksége elannyira elterjedett; hogy a' Római Curia Fridrik Császár't 's Mátyást Podiebrád ellen unszoló, — Fridrik mind kérésre, mind fenyegetésre süket vala. Mátyást tiltá a' tisztelet 's a' vett javaknak emlékezete, Podiebrád ellen kinek házánál csak jót és kegyelmet tapasztalt a' fogoly Ifjú, fegyvert ragadni. — Podiebrád leányának férje soká nem tükélheté magát Ipáját zaklatni. Meg nem foghatta Pál Pápa Mátyás' lajhaságát a' Csehok ellen, azért Roborella Lőrincz Cardinást és Ferarai Püspököt küldé, minden kigondolható egyházi hatalommal felfegyverkezve Mátyáshoz követül, hogy ennek minden kétségeit elfojtsa. Végre, midőn e' fontos ügyben gyermek-ségének vezére Vitéz, azután több meghitjei úgymint: Ország, Cesinge János, Veronai Gábor, Bekensloer János, Palócz, Zápolya, Egervary 's más Nagyok' tanácsát meghal-

gatta volna, Magyar Balást a' rettentő karút, 's Kinizsit a' mindég szerencsés hősét küldé Morva-Országba, 's itt jelent-fel Kinizsi jövő Nagyságának elő-követ sügára.

Podiebrád Király kinek bel-ellenel-is kellett-vivni, hallván Mátyás készüléteinek híret, és seregei egy részének Morva-országba való dúlását, Thaysig előjökbe ment, ott állott Magyar és Kinizsi. A' béke csillaga kezdé tündöklöni, Podiebrád minden szerhez melly menekedési reményt mutatá kapkodott, — de hasztalan vala minden mozdulata, Roborella nem távozott Mátyástól 's untalan lelkére kötö, a' hitboszszóló tisztét. A' jövő évben a' Király-is Morvába Brünn Fő-várossa elé-ment, ennek Pápista Polgárai örömmel fogadák a' kedvelt nagy híru Fejedelmet 's elébe mentek, és megszabadítójoknak hívták. A' város meghódult 's a' Király Spielberg szikla 's mesterséggel épített várának fordítá ostromló eszközeit; ezt megrögzött Hussziták védelmezek, hanem mivel ezeknek nagyobb részét megátalkodva találta, a' széleken hagyá halálhozó Anyagait, 's a' kellemetlen munkát Balásnak és Pálnak engedte, maga pedig Magyar-Ország' dolgait rendbe-azszeni, téli nyugalomra kedves Budájába, mellyet nagy szorgalommal ékesítgete, vissza-tért, minekutánna Olmúcot megvizsgálta, 's az őt szívelő Szállásaiakat inkább leköteltete volna.

1469 legridegebb hidegében Balás és Pál' állandóságának engedett Spielberg, 's a' dicső győzelemnek Corvin tanúja vala, magasban ragyoga most Pál' csillaga, magasban vert mejeje Ura dicséreteinél, egész élete más eránzatot von, 's a' hős keblében mindent felül múlt a' Haza, ez lón Istene, 's Királya' jólétő mentője, melly az imádandó istenségnek szolgálhatni 's áldozhatni engedte.

Az erő, józanul 's bölcsen uralkodni tudó lélek nem tűri a' féket, tüze vagy megemészt, vagy nem sejtett veszélybe dűnti, túl a' szolgai engedelmesség' szük 's szoros korlátjain ön lelke alkotott idomokként munkálódik, 's a' legnagyobb veszélybe győz, 's győzni ragad. Kinizsi nyerte a' fő parancsoló tisztét a' Cseh-országban tanyázó sereg felett, Balást Királya' kegyelme más pontra állította, 's a' társ tartományok' Birájává tette. Hosszas versengések után 1471 békét kötött Mátyás és Podiebrád, Kinizsi katonáival vissza-tért, sajnálván hogy koszorúját mellyet fenni kezdett, nem ékesítheté gazdagabb díszekkel.

Minden keményt 's nehezet, minden mostoha áldást, ég és föld' fürgetegét csak a' henyélést nem tudta Kinizsi tűrni; az ő helye a' vérmező, az ő anyhe a' harczt kürt riadása vala, kaszabolni a' Haza javáért agyarkodó ellenek sorában, kik a' Magyar földet 's nevet eltörölni iparkodának minden örömének fűszere. Fájalta 's felette fájalta Kázmér hogy a' koronát, mellyet Sz. István, oly sok dicső Királyok' szent Elődje viselt, fia fejére nem teheté. Ezer útat keresett de egyet-se talált, melly céljához vezetete volna. Most látzák a' sors neki kedvezni. Mátyás kinek kincstárát sok harczt, 's a' sok készület Nemzete művelődésére kiűrité, terhebb adókat kívánt az Országtól, így némmel nyugtalanok' szívét maga ellen felháborítá, ezekhez, ámbár kétséges felelettel hajdani nevelője Vitéz János már Esztergomi Érsek, Cseinge János, Zápolya Imre is tért, — ez esetét lehetetlen volt nem fájlatni Mátyásnak. Ezen meglegedetlenek tehát Kázmér fonyarja alatt bődögabb, 's pénztől nem fosztó állapotot várván, őt Országából kihívták. Kázmér, személyébe másod szülőtjét küldé, Mátyás sajnosan viselte hogy Ulász-

ló Kázmér fia elragadta a bizonyosnak tartott Cseh - thronót, 's bosszúvágygal fogadta Boroszlónál a Lengyel hadát, erős sánczoktól oltalmazva. Nehéz volt a Király' kőnyülménye, de Zápolya István 's Kíhízi Pál megszabadíták őt a szűkből, a két Vitéz 4000 zsoldost gyűjte, 's ezekkel Krakóig hatottak, ennek hírére Albert honába fut, megmenteni a még megmenhetendőt. Mátyás pedig vérontás nélkül megszabadul a szűk kelepczéből.

Sok inség szált Podiebrád seregére, 's Mátyást nem remélheté meggyengíteni, békét kért tehát, 's 1474-dik Karácsony havában csupán fegyver-szűnést nyert néhány évek-re. Mátyás gondjait a nélkül-is több tárgy kívánván, édes örömet szeretete Anya-földjére, de itt-sem hajthatá fejét a nyugodalomnak fűszeres rózsá-párnáira, az ő pályája csupán harc viadalmiból állott; a Török temérek sérelmeket tőn, az Oroszlánt távól tudván, kis csapatokkal rontott, 's Pannonia ellen készült, Mátyás viszont, azért Zápolyát 's Kinizsyt Krakótól vissza-hívá, hogy két különös hatalmú erkölyével erősöd-jék thronja. Kinizsy' fellépése idejétől csak a neki nyújtott zsoldból élt, most tettei hire, példátlan vitézsége 's példátlanabb hűsége minden nyelven forgott, 's Királya által ismértetett, ez fáradságait méltánylá 's díjül Vásonyt más helyekkel ajándékozá, jutalmát nem vadászó Vezérének, ki a merre lépett, ott létének szembetűnő jeleit hagyá maga után.

Fridrik Császár ki a kincset mindenek felett szerette, 's birodalmait szaporíthatni a' legfőbb boldogságnak álmodá, nem nézhette hogy Mátyás Podiebrád Katalin' halotti eltakarítása után, a' ritka kelleme, nagy elméjő, Nápolyi Beatrixot vevé nőül, félt, nehogy Mátyás maradékot hagyjon a' thronra, 's akkor ő sat nélkülözni kénteleníttessék. Nem bízott azonban IV. Fridrik magába, azért felingerlé Ulászlót, ezt mindazonáltal Mátyás' elménczsége kardvonás nélkül megcsillapítá. Kinizsit, a' szerencsés Kinizsit pedig Osztriának indítá, Serblusokat és Oláhokat gyűjtött ez, benne forrt a' vér, 's mint a' vil-lám a' reteszeken oly' könnyen ment hódítva 72. falu keresztül, az Bécsben meg-félemlött Fridrik Cremsbe költöze. Kinizsy Mátyás, Fridriket Kinizsy nyomba követ-ték, Cremsét és Steint vevé most ostroma czéljául. Fridrik itt-sem lévén biztos menedéket, a' halált kerülni Stajerbe sietett. Már meghódult az inség és éhség kínosta város, midőn fegyver-nyugvás hirdettetett, melyre Dec. 1-jén 1477 béke következé.

Pál nem sokáig bosszszonkodhata a' békére, mert keleti Róma' dühödő Császára kajánkodó lelkétől üzelve Erdélyt prédálta, ennek híret hallván a' Király, mind jutalmúl mind pedig azért, mivel tudta hogy alkalmasab kézre nem bízhatja, Kinizsy Temesi Groffaságra emelí, őt 's Báthory Istvánt arra intvén, hogy az Oszmán minden mozdúlatira figyelmezzenek, 's ennek ismért 's bizonyított tehetségek szerint gátot tegyenek. Báthory az Erdélyi Vajdaságra emelített, 's neki tétetett tisztúl, hogy a' szédelgő Erdélyieket, kiket a' Török fegyvere szerte vert, összesgyűjtse, 's velek az ellenségre rohanjon. Sereget gyűjt, 's ezt tenni inti Barátját Kinizsyt-is, Kinizsyhez Újlaky Lőrincz sietett a' győzhetetlen fekete sereggel. Mátyás maga a' fő városban maradt új sereget hívni 's Fridrik' tetteire vigyázni, nagy segedelmére nem rég Sixtusz Pápa küldött követje által 90,000 darab aranyat, hogy azt a' Török ellen használja. Szép száma szaporodván serege, mely Oláh, Szász és Magyarokból állott, vele a' pusztított Erdélyből vissza térő

Tar elébe megy, a' Kenyér-mezői sikra-közalgett már a' Török, csoportja megett nagy prédát 's 60,000 rabot rejtván. Báthory látván ellenét, elrendeli csoportjait, a' Szászokat hadának jobb szárnyára síkságra, az Oláhokat és Magyarokat a' bal-szárnyra hegyes állás pontra helyezvén, magának a' Vasasokkal a' közép sereg vezérlését tartá meg, tágassan teríté-kí a' büszke pogány nagy számú ezredeit, 's várta a' csata jelt. Báthory lelkesíté hőseit, 's szavaira az egész sereg csatát kiáltá győzni vágyó lélekkel. A' Szászok nagy erővel kezdék az üldözést, sok ellen hullott mind a' két részről, de végre a' Török nagy számának engedni kénytelenítettek, 's részént lekaszaboltattak, részént Marosba hullt harcai tűzök. Nem vivott jobb szerencsével a' jobb szárny, hasonló sors éré őket, 's már hanyatlott a' győzelem reménye. Maros véres hullamókat hőmpölygetett, 's a' segéddel várt Kinizsy nem jött még. Báthory csak a' halál teremébe látván meőndéket, még egyszer felbuzdítja osztályjait, maga ront üldöklő karral az elő-haladó Török csapatok közzé, de haszontalan, Ali-Bégének tetszik a' győzelem, két lovat vesztett már a' hős, 's hat sebből folyt piros vére. De hagyjuk itt Újlaky Lőrinczet szállani, ki az egész csata kimenetelét 's folyását jelenti Fejedelmének:

„A' férjfiak parancsodat végbe-hajták, olvasd a' mit én mint szemtanú írok: mért én nem tágitottam oldaloktól. Csapatint gyűltek a' Székelyek, Magyarok, Oláhok és Szászok Báthory körül. Jelenése a' nap feltűnté vala, tartós kemény téli fagy után. Ő népeit Sadobányára vezeté. A' Kenyér-mezőn állapodott az ellenség, jövetelünk hírei hallván, a' hajnal-hasadítával rendelé a' csata-rendet, Báthory, osztán Misét szolgáltatott. Komolyabban mint most telyes életemben nem imádkoztam. A' Pap Amenje után mindnyájan eskénk Istennek, Neked 's Hazának, hogy a' csata-mezőt nem másként hanem mint győzők hagyandjuk. Ez Királyom! egy nagy esk vala, minden szem lángolt, minden szív magasban dobogott, midőn zengett a' légben. A' vihar jels harsogott, 's most borzasztó valóság lőn.

„Bal és jobb szárnyon harcoltak, vertek 's hullottak férjfiaink, Báthory a' nehéz fegyverű lovagok előtt mint-egy Isten úgy állott, kémszeme méregeté, az erőknék, mellyek egymást dűlték, emelkedést vagy hanyatlását. Csendesb lőn a' szárnyakon, a' Maros már vérrel festve vala. A' megmenekedés vagy kétségbe-esés pillanatja jelen volt. Most felpattant Báthory 's lovagjaival az ellenség homlokának rohan. Csak hamar közökbé vették. A' rend, helyet tértel a' dűhnek. Sok ezer utólszor lihegett itt. Még állott a' hős, a' hat seb meg-nem rendité bátorságát, hanem a' győzelem a' Barbarusok pártján, munkánk végezve, halálunk elhatározva vala. Most jött Kinizsy le a' hegyen a' fekete sepréggel. Mérges rohanása az ellen' hátra, hegy-ár omlása volt felhő-szakadás után. Mind két kézzel felfegyverkezve, dűlt maga körül mint az éhes Oroszlány az' elhagyott juhnyájban. Feketéi végeztek ott, ahol ő kezdett. Mi tért nyertünk, 's a' gyilkoló vívás megújított. Kényteleniték a' szerencsét részünkre hajlani. Egy forró órában 30,000 Törököt küldöttünk Prophétájok elébe. Báthory 8000 vesztett, Kinizsy egyet-semi. Ézen rettentő emberrel a' fél világot sirkertté változtathatod, ő a' halál zsoldjába van.

„Báthory' sebei nem veszedelmesek, még részt vehete az innepen, melly a' vér-síkon szenteltetett. Az egész Török-tábor a' prédával mellyet össze-gyűjtöttek, nekünk maradt zsákmányul. Sok élelményt lelének, 's a' napi munka fűszerezé élvezését. A' holtak

„tetemei voltak asztalaink 's padjaink, minden örömben úszott. Kiket a' halál meggyő-
 „zésének fennérzete nem lelkesítte, azokat a' bor tüzesíté: Költőké levénk 's a' győzők-
 „nek diadalmi dalokat harsogánk, úgy a' mint talán fennácsért Rómaiak soha-som te-
 „vék. Elhatározottait a'holt tetemes síkon egész éjjel virrasztani. Sokan még nem gyil-
 „koltak eleget, 's kisszagdoztak futó Oszmánoknak útát az örökkévalóságba mutatni.
 „Még némelly büszke Töröknek kellett kezeik alatt vérzenie. Mások fegyvertánczot mu-
 „tattak, vagy fegyver-forgatásban gyakorolták magokat: Kinizsy' komolysága allyasítá a'
 „köz-öröm hangot, észre-vette, hamar fogai közé ragadta egy izmos Török' testét, 's
 „vele a' tánczoló'k rendjében tánczolt. Ez Hercules öröm táncza kiáltvának a' bajtvivők,
 „'s risdoztak csak kevéssel ezeltűt hidegvérű vezérök' részvétének. Most csillapúl hal-
 „kandan a' nesz, a' tetem mellyen írok, Ali-Bég' egyetlen fia vala, fegyverem alatt bukkot
 „azon pillanatba, midőn Báthorinkra a' hatodik seb után a' végső halálos csapát mérte.
 „A' Világ Bíró küldjön mennél előbb ily ítélő-szék elé, a' ki a' main átgázolt, az tudja
 „mi édesen szeg a' haza és becsület azon szava: „te féjfi vagy!”

Ezen diadalmak híre szerte szárnyalt a' Keresztyén világba, 's a' győzők nevét át-
 adá a' halhatatlanságnak.— Valóban csodálni lehet mint győzhetett Mátyás maroknyi né-
 pével annyi népen, mert a' Pápa soksig bíztatgatta pénzzel, a' Német Fejedelmek se-
 gítséggel, de haszontalan küldé a' Nürnbergi Gyűléshez a' Szent-Györgyi Grófot, az ígé-
 ret csak ígéret maradt. Míg Kinizsy 's Báthory Kenyérmezőn győztek, az alatt Mátyás
 's fondorkodó Fridriket szorongatá 's Jarczsy Salisburg elfoglalására küldvén bosszont-
 gatá, fejébe nagyobb feltétteleket forralván az ellen, ki a' Töröknek Európából való
 kiirtásától gátolá.

Mohamed a' Török Császár megszánt lenni, A'siát rászni 's Európát rettenteni, har-
 mincz évig vezette csatákra kontyos hadait, mellyekkel a' Magyaroknak sok véres bélyeget
 vágott. Péchen 's gazdag thronjának Bajazeth' vala örököse, de irigylé e' szomorú sze-
 rencaét Dschen névű testvére, harczot terített Natóliában, testvér ellen szállítá
 fel a' halált. Sixtus a' Keresztyéniség első Püspöke szív-ösvendő látta a' gyönyörű al-
 kalmat a' Török elűzésére. Egész Európába harsogtatta Rómából zengő szavát 's az
 egész Keresztyén világot fegyverbe állította volna. Mátyás is átlátta, ha most nem,
 tehát soha-som szabadul-meg Országá a' kártékony szomszédtól, minden szem reá figyelt
 's inkább még midőn Magyar Balás' Otrantói győzedelme elhíresedett. Az Olasz Fejedel-
 mek mind Mátyást kérték, ragadna fegyvert, 's parancsolna seregeiknek mellyeket kül-
 deni fognak. A' Pápa közben-járás által Fridrikkel fegyver nyugrást kötött, 's Száva
 partjain állott győzni szokott seregeivel. Midőn táborába azon hír érkeze, hogy Fridrik
 híret szegve Soprony körül dől. Méltó haragjába Mátyás, Edelbach 's Zelényit előre
 küldi Osztríát dőlni, őket Fridrik tetteit bosszólni, követendő.

Kinizsyre bízta többi csapatját, tudván hogy a' hol es áll, ott áll a' győzelem-is.
 Servisban csaponga ő Jakuts és Wuk társaságában 1481 Oct. hónapjában, 's az ott tanyázó
 Oszmánokat Krasovsig úte, ezt megvette 's 12 napig őrzötte, míg tudniillik Mátyás
 hatalmas okoknál-fogva vissza nem hívta, ekkor 50,000-ból álló Serblus Gyarmattal,
 1000 Török ház-néppel 's temérdek zsákmánnyal tért vissza. Mátyás a' Pápát Kinizsy
 tetteiről tudósítá, hogy látná mit lehetne most reményleni eszedetől, ha kül-villongá-

sok nem kívánák hadi hatalmát. Sixtus eleget könyörgött, ígért, fenyegetett, de haszontalan, Mátyás nem halgatott rá, Fridriken való bosszú volt ezéja, 's ez Bécs falai közt melyek nem sokára neki hódultak enyhült. A' Castellai Püspök jelent-meg Ursinus Theanói Püspök helyett Budán Apostoli hatalommal, hogy a' fellázadt Keresztyén sziveket megnyugtassa, 's a' pogány ellen fordítsa.

De Fridrik a' Törököket és Velenceieket Mátyás ellen bizgatta; az első meghalgták szavait, 's Szendrőnd készülteket tettek. A' Király előzésükre Kinizsyt 's Dóczy Pétert küldé, villámként termettek ezek rendeltetésök' helyén. Kinizsy a' harcot elrendelé 's a' Törökre rohant, kétszer kéntelen volt hátrálni, ily szégyennel nem akart visszatérni, 's a' halált várva menyörgéshez hasonló szavával biztatván népét; maga első ront az elő-haladó' tar-hadra, 's a' győzedelem az övé vala, a' vér-síkot 3000 pogány fedte.

Ex alatt Bajazéth Vezérei meg-nem elégedtek uralkodásával, 's Mátyást hívták birodalma' elfoglalására. — Mátyás erre nem halgatott, hanem hontalan testvérét Descent a' Rhoduszi Templáriusoktól, kiadatni kérte, a' mit azok megtagadtak, Bajazeth mind ezekről tudósítatva Mátyásnak öt évi fegyver nyugvást ajánla 1483, mellyet, ez mind tanácsosainak Várda Péter Kalocsi Érseknek és többeknek, mind a' Pápának ellenére elfogáda. Azonban nem bizván Corvin a' Török hithoz, Kinizsyt öt gyszánt hagyá a' határ széléken. — Fájtt ennek hogy társaival Osztria pusztításában nem osztozhat, 's szűzérét nem díszesítheti új vérmzei virágokkal.

Nyugodt most Kinizsy, de 1490 véletlenül Bécsben történt halála Mátyásnak inkább megrásta keblét a' hősek mint minden csaták. Nem volt trónjának örököse, életének egygyellen örömet, kinek mind munkáját, mind tudományát felszentelé, a' hozzá ily igen hasonló Corvin Jánost nem választák' Királynak boldogított, Jobbágysai, mert imádta Izabelláját nem kötö az Papi-áldás a' Királyi ágyhoz. Mit tett volna a' Magyar atyaként buzgó szerető János? arról csak álmodnunk szabad. Gyűltek a' korona elfoglalására a' világ' minden részeiről, fegyveres kézzel. — Ulászló választatott. Ennek hódult Báthory ennek Kinizsy. Mit mondjak? ne nevezem e' háltlanságnak, hogy e' hő jóltévdőjének, ki öt porából kiemelé, fiát nem-csak elhagyá, hanem fegyverét-is ellene fordítá. Corvin Jánost atyjai érdemei biztatták, 's a' reá maradt nagy kincs elegendőn fedé kölcségeit, 's így reménylé hogy a' trónt erővel megnyerhetendő. — Csoportokat gyűjtött, de Ulászló' pártja Kinizsyt küldé ellene. A' Csonthegynél várta őket igen erős helyzetben, Jánost egy oldalról a' Sárviz, más részről megvívhatlan síncsok oltalmazák. De Kinizsy hamar találó rést, 's egy ütököt elegendő vala Jánost futásra kényszerít. Pétszett lett nyug-pontot, 's onnét kezdé az ajánlott béke felől értekezni, melly utóljára végrehajtatott. János részéről a' korona vesztésével, melly Ulászlónak átadatván ezzel ősi pompával megkoronáztatott, a' koronázási szertartásánál Kinizsy vette a' kardot.

Maximiliánt az ősz Fridrik' fiát is, kit Székely Jakab Aurániai Pörjöl-segite, hamar elűzték Ulászló hívei, — úgy hogy csupán Albert, Ulászló testvére vala még hátra, ki a' Magyar koronát fejére iparkodott tenni, 300 lovat adott Kinizsyznek 's ellene küldék, de csata nélkül megbékélvén a' testvérek; Kinizsy parancsot vön, hogy a' keleten csöngő Törököket korlátjaikba tüsse, 's Székely Jakab Maximilián legbatalmasb sátoja' erejét megrontsa. Itt elmondhatta Kinizsy: Jöttem, láttam, győztem. A' Törököket megverte,

Zógrábot megvette, 's Székely hatalmán fűjdalmas sebet ejtén, nyugvás nélkül új harcokra készült, mert míg ő itt szerzé a' békét, addig Zápolya, Bátor, Dóczi, Fehérvárnál mellyet Maximilián bírt harcoltak, a' legalkalmas időben hozá ezeknek 5000 főből álló seregét, 's megvévén a' hajdoni Fő-Várost, Veszprémet-is megszábadítá 's Vásonyt saját Várát is kicsikarta a' Németiség kezéből.

Most Királya parancsa szerént a' fekete sereget vette keze alá, 's a' Török ellen sietett, kik a' Temesi környéken 's Szendrőnél dúltak, hamar megszabolásá őket, 's természet foglyokkal tért Temesvárra, hol a' pogányokat, a' legszörnyűbb kínokkal végözé ki a' világból, némellyeket, úgy beszélli Bonfin forgó malom-kezekre költteté, másokat lassú tűznél süttetett, másokat elevenen megnyúzattott vagy összekötött lábokkal és kezekkel sokáig éheztetett sertéseknek adatott. — Ezen Emberiség ellen való tettei Kinissynnek életében oly rút mocsokok, melly dícső pályájára előlthatatlan homályt borítanak. A' Török Táborból vissza-jövének saját polgártársai ellen kellett fegyverét fordítania, azok ellen kikkel győzni tanult. A' fekete sereg az el-szegényedett Ulászlótól nem kapván sok ígéretekre-is zaoldját, zavarogni kezdett, 's pusztított Szeged körül. Kinissytek ostromá, 's ez ellenek tört. Halassál őket sánczaikkól kiszalá 's a' téren körülveté, hosszas védekezés után 700 vitéz látván harcaiktársát a' halál hadi párnáján, meghódult, 's ez lőn vége az oly győzhetetlen 's dícsőséges fekete Cohornak.

Néhéz csapást küldött reá 's seregek Ura, guta-ütés elvesztette nyelvének használatát, de nem vele született tüzet, bátorságát, 's Királya aránt való hűségét. Mennyire becsülte, szerette, 's tisztelte légyen Ulászló őt, azzal bizonyítá-meg: hogy Báthory István leánya után 1492 Jan. neki adá a' fontos Ország-Bírói hivatalát, mellyt ő nyelv nélkül is oly ügyesen viselt, hogy akkor jobbat állánát nem nyerhetett volna. De a' béke csarnokában sem éhetett ő, hogy a' harczmezőre többé kine lépjen, ugyan azon esztendőben ment Som Józsa társaságában a' megfagyott Dunán át, Ali-Béget két vár elvétele által megszegényítette, a' Töröktől pedig sok embert, pénzt, marhá elrabolt. Utánna sietett Ali-Béget, de a' Duna jege olvadozni kezdett 's Szendrő túl-partján nem tölthetvén Kinissyn bosszúját, azt őn magán, szakállát, ruháját az ellen-sereg' szemé láttára 's mulatságára tépdelvén enyhítette, hűtötte.

Ali a' velt szegényt, melly sem elős vale lemosni készült, némally alacson lelkeket kik Belgrádot őrzék sok pénzen megvett, de jökor megtudta ezt Kinissy 's derek sereggel lővelt szellő sebességgel Belgrádba az árulókat elfogatta, tömlőcbe vetette 's azokt de helybe nem hagyándható kegyetlenséggel büntette. A' Törökök reménye bé nem teljesítetvén, kudarczal mentek Mitrovicznál a' Szávan keresztül Slavóniába, prédálni, égetni.

Ulászló némally zaigásokat személyes jelenlétével lecsillapítván, Badára vissza útját Temesnek vette, hol Kinissy reá várakozott. Érzékenyítő látmány vale a' néma elévült hőset ifjú Királya előt térdén látni, szűnhetlen hűsége kijelentésére, érzékenyítőbb vale látni mint segezi nyakának sok csatákba küszörült kardját, megmutatni vágyván hogy élete a' Hazáé és Királyé. Meglgyólvá emelte-fel őt Ulászló, 's megölelé, a' legbatalmasb tőz folyt Kinissy eruiben, 's minden mozdólata azt mutatta, hogy egyetlen vágya a' Tar' ki-irtása.

14,000 Vitézzel költözött a' Törökök rettentője, Drágffy Bertalannal utólszor a' dicsőség és halhatatlanság' véres vereszejére. De futott előtte az ellenség, gát nélkül érkeztek Szendrőig, ezt a' tűznek adták prédául, 's temérdek kincsekkel rakodva a' Király parancsolatjára vissza-tértek Belgrádba, bár mint ellenkezett Kínizsy — ki ekkor Constantinápolyt tekinté győzedelmei határának.

Annyi harcra, megviselte Pál erejét de nem lelkét, ő a' ki annyi iszonyú képekben látta a' halált, a' szeretet és barátság' karjaiba szünt-meg lenni Novem. 20-kán 1495. Eltakarított Vásonyban Szent Pál Szerete' sir-boltjába, mellynek ő emelte itt telepedése helyét 1483-ban. Nője emelt neki egy egygyűgyű követ. Magzatban nem adta-át nevét, a' jelen 's később kornak, de tetteiben élni fog míg a' halhatatlanság tart. — Köz-emerből emelkedett annyira, hogy minden a' ki vele lehetett örült társaságának, 's saját fáradságával emelkedett azon pontra, mellyen pompásan ragyogott, a' minek jeléül később néhány évvel, veres márványból állított képe, melly lelkelem idom, 1552 egy dicsőségét irigylő Töröknek halált hozta. Ez boszszójából, reá lövé pistollyát, a' kemény-kő vissza-pattantá a' lövőre ön-golyóját, 's boszszú dühének áldozatja lett.

Felesége, egykori Vezérének Magyar Balásznak Benigna nevű leánya volt, ezzel Ipának halála után, annak nagy, tégas birtokait kapta, méltó arra hogy oly hősnak szeretett gyermekét ő birja pályája' terheit enyhíteni. Kínizsy egyenes lelkű, fondorlat nem ismerő, kemény szívű hős volt. Kész mindenkor és mindenhol Honáért a' legrettenetesebbet végbe-vinni. A' ki benne sok hibát talál, tulajdonítsa annak egy részét ifjai kifejlődésének, másikat a' kor mostohaságának.

Közzéírta.

13.

Vashington Irving' Irásai közzül némelly Darabok.

(Folytatás.)

Könyv-csinálás' mestersege Londonban.

Gyakran csudáltam a' sajtó' termékenységét, 's meg-nem foghattam, mikép eshet a' meg, hogy külbmben a' terméketlenség' átkával a' természettől már megveretett öök, annyi sok kötetű elme szüleményeket adnak a' Publikum eleibe. De valamint az élet' útján a' tovább haladó előtt, a' csudálkozásait felingerlő tárgyak mind inkább meg in-

F. M. Or. *Minerva* 4. *Negyed.* 1828.

kább enyésznek, 's végre tapasztalja, hogy minden álmélködést gerjesztő eseteknek igen egyszerű, 's gyakran igen csekély eredeti okai vannak, úgy történt Londonban-is wándorlásom' alkalmával, midőn tudni-illik én olyas valamire bukkantam, mely a' könyvcinálás' titkát előttem felfedezte, és e' miatt volt csudálkozásomnak egyszerre véget vetett.

Oly minden résztvevőség nélkül kószáltam egy nyári nap' a' Britusz Múzeumban, a' mint a' meleg napokban a' Múzeumban lenni szoktunk, vagy a' mineralék' üveg-almásiumához támaszkodtam, vagy valamely Egyiptomi Mumia-ra edzett hieroglyphán tanakodtam, vagy ehes hasonlú foganattal a' magas padolatra festett allegoriái figurákat vizsgáltam. Míg így tunyálkodva bámészkednék, figyelmem több sor szobák' végén nyíló ajtaján függve maradt. Az ajtó be-volt ugyan téve, de olykor kinyitott, honnét furcsán és jobbára feketében szűkösödött férfiakat láttam ki-'s belépőzni, és a' szobákon keresztül, a' nélkül, hogy valamire figyelmentek, el-el suhanni. Ez kíváncsiságot igen felingerlő titok volt, de én magamat ezen tenger szorulaton akármiben kerülő általmenetelre, azon előttem seméretlen tartományba jutásra, 's annak kifürkésztésére azonnal elhatároztam. Az ajtó épen oly könnyen megnyílt kezem alatt, mint a' megbabonázott paloták' kapui a' korbáló levagok előtt felnyitni szoktak. Egy tágas szobában természetem egyszerre, melyben körös-körül nagy polczokon tisztes vén-könyvek hevertek. Ezen polczok felett, azoknak párkányozati alatt több ókor' Szerzőinek már megbarnult képei függöttek. A' szobában, több írásra és olvasásra alkalmas asztalok állottak, 's ezek mellett több szorgalmatos elhalványodott férfiakat láttam, kik az elporosodott könyveket figyelmetesen olvasgatták, a' melytől megrongált kéziratokat kikutatták, és azoknak foglalatjokból kivonásokat írogattak. A' legnagyobb csendesség uralkodott ezen titkos szobában, kivéven az író-től' karcolásait, vagy pedig az egyik helyből a' másikba mozduló, a' nagy Foliánsokat forgató bölcsének tudós vizsgálódásokról a' felfűt üresség miatt eredő sóhajtsáit, hallani más nem lehetett.

Ezen Bölcsék közül, néhellykor egyik, vagy másik keskeny papiros darabra valamit felírt, a' csemető jeladásra megjelent a' szolgál, az írást halgatással általvetve, a' szobából elsuhan, és kevés vártatva nehéz könyv-kötetekkel megjelent, ezekre azonnal a' Bölcsék ehes hazapódzással rohantak. Nem kételkedtem már azon, hogy én azon babonások között ne lennék, kik a' titkos, mély tudományban egészzen elmerülni szoktak.

Ezen jelenés egy Arab bölcs' meséjére emlékeztetett, a' kiaz év-szerént, csak egyszerre felnyílódo hegy' gyomrába helyheztetett, megbabonázott Könyv-tárba jutott, hol a' varázsozt hely' babonás lelkei minden parancsolatjára engedelmesskedtek, és kíváncságra mindenféle titkos tudományokról írt könyveket hozni készen voltak, és így ő, midőn az esztendő végezetével a' tündér-kapuk sarkaiból ismét kimozdultak, a' tiltott művek, és tudományok tapasztalásaival oly gazdagon fel-volt ruhává hogy ő a' más emberek felett már könnyen elrepihlhetett, és a' természet' erejének, kedvére parancsolhatott.

Mivel ilyen formán kíváncsiságom a' legfelsőbb lépcsőre hágot, meg-nem állhattam, hogy egy a' szobából kisuhanni akaró szolgát magamhoz ne szólítsám, azon kérést sügtam fülébe: fejtse-meg nekem ezen különös látás' valóságát. A' szolgának egy-két szava elegendők voltak felvilágosításomra, 's abban megbizonyosodtam, hogy ezen tí-

Iem babonásoknak vélt férjűk jobbára szerzők lennének, és éppen itt csinálnak könyveiket. Én tudniillik a' Britusz nagy könyvtár' olvasó szobájában voltam. Ezen könyvtárban, minden kornak és nyelvnek igen gazdag könyv-gyűjteményvagon, e' köztől már több kőtetek vagy feledékenységbe jöttek, vagy pedig ritkán olvastatnak. Ezen elenyészendő Literatúrának magányos tavához folyomodnak több új írők, innét meritik klasszikus tudásaikat, és azon tiszta, meg-nem romlott angoltságokat, melyek igen csekély ön gondolatjaik' patakocskáit áradásba hozzák.

A' nagy tiók tárva lévén előttem, egy szegelyben leülve, ezen könyv-manufactura' működését vizsgálám. Láttam egy össze-fonnyadt sárga-bőrű, sovány, hitvány embert, a' ki csupán gothus betűkkel írt, már alrongolódott régi könyveket forgata, ezekből ő bizonyosan valamely mély tudományú munkát igyekezett össze-rakogatni, tudni-illik oly munkát, melynek tulajdonában, mindenkinek, ki csak a' tudós névre szeret akar tenni, kelletik lenni, az az: ha azt nem olvasta-is, csak könyv-polczán álljon, vagy asztalán nyitva légyen. Láttam olykor-olykor szobából kétszer sültet vett-ki, azon rágódott, de hogy ez ebédje volt-e? vagy csak gyomor-erősítője, mely a' száraz tudományok mellett sokáig tartó tanulás és bölcsekedés miatt elgyengülni szokott, nem tudhatom; 's azt azoknak bölcse itéletükre bízom, kik nálamnál tanultabbak, okosabbak.

Amoda tilt egy kővár kicsiny emberke, világos színű ruha volt rajta, finnyás, pletyka vonások látszottak ábrázatján, szeméből kitészett, hogy Könyvárossával barátságos lábon áll. Figyelmetes vizsgálódásom mellett észre-vettem, hogy ő a' könyvkereskedésre épen alkalmas külfölbéle munkák' szorgalmatos gyűjtője. Kivánsi voltam megtudni, miképen készíti eladandó portékáit. Ő nagyobb zajt tett a' többinél, szorgalmatosabb-is volt, sok könyvet forgatott kezében, keresztül futott több lapokon, és kéziratokon, használható darabkákat majd innét, majd amonnet kiszedegetett; sorról-sorra, tudósításról-tudósításra ugrált kapcsi szemével, itt egy kicsit, ott egy kicsit kicsipdesett. Összerakott könyvének foglalata oly külfölbéle lett, mint Mackbeth' bosszorkány kasánysa. Itt egy új, ott egy hüvelyk, itt békanyál, ott fülbemésző-fülánk azon tulajdon-gyagyogásával, majd mást majmolásával egybe-keverve. A' habarokot s'kép' vastagnak, eladandónak szánta.

Valyon nem ezeférfyos-e gondoltam magamban, a' könyv-írók' hajlandóságok a' lapáshoz? A' Végzés nem így gondoskodott-e, hogy a' jónak, hücsnek magja századokról-századokra terjedjék, és olyas munkák' elkerülhetetlen elenyészte meggyátoltassék, melyekben a' jó, és hasznos legelőbb kicsírásni, virágszani kezdett? Látjuk a' természet melly furcsán, és csudásan szokott szorgalmatoskodni, hogy a' piszták, 's fák' magja egy kőmésztől a' mászba által-vitetődjék, úgymint a' madarak' tolvajkodó óráit használja e' ezeférfy, ilyenkép a' dögöknek, és a' szántó-földek, kertek, erdők, megütött rablóinak vélt száznas állatok, valóban a' természet' javainak ide 's tova hordói, így a' tenyészelt' mindenkor, mindenütt virágozó földszait csak nekik köszönhetjük. Ehez hasonló móddal terjesztik azt a' tolvaj-írók az elavult, feledékenységbe süllyedt szép, és jó gondolatokat, ók okozzák, hogy azok a' később időkben-is gyümölcsözzenek. Az ilyen munkák valóban lelki-vándorlást tévesznek, majd ebben, majd amabban a' testben jelennek-meg a' közönség előtt. A' mi előbb egy lomhatárténet volt, most vidor Román testben újra

feldíed; egy unalmas Legendából szívet érzékenyítő Dráma lesz; egy józan filozofiai értekezés alkalmat nyújt több fenn-hájjazó butyborékos próbatételekre. Amerikában-is így vagyon, a' roppant ékes fenyvesek ki-irtatnak, ezek helyett törpe-tölgy terjed-szét, a' leejtett elrohadott sudár fa-törzsökből számtalan gombák nőnek-ki.

A' régi híres Szerzők érdemei' elenyészten semmit - sem bánkodjunk tehát, Ők egyedül a' természet' törvényének engedelmeskednek, a' hód alatt minden élő lételnek határ szabott; de még-is azon örökös meghatározattal; hogy mindenfélének az egész-szet képző részecskéi soha el-nem enyészhetnek. Valamint a' növények', úgy az álla-tok' egyik nemzése a' másik után elmúlik, de *életük' princípiuma* fennmarad örökre, a' faj tenyészik mindenkor. Így nemzi egy Író a' másikat, és minekutánna számos maradékot hagyta hátra; egy bizonyos kor' élte után eltűnik, úgymint azon Írók' sorához zára-kozik, kik előtte éltek, kiket ő meglopt.

Igy álmélkodván több csomó tiszteletes Főliántokhoz támasszkodtam, vagy az ezek-ből kipárolgó szenderítő gőz, vagy a' szobában lévő mély csend, vagy pedig az előb-beni kőszálásomtól okozott bágyadtságom, vagy talán azon rossz szokásom-is időn kívül aludni, engem elszunnyasztott; de azért képzelődéseim meg-nem szűntek foglalatoskod-ni. Álmomban a' hely ugyan megmaradt, hol voltam, de az egyes tárgyakban válto-zást láttam, azt álmodtam tudnillik, hogy a' azoba falán függő könyv-szerzők' képei jó-val-is megsaporodtak, a' hosszú asztalok eltűntek, a' bölcs Mágusoknak vélt férjfiak helyett rongyos, elszakadozott ruhájú embercsoportot láttam, olyast mint az ócska-ruhák' nagy Magazinuma mellett a' Monmouth útszában pezsegni minden nap láthatni. Ezen rongyos, mihént valamely könyvet kezekbe vettek, úgy látszott, (mert tudjuk azt, hogy az álomban gyakran minden ellenkezőleg tetszeni szokott,) mintha a' régi könyv elavult sza-bású ruhára változott volna, melyet a' rongyos azonnal magára öltött. De azt is láttam, hogy egyik-sem akart tökéletesen így felruházkodni, hanem ebből a' ruhából egy új, amabból egy gullért, ebből az alját, amabból a' derekát vette-ki, így darabonként cif-ráztatták magokat, de költsönözött fűtjaik között eredeti rongyaik-is kitettségtek.

Láttam egy jól meghiszott veres poszjú Plébánost, ki szem -üvegen által a' penészes polemikus munkákra kandikált mindaddig, míg-csak egy Ekleziásztikus' rongyos köpü-nyegét magának nem tulajdonítaná, egy másik Theologust pedig ősz-szakálattól fosztott-meg, így bölcsnek látszani törekedett; de az őszsze-zsugorodott kábultság' ábrázatján ki-tettség, és ez meghazudolta a' magára ruházott költsönözött bölcsességet. — Egy beteges sorvány Úr pedig, az Erzsébeth Királyné korbéli udvari ruhák közül kihúzott egy aran-nyal kivarrott günyát, mosolyogva vonta azt magára, egy másik pedig, festett betűs kéz-iratokkal cifrásta-fel magát, egy virág csomót, melyet a' *példabeszédek' Parádicsomából* lo-pott-ki, mejjére tűzte, Sidney Fülöp kalapját félre-tette fején, gangosan járt így fel' a' alá. Egy törpe természetű férjfiúcska, filozofiai értekezésekből rablott darabkákkal párnázta-ki magát, úgy-hogy elől helyesnek tetszett, de hátulról rongyai lóggtak, észre vettem azt-is, hogy nadrágját Lotán-írók' pergament tekerésével fűtozatta-ki.

Nem-csak rongyos, de jól öltözött Urakat-is láttam itt, kik vagy drága köveket, vagy gyöngyöket tulajdonítottak magoknak, ezeknek csilamlásik fénylettek önnön, de homályos ékeségeik közt. Többen a' régi kor' írói ruházatjokat csak azért látszottak oly szorgalma-

tosan virágálni; hogy azok' izlését magoknak tulajdoníthatnák; de meg kell vallanom, hogy igen sokan voltak ollysnok, kik magokat tesztől-fogva talpig illyes csillámló csebecsésekkel felpiperéztették.

El-nem múlászhatom, hogy említést ne tennék egy sárga nadrágú és harisnyjú, árkádi kalapú *Genieról*, ennek a' pásztori élethez nagy hajlandósága volt, de vándorlással csak a' *Primrose Hill* klasszikus földén, és a' *Regentpark* magányosságában történnek-meg. Ő magára több *Misses* régi írók' pántlikáit, és koszorúit felfüggesztgette, fejét egyik vállára lehajtván a' zöld pázsintokról fecsege, a' gyöngy-virágokról fántáziálva lépdegelt ide 's tova.

Figyelmemet leginkább magára vonta egy öreg Úr, Prédikátor ruhában, szörnyű nagy és négy szegeletű kopasz fővel, nehezen líhegve jött-be a' Szállóba, könyökével jobbra, balra taszigálva a' gyűlevész közt útát csinált magának, mindaddig tolakodott, míg nyakas ön-magával megeledő ábrázattal egy görög Quartanthez érne, és minékutánna egy iszonyú bodros parokával kopasszágát elakaróá, a' Quartantot nagy büszkén fejére tette.

Ezen litteraturai maszkeradásban egyszerre: *„tolvaj! tolvaj!”* kiáltást hallottam. Mit látam!? A' falon-függő képek meglevenedtek! A' régi szerzők' fejei kezdettek legelőbb-szer-is mozgni, továbbá a' vászonból kezoiket kinyujtották, és tudakozódva tekintgéltek a' rongyos csoportra, végre haragosan leszállottak függő helyekről, az elrablott tulajdon ruháikat vissza-kivánták. A' zaj, zürzavar rettenetes lón, a' boldogtalan vétkesek hasonlóságn igyektek prédájokkal elillantani. Lehetett látni, mikép' vesztették-le a' régi öreg Szerzőknek a' fiatal új Professzorokat, mikép' vesztettek-el a' Dráma-írók, fénylő kincseiket. *Beaumont és Fletcher*, *Kasztor és Poluxként* küzdöttek egymás mellett a' csatapiarczon. A' rettenetes *Ben Johnson* itt többet vitt véghez, mint midőn ő a' Flandriai seregnél mint önként vállalkozott verekedett. Mi pedig a' csekély litteraturai habarékból össze-kevert rongyosokat illeti; ezek annyi színű ruha-darabokból össze-aggatott gúnyákba voltak felbűszve, hogy *Harlekinhez* voltak hasonlók, nem csuda tehát, ha ezek felett a' viadal olly nagy volt, mint *Patroklusz teste felett Trojánál*. Többek, kiket ezelőtt nyalán felbűszve' tisztelettel szemlélgettem, most egészen meztelen minden ruházatuktól megfosztva lopódzottak-ki a' Szállóból. Szememben leginkább az öreg Úr, a' görög szürke parokával, állott ő igen megijedve futkosott, utánna többen kiáltoztak, mindenkor nyomában voltak, a' szegény, futásban díszes parokáját elvesztette, mi több még ruhájából-is kifajtották. Kevés szempillantatok alatt, az úriásköntésből kivetkezettve össze-zsugorodott csont-váz lett, és egy darab rongyval, mely még hátán maradtott, a' szobából kiugrott.

Ezen tudós Thebászus' furcsa története engem a' kacagásra ingerlett, hangos nevetésre fakadtam, melyre felébredtem 's álomom eltűne. Ezen zürzavaros csetepaté elvégződött, a' szoba, előbbeni állapotját visszanyerte, a' régi Szerzők vissza-tértek kép-rámájok rúzá, és komoly csendességben függöttek a' falon. Egyszóval én magamat ismét ébren tapasztaltam, megvoltam támasztva azon szegelethez, hol elaludtam, a' sok könyv-kacsokzat reám bámészködva láttam. Álomomból a' kacagásomon kívül semmi-sem volt való.

kaczajhang még soha-sem halatszott ezen szent helyen, nem csuda tehát, hogy az igen megsértette az egész könyvcsináló társaságot.

A' könyvtár' őrzője azonnal mellettem termett, 's kérdé, vajon-e engedelem-levelem, elébb nem értem őt, végre megtudtam, hogy a' könyvtár egy ollyas valami literatúrai erdő, melyben a' vadászat tilalmas, és itt senkinek, a' ki csak arra meg-nincs hatalmazva, vadászni nem szabad. Egy szóval úgy állottam itt, mint az, ki az erdő-tolvaj-ságban találtatik, menteni magát nem tudja; szívemből őrvendtettem-is, hogy minden bűntetés nélkül elhúzhattam magamat, mert féltem, hogy az egész könyvcsináló kuvász reám bocsájtatik.

A' falusi Templom.

Az Angol falusi templomoknál ritka hely alkalmasabb az emberi karakterek' kifejkészésére. Több heteket töltöttem egy szíves barátom' mezei lakásán. A' legszebb vidéken feküdt ez nem távol egy falusi szentháztól. Képzelődésemet ezen épület igen magához vonzotta. A' templom az elmúlt csinos kornak azon tisztes maradványihoz tartozott, a' millýenek az Angoly vidékeknek olly tulajdonos kellemetességet adni szoknak, a' tartományt, melynek közepén azon templom áll, számos, régi fő nemzetségek lakják, ezek közül több elhaltak a' szentház' hús, csendes tornáczában örökös álmot nyugszanak. Az épület' belső falain, a' külsőmbüsző kor külsőmbüsző faléseival készült emlék-lapok látszatnak; a' sok nemzetségi czimektől befestett ablakokon igen homályosan hat által a' világosság a' templom' belsejében. Itt, 's ott több vén urak, 's asszonyok' halotti szobrai állanak, a' melyek közül némelyeken a' lent nyugvók' képmásai színes márványból pompásan kiférágra vannak, a' szembe minden felől, a' büszke oszlopokon a' halandó húság' bizonyysági útódnak, melyeket a' legalázatosabb vallás templomában, az emberi felfúvalkodottság a' rokon por felett kevélyen emelt-fel.

A' szomszéd előkelő nemzetségek, csinosan készült, kivarott, párnázott karszékekben ülnek, a' székek' bezárt ajtain a' tulajdonos familia' czimere fénylik, a' pad-asztalain gazdagon megaranyozott imádságos könyvek hevernek. A' hátúlsó padokon, vagy az orgona mellett lévő Gallerián össze-szorúlva helyt vesz a' köznép, a' templom megye' szegényei pedig az oldal folyosókban ülnek.

Az Isteniszolgálatot egy jól meghízott, orrából trécselő Pap tartotta, a' kinek lakása a' szentegyház mellett volt. Őt szívesen látta mindenki a' környékben asztalánál, ő leghíresebb rókaavadász volt fiatal korában, de már-most az éltéskor, és a' meghízott test arra alkalmatlanná tették, lóháton megjelent ugyan ő minden vadászaton, de más egyebet nem tett ott, mint a' kopókat a' vadra bocsájtotta, vagy pedig a' vadász-cbédet elrendelgette.

Az illyen Pappal által-ellenben, nem merülhettem az időhöz és a' helyhez alkalmazható gondolkozásokba, mivel pedig én más szegény keresztyén módjára lelkiismeretemben csak úgy nyughattam-meg, ha hogy önvétkeim' súlyát a' felebarátom küszöbenél

Ierakhatom; figyelmemet tehát szomszédjaimra fordított vizsgálódásomon foglalatoskodtattam.

Ángliában még idegen lévén, kívánczotam az előbb-kelő Nemzetesegek' szokásaival megismerkedni; meg-is győződtem abban nem sokára, hogy mentől több jussa vagyon valakinek másoktól tiszteltni, az annál szerényebb egyszerűségben jelen-meg a világ előtt.

Figyelmemet kiváltkép' egy főrangú, több fű és leány gyermekéből álló familia vonzotta magához. Már egyszerűbben, és szerényebben magát valaki nem viselhetne, mint ezek a templomban. Ok gyakran a legulányabb hintón, nem ritkán pedig gyalog-is jöttek a templomba. A fiatal leánykák, kinn a templom előtt megszoaktak állani, a légdicséretesebb leereszkedéssel beszédben ereszkednek a köznéppel, azok gyermekeit csirógatják; egygyűgy beszélgetéseiket hékével halgatják; ábrázat vonásaikon, melyekben a' kimiveltég' ésarévehető nyomai látszanak ugyan, a' kinyílt szerelmi szépség, valódi vidorság, és a' magokhoz vonzó nyájaság tündöklött. A' férjfiak magas, jól nyűvésűek, ők az akkori énom szokás szerint ugyan, de cönösen voltak öltözve; ruházatuk nagy takarékosággal ugyan, de minden eszes bohóság nélkül voltak készítve; egész veseletük természetes, nem erőltetett, felségés kegyelmű búnske gyorsaságú volt, ezek csalhatatlan jelei, a' kifejűdéskor az alatsynység alá nem vetett, nem szorúlt, szabadon született, bölcsen neveltetett józan léleknek. Az őssinte senkitől vissza nem tartozkó bátorság' érdeme abban áll, ha másokkal, bár azok mily alatsyn sorúak légyenek-is, leereszkedő társalkodásba' ereszkédünk; csak a' helytelen kevélység oly gyáva, érzélgő, hogy az minden nálansí csekélyebb rangú közeledésétől vissza-irtózik. Gyönyörűséggel láttam az előbbeni úrfiakat; milyen kegyesen kérdésűkűdtek a' föld-mivelő nép' mezsei foglaltságaikról, műlatosásaikról, melyekben a' józanon kimivelt rend, ezen Országban szép islést gyakorol. Az ilyen műlatosásoknál, soha-sem vettem észre egy részről a' felfuvalkodott reástartóságot, vagy más részről a' csúszó-mászó alatsynságot; azon tiszteletes különbözés uralkodik ilyenekben, a' melyre a' föld-népe itt, hol a' rang, és születési különbségek' vagynak, figyelmezeni szokott.

Ezen érdemes familiával épen ellenkező-kép' viselte magát egy polgári meggazdodott ház-nép', ez minékutána nagy kincset-gyűjtene, több elszegényedett Nemsek' jószágait megvette, az örökös uraság' egész élet modját, méltóságot tulajdonává lenni igyekezett. Ezen meggazdagult familia, mindenkor es prince jött a' templomba. Felkészített familiái cimakkal felczírázott hintóban ült. Estét fényben csilámlott a' sakk-czim, a' löszerszám, minden olyan részen, a' hol csak elférhetett. Három szegeletű pázzaméntos kalapú, szőke hajporos parókájú, veres ábrázatú kocsi hajtotta a' lovakat, a' mellett egy sima dún-kutyá ült. Iszonyú nagy struccatollas kalapú, aranyos gombú csifes ruhás két inas állott hátul a' bakon. Az üveges hintó, hosszá tollakon hiringázott. Még a' lovak-is, vagy azért mintha ők-is érsenek a' bentülők' kevély pöffedségüket, vagy mivel a' renden kívül keményebben voltak szabólásva, gangos nyakkal, szikrázó szemekkel harapták a' zabolát.

Csudálkozom kellett minő pompával jelént-meg ezen fényes készűletű familia a' templom előtt. A' szegeletnél megtörtént fordulás, már valami nagyságot mutatott, az ostor' kemény csattanása, a' lovak' erőszakos iparkodások, a' kocsi szerszámok' csilím-

lások, a kerekeknek a fvényben csikorgós gördülések, megnagyobbították a zajt. A kocsis győzedelmének, hiu dicőőségének szempillantata volt ez, a lovakat ő vagy megvagdalta, vagy vissza-tartóztatta, mindaddig míg-csak azok izzadó habot nem hánytak, lábaikkal tánczolva tomboltak, minden léptök szét szorta a kövecset. A templom felé nyugalmason ballagó köz-nép helyt adván a sebesen hajtott kocsinak, jobbra, balra tolongott, szótalan csudálva bámulta a szokatlan pompát. A templom' ajtaja előtt oly hirtelen megrántotta a kocsis a gyepőt, hogy a lovak nyargaltokban egyszerre megállapodtak, hátulsó lábaikra felgaskodának.

Ekkor nagy gyorsasággal leugráltak az inasok áltokból, hirtelen felnyiták a hintó ajtaját, sebesen lekapkodták a lépcsőt, a fényes familia földre léptökre mindent elkészítettek. Legelőbb is az öreg gazda bűjt-ki verey gömbölyű ábrázatjával, magát a Bőrsz. ben uralkodni, egy husyoritásával a Pénz-vásárt mozgásba hozni szokott tekintettel körülnézte magát; a férjt követte a kiszállásban annak egészséges, húsos, henye hitese. Ezen ugyan kevés kevelységet tapasztaltam, vallesnom kelletik. Ezen aszszony' eleven képe volt a henyelő, de becsületes és közönséges élésnek; a világban mindég jól folytak dolgai, szerette-is a világot. Néki szép ruhái, szép lakása, szép hintaja, szép gyermekei voltak, körülötte minden szép volt, más dolga a szerte-szét kocsiásánál, látogatás tevéndél, vendégeket fogadásánál nem adta magát-élő. Felbonthatatlan ünnöpi vigadózás volt egész élete.

Ezen pompás hitestárat két leánygyermek követék, szépek voltak ugyan; de viseletökben olyas valami hityeség tetszett-ki; mely a szemlélöben a csudálkozást megcsökkenthette, és őt a szorgos vizsgálatra kényszerítette. Ők a *Módin-is túl voltak* felbűtöve, és ámbár a ruházatjuk' gazdagságát mindenki megismerte, de még-is kérdés volt, ha valyon azok a falusi templom' egyszerűségéhez alkalmazhatók voltak-e? Kevélyen szállt-ki a hintóból, a köznép' hosszá során, a földet alig érintő lábbal lépdestek a templom' ajtaja felé. Bennit futó, a pór-nép' durva arcaútlitalig érintő, pillantatot vetettek szerte-szét, míg csak a fellyebb említett nemes familiához értek, ekkor ábrázatjuk, gyenge mosolygásra változott által, mely, a cainos magok meghajtásokkal tették-meg tiszteletöket, de amazok' visszazanozatiból nem elegendő esméretségöket könnyen észre lehetett venni.

Ezen méltóságra felkapaszkodni törekedő polgárnak két fiairól kelletik még említést tennem, kik egy fényes Kaprioletben jöttek a templomba; előtök a csatlós, sebes nyargalva lovaglott. Ők a *Módinak* legújabb rendszabásai szerint voltak öltözve, tudniülük, a ruházatnak a bohó férjcsucskákat béllyegezni szokó mindenféle csekélységével fel voltak piperézgetve, látszatott, hogy tellyes kívánságok csak a *Módira* azorosan figyelmező volt. Ők az községtől egészen elválva állottak, a hozzájuk küzeledökre csak félvállról tekintettek, mintha azt skarták volna megtudni, valyon érdemesek-e azok, hogy reájok nézzenek. Ők egymással, ha csak alkalmok nem volt valamelly módí szó ejtésre, nem beszélgettek. Még mozdulatjuk-is mesterséges, erőltetett volt, mivel testek, a szokás' nevetéséges furcsaságához alkalmaztatva minden természetes szabadságát elvesztették. A mesterség semmit el-nem málasztott, hogy ezen uracskák, a mellet hogy tők a természet minden kellemetéséget megtagadott, egészen módí báboknak lát-

szatossának: Ábrázitjok kivülete olly készséges volt, mint azoknak szokott lenni; kik az élet mindennapos foglalatosságira vagnak teremtvé; viseletek olly felfülvakodott, a millyen egy jó izlésű férfi soha-sem szokott lenni.

Ezen két familia' lefestésébe én igert-is be-ereszkedtem, mivel ezeket úgy tekinttem, mint a' millyeneket ezen Országban gyakran feltalálhatni, úgymint szerény nagyságot, és hiú alatlanságot. Nem becsülöm én a' *hosszú titulusos rangot*, ha az a' felek' nemességével egybe-kapcsolva nincsen; azon Országokban hol a' feszes különözés uralkodik, azt tapasztaltam, hogy ott a' legfőbbek mindenkor legudvarisabbak, legszerényebb viseletűek szoktak lenni, azok, kik állapotjuk' bátorságában vagnak, mást megsérteni soha-sem igyekeznek; ellenben nincs annál semmi útálatosabb, mint az otromba hiúság, és az platony felfülvakodás, ezek magokat az által képselik felmagasztaltatni, ha ember-társaikat lealázhathják.

Mivel már ezen két familiát össze-hasonlítottam, el-nem másolhatom a' templomban észre-vett viseletjeket is említenem: A' nemes familia csendes, komoly, és figyelmes volt, nem mintha annak tagjai vak buzgó ajtatoskodást mutatnának, hanem inkább tisztelettel, a' jó nevelés, valódi 's bizonyos jelével viseltettek a' szent tárgy, és helyt eránt; a' másik ellenben szüntelen sürgött, forgott, egymás füleibe sugdosott; viseletökben a' piperezetekre félénk figyelmöket, a' köznéptől csudáltatni kívánó igyekezetöket lehetett észre venni. Az öreg úr egyedül csak maga látszatott az Isteni szolgálatra figyelmeznit; ő a' familiának egész ajtatossága' terhét magára vállalta, meredten állott, az egyházi *respondákat* az egész templomban halható nagy hangal mondotta. Viseletéből tapasztalhattam, hogy ő az Angol anya-egyház' és a' Király' einbéré, ilyenek azoknak lenni azok, kik az ajtatosságot, és a' Királyhoz való hajlandóságot egybeolvasztják, kik a' vallás' tárgyait a' miniszteri párthoz tartozandóknak lenni gondolják, azt oltalmazni 's gyarapítani szükséges dolognak lenni állítják. Hangos imádkozása csupán azért történt, hogy róla a' köznép példát vehessen, és azt megmutathassa, hogy ő, bár ennyil gazdag, nagy méltóságú légyen-is, a' vallásra még-is figyelmez. Egy jól meghizott Aldermánt (Tanácsbéli) is láttam Londonban, ki a' szegények' levesét nyilván-való helyen jó ízűen nyelte; minden hürpentése után szájával nagyot csuppantván azt mondotta: *"Ej te felülés étele ez a' szegényeknek!"*

Midőn az isteni szolgálatnak vége lön, a' két figyelmem alá-vett familiát a' templomból kijemenni siettem látni. Az ifjú nemesek, 's ezek' leány testvéri, mivel a' nap kellemetes volt, a' szántó-földek között gyalog menttek haza, útjukban a' köznéppel beszédbe ereszkedtek; a' polgár felekezett pedig, szint olly pompával mint jött, el-is ment. A' hintók megint nagy zajjal a' templom elejbe hajtották. Az ostor csattogott, a' löpököcsettegett, a' fényes szezám tűndüklött. Nyargalva iramlottak a' félre-vonult köz-nép között a' délczeg lovak, porfelleget hánytak a' kerekek, és így a' büszke Nemzettség, mint a' forgó-szél szemem elől elenyészett.

Kiss Király.

(Folytatása következik.)

ERDÉLY' HISZTORIÁJÁHOZ TARTOZÓ EMLÉK-ÍRÁSOK.

(Folytatás.)

5.

*Erdély-ország' Rendeinek levele a' Török Fő-Vezérhez. Kolo'svár.
Septemb. 29-kén, 1630.*

Tekintetes és Nagyságos Vezér, nekünk betsülettel való Jó Urunk! Isten Nagyságotat Hatalmas Császárunk' szolgálataiban minden szerencsés áldásokkal látogatván, napjait e' földön sokasítsa.

Tudván Hatalmas Császárunkhoz való igaz hűségünk, és fényes Portájához való kötelességünk lőlünk mit kívánjon, elmúlatni nem akartuk, hogy Nagyságotat minden szükséges dolgaink, és mostani állapotunk felől ne tudósítsuk; *remélvén, hogy most is, 's ezután is minden időben hozzánk való jó akaratjában és gondviselésében fogyalkozást nem tapasztalunk.* Ítéljük azért, hogy Nagyságotnak is némű-némű részeiből lehetett értésére, minémű állapotunk lőtt légyen egész Országul mind az oltától fogva is, a' miolta a' Szent Isten az ő bölts ítéletiből a' mi boldog emlékezetű kegyelmes Urunkat, Fejedelmünket közülünk e' világhól kivevé; tudniillik nem egyéb, hanem mind közöttünk való sok egyenetlenségek, mind pedig körülöttünk való Országokból sokféle rettegések, félelmek, és bizonytalan állapotok, úgy annyira, hogy az oltától fogva majd semmi idő el nem múlt, melyben ezektől akár mely részeiből is üresek lehettünk volna. Noha pedig ő Felségének előbbi kegyelmes Aszszonyunknak és Fejedelmünknek gondviselése alá kellvén magunkat hagyunk, mivel ő Hatalmasságának és fényes Portájának kegyelmes akaratja is a' volt, hogy ő Felségét szabad választásunk után Fejedelmünknek ismérjük: mindazonáltal, hogy Nagyságotnak igazságot kellessék írunk, mind az oltától fogva is abban Országunknak semmi egyéb állapotját nem tapasztaltuk, hanem tsak romlását, fogyalkozását, és jövőendőbéli veszedelmünknek reánk óránként való várását, és attól való szüntelen rettegésünket; holott ő Felsége, noha olyan nagy Fejedelmek' nemzetsé-

géből való: mindazonáltal gyarló'aszszonyi állapotól viseltetvén, és némelly dolgokban: nem jó embereknek tanásaktól is hordoztatván, immár közel annyira jutatta volt'Országunknak állapotját, hogy semmit nem egyebet, hanem csak nagy veszedelmet várhattunk magunkra. És a' mi mindennél' legnagyobb: azt nyilván eszünkbe vittük, és valóságosan meg is tapasztaltuk, hogy Hatalmas Császáruk' hűsége alól is bennünköt némelly titkos *practical* által elvenni igyekeznek. Mellyet mi minden úton úgy elakarván távoztatni, hogy a' mi igaz hűségünkben soha ő Hatalmassága és a' fényes *Porta* fogyatkozást ne tapasztalhasson, miádmű rettegéstől viseltettünk csak annak féltelme miatt is, Nagyságodnak eléggé meg nem írhatjuk: félvén attól, hogy, ha a' dolog tovább megyen, mi is tellyességgel elveszünk; Hatalmas Császáruk is pedig ilyen: Országá' romlása és veszedelme miatt mennyi sok költséget, és számos hadainak fáradságos munkáit fogja azért rendelni, melly dolognak okainak mi méltán mondódhatnánk, hogyha annak eleit - ideit venni nem igyekeztünk volna. Mivellyen azért mostan is látván az egész Hajdúságnak felkelését, hogy magunkra gondot ne viseljünk, el nem mulathattuk; hanem egész Országúl ide Kolo'svári város mellé táborba szállván, 's ő Felségét elébbi kegyelmes Aszszonyunkat a' reánk való gondviselés és elébb megírt veszedelmeknek eltávoztatása felől megtalálván, mikor ő Felsége a' maga állapotját jól eszébe vette volna, meggondolván azt is okoson, minémű nagy fáradságos és gondos vigyázást kívánjon az Országunkra való gondviselés; annyira, hogy férjfiúi állapotban való okos és vigyázó Fejedelmeknek is elég terhes és fáradságos nyughatatlanságok lehetne e' miatt: tovább Országunknak fejedelemségét viselni nem akarván, tegnapi napon bennünket, minden Rendeket maga udvarába felhivatván, és személye szerint közinkbe kijöven, maga szabad ingyen való jó akaratajából és tetszéséből, senkitől arra nem kéntelenítettvén, sem ne szorgalmaztatván, Fejedelemségét letevé: minket mindnyájan kicsinytől fogva nagyig hitűnkétől, kötelességűnkétől felszabadítván, Mellyet mikor mi láttunk volna, előttünk viselvén, minémű veszedelmes és káros dolog volna fő nélkül lennünk akármi kevés ideig is, és a' miatt minémű veszedelmes állapotok következhetnének, úgy annyira, hogy Hatalmas Császáruknak és a' fényes Portának is nagy gondot okozhatnánk e' miatt: azt akarván minden úton eltávoztatni, azon napon közönséges Gyűlésűnkben, minden Rendek egyenlőképpen hégyűlvén, és legelsőbben Istennek szent nevét segítségűl híván, a' mi régi szabadságunknak módja és rendi szerint egyg szívvel és egyenlő-eggy akarattal és szabad választásunkból a' mi kegyelmes Urunkat, Fejedelműnket, a' Tekintetes és Nagyságos Bethlen István Urunkat és elébbi *Gubernatorunkat* Fejedelműnké és Urunká választottuk: tudván azt, hogy ő Nagysága Istentől erre a' hivatalra elégséges állapottal felruházottat, és ismérvén ő Nagyságának mindenek felett Hatalmas Császárukhoz és fényes Portájához igaz tökéletes hűsége-

gét; annak felette azt is előttünk viselvén, hogy ő Nagysága a' mi Hazánknak igaz tös-gyökeres tagja, és remélvén az ő Nagysága' fejedelemsége és gondviselése alatt Országunknak tsendességét és békesseges megmaradását. Melly dolgok felől, hogy Nagyságotat mindjárt ne tudósítsuk, elmúlatni nem akartuk; remélvén azt; hogy Nagyságot maga bölts ítéleti szerint; az előszámlált dolgokat okosan meggondolván, és a' mi Hazánknak megmaradását; és a' hatalmas Császárunknak jóvát' és hasznát szemei előtt viselvén, e' dologból magában semmi ítéletet nem vészen; hanem a' mi régi, Hatalmas Császárunktól megerősített szabadságinkat helyén tartani és őltalmazni igyekezi, és Ő Nagyságához is, a' mi kegyelmes Urukhöz, Fejedelműnkhöz, minden nyafaságos jó akaratját fogja mutatói meggondolván azt is, élete fogytáig minémű igaz tökéletes hűséggel viselté legyen a' mi boldog emlékezetű kegyelmes Urunk ő Hatalmasságához és fényes Portájához magát, mellynél egyebet ő Nagyságtól is ő Hatalmassága és Nagyságtok nem várhat, hanem azon egy igaz tökéletes hűséget. Mellyre nézve illik Nagyságotnak azon lenni, hogy ő Hatalmasságának kegyelmességinek jele, ugymint a' Botja, Zászlója mentőt hamarabb megküldessék. Annak felette azt is Nagyságotnak igen méltó szemé eleibe venni, hogy egész Országú a' mi akaratunknak tekintetinek szükség Nagyságot és a' fényes Porta előtt helyesnek és hitelesnek lenni; és, ha kik ez ellen másképpen adnák e' mi állapotunkat Nagyságotnak eleibe, azoknak szavokoaq hitelt semmi részeiben ne adjon; sőt igen erős parantsolatokat küldjön ide ki a' Nagyságos Budai Vezérnek, és végbéli Passáénak, Begeknek, hogy, ha kik a' mi kegyelmes Uruunk és Országunk ellen valami gonosz szándéktól viseltetnének, hatalmas Császárunk' hadait olly készen tartásák, hogy minden késedelem nélkül segítségünkre hotsáthassák; mellyből a' Nagyságot reánk való gondviselését megtapasztalván, mi is Nagyságothoz méltó háládatosságunkat, hatalmas Császárunkhoz is és fényes Portájához igaz tökéletes hűséget minden időben mutathassuk. Ajánlván ezel Nagyságotnak minden időbéli szolgálatunkat és kedveskedő jó akaratunkat, Istentől boldog szerentsés hosszú életet kívánunk Nagyságotnak. — Íratott Kolo'svári Városban, Sz. Mihály' Havának 29-dik napján, 1630 esztendőben. — Nagyságotnak szeretettel szolgálóak

Nemes Erdély-orozágnak minden Rendel.

Mehemet avagy Mahumet Gira Tatár Khám' levele az Erdélyi három egyesült Nemzethez.

A' Messiás' Nemzetségeinek Tekintetesei! — Erdélyben lakó Uraknak, Fő-Rendeknek köszönetemet írom. Khámi méltóságos levelem megadatván, jelentem: a' Királytok pártolásban találtatott. Ő Hatalmassága' részéről, hogy megváltoztassék, meg is parantsoltatott; melly dolog felől Császári parantsolat származott, küldetett néktek. Igen szükséges, hogy Császár' parantsolatjának engedelmesek légyetek, közületek egygyet Királyotoknak választatok, ő Hatalmassága' akaratra ellen ne tseledjete; mert, ha hatalmas Császár' részéről és a' mi részünkről hadak mennek, a' szegénységet lónak lába alá tapodják, pusztulástoknak ti léztek okai. Ha pedig ő Hatalmassága' akaratra ellen jártok, a' hadra magunk is készen vagyunk. Ez írásunk annak az Országnak lakosinak, szegényeinek könyörületességéért vagyon. Ezen dologban a' szegénységnek véike nintsen. A' támadást indító jutalmát megtalálta. Azért szavainkat megfogadjátok, ő Hatalmasságától valami parantsoltatott, azt véghe vigyétek; ha pedig versengetek avagy ellenkeztek, választokat ezen mi Hívünk által küldjétek. Ha pedig a' hatalmas Császár' parantsolatját, akaratajt tselekeszitek, mi is ő Hatalmassága előtt jó emlékezettel lézünk. Ezen levelünket magadó *Dombot Alebek* hívünket hamarsággal hozzánk viszzahozásátok, küldjétek. Köszönetünk veletek. Íratott Baktza-Szarábjban, Szerhadi Hóban

A' Khám' subscriptiója.

Kolo'svár Városá' Követeinek kötelező' írsá. Máj. 24-kén, 1660-dik Esztendőben.

Mi Colosvar Varossanak Követei gumint moostasi feo Biro Fejervari *Benedek Deak, Auner Gabor, Tordai Istvan, Brassai Giorgi, Ungvári Miklos, Kolczos Istvan, Gerich Spedi,* es Graszmarai *Kadar Istvan.* Agiük emlékezetre ez dologt az Hatalmas Budai Vezernek, es *Generalissanak* eo Naganak, hogi mi az egész Varosunknak megh maradásáért, igirtünk hatvan ezer tallert, az melliet fogadunk igaz keresztelni hitűnkre, hogi eo Naganak igirettünk szerent, megh adgiuk, meli nagioh hitelnek okáért adtuk ez peczetes levelünket város peczetivel megh erősítven.

(P. H.)

*A Török Fő-Vezérnek Bartsai Ákos Erdélyi Fejedelemhez írt leve-
lének magyarra fordítása.*

A' Messiás' vallásán lévő Keresztyén Fejedelmek között Keresztyén Fejedelemnek, Bartsai Ákosnak, köszönetünket! — Köszönetünk után te hozzád a' mi izenetünk ez: tégedet Erdély-Országának Fejedelmének, fő-gondviselőjének tettünk; Istennek akaratjából, Hatalmas Császárunk' győzedelmes ereje által amaz áruló Rákóztit e' világból kitörlöttük, 's annak kezéből tégedet megmentettünk. Hatalmas Császárunk' erejét látod-e mennyi? Azért Hatalmas Császárunk' parantsolatjához igen-igen ragaszkodjál, az igaz úton egyenes lábbal jársz, a' kengyelt igazán nyomjad, mostan Erdélyre rendeltetett Szerdar *Ali Passa'* szavát fogadjad, az ő parantsolatján kívül ne tselekedjél, a' mit Ali Passa parantsol, semmi halasztás ne légyen, azt tselekedjed. A' melly árulók, kborlók az Országban vagnak, azokat ne szánnjad; hanem a' hatalmas Ali Passának megmutassad, hadd büntesse-meg őket: igen-igen megöltalmazad magadat, szorgalmatosan reá-vigyázz, hogy valamint pártjokat azoknak ne fogjad, kik miatt ennyi sok kárt, szomorúságot, nyughatatlanságot szenvedtél. Arra ne tekintsz, hogy te veled egy hűten vagnak, hogy azért azokat szánnjad 's kézbe ne adjad: mert, ha azután Hatalmas Császárunknak sülibe esnek, ha rmben ezután megtalálnád is, hitelen nem lenne szódnak; Hatalmas Császárunknak haragjába esel, semminémű szódnak hitelen nem lész: a' szemedet rettenetesen felnyissad. A' mint ennekelőtte, mikor sok szót tartottál, halogattál, ezután a' ne legyen; a' két esztendei adónak és summának, Jenőnél adott két leved, fogadásod szerént, mikor mi is tenéked *Athnámét* adtunk, mind egészen meg kell lenni. Azért ne mondjad: ma-holnap megleszen, a' mint ennekelőtte megmondottad, hogy akkorra megleszen, hogy most is napot tennél és halogatsz, arra mi nem engedjük. Hallod-e, nekem Jósakaróm! a' *Mahumet'* hűtiben kétféle szó nintsen, kétféle szót, hazugságot a' ki szöll, annak sem békessége, sem nyugodalma nem lész. Eszed, elméd vagyon a' fejedben, miért nem gondolod-meg, egy hamisnak mikor szolgálja voltál, akkor tenéked nem a' parantsolt-e? Mostan Hatalmas Császárunk' Királya lévén, olyan Országának, mint Erdély, tégedet Fejedelmévé, Királyává tölt, azt a' nagy ellenséget, amaz áruló Rákóztit eltörlötte. Tudom, hogy más hűtön való vagy, azzal egy hűtön voltál; még is te hozzád Hatalmas Császárunk ennyi jóval lévén, elfelejtet-e? Ennekelőtte helyedben lévő Bethlen Gábor mitsoda dolgokat tselekedtet, azt soha nem halloztat-e? Hát te olyan ember nem vagy-e? Hát mit gondolkodol? Hatalmas Úrnak, Császárnak szemé előtt fejedre esküszöm, ha csak valami kicsiny árúttatásban találunk

is érni, ha tellyességgel az ökör' szarvába bujnál is, onnét is kikeresnék, és még annál az eb Rákótzinál is nagyobb ellenségünk lennél. Ugy-é, hogy jobb Hatalmas Császárunknak igaz hűséges Gondviselőjének lenni, és Hatalmas Császárunknak szavát fogadni 's Királyi tisztvedben békével élned? Igen meggondóljad, e' parancsolatomban minden akaratomról tudositottalak: ennekutánna nékem magad' mentegető levelet ha írsz, azzal kedvemet nem találod. A' hatalmas Ali Passának parantsolatja vagyon mindenekről: azért te is annak követéséhez igen-igen hozzá ragaszkodjál, és ő tégedet mindenekről megtanít, mit tselekedjél, és a' miket néki meghagytunk, mindenekről tudosit tégedet; te pediglen azokhoz a' dolgokhoz fógj és véghez vigyed, vagy ha véghez nem viszed, értéd oda fel; mint leszen dolgod: mert Hatalmas Császár a' mit akar, véghez viheti, 's tenéked nagy károdra lenne. Immár az a' te akaratod, tselekedjél úgy, a' mint te tudod. Drinápolyban.

9.

*Kemény János Fejedelem' Instructiója, mellyel 1661-ben Bánfi Dié-
nest felküldötte Bétsbe a' Császárhoz.*

Bánfi Diénes Uram' követségére való dolgok.

1.) Megjelentethi ő kegyelme, micsoda nyomorúságos sorsra és állapotra jutott ez egynéhány eszfendőbéli változások alatt a' szegény Haza: holott a' Tatár-Khám' bójöveletelek majd hason fele az Országnak felprédáltatott, raboltatott és égettetett: a' derekasabb városok annyira satzoltattak; hogy még abból a' fizetésből ki nem feselhettek. Más felől a' Fő-Vezér Jenőt, Kóránsebest, Desznit, Bélit, Sarkadot, Szalontát nagy rész' tartományokkal egygyütt elszakasztotta; a' mellett esztendői adónkat 50000 Tallérral nevelte, 's 50000 Tallért vetett reánk büntetésül, melly egészen hátra vagyon. És a' mi keservesebb: addig való szabadságunknak megrontásával szabad választásunk kívül parancsolt Fejedelmet uralnunk, és noha annyi földünköt, tartományunkat elvette, oly elviselhetetlen igát vetett reánk: mindazáltal nem hogy igéretin kívül egyéb valóságot, idejében való óltalmat tapasztalhattunk volna; de csak a' szokás szerint való *Athánosi* is meg nem nyerhettük, annál inkább bizonyosok abban nem lehetünk, hogy mindenünknek kiadása után is megmaradásunkat remélhessük. Segitsége csak névvel az, de valósággal ellenségünk volt mindenkor.

Ali Passa is pedig oltalmunkra bocsáttatván és indúlván, csak nem utolsó romlásra juttata bennünköt. Mert nem csak Magyar-országnak, de az egész Kereszténységnek nemes bástyáját Váradot elvéve tőlünk erővel, öröklé váló síralmas emléke-

zetire Nemzetünknek; 's azzal hiti 's fogadása ellen egész Bihar, Kraszna és Közép-Szolonok Vármegyéket, sok várokkal és kastélyokkal egygyütt, úgymint: Kereszszeggel, Szakával, Bajommal, Potsajjal, Solyomkövel, Somlyóval, Kerekivel, Adorjánal, Szent-Jobbal, Telegddel és többekkel egygyütt úgy el-akarja szakasztani tőlünk, hogy a' parasztságot Magyar Urának szolgálni nem engedi. Ezeken kívül Zaránd Vármegyének részetskéjét szüntelen fenyegetvén, hodolásra kényszeríti, és a' mellyekből végső elvesztésére való szándékát homály nélkül általláthatjuk. Erdélyben lévő Belső-Szolonok Vármegyére is reá irt, Császár' parancsolatjából levelet bocsátott-ki Várad *Színán* Passa, a' Váradhoz való hodolás felől. Így elpusztítván, és nagyobb részeit Hazánknak elfoglalván; mindazonáltal sem a' nevelt adónak szállításában, sem a' reánk vetett, tőlünk megfizethetetlen summából leengedni nem akarnak; sőt szüntelen reánk való jövetellel, pusztítással, rablással városinkba és erősséginkbe Passáknak, Békeknek való helyzetésével, hol pedig egy kőnek a' másikon való nem hagyásával fenyegetnek bennünket. — Nem utólsó veszedelmünkre való alkalmatosság volt a' magunk között való egyenetlenség is, mellyet az erővel tett Fejedelemség, rendkívül való adózás, és ezek miatt következett sok változó állapotok szerzettek, melly is immár tellyességgel megemészti vala Nemzetünket.

2.) Ezekből azért 's több veszedelmünkre való tselekedetiből a' Török Nemzetnek; de kiváltképpen mivel hadait most is el nem bocsátotta, hanem csak a' végekbe szállította telelésnek okáért; sőt, a' mint értjük bizonyosan, azon kívül jövendőre való derekas készülete vagyon — jól kilátszik, mire czélozzon; mellyből nem egyebet remélhetünk, hanem hogy kiülvén az idő, valami derekas dologhoz akar kezdeni. Azért olly hatalmas Nemzetnek fennlévő ereje, és olly derekas készületi méltán rettegethetnek bennünket. Mi rajtunk fogja elkezdeni a' Keresztyénség' veszedelmére feltett szándékát, hogy, minekutánna Erdélyt elegendő néppel megülteti, hátsorságoshban és közelebbről háborgathassa a' szomszéd Keresztyén Nemzeteket.

Nyilván való jelének is láttatik ellenünk való gonosz igyekezetinek, a' hadaknak szomszédságunkban való tartásán kívül, ez: 1-ször, hogy *Athánámét* a' szokás szerint adni nem akar. 2-szor, hogy Ali Passától 's mellette lévő Passáktól sem elébbi Fejedelem, sem Ország' Követei hit-levelet nem nyerhettek arról, hogy, ha az adó és ránkvetett summa tőlünk Hatalmas Császár' tórházába bészolgáltatik, bántodása többé az Országnek nem lészen. 3-szor, hogy immár Erdélyben is egész Vármegyét kíván, mellyben Szamos-Ujvár, Kővár, Bethlen erős Várak vagynak, és közel Besztertzéig terjed-ki. 4-szer, hogy a' Kolo'sváriaktól és több Erdélyben lévő helyektől azt kívánja, hit-tétellel szintén úgy tartozzanak, mint a' hódolt helyeken szokott lenni. 5-ször, hogy a' parasztságot támasztja-fel, sőt fel-is támasztotta, és a' Nemességét az által tellyességgel el akarja törteni, és a' megmaradt vég-helyeknek és kas-

télyoknak kapuit bététetni. — 6-szor: hogy a' melly helyeknek erővel való hódoltatásában, még eddig módja nem volt, azokat irogatás, ígéretek, és egyéb színes tselekedetek által igyekezik Erdélytől elszakasztani, hogy így lassanként mind 'Jobbágyokká tegyen beünnöket.

3.) Így lévén azért a' nyomorult Hazának állapota, ő Kegyelme igen alázatosan esedezzek Császárnak ő Felségének, szánja-meg ő Felsege utolsó veszedelméhez közlítő Erdélyt, és Császári kegyelmességét mutatván, ilyen nagy inségből igyekezék kiszabadítani és kegyelmesen segítségét nyújtani.

4.) Mert noha a' veszedelem közelebb és hamarább éri ugyan Erdélyt, és ezt fogja elsőben is elborítani; de mihelyt itt végbe viszi szándékát és Erdélyt elegendő néppel megrakja, bizony tovább is fog harapodni a' tűz, és itt erősítettvén-meg hadakozásának fészke, innen kezdi bátorságosbban és könnyebben háborgatni az ő Felsege' és más Méltóságok' birodalmát. Micsoda alkalmatossággal legyen Erdély a' több Keresztyén Országokra nézve, mindenfelé mint érkezhessék-el belőle, és melly nehezen üzentethessék-ki belőle a' Török, ha egyszermagáévá teheti, derekasán megmutogathatja ő Kegyelme; és abból régen is a' mi eleink, mikor kiszármaztak és e' Hazába bételepedtek, mit cselekedtek, a' Historiák megmutatják. Mellyhez képpes, ha egyéb érdemére nézve Erdélyt nem akaró a' Császár Ő Felsege megsegíteni, avagy csak magokért, és a' Keresztyénségre abból következhető veszedelmek' eltávolításáért cselekedje.

5.) Ha a' *Patrociniumnak* módjáról tenne Ő Felsege kérdést; azt felelheti ő Kegyelme: ha Ő Felsege a' Pogánysággal békélleni akar, Erdélyt abból ki ne rekeszse, a' minthogy az előbbeni frigy-szerzésekben is bé volt rekesztve; ha pedig Ő Felsege fegyverhez akar nyúlai, így is, mint egyéb birodalmait, minket is a' veszedelem alól szabadítson-ki.

6.) Ha olly kérdés támadna: micsoda háládstosságot mutatna az Ország Ő Felsegéhez jótéteményéért? Minthogy Ő Felsege tudja hős Tanácsival, micsoda úton rendelt elkövetni a' Törökkel való állapotban, *assistentziáját* is miből és mennyire akarja terjeszteni hozzánk; azért ő Kegyelme igyekezék megérteni és alkalmatosságot venni, hol járjon az *assistentziáról* való elmékedése Ő Felsegének? Ahoz képpes megmondhatja ő Kegyelme bátorságoson, akármelly úton szerezzen Ő Felsege e' Hazának *securitást*; de mindenképpen hűségünket, és Ő Felsegéhez való tükéletes indulatunkat még fogja tapasztalni. — Az elsőben úgy, hogy Ő Felsegének mindezen engedelmes szolgálai leszünk, minden igazsággal; és noha külsőképpen a' Töröknek leszünk alája-vettettek, és adózással 's egyéb külső tselekedetinkkel oda is engedelmességet kell mutatnunk; de szívünk mindenkor Ő Felsegénél léssen, és valami az Ő Felsege' vagy Keresztyénség' hasznára vagy ártalmára való dolgokat ér-

F. M. Or. *Minerva* 4. *Negyed*, 1828. ----- 61

tenénk, azokat Ó Felségének ideje-korán *sinceritással* értésire adni el nem múltajuk, és valamiben, illy szoros állapotunkhoz képpest, lehet szolgálni és kedveskedni Ó Felségének, el nem múltajuk. — A' második *casusban* úgy, hogy annak ideje és jó módja szerint mi is egygyütt fegyvert fogjunk.

7.) Ha azt kívánja Császár Ó Felsége, mi kapjunk elsőbben a' Törökbe; abban módunk nincsen: 1-ször, mert a' vitélő nép a' sok változások és hadakozások miatt igen megkevesedett. 2-szor. A' sok adózás és sok rendbéli pusztítás miatt igen fogyatkozott. 3-szor. Mert ne talám a' Keresztységnek nagy kárával elboritana a' Pogányság bennünket, míg illendő segítségünk érkezhetheték. 4-szer. A' városok, melyeknek kezében vagnak az erősségek és értékek, igen megrémülvén a' Török erőitől, ha külső segítség és bizodalom nélkül Törökbe való kapásunkat vennék észekbe, és, kit Isten távoztasson, akármely kicsio szerencsétlenség találna bennünket, félhető volna, hogy melleje ne állanának. 5-ször. Ha kikben elrejtett gonosz indulatok lappanganának, azok is, szerencsétlenségünk fordúlván, kimutatnák magokat, és bátorságot vennének romlásunkra igyekező szándékjoknak végbe vitelére. 6-or. Pogányság is nagyobb szívet venne, és szarvat emelne a' mi rajtunk való győzedelméből.

8.) Hogyha (kit nem reméllünk) mind a' két karban Császár Ó Felsége feltett segítségéből megkezdénének fogyasztokni, avagy csak egyiket igyekezze Kegyelmed véghez vinni; hogy, ha a' kéntelenség arra vinne, hogy magunk' általmára kényszerítettének fegyvert fogni a' Török vagy ahöz tartozók ellen, Ó Felsége valamely haddal segítsen-meg bennünket; Birodalmában pénzünkért hadat fogadni, és fegyvert venni, és Hazánkba béhozatni engedje-meg. Ha pediglen Császár Ó Felsége a' mi kirekesztésünkkel megbékéllenék, vagy pedig fegyverrel sem akarna általmazni, magunk is bé nem ülhetnők véghetetlen kívánságát a' *Portának*, és így az utolsó szükségétől kényszerítve, fegyverhez kell nyúlunk, és (kit Isten távoztasson) ha e' Hazában nem maradhatnánk: törekedjék ő Kegyelme azon, hogy az Ó Felsége' birodalmában lehessen befogadtatásunk és bántódás nélkül való lákhatásunk.

9.) Nem kételkedhetünk semmit abban, hogy Római Császár Ó Felsége maga és az Austriai-Háznak szokott kegyelmessége szerént minket általma, kegyelme alá ne végyen; és szegény Hazánkunk megmaradására, és mostani szoros állapotjából való kiségitésére Császári kegyelmességit avagy tsak maga Birodalmaira és a' Keresztységre nézve ne terjeszse. Illik is bölcsen gondolkodni Ó Felségének arról, hogy, ha az Ó Felsége' és a' Keresztység' segítségétől megfosztatunk és reménytelenekké tétetünk, és így a' Pogányság' erejének nem állhatunk ellene, micsoda akadályok következhetnek ez Országból kedvünk ellen is az Ó Felsége' Birodalmaira. — Mellyet ő Kegyelme igen tsendesen és nagy engedelmesen jelentsen.

Anno Domini 1661. Mense Aprili.

15.

Hazai Literatúra.

Második Közlés.

7. **K**ún történetek a régi időből, Újj Péter által. Pest, 1828. Trattner bet. 12-odré. I. 184.

8.) Kemendvár. Rege öt énekben. Írta Császár Ferencz. Pest, 1828. Landerer bet. 16-odré. I. 156.

Olly időben élünk, melyben a' majmolás' dűbe legnagyobb lelketlenségében uralkodik az elméken. 'S ez nem csak azt a' szikrát olta-el, melyet a' természettől talán nyerénk, de végre a' jó műveket is meguntatja az Olvasók' nagy részével: mert minden azonegy hangon pendül. A' mit egy, mint költő 's mint műbíró egyviránt, nagy emberünk monda ez előtt sok évvel, hogy t. i. az, ki úgy tiszteli Csokonait mint Hubai, meggyalázza őtet, 's ki Berzenyit úgy, mint Hoblik, nem méltó azon nagy költőnek szellemét felfogni. Fájdalom! el nem rezenté a' mímelők' seregét, a' művésség' 's a' lelkesebb fők' kárára azon példákat őjjakkal szaporítani; 's méltán kérdehetjük: mit tesznek azok, kik Himfyt úgy tisztelik, mint a' Tuba' apja, a' genialis Regeköltőt úgy, mint a' Hősregész és J—b, mint Újj Péter és Császár Ferencz?

Azon könyv, mely „Kún történetek“ czímet visel, illy virágait nyújtja a' legdeliebb Phantasiának:

Lecs-peos az idő, nagy a' sár,
A' ló benne nehezen jár! I. 83.
Majd tovább beszéltem már a'
Zádor vitézt: töltis pipára;
A' dohány jó fölöstök:
Merre van az a' kostök?
Tudod, tegnap hol hagytak-el
Zádert, eselő vendégivel?
De már egy kis táz is kén';

Üss-ki! hadd beszéljek én! I. 118.
Már pajtás! a' mit hallottam,
Végtől végig elmondottam;
Nem maradt hátra egy szó:
De itt is van a' Tóczó.
Itt szoktunk mi Debreczenbe
Hatvani kapu' menni-be:
Csak híjába, nagy a' sár —
Még is népes a' vásár. I. 184.

Annak, ki így ír, nincsenek írva aesthetikai leczkézések; 's úgy hiszi REC., a' felhozott, nem keresett hanem kikapott sorok, felmentik a' vizsgálás' fontos munkájától, 's csak azt kérdi, van e Olvasóji közt egy, ki illyeket olvasván, úgy ne pirólna,

min pirált REC. a' leírás alatt, hogy nálunk e' században is nyomtatnak ilyeneket. Melly jó, hogy a' külföld nem tanúlja nyelvünket; egyesek nem hárihatják-el a' szégyent-olly könnyen, mint azt ránk boríthatják egyesek.

Császár Úr, egy jobb izlés' vezérése alatt, botránkozásra nem ad okot. Az ily képet: az álomnak *májjai* (l. 24.), a' szorgalmas gazdasszonyoknak — az olly kitételeket, mint: „a' gyenge szűz majd megveszett” (l. 56.)-a' gonóknak; vagy mint: „kínos fejét erre *tekeri*” (l. 38.), „örömkönyűk *potyognak-le*” (l. 110.) a' parodistának; vagy: „de nem jó szó *vildgét* és *szájába*” (l. 74.), a' közbeszédnek; „*Lovára dobva magát*” (l. 18.), l. 114: *trucc* a' Németeknek visszanyújtván — valljuk-meg, hogy a' Sűmegi költő' minden utánzóji közt Ó ada beszédének legtöbb csúnt, 's legtöbb könnyűséget versének. De poétai művhez ennél még több is kívántatik. REC. a' 156 lapnyi könyvben nem leit egy új képet, nem egy meglepő vonást a' személy-festésben; minden, *de minden*, már századik ismétlése elnyűtt 's elhasznált gondolatoknak, elnyűtt 's elhasznált rendben és szólásban; 's olly kevés iparkodással a' régüt csak új színekbe is ölttetetni: hogy csudálnunk kell a' Szerző szerszénységét. Mert lehet e azok közt', kik Kisfaludy Sándort olvasták egy, ki azt higye, hogy Kisfaludy nélkül Cs. Úr csak két sort írt volna épen úgy, a' mint írta? Kisfaludy' beszéde bő ugyan, de lelkes, tartalmas, *eredeti*; ő nem titkán léved ugyan szélességekre is, de *nóta* ezek az aludogósó Homérra emlékeztetnek: Cs. Úr ellenben nem bő, hanem széles és híg, 's ha a' *lonus* valamivel több, mint a' *non malus*, róla még azt sem mondhatni: *quem bós terpe donum cum risu miror*. Cs. Úr úgy tisztelte volna példányát, ha ennek hibáit kérülte volna: mert ámbár nincs Nagy hiba nélkül, a' hiba a' Nagynál sem egyéb. Cselekedet' (Handlung) tellyes nemlével, 's történetek' (Begebenheit) nagy szegénységével REC. nem akarja vádolni a' Szerzőt. Az olly. Költemény, mint *Gyula' szerelme* ('s a' Cs. Úr' darabja) minden egyéb, csak Rege nem. A' hiba a' nevezetben van. A' Rege az elbessző költés' törvényei alá tartozik, 's ez iszonyodik az olly bő ömledésektől; nevezük *lyrai költeménynek*, 's fel vagyunk szabadítva az aethetikus' gáncsai alól; mert az ilyen már más szempontokból fog tekintetni. REC. csak azt óhajotta volna, hogy az az egy helyzetetés (szüvenyének nem mondhatjo) új legyen, mert semmi egyéb nem új. Hogy a' Költeménynek a' negyedik énekkel tökéletes vége van, 's hogy az ötödik csak annyiban rokon vele, hogy ugyan-áon személyek fordulnak-el benne; tudja minden Olvasó, mert a' IV-dik énekkel megszűnt minden felfüggesztés. Henyei és Andor meghaltak, Tibor Iikával egyesült — mi kell több; vagy lehet e csak sejtieni valamit ezen túl? — A' motívumokkal Cs. Úr nem szeret vesződni. Az öreg Henyeinek kedve jó járatlan helyen, egy, a' hegy' gyomrába benyúló üregben tölteni végső napjait: est a' rideg guszat az öreg Úrnak megbotsáthatjuk, mert karakterét nem ismerjük, 's nem is tudjuk, milly karban állanak psychikai funkciói — csak azt nem látjuk, mit akara ezzel Cs. Úr nyerni.

REC. él az alkalommal, itt némelly régi ugyan, de még — a' mint a' következős mutatja — nem eléggé figyelembe vett dolgot újonnan megjegyezni. Ilyenek: terjedeti [El, szénvedelmek] Közt, tárném.] El, valóban nem szabadok, Uraim!

Költőfal-

Át várva várt lakomá, a!

és:

Ohajtva várom én ma a'

Leszidőz nap' — — I. 91.

Így vinni át a' sorokat, csodált sorokban ily hiatusokat ejteni! Hol van Cs. Úr 'füle?' „Féjt a' szíve, az ajtóson, legalább nem könyvnyelv; *hasznos is, perczet is*, nem rim; *fényl* (fénylik), *fejjet* (jő) tőrhetetlen sértegetési a' Grammatikának. Ha Cs. Úr ilyenekre tudna is példát Jelesbektől, azt ságjuk neki itt: hogy sokat kelle tennünk, ha ilyenekért kiméletet akarunk várni.

De mind ezek mellett is Cs. Úr oly kemény veszőzötetést, a' millyent a' Tud. Gyűjtemény' VI-dik kötetében álló Recensio által szenvedte, nem érdemelt. Ámbár Literatúránk' jelen állapotjában *difficile est satyram non scribere*; az az Ú. Úr lét volna olyakat, kik méltóbbak valának ironiájára; 's megérdemelte, hogy ezen méretéktelen ironizálásért, melly nem jó szívre mutat, a' classikus miveltégű Fenyéry által (VII. Köt. I. 126.) oly Tribunál elébe idétetett, hol csipősségeit alig fog megfélemletni. A' teit bizonyosan egy kis gonoszságot árul-el: A' mécsét napnak mondani, csakhogy mécsisége annál bizonyosabban sültjék szemünkbe! Pedig mécs is kell, (noha azt szobában nem tűrjük).

(„*Hevesj* mellém a' gyp. —” Így szólal-fel a' Szerző az első lapon. De kihez szól? A' könyv egy tiszteletre méltó Dámának van ajánlva. — Ily messze vihethi a' *seruum p* — a' majmolás. Kisfaludy Sándor Csobánczot *kedvesének* ajánlja, és több finomérzéssel: *Új* mellém.

Urcim! egy kis illendőség' érzése is kellene, ha a' világ előtt fellépni szándékozunk. De mai nap szerencsétlenségünkre, az Írók' nagyobb serege ezzel nem bajlódik).

9.) Varázsrózsa, Schulze után 's th. Kassán, Werfer' bet. 1828. 16-rét.

Melly rettentő újítások! hová lesz így Nyelvünk, hová a' Literatura! Így kiált-fel az, ki ellensége az úgy nevezett újításnak a' nyelvben — a' mi nem volna baj; de így kiált az is, ki az Új-iskola' érdemeit becsülni tanulta: 's ez tőri-el a' könyv felett a' pálczáit. Tudománnyal; törvény szerént; a' maga helyén, az az arra való tekintettel: tőről és kihez szólaz; mindég a' lehető mérsékkel, és soha sem az aesthetikai postulatumok' kárára! Ezt tanítja az Új-iskola. De a' Fordító ezt nem tudja. Nyelvtudomány nélkül szükfőködvén, törvény ellen és törvénytelenül alkot szókat 's el az alkotottakkal, mérséklet nem ismervén, tömve tömi szörnyetegeit; aesthetikai postulatumokról nem álmodván, szőlása keressett, erőltetett; verse darabos: hogy a' *forma*' számlálhatatlan hiányai elhallgattassanak. Az eredetinek értését a' Fordítóban feltenni nem lehet; mert úgy ésszte volna, miben van a' *Megdőfőj rózsa*' (nem Varázsrózsa; Bezauberte Rose; nem Zauberrose) bája, 's hogy ezt a' bájít kell való visszaadni; Schulze nem Schulze; ha tőle a' könnyúséget és gráziát vesszed-el. REC. sat hiszi magáról, hogy egyedül ma-

ga olvasta-el a könyvet, 's hogy többet mondhatna talán itt, ha egy versszaknál többet nem olvasott volna; de a' megbotránkozás' és neheztelés' érzése a' mértékben nem hagyja gondolatit elrendelni. 'S ilyen emberek ellenségei az ügynek, midőn azt támogatni vélik. REC. azt is tartja, hogy a' Fordító' hálájára méltó jussa van, mert nevét felebaráti kíméléssel elhallgatja. Mikor fog a' Varászrózsa' Fordítója megszólni, Bústelki, Czobor, 's más ily alakok alatt eredeti verseivel is kísérteni Publicumunkat? A' *furor* nem elég, hogy valaki Költő légyen; annak *furor sacer* kell, 's ez a' Fordítót nem szokta bántani.

10.) A' Véres örökség. Szomorújáték két felvonásban. Írta Fogarasi Nagy Pál. Marosvásárhely, 1827. 8. lap. 92.

Tragoedia, mellyben a' Fatum uralkodik; valóban fatalis Tragoedia. A' Szerző görög és francia helyeket ír-ki az előszóba; Aristotelessel kezdi, Müllner és Grillparczerral végi, még is a' darab nem Dráma. Halálmadár, bagoly, szárnyasagér, 's egyéb tisztes állatok, mellyeket a' Szerző annyira szeret, ha viharban 's éjfélok jelennek is meg; nem tesznek tragoediai hatást; a' szél ha dúl, a' villám ha gyújt is, nem tess actiót; valamint Jambúst nem a' sorok' félbeszakasztása, sem nyelvet még a' szók' összerakása.

Míg mi így tanúljuk más Nemzetek' Írójít, keveset tanulunk.

11.) Magyar Poézis (talán poetika). Alapúl a' verselni kívánók' kedvéért szerzette Papp Ignác, a' Veszprémi fő nemzeti (talán nemzeti Fő-) iskola' rendes tanítója. Veszprém 1828. 8. lap 103.

REC. a' munka' czélját nem tudja. A' Szerző bizonyosan tréfál, midőn a' verselni kívánóknak ajánlja azt, a' kérdések és feleletekben való tanítás mutatja, mely módot P. Úr Normalistájánál gyakorol. Azonban ezt az előadást csak hamar felváltja nyolczadik lapon a' magyar Prosodia versekben. A' próba nem szerencsétlen, de a' rendre nézve némelly igazításokat vár. Az elsiótól igen irtózik a' Szerző és megvallja, hogy e' tárgyban Kazinczynak egy követőjét sem ismeri (lap. 36.), de ki tehet arról? A' hiatus ellenben neki nagy szépszég, és ezekben: kertőc' ígértem, zivatarba' a' (lap. 35, 58.) füle gyönyörködik, ellenben: kertben, zivatarban neki durva. De neki jól hangzanak ezek is: *ökölög, gazdag*; ellenben nem szereti a' *józanbot* (lap 34, 35). Lap 58. parentál a' Leoninusok felett, 's azt mondja, hogy a' magyar Pegazus, most is könnyezi megvetetésüket. Ugyan ott tanuljuk, hogy Gyöngyösi István írt *egy gyönyörű rimes Alagyt.* A' görög schemakon kívül ő még a' Szonettet ismeri, a' mi nagy csuda, de ismer rimes verseket is (a' Szonett tehát nem az?), tudniillik a' Himfy-dalt 's a' tizenkettős verset, ('s többet nem?). Sehol inkább nem csudálta REC. a' Szerző' eredeti szempontjait, mint a' harmadik szakaszban, melly a' költői készületről szól (a' prosodia 's versnemek' ismerete nem készület?). A' verselni kívánók 1) arra tétetnek figyelemmé, hogy ha ki költeményt akar írni, *legyen gondolatja*. Ezt azon lélek-emelő ha-

sonlításal támogatja: „nyomorúlt Caizmedia, a' kinek bőre nincs; miből fog ő caizmát készíteni?“ Talán még is a' Normalistáknak írt P. Úr. 2) arra, hogy a' gondolatnak alkalmas formát adjon, tudni illik „Péter többféle ruhában öltözködhetik, úgy a' gondolat is többféle formában jelenhetik-meg. De valamint ismét Péter akár hogyan öltözzék, Péter marad — úgy a' gondolat 's tb.“ — „A' gondolat' formája — a' vers-nem“ (l. 95). Lap 100. egy nagy szépségű Énekünk gáncsolgatik; mert „mythológiával van rakva“ p. o. Gentián, Jura, Dole, Gotthard, Cenis 's tb. Nagy ég! ezek Mythoszok?

Náluk még máiglan sem szűnt-meg a' Kritika ellen való panasz. Kezdő Literatúraban buzdítás kell, nem veszző, — mondják. Veszző, mondom én. Oly korban, midőn szomszédaink' Literatúrája fény-pontján áll, midőn mi magunk megbarátkoztunk a' külföld' nagymemű Lélekműveivel; oly korban nem ballagni, hanem szökni kell, hogy a' művelt Olvasó' várását kielégíthessük. Míg mi talés, lélek nélkül költünk, hagy-másban fordítunk, míg a' tudatlanság, vaktság, félszegen tanítói méltóságot usurpál; várhatunk e szebb jövődöt? Miért kímélet, sőt még buzdítás az ilyennek? Hogy soha jobb útra ne térjen, hogy a' rosszat szaporítsa, mely a' legbüszköbb Hazafi is el-*űssze a' honi Literatúrától?* Én azt hiszem, hogy a' veszző, ha fáj is, azt, kinek talentum juts, gyógyítani fogja; a' többi némúljon-el, 's igyekezzék inkább jó Olvasó' lenni, mint rossz Író. REC. számtalan jó Olvasót ismer, ki nem Író; de egy rossz Írót sem, ki jó Olvasó' volna, 's azt tapasztalta azon felül, hogy senki nem rontja-el Olvasóinkat inkább, mint a' rossz Író, mert ennek szinte vérében van, mindentűt 's mindenkor kiűnteni mérgét arra, kit el nem érhet.

Szűnjünk-meg azt hinni, hogy sok kell; nem! Előbb jó kell: ez el nem fog avúl-ni, 's idővel sok is lesz. Több idegen tanulta-meg a' gael nyelvet az egyetlen-egy Oszian miatt, mint a' magyart ily Írók' serege miatt fogja, kikről feljebb szó vala.

Szűnjünk-meg azt hinni, hogy nálunk még korán jó a' Kritika; sőt valljuk-meg, igen is elkéstünk vele. A' fát addig kell hajtani, míg gyenge. Ha mi kritikaibb lélekkel vittük volna dolgainkat régtől fogva; bizonyosan más szímben állana előtűnk a' jelenkor, 's jelentéseink örvendetes hangon zengenének: holott most neheztelés, sőt elkeseredett érzés fakaszt a' szóllásra.

De térjünk örvendeztetőbb tárgysakra:

12.) Kisfaludy Károly' Aurórája 1829-re megjelent.

Kevesebb maradandót nyújt, de több popularis dolgozásokat mint egyébkor. Az eddigi kötetek nagyobb *első* hasznot hajtottak a' Literatúrának, mint a' mennyit fog ez, mert nagy mértékben öregbítették azon művek' számát, melyeket példányokként fog tisztelni mindenkor; ez a' kötet nagyobb *külső* hasznot nyújt, mert szaporítja az Olvasók' számát popularitása által. De vajha mindenki úgy tudná a' popularitást a' nemes ízléssel párosítani, mint Kisfaludy Károly. (Recenzióját lásd a' Tud. Gyűjt. XI. kötetében).

13.) A' Pesti nemzeti újsághoz kapcsolt Hasznos Multságok nem rég (II. félev, 44. szám) egy jeles *Bordalt* adtak.

Délceg, vidám lélek lengi keresztül, 's az előadás és versificatio dicséretet érdemelnek. Közöljük azt itt, mert hol az nyomtatva van, észrevétlenül elvesz.

Bordal.

Bort, bort! reggel este bort!
Míg lehellek, ezt kívánom,
Zöld, veres, fehér se bánom:
Mind deríti a' komort,
Helyre hazza a' gyomort;
Tőle a' bú messze szedél,
Duzzad a' szív a' kedve éled:
Bort hát! reggel, este bort!

Bort, bort! élve, halva bort!
Kis koromba' már szerettem,
Mert Tűröknek nem szültem:
Ók szegények azt hízzák,

Vétezik, ki bort iszik,
Bár pedíg hoz néha mámort,
De vidít ifjú 's öreg kort:
Bort hát! élve, halva bort!

Bort, bort! mind örökre bort!
Víz-ital csak fél betegség,
Benne nincs erő, melegség;
Vízbe' sincs se' íz, se' tész:
A' ber éssz ad, gondot ís:
Véle ülnek menyegzőt, tort,
Nincs öröm, hol nem találz bort:
Bort hát! mind örökre bort!

Nem lesz felesleges figyelmessé tenni az Olvasót, hogy ezen trochaicus darabban, ha nem mértékben volna dolgozva, sehog' azt a' lebegést, azt a' vig könnyűséget elérni nem lehetett volna. De felesleges mondani, mely jól vala választva a' trochaicus. Trochaicusokban írta Bajza is a' maga nagy szépségű *Borénehd*; 's ha *Kölcsey* a' Jambust választó, értjük, miért? T. i. az ő Bordala komoly. — A' Magyar-nyelv inkább szitt a' Trochaicus felé, 's ez a' Jambus' ünnepi lépdelését a' magyar versben emeli. Csokonai' Bordalai Anákreon' mértékén soha popularitást nem nyertek.

14.) Bajza: Az Epigramma' theoriája. 78 lap. (Tud. Gyűjt. 1828. VII. és XII. köt.)

Bő tudomány, classicusok' stúdiuma által művelt ízlés, éles ész és az a' *gravis judicium*, mely csak a' jelesebb fők' tulajdons, oly munkára egyesültek itt, mely sokáig lesz disse aesthetikai Literatúránaknak. A' Szerző, kit eddig csak mint Költőt ismert a' Haza, ezen tudományban oly fénytel lép-fel, mely őtet Kölcseyvel megválasztja mindenektől, kik nálunk e' nemben dolgoztak. Philozophiai vizsgálódásait a' költői művészség körül, úgy látszik, azért kezdé oly kised tárgyon, a' milyen az Epigramma, hogy megmutassa, mily fontosakat várhatunk tőle ott, hol a' tárgy maga fontos és nagynemű léssen. Az előadás a' legnagyobb világossággal, példás szépséget kapcsol össze.

15.) Zárja-be közléseinket Dr. *Bugát* és Dr. *Gebhardt* Uraknak, a' Pesti kir. Egyetem' érdemes Professzorainak, orvosi Literatúránk' töménytelen hasznára szolgáló munkájik' jelentése.

Emez a' maga „Útmutatásában az orvosi gyakorlásra“ (Pest, 1827. 8. l. 101 és VIII.) megígért különös Therapiájának első darabját adja. (A' különös orvosi nyavalya- és gyó-

gyítás-tudomány' alapvonaljai. I. dar. Pest, 1828. 3. l. 592 és XVI.); oly lélekkel, melly a' transcendentális speculációk' fellegráraitól 's a' tompa empiriától egyaránt távozáván, az ész- 's a' tapasztalástól, a' böles orvos' elválhatlan Dioscúrijaitól, hagyja magát a' czélhoz legbiztosban vivő középösvényen vezetettén. A' könyv a' seborvosoknak van szánva különösen; de tömörségével, melly világos rövidségben a' tárgyak' minden ágazatira figyelmeztetőleg elterjed, az orvosnak is alkalmas kézi-könyvtől szolgálhat. Az első kötet a' hideglelésekről és gyúladásokról értekezik; a' 2-dik a' bőr-kiütéseket, senyveket (cachexiae), a' kifolyásokat, visszatartásokat, az ideg- és helybeli nyavalyákat fogja előadni. A' pathologiai és therapiai Terminologia meglepő előlépést tett ezen érdemes Szerző által.

Prof. Bugát Úr Hempel' közjavallató Anatómiáját adja nyelvünkre fordítva. (Az egészes ember test' Boncz-tudományának alapvonaljai. Két kötet. Pest, 1828. 3. öszve 676 lap). Pirúljanak-el mind azok, kik szavokat az Újiskola ellen valaha felemelték, 's ismerjék-el, hogy olly munka, mint a' jelenvaló, olcsón van megvéve azon a' szorgalmón, mellybe egy új Szótár' megtanulása kerülhet. De emlékezzék minden, ki magát a' Gyógyítás' szent tudományára szánta, hogy az Anatómiának nagyobb részt görög műszavait nem csekély fáradsággal kelle sajátjává tenni. REC. úgy hiszi, szerénytelenség' vétké nélkül vallhatja-ki, hogy, midőn a' Boncz-tudományról van szó, magát competens bírónak tartja sok más felett; mert ezelőtt néhány évvel maga is fáradozott egy magyar Anatómia' szerzésében, 's minden szorgalma mellett a' philologiai készültek' használásában, minden merészsége mellett a' szükséges szók' alkotásában, csak hamar elcsüggedett. — Prof. B. munkájának látsakor pedig eljeddt azon hősi bátorságon, mellyel a' legmakacsabb Purista' jellemében minden magyarád ada, de még inkább csudálkozott a' szerzésén, mellyel add. Nincs kétség benne, hogy némelly kevés, csak némi változtatással fog átmenni az orvosi nyelvbe; de az itt nem jöhet tehintetbe. Melly nyelvisméret! melly ügyesség, melly philologiai elmésség, ha így szólni szabad. Itt látjuk hasznát a' gyökerek' felélesztésének, a' mi nélkül azok az öszvetételek, mellyek sehol illy mértékben nem szükségesek, lehetetlenek valának. Vannak, a' Szerzőnek minden iparkodása mellett rövid szókat alkotni, hosszúk is; de ezekben számjáljuk-meg az ideákat, mellyek öszsze-köttettek, 's emlékezzünk a' *pterygosalpíngostaphylus* vagy a' *sternocleidomastoideura*! Prof. Bugát olly anatómiai Terminológiát adott a' Magyarának; a' millyen egy Európai Nemzetnek sem lehet nyelveik miatt, 's ennek meggondolása után nyugodjunk-meg ott is, hol a' külföld homályos előttünk. Elég itt, hogy a' szó magyar. (Az Előszóban az egész Orvosi-tudománynak magyar kidolgozása ígértetik. A' Hygieologia már kész; 's a' közönséges kortudomány' szerzésében most fárados az érdemes férfiú: 's mind ezekben tulajdon szempontok szerint járul-el.)

Prof. Gebhardt Úr' előszavából tudjuk, hogy Dr. Schuster János, a' chemia' Professzora Universitásunk mellett, 's ennek egyik régi díszje, nem sokára egy Értekezést fog közzé bocsátani a' gyógyszerek' magyar elnevezéséről, melly munka mindentől, kit e' tárgy von, nyugtalanul váratik.

Óhajtjuk, hogy a' tudományok' egyéb nemei is illy buzgóságú, erejű és bátorságú művelőket leljenek, 's így elleneink' szemrelobbantásai végre megszűnjének.

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1828.

Most vesszük azon hírt, hogy *Prof. Imre Úr* Philozophiája magyarul, sajtó alatt van. A' legjobbbat reményljük; de, hogy *Bölcselkedés* valaha másit tehesen mint philosophatio (ha a' barbarus szóval e' helyen élni szabad), állandóan tagadjuk. A' *Philozophia* egyéb. Élinekutána pedig ennek definitiója nincs, nem tanácsos e' a' görög szót az egész világ' példájára megtartanunk? Mert hogy valaha aequivalentet leljünk bármely nyelvben, nem hisszük. Egyébben van a' dicsőség.

TOLDY FERENCZ.

16.) Derczeni Dercsenyi Pálnak Beszéde, egy száz darab Cs. kir. aranyból álló jutalomtétel alkalmával a' legjobb Munkára, melly 1829. Május' első napjáig a' Pesti Casinónak (Mária Dorottya-úcza, Vogel-ház) e' Czim alatt: *Tanútlatok a' Magyar-országi Mezei Gazdák' számára*, bé fog nyújtatni. Nyomtatott Magyar és Német nyelven a' Casinói-Directio' rendeléséből. Pesten, Fűskúti Landerer Lajos' betűivel. Junius hónapban 1828. 4. lap 14.

A' Nemzeti szorgalmat felserkenteni, annak sokszerű kerekéit mozgásba hozni; az által a' Nemzetnek üsztönt, erőt és hathatóságot adni; a' köz-jó eszakkészére, mind minden egygyes tagot, mind az egészet buzdítani és hevíteni, 's ezeknél fogva a' Nemzet' boldogságát, dicsőségét, tekintetét és méltóságát, nem csak eszakkészíteni, hanem meg is alapítani, minden igaz Honfinak szent kötelessége. A' hol ez a' nemes 's köz-jóra törekedő lélek szárnyra kapott, sebes lépésekkel megy ott elő a' nemzeti tökéletesedés, műveltség, jól-lét és boldogság. Mi emelte a' nemzeti dicsőség' fő-póltzára Angliát, Franciaországot 's a' virágzó Német-országi és Észak-Amerikai szabad Státusokat? Ez a' tudatlanság' 's műveltség' sőtét ködein 's szövényein által-törő lélek, melly a' hasznos ismereteket terjeszteti egész buzgósággal 's áldozat-tételekkel törekedett és ma is törekedik 's a' fő czél felé, t. i. a' boldogságot magába foglaló megelégedés felé tett czélerányos lépegetés 's előhaladás által, és több ezt sikeresítő 's ennek elérésére vezető bölts Intézetek által, nem csak a' külső, hanem a' belső nemzeti jól-lét szerreit is, úgymint: a' Nép-ek' erkölcsi-béccseket, szembetűnőbb 's kitettségű pontra emelni; a' kézi és szép mesterségek', belső 's külső kereskedés' és tudományok' körét szélesebbre terjeszteti tellyes erővel 's igyekkezettel iparkodott, 's azt a' kitettségű pontot, a' mellyre felhágott, nem csak megtartani, de magasbba emelni még ma is iparkodik.

A' Nemzeti boldog-létel eszakkészésének legelső lépéseje a' földművelés 's annak jó karba 's virágzó állapotba való helyheztetése. Minden értelmes és pallérozott Nemzetek, a' föld-művelés czélerányos folyamatba való hozásával, 's közönségessé tételével vetették-meg boldogságok' meg nem rendőlhétő alapját. Meg nem rendőlhétőnek mondom azért,

mert a' hol a' gazdagodásnak és a' kimeríthetetlen kútjeje, a' földművelés, tárgya a' kormányszéki figyelemnek; a' hol az érdeme szerént gyámolittatik, becsültetik és védelmezetik, 's az országias' jóvedelmei legnevezetesebb ágának tartatik; ezekhez járulván a' kézi és szép mesterségek' virágoztatása, a' föld' darva természetményeinek a' felállított Fabrikákba való feldolgozása, a' belső és külső kereskedésbeli iparkodás, az erkölcsiség' és tudományok' minden nemeinek gyarapítása; ott a' Nemzet nem félhet legrémítőbb ellenségeitől az *Éhségtől*, nem a' szükségét nyomba követő erkölcsi elkorcsosodástól, nem a' külső ellenség' megtámadásaitól; mert annak magába elegendendő ereje van ezen gonószoknak visszaverésekre; ott naponként szembetűnőbb az élet' könnyebbisége; ott kitettző ponton áll a' bővölködés, jól-lét, polgári bátorság, hőldogság és megelégedés; ott büszkén emelik-fel fejeket a' virágozó Városok, 's a' természet ártatlan együgyűségébe szendérgő faluk, a' szorgos nyugalom' ölébe megháborítás nélkül nyugosznak, egyszerűval, ott kipadhatatlan segedelem kútjokra talál a' Nemzet és az erkölcsi 's polgári kimívelődésnek nevezetes tetején áll.

Az e'felől való tökéletes meggyőződés indította arra Tek. Derczeni Dercsenyi Pál Urat, — Hazánknak a' természet, chemiai és bányászati tudományokba való jártasságáról 's ezekben szerzett érdemeiről a' külföldön is esmeretes Tűdössésnek, Cs. kir. Tanácsosnak, az országos Montanistica Deputatio' egyik tagjának 's 18bb Tek. Vármegyék' Táblabírájának, Méltóságos Derczeni Dercsenyi János Úrnak érdemes Fiát; hogy Magyar Kanahánunkba a' gazdagodás' legelő kútfejének, a' még eddig érdemlett becsebe nem tartott földművelésnek sikeres előmozdítására, a' Pesti Casinónak 1829. Május' első napjái, e' Czim alatt: *Tanácslatok a' Magyar-országai mező Gazdák' számára* bényújtandó legjobb munkára, 100 Cs. kir. aranyból álló jutalmat tegyen-fel. — Az a' Beszéd, melyet a' tisztelt Hazafi ezen jutalom-tétel' alkalmával a' Pesti Casinói Eggyesületnek beküldött, és a' mely Pesten, a' Casinói Directio' rendeléséből, magyar és német nyelven e' folyó Eszt. Junius hónapba, Fűskúti Landerer Lajos' betűivel kinyomtatott, éles értelmet, mély belátást, nagy olvasottságot és a' Nemzeti-cultura' előmozdítása' szereinek igazi szempontból való felkapását 's esméretét bizonyítja.

Ezen szép magyarsággal, válogatott szókkal 's rendezeres összességszerkezetetesséssel készült Beszédbe, azt állítja és helyesen a' tisztelt Szerző, hogy: „A' Nemzeteknek mint személyeknek, azzal nyújthatunk igazi szolgálatot, ha az ő erkölcsi böcsüket magasabb pontra emeljük, ismérétek' körét szélesebbre terjesztjük, könnyebb és kedvesebb existenciájok' eszközeit szaporítjuk 's ezen kedvesbb lételek' állandóságát a' külső és belső dűlások ellen bátorságba tehetjük, egyszerűval: ha emberi-társaink' java előmozdítása fő eszköznék t. i. a' hasznos esméreteknek elterjesztésében iparkodunk. Továbbá, hogy a' gazdagodásnak bizonyos lépcsőjén kell már állani a' Nemzetnek, ha hogy a' tudomány' és cultura' magasbb lépcsőjére felhágni akarnak, és hogy Nemzetünk még nem érte-el a' birtokosságnak azon szerencsés állását, mely arra, hogy a' kimíveltetés' pályáján fényes pontra emelkedhessék, műhatatlanul megkívánatik. Mert, úgymond, nem az egyyes házak' temérdek' gazdagsága, hanem az Ország' számosabb Rendjeinek maga jól bírása hozza-elő azon szerencsés pontot, a' mi a' tudomány' és iparkodás' gyarapodására szükséges. Így p. o. a' belső iparkodásra bizonyosan jöltévéleg fogna hatni, ha közép-vagyó-

nú Rendjeink, jövedelmeiknek megszorítása által, a kézművesség' készítményeit fogyasztathatnák; az Atyák jól bírván magokat, azt fognak óhajtani, hogy gyermekeik ne-mesebb 's bővebb nevelést kaphassanak, 's ezen óhajtások azt vonná maga után, hogy nálunk is megszaporodnának a' nevelő jobb Intézetek; 's átaljában minden nemében a' tudományi ismereteknek előbb fognának állani mint most, midőn a' Haza lakosinak nagyobb részénél a' tudományi ragyogó előlépéseket az élelem' gondjai vagy hátrálják, vagy el is fojtják."

Ezen cél' elérése egy hatalmas 's bizonyos módjának tartja, áldott földünk' czélerányosabb, értelmesebb 's gondosabb művelését, 's annak ügyesebb 's munkásabb használása előmozdítását, legvalóbb lépésnek a' Nemzeti vagyonság' fellgybb emelésére, azt állítván, hogy: „a' kereskedési iparkodás, az erkölcsiség, 's a' Tudományok' gyors gyarapodása, ezután bizonyosan nem maradnak el sokára, mert, ugymond, ezek mindentől nyomba követik a' Nemzeti gazdagságot, mellynek kúfjeje mindég és mindenütt a' szorgalom és okosság által vezérelt földművelése volt és lesz.

Állításait először némely nagy érdemű Vt'sgálók' ítéletére tett átállításokra, másodszor a' Történetek' bizonyításaira építi.

Az első pontot illető rövid de fontos előadása itt következik:

„Kiki érti, hogy a' föld nem azért műveltetik, hogy annak termése csak magát a' földművest táplálja; hanem hogy több természetessék, mint a' mire annak van szüksége. Az, a' mi ezen felől marad, a' szerént, a' hogy a' munka czélerányos volt vagy nem volt, nagyobb vagy kisebb; az teszi a' tulajdonos bevételeit, az táplálja a' Kereskedőt, Kézművest, Fabricánst, a' Hon-Tisztviselőit és mind azokat, kiknek a' földművelés nem dolgok; 's legnevezetesebb ága az országlás' jövedelmeinek. A' természetményeknek ezen eladható része tehát, fő forrása nem csak a' politikai erőnek, hanem a' személyes használatoknak is. Ha nincs több, mint a' mire a' természetének szüksége van (ide nem értvén némely ritka nemű környölállásokat), nem lesznek virágzó városok, nem lesz földi vagy tengeri katonaság, nem gyarapodnak a' szép mesterségek és tudományok; nem külföldről vett kellemei az életnek, nem lesznek luxus' szerói; nem azok a' szebb egyesületek, mellyek nem csak a' Társaság' egyes tagját emelik fenntebbre, hanem a' magok jólétévő behatásait az egész Társaság' massájára is kiöntik." Így ítéi Malthus, (En qviry in to Rent. pag. 10.)

„Montesquieu azt állítja, hogy a' földművelésnek, a' minden Fabrikák legnagyobbikának, korábban kell virágozni, mint forgásba azon kereskedési portékká jönek, mellyeket némesbb Fabricatumoknak nevezünk, és hogy csak akkor kell, elébb ugyan csak hön, végre osztán külföldi természetményeket is feldolgozó Fabrikáknak felállítatni, minekutánna a' földművelés a' maga virágzásának nevezetes tetőjére hága-fel."

„Minekutánna Angliába még inkább elterjedt az a' meggyőződés, mint mindenütt máshol: hogy a' föld az, melly művelés alá jutván, a' feldolgozáshoz megkívántató durva természetményeknek legnagyobb részit adja; hogy a' földes Urak és mezői gazdák, a' kereskedők portékáiknak és a' fabricatumoknak legszámosabb vásárlói, és hogy az egyébb népesség legszaporább része, úgymint a' mesteremberek 'stbb. ezek által foglalatoskodtatnak 's tápláltatnak; sőt hogy a' hitelezők pontos kamat-fizetése is legnagyobb részében,

a' földmíveltetők' vagyoniosságától függ: — példa-beszéddé vála az Angolyoknál, hogy: a' Nemzeti mozgás nagy lánczának, a' mezei gazda az első szeme. (It is the farmer who is the first link in the great chain of national circulation.)

„Így találá hasonló javaslát Johnsonnak figyelmet érdemlő intése: A' mezei gazdaság a' legnagyobb mesterség 's méltó, hogy azt minden kormányozó védje, minden Földes Úr őrze, minden Természet-vizsgáló javítsa. Agriculture is the great art which every government ought to protect, every proprietor of land to practise, and every inquirer in to nature to improve“ (Johnsons Works 1806. Vol. XI. p. 440.)

A' tisztelt Szerző, Beszédének második részébe, a' tapasztalásból, az az: a' Népek' Históriajából bizonyítja bé állítása igaz voltát, előadván, hogy: „Spanyol-ország, mely három Század óta déli Amerikából témérdek kincseket merite, agyagjának termékenysége mellett is szegény, — 's tudatlan és munka kerülő lakosait az új gazdag Világ' számtalan milliárdjai sem tudták meggazdagítani, valamint Portugáliát sem: midőn ellenben Pruszia, a' Nagy Fridrik szántást vetést 's mezei gazdaságot, a' béke' idejébe esztendőnként két millió Tallérral segítő bős-kezsége által, és az által, hogy a' mezei gazdaság természetényeinek elkelésekre, Fabrikákat, Cánházokat és útakat készítette, utat nyitott, csak hamar az Europai leghatalmasabb Monarchiák' sorába lépett, 's lakosai a' gazdagságnak, hatalomnak és műveltségnek szerencsés és tündöklő pontjára jutottak; — hogy továbbá Francia-országot, azon veszedelmes helyzetéből, melybe az utóbbi század vége felé, egy eleintén igen mérsékelt deficit által bukkott, a' megszaporodott Productio és a' mindennemű munkák' csőlerányosabb kivielek segítette-ki 's tette arra a' lábra, hogy témérdek adósságait kifizelhette; — és végre, hogy Angliát azon irigyelhető fényes állapotba, a' melybe most van, és a' melybe a' maga három kisdé Királysága industriais kincseiért, a' Világnak minden kincsét magává cseréli-bé, a' honföld művelése helyzetette 's hatalmát leginkább a' mordította 's mőzdítja elő; melyből helyesen azt következteti, hogy edes Hazánkba is a' szorgalommal és ügyességgel űzött Agricultura, a' Haza egész népességének illőbb és könnyebb 's kedvezőbb lételt fogna szerezni; és hogy a' moralitás és a' háznépek' boldogsága, semmi által nem terjesztetik-el annyira, mint a' bennünket tápláló honföld művelése, és az ehhez való szoros ragaszkodás által, minthogy azon dolgok közül, a' melyek valami hasznot hoznak, semmi sincs jobb, semmi jutalmasabb, semmi kedvezőbb 's szabad emberhez méltóbb; mint a' földművelés, a' mint szól Cicero, de Offic. —

Beszédjét a' tisztelt Szerző, ezzel a' buzdító 's lelkes serkentéssel fejezi-bé: „Azért tisztelt Uraim! ne hagyjuk est a' természet által boldog lételez rendelt földet, az Agricultura tovább lassú űzése által még inkább elszegényedni; hanem minthogy a' Haza és emberiség mindnyajunk előtt szent, legyünk mindnyaján is a' békesség' mindenikünkro jöltévolg ható mesterségeinek elterjesztésében, pénzbeli és eimabeli tehetségeink szerint munkások. Mélyen tisztelt Fejedelmünknek buzdító javallása, a' Haza' szeretete 's az az űn-érés, mely a' jó elkövetésőt mindég követi, lessz jutalma a' Nép' oktatására 's boldogítására intézett igyekezeteinknek. Én részemről szerencsésnek tartom magamat, hogy a' nagy czél felé, bár csekély lépéssel elindulni mertem; mert nem siker nagy volt, hanem a' szándék' tisztasága boldogit.“

Vajha sok ily nemes érzésű, gondolkozású 's lelkű férfiak támaédnának Hazánkfiak között, kik értékek bizonyos részének a' Haza' oltárára való illetén tevésével, kellemtes áldozatot gerjesztvén, másokat is nemes példájok' követésére serkentenének! Vajha azok, kik Honnunk' termékeny följéből esztendőnként szedett gazdag, még nagyobb mértékre vihető jövedelmeiket, külföldön vesztegetve feccserlik-el, a' helyett arra buzdítatnának, hogy a' gazdagodás kiapadhatatlan kútfejenek a' honföld' czélerányosabb, értelmesebb és gondosabb művelésének előmozdítására fordítsanak, mind pénzbéli mind elméleti tehetéseiket, és a' belső ipar, kereskedés, kézi és szép mesterségek 's Tudományok körének szélesebb elterjesztése által igyekeznék a' Haza' boldogságot előmenetesíteni! Így dicsőítségesen uralkodó Fejedelmünk bölcs körmánya 's ápoló általma alatt, a' békeesség' áldott kebelébe, Nemzetünk, a' tökéletesedés', műveltség', jól-lét' és boldogság' magasabb 's kiteljezőbb lépcsőjére fogva nem sokára hatni 's elérni, — hogy még egyszer felhozzam az Író' szavait — a' birtokosságnak azon szerencsés állását, mely arra, hogy a' kiműveltetés' pályáján fényes pontra emelkedhessék, mulhatatlanul megkívánatlik.

Úgy vélem, nem lesz felesleg való, ha a' gazdasági tárgyú Jutalom-Írás' postulatmainak közönségesebbé tételére, az elnyerendő Jutalom' feltételeit szóról szóra ide iktatom. —

Ezen Jutalom-Írás' czélja az, hogy Hazánkba a' czélerányosabb és szorgalmasabb Mezei-gazdaságot, a' környüállásokhoz képest, minél tökéletesebben előmozdítsa, és hogy főképpen a' kisebb Birtokosoknak 's gazdaságbeli Tiszteknek használjon. Az Író legyen tehát rajta:

1.) Hogy Munkája könnyen érthető és az Olvasót magához vonzó stílusba dolgoztassék. Továbbá:

2.) Tanítása a' Magyar-országi Mezei-Gazdák környüállásaihoz legyen alkalmaztatva. A' külföldi legjobb példákhoz is egyedül sz' olyakat hordja-fel tehát, melyek itt is munkákba vételhetnek.

3.) Foglaljon magába tanításokat a' Mezei- és Házi-Gazdaságnak minden ágaira nézve; mutassa-ki, mely kedvező befolyása van a' dologban a' rend' szeretetének; 's adjon tanácsot, mint szoktattassanak a' gyermekek jó korán a' rend szeretetéhez és szorgalomhoz.

4.) Nagysága legyen olyan, hogy középszerű betűkkel húsz vagy harmincz ívet nyomtatásba eltölthessén.

5.) Írathatik magyar nyelven kívül német és deák nyelven is, mivel ugy lehet reményleni, hogy mennél nagyobb lesz a' concurrentia, annál jobb feleletek fognak a' kített Jutalom-kérdésre béküldetni. És ha talán a' megkoronázandó felelet nem magyar nyelven volna írva, az elébb magyarra fog fordítatni, hogy megkoronázatassék. Egyébiránt a' kérdés feltevésénél a' czél az lévén, hogy akármely nyelven beszéllő Hazánkfiainak használjon, a' jutalmat nyert Írás, minden Hazánkba elterjedtebb nyelven világot fog látni.

6.) Küldessék-bé a' Pesti Casinói-Eggyesülethez legfellyebb Aprilis végéig a' jövő 1829. eszt.

7.) A' minden kívánságoknak megfelelő Munkának száz darab Cs. kir. aranypénz fog ítélteni. Ha pedig ilyen béküldetni nem találna, úgy az ahhoz legközelebb járó, egy hetven aranyból álló Accessitet nyerénd.

A' Pesti Casinó mind azokat, a' kik magokat meghíva érzik az ilyen Munka' kidolgozására, felszólítja, hogy ezen jutalomért a' pályára lépjenek-ki.

A' Szerzők magokat meg nem nevezik, de Értekezéseket egy szabad kéjek szerint választandó Emlékmondással jegyzik-meg, 's az mellé egy lepecsételt czédulát zárnak, mellynek borítékjára a' választott Emlékmondás irattatik, és a' melly belől a' Szerző' nevét és lakhelyét foglalja magába.

Csak a' megkoronázott Jutalom-Íráshoz vagy Accessithez tartozó fog felbontattatni; a' többi fel nem bontva égettetik-el.

A' Béküldők a' Casinó Directoraitól egy a' választott Emlékmondással megjegyzett Nyugtatót vesznek, melly a' Munka-bényújtójának fog kiadatni.

A' megkoronázott Jutalom-Írás, vagy a' mellynek az Accessit' jutalma ítéltetett, a' Casinó birtoka marad, és a' Casinó' különös engedelmé nélkül ki nem nyomtattathatik.

Azon Értekezések, mellyek jutalmat nem nyertek, a' Casinó Directiója által fognak Pesten kiadattatni annak, a' ki az Emlékmondással megjegyzett Nyugtatót ott előmutatja.

BALAJTHY JÓSEF,
Munkái Reform. Preféktus.

A' hivatlan Kritikus' jutalma.

(Mete Boccalinótól.)

A' régi Classzikusok' idő-korában bizonyos Kritikus egy nagy Költőnek hibáit összevedvén, azokat Apollónak benyújtá ajándékol. Apoll' kegyesen fogadá az adakozást, és elvégezé magában, hogy e' Szerzőnek a'beli fáradságáért, mellybe neki a' hibák összegyűjtése kerülhetett, méltó viszont-ajándékot nyújtson. Eleibe tett egy tele asák buzát azon szerint, mint azt éppen akkor szalmájából kicsépték; és megparancsolta neki, hogy válogassa ki közüle szorgalmasan a' polyvát és rakja félre. A' Kritikus nagy kedvel és serénységgel munkához fogott, és midőn már a' válogatással kézen volt; fáradságáért Apoll meg-ajándékozá a' — polyvával.

EDVI ILLÁS PÁL,
Érseg. Prefék.

16.

A' Bártfal Kúthoz.

Bájosló Kút!
 Tölled az Út
 újabb Életre vezet;
 mert hogy egy szép
 halaván Kép
 szent Csörgődhoz érkezett,
 és mérített
 bé-kerített
 Gyöngyödből, egy Kupával;
 a' Liliom,
 sok Miliom
 szívet rabló Pompával
 már gyűl benne.
 Hát ki lenne
 hozzád oly háládatlan,
 hogy Forrássod,
 orvoslásod
 ne áldja szakadatlan?
 Érdemed nagy;
 minthogy nem vagy
 csak Földiek' Orvossa;
 tapasztalám,
 hogy vagy talám
 az Ég Fűszerszámossa,
 mert fel-éled
 a' ki véled
 él: Ember, Isten-aszszon;
 ez-is épül,
 's azért szépül,
 hogy mást Amor sorvaszszon.
 Ugyan azért
 Költői-bért
 várhatsz tőlem, és mástól;

a' Tótságot,
 — e' vadságot —
 meg-foszdom e' Forrástól;
 Kézhez veszem,
 és ált' teszem
 Jutalomúl azt nyomba,
 mint Lant' öltő,
 de vén Költő,
 tisztos Magyar Honnyomba,
 és helyette,
 közepette
 Bártfának egy Oszlopot
 emeltetek
 ti veletek
 Mú'sák! nem lesz az kopott,
 hanem Márvány;
 (azt a' járvány
 Árvíz el-nem ronthatja.)
 Nem-is vét a'
 hív Poeta
 ha reá ezt iratja:
 Illó. Szünnyön-
 Meg. Sót. Tünnyön-
 El. A'. Borviz. És. China.
 Mert. Reményre.
 Újjabb. Fényre.
 Éled. Im'l A'. Kis. Nina.
 Mért szenvedjem-
 meg, 's ne fedjem-
 bé e' csekély Erecskét?
 Elegett tett!
 mert meg-mentett
 egy szép Magyar Menyecske't.

Nem lesz kára
 nem sokára
 e' Forrástól Imrének;
 kell a' Pója!
 lesz Apója
 két arasznyi terének.
 Nina: egy ép
 ezerszer szép
 fog mint Anyok virítani;
 és mellette
 egy felette
 vaskos Kisded visítani.
 Bóldog Kertész!
 Téged az Ész
 szabása kormányozzon;
 több síralmat
 nagy szorgalmat
 nekünk ne-is okozzon.

Kannácskával,
 ne Rocskával,
 Locsold e' Virágocskát,
 ha meg-hajtod,
 le-szakajtod
 e' gyenge kis Szálotskát.
 Mely Szerencse!
 gy Istent se
 esmerék, ki meg-vetné;
 sőt Békével
 szent Székével
 azt fel - ne cserélhetné,
 ha illy drága
 kis Virága
 illatozna Kertében;
 azt duggatná,
 tartogatná
 ápolgatva Keblében.

Tehódy János,
 Tartománybeli Birtos Debreczenben.

17.

EPIGRAMMÁK.

1. *Chloe' intése.*

Bú meglepni szokott, az öröm serkentve köszönt-be:
 Vedd hát lantod elő — 's lejtve körünkbe vegyül.

2. *Chloe' árnyékához.*

Szűz ajakad zengése, szíved dobogása, virágszál,
 Melly diadéma gyanánt fürtöd övezte körül,
 Vólt danolásra nekem magas ösztön: véled aludt-el
 Szent tűzöm, és testem nélküle néma szobor.

3. *A' Múza' kényye.*

Muzsádat soha-sem választhatod, ó maga kenn-fel
 'S megvett örökre, ha más tárgyat ölelni sietsz.

Marcy János.

Foglalatja a' 4^{dik} Negyednek. 1828.

Istvánffy Miklós, Al-Nádor és Magyar Történet-Író' Élete-rajza. (Kovacsóczy.) Lap.
1891

Tizedik Füzet. Október.

1. Az egész látható Világ' Rendje. (Dohovics Baz. Munkácsi Parochus.)	- 1897
2. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. (S. K. J.)	- 1908
3. A' Deák nyelv' nem tudása okairól, 's tanulása' hibáiról. (Szigethi Gyula Nővér)	1916
4. Erdélyi Historiáiához tartozó Emlék-íráások. (Közlő Döbrentei Gábor.)	- 1919
5. A' Mohácsi Sirhalom. (Mező-Madarasi Szalay Antal.) Rejtett Igék. (F. Maroskői Gábor, Erdélyben.)	1924 - 1928

Tizenegyedik Füzet. November.

6. Az Androssi Leány, P. Terentius Afer' Vigjátéka Magyarra fordítva. (S. K. J.)	1929
7. Lehet-e a' jó ember a' közönséges és országos veszedelmek' idején neutralis. (S. K. J.)	- 1952
8. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. (S. K. J.)	- 1953
9. A' Kölcshöz. (Balajthy József.)	- 1962
10. A' Sutton-Iskola. (Edvi Illés Pál.)	- 1967
11. Az Énekes Költő (E. I. P.)	- 1968

Tizenkettedik Füzet. Deczember.

12. Kinizsy Pál, Vezér 's Ország-Bíró. (Kovacsóczy.)	- 1969
13. Washington Irving' Írásai közül némely Darabok. (Kiss Károly.)	- 1977
14. Erdélyi Historiájához tartozó Emlék-íráások. (Közlés Döbrentey Gábertől.)	- 1985
15. Hazai Literatúra.	1995 - 2007
16. A' Bártfai Kúthoz. (Tokody János, Debreczenben.)	- 2008
17. Epigrammák. (Marcsy János.)	- 2009

I-ső Mária Magyar Királyné és Istvánffy Alnádor képei, mellyeket ez által Titt. Olvasóinknak általadni szerencsének vagyva, Bécsből későbbén érkezvén el; ezen Negyednek megjelenését valamennyire elkéslették: — azon leszünk mindazonáltal, hogy jüvendőben az ilyen hátráások elmellőstessenek. —

A' Kiadó és a' Red.

A' Tittl. Tittl. Elő-fizetők' Nevei.

A Cs. Királyi Fő-Hercegek közzül:

Felsőes Császári, — Magyar, Cseh, és több Országi Királyi örökös és Ausztriai Fő-Herceg JÓSEF; az Arany-gyapjas, és Sz. István Apost. Magyar Király jeles Bendeinek Nagy Keresztes Vitéze; Magyar-ország' Nádor-Ispánnya, és Kir. Helytartója; valamint ugyan azon Ország' Fő-Kapitányja, a' Jászok' és Kúnok' Ispánnya 's Birája, Cs. Kir. Fő-Hadi-Vezér, két Magyar Lovas Ezredek' Tulajdonosa 's Ezredese; Pest, Pilis és Sólt törvényesen egyesült Vrmgyék' Fő- és örökös Ispánnya, a' Nagy Mélt. Magyar Kir. Helytartó Tanács', 's a' Nagy Mélt. Hét-személyes Fő-Törvény-szék' Elölülője. *Budán.*

Egyházi Méltóságok:

Rudnai és Divék-Ujjfalusi RUDNAY SÁNDOR, a' Római Szentegyhás' Kardinálisa Eő Eminentziája, Nemes Magyar-ország' Hercegi Primássa, Fő- és titkos Cancelláriussa, Esztergomi Fő-Egyházi Megye-Ersekje, az Ap. Sz. Szék' született Követje, a' Sz. István Ap. Király Vitéz Rendének Nagy Keresztése és Prélátussa Cs. Kir. val. B. T. Státus Tanácsosa, a' Nagy Mélt. Kir. Helytartó Magyar Tan. Tanácsosa, az Egyházi Biztosság' Elöl-ülője, Ts. Ns. Esztergom Vármegye' örökös Fő-Ispánnya, és a' N. Mélt. Hét-személyes Fő-Törvény-szék' Köz-birája.

Alagovics Sándor, Rosoni Püspök, Cs. Kir. B. titk. Udv. Tanácsosa, Aurániai Perjel, Zágrábi Nagy-Prépost és Kanonok, Horváth-országi Bán' Helytartója.

Cseh István, Kassai Megye's Püspök.

Lajcsák Ferencz, N. Várad Megye's Püspök Cs. Kir. Udv. Tanácsosa.

Báró Szepessy (Négyesi) Ignác, Pécsi Megye's Püspök, és valóságos belső titkos Tan. Vurum Jó'sef, Nyitrai Püspök, és valóságos B. T. Tanácsosa.

Bernáth Maxim. László, a' Sz. Norbert' Szerzetes Kanonok-Rend' Prélátusa, Keresztelő Sz. János Jászói és Sz. Kereszt Leleszi, és N. Várad-hegyi Szent István első Mátyr' Prépostja. †

Villax Ferdinánd, a' Cistercai Szerzet' Zirczei Pilisi és Pásetói Prélátusa. — *Győr mellett.*

Egyházi Fő-Tisztelendők:

Sz. Benedek Szerzete' Nagy Tiszteletű Conventje Pannonhalmán.

Csergovics János, a' Munkácsi Székes Egyház Kanonokja, és a' Kir. Ungvári Gimnásium Igazgatója.
Csák Ferencz, Sz. Mihály Gáborjáni Apátúr, Nagy-Várad Székes Egyház' Kanonokja, Bihar és Békés Vármegyék' Tabla-birája. †

Darcsák (Nalatalnál) János, B. S. Egervári Prép. Egri Kan. az Egri Érseki Lyceum' Pro-Direct. Böles.
 Dokt. az az Érseki Sz. Székkel a' Hízaság' és Hitbéli Ugyek' védője.
 Joub (Fancsal) Matyas, a' B. Szaiz Zér-Monostori Apátja, a' Kassai Székes Anya - Szent - Egyhá'
 Kantora és Kanonokja, 'a' az Ursula Apácák' Curátora.
 Kiss János, töl a' Dunal Evang. Superintendens és Sopronyi Német Préd.
 Kuzsny József, Pozsonyi Kanonok. (Tit.)
 Kulley János, Veszprémi Prépust és Kanonok, 'a' az egész Megyében Püspöki Képviselő.
 Ocsay (Ocsai) Antal, Nagy-Váradi Kanonok, Udr. Kaplány 'a' a' Bécsi Fő-egyházi Intézet egyikik
 Igazgatója.
 Paldán József, Sz. Szaniszló Püspökről nevezetett Apátúr, a' Kassai Székes Anya - Szent - Egyhá'
 Nagy-Prépustja és Kanonokja.
 A' Praemonstratumi Szerzetes Fő-Tiszt. Kanonok Urak' Gyülekezete *Keszthelyen.*
 A' Praemonstratumi Szerzetes Fő-Tiszt. Kanonok Urak' Gyülekezete *Szombathelyen.*
 Szmodics János, Veszprémi Fő Káptalan' Kaszonokja, Semináriom' Praefectusa, Zala és Somogy
 Vgyek' Tábla-bírája.
 Tegen János, N. Varadi Székes Egyhá' Kanon. az ifjú Növendék és a' nyugalmazott Papság' Igazgatója,
 'a' Közép - Szolnok és Bihar Vgyek' Tábla-bírája.
 Turcsányi (Turcsányi és Kr'ztianfalval) Ferencz, a' Kassai Székes Anya-szentegyhá' Custosa és
 Kanonokja.
 Vajky György, Mária Magdalena F. Orsi Prépust, 'a' több Várm. Tábla-bírája.

Világi Meltóságok:

Gróf Amade (Várkonyi) Taddaens, Cs. Kir. Kamarás.
 Gróf Andrássy (Sz. Királyi és Kraszna-Horkai) György, Cs. Kir. Kamarás.
 Ifj. Gr. Andrássy (dóto) Ferenca.
 Gróf Apponyi (Apponyi) Antal, Sz. Istv. Kir. Rend. Nagy Ker. Vitéz Leopold Rend. Commendátora, a'
 Tok. Sz. Jozef 'a' a' Parmai Sz. György Nagy Keresztese, Cs. Kir. bel. titk. Tan., Kamarás és
 Követ *Périban.*
 Időbb Gr. Barkóczy (Szalai) János, Cs. Kir. Kamarás.
 Ifjabb Gr. Barkóczy (dóto) János.
 Gróf Baully (Lissonci) József, Cs. Kir. Kam. és a' Fels. Erdélyi Kir. Gubernium' Tanácsosa.
 Herczeg Battyányi Battyán Fléop, Németh-Ujvár' örökös Ura, Strattmani Gróf, a' Leop. Cs. Vitéz
 Hadig Közép Keresztese, Cs. Kir. Kam. és Vasm Várm. örökös Fő-Ispánja.
 Gróf Battyányi József, született Gr. Lórá Anna Asszony', Csillag Keresztese Dáma.
 Biro B. János (Komori) Lajos, a' Sz. István Ap. Kir. Vitéz Rend' közép Keresztese, arany sar-
 kantyus Vitéz, Cs. Kir. Státus és Conferent. Tanácsos, Körös Vármegye' Fő-Ispánja, 'a' a' M.
 Törv. Kir. Tábla Bírja.
 Gróf Bethlen Ferenca, Csasz. Kir. Fő-Hadaagy a' III-dik Friderik Wilhelm Burkus Király 10-dik
 számú Magyar Lovas Ezeredében.
 Gróf Bertold (Sigmund), Cs. Kir. Kamarás. *Bécsben.*
 Baró Berzeviczy (Berzeviczi és Daróczy) Vincze, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Herczeg Brezenhelm (Rögény) Ferdinánd (Tit.)
 Gr. Csaky (Keresztességi) István, a' Fels. Kir. Magyar Kamara' Tanácsosa, Szepes Földé' örökös
 (Tit.)
 Gr. Csaky (Keresztességi) Antal Brúnó, Cs. Kir. Kamarás.
 Gr. Csaky (dóto) Sándor, Cs. Kir. Kamarás.
 Gr. Csirák (Csiraki és Diénesfalvi) Antal, Sz. István Ap. Kir. Jeles Rendje' közép Keresztese, arany
 sarkantyus Vitéz, Cs. Kir. Kamarás, val. B. T. és Magyar Királyi Helyt. Tan. Ország' Bírja,
 a' Het-szem. Törvény-szék' Köz-bír. és Fejér V. Fő-Ispánja.
 Gr. Desseffy (Csernési és Tarkói) József.
 Gr. Dietrichstein Ferenca, Cs. Kir. Kamarás.
 Herczeg Esterházy (Galanthai) Miklós (Tit.) Könyv-tárja *Bécsben.*
 Gr. Esterházy (Galanthai) József, Cs. Kir. Kamarás, Udvari és val. B. T. Státus Tanácsos, a' Sz.
 István Apostoli Rend' Commendátora, Kir. Fő Ajtós-Allók' Mestere, és Na. Zemplén Vgye'
 Fő-Ispánja, 2. Ec.
 Gr. Esterházy (Galanthai) Nepemnek János, Cs. Kir. Kam. val. B. T. Tanácsos. és Veszprém. Várm.
 Fő-Ispánja.
 Gr. Festetics (Tolnai) László, Cs. Kir. Kamarás. 3. Ec.
 Gr. Festetics (Tolnai) Imre, Cs. Kir. Kamarás.
 Gr. Galay (Nadaskai) Lajos, a' Felső Magyar Cancellariánál Concipista.
 Gr. Györf (Radvani) Ferenca, Cs. Kir. Kam. és Tan. Bács és Bodrog Vgye Fő-Ispánja.
 Gr. Hadick (Futaki) Gusztav, Cs. kir. Kamarás és Kapitány.
 Gr. Hlyshazy (Hlyshazi és Dubnitz) István, Arany-gyujtas Vitéz, Cs. kir. Kam. és val. B. T. Tan.
 Fő Asszisztens-mester, Liptó és Tencsén Vgyek' Fő- és örökös Ispánja.
 Ifj. Baró Jozsef (Majcherházi) János, Cs. Kir. Kamarás.
 Gróf Karolyi (N. Karolyi) György, Cs. Kir. Kamarás.
 Gróf Karolyi (N. Karolyi) Lajos, Cs. kir. Kamarás.

Gróf Keglevics (Buziák) Gábor, Cs. kir. Kamarás, a' N. Mélt. Magyar Helytartói Tan. Tanácsos, és Csongrád Vgye' Administrátora.

Báró Kemény Simonné, született Gróf Teleký (Széki) Anna Asszony.

Báró Kemény (Magyar Gyerő-Monostori) László. (Tit.)

Nagy Mélt. Övezgy Kerekes Generáláné, szül. Úrményi Jó'sefné Ó Ekzs. Nagy-Enyeden Erdélyben.

Mélt. Láng Fülöp, Cs. kir. Ezeredes a' III-dik Frídrík Wiib. Barkus Kir. 10-dik számú Magyar-lovas Ezeredében.

Herczeg Liechtenstein Károly, Cs. Kir. 7-ik számú Nagy. Lovas Ezer. 100-os Kapitány Fűkezesát.

Báró Luzzánszky (Reglitzel) Pál, Cs. kir. Fő-Hadnagy.

Nagy Mélt. Majláth (Székelyi) György, a' Mélt. Királyi Tábla Elő-Elője, 'a' a' Törvényes Hazai dolgokban Ó Felsége' Képviselője, Sz. Istv. Apost. Kir. jeles Rendnek Keresztese 's' Titos. Honh. Vármegye Fő-Ispánja.

Nagy Mélt. Generális Övezgy B. Menséry Dánielné, szül. Szirmai Szirmay Theresia Asszony Ó Ekzs.

Báró Mednyánszky (Medgyesi) Alajos Lajos, Cs. Kir. Kamarás.

Herczeg Odescalchi Augustus. (Tit.)

Báró Orczy László, Cs. kir. Kamarás és Kapitány.

Báró Orczy Lőrincz, Cs. kir. Kamarás.

Idjább Gróf Pálffy (Erdődi) Ferencz, Cs. kir. Kamarás.

Báró Podmanitzky (Aszódi) Elek (Tit.)

Báró Perényi (Perény) 'Sigmund, Beregh Vgye' első Al-Ispánja.

Báró Prónay (Tóth-Prónay) Elek, Cs. kir. Kamarás és Tan.

Gróf Ráday (Ráday) Gedeon, (Tit.)

Fő-Mélt. Gróf Reviényi (Reviényel) Ádám, Sz. István Apost. Kir. jeles Rend. közép Ker. és Cancelláriusa, Leopold Cs. Rend. 's' a' Sardiniai Kir. Moritz és Lázár Rend. Vitéze, Cs. kir. v. b. t. Tan. 's' Kam. Kir. Udr. Magy. Fő-Cancellarius és Udvari-Mester, Tettes Borsod Vgye Fő-Ispánja.

Gróf Széchényi (Sárvári 's' Felső-Vidéki) Pál, Cs. kir. Kamarás.

Gróf Széchényi (Sárvári 's' Felső-Vidéki) István, Cs. Kir. Kamarás és több Vitéz Rendek Keresztese. Nagy Mélt. Székely (Kilényi) Mihály, Cs. kir. Kam. Udvari Tan. Arany-kulcos Vitéz, és az Erdélyi Mélt. Törvényes kir. Tábla' Elő-Elője.

Nagy Mélt. Szilassy (Szilass és Pillei) Jó'sef, Cs. Kir. Udvari Tan. T. N. Torna Vgye Fő-Ispánja, és a' N. M. Hét-személyes Fő Törvény-szék' Köz-bírája, a' Danántól lévő Helv. Vall. tartó Sup. Cur.

Gróf Sztáray (N. Mihályi és Sztáray) Ödön Úr.

Gróf Teleký (Széki) Ferencz, Cs. kir. Kamar. és Erdélyi Gubern. Tanácsos.

Gróf Teleký (Széki) Jó'sef, Cs. kir. Kamar. a' M. Törv. kir. Tábla' Bírója, a' Tisza mellyéki Ref.

Super. Fő Curátora, és Császári Vármegye' Fő-Ispánja.

Nagy Mélt. Övezgy Úrményi (Úrményi) szül. Komjáthy Anna Ass. Csillag Keresztese Dáma, Ó Ekzs.

Nagy Mélt. Úrményi (Úrményi) Ferencz, Cs. kir. Kamar. és Fiumei Gubernátor.

Gróf Waldstein (Wartenbergi) Jó'sef, Cs. Kir. Kamarás.

Báró Vécsey (Hajuscskói és Vécsei) Miklós, Cs. kir. Kam. val. B. T. Tan. Szathmár Vgye Fő - Ispánja, 's' a' N. M. Hét-személyes Tábla' Köz-bírája.

Báró Vécsey (Hajuscskói és Vécsei) Pál, több T. N. Vgyek' Tábla-bírája.

Báró Vessélnyi (Hadadi) Miklós, Cs. kir. Kamarás.

Báró Wenckheim Jó'sef, Cs. kir. Kamarás, és Arad Vgye' Fő-Ispánja.

A többi Nagyságos, Tekintetes, Nemzetes's a' t. Elő-fizető Uraik nevei betű-rend szerint:

A.

Andrássy György, Sz. György, és Katalin-földje' Fő Jegyzője.

Antonovics (Almás) Jó'sef, Bécs- Badrog Vgye' Tábla-bírája, és Szabad kir. Szabadka Váross' Fő-Bírája.

Aranyosi (Forbácsi) János, Ns. Kir. Kassa Várossa Kapitánya és több Ns. Megyek Tábla-bírája.

B.

Bárány (Debreceeni) Ágoston, több Méltóságos Famíliák' Fiskálissa Torontól Férn.

Balajthy Ferencz, Cs. kir. Kapitány, Egerben.

T. T. Balajthy Jó'sef, Munkácsi Reform. Prédikátor.

Baricz János, N. Enyedi Prof. és Orvos-Doctor.

Bartakovics Adalbert, Magyar-oroszák' Hercegi Prinszsa ó Eminentziának Udvari Káplánja.

Barthall (Belchági) György, a' Mélt. Kir. Tablanal Itélő-Mester.

Bay (Ludányi) György, Beregh Vgye' Szolga-Bírája.

Bene Jó'sef, Csongrád Vármegye Fő-Jegyzője.

Bene Ferencz, Cs. kir. Ó Felsége Consiláriussa; Orvos-Doctor és Professor a' Kir. Pesthi Egyetemen.

Bene Gergely, a' Londoni Kir. Kertmívelés és a' Szász kir. Szőlő-mívelésre ügyellő Társaságok' Tagja.

Benkő Sándor Úr, Szilasson.

Béni Cs. Kir. Fő Posta-kivatal.

Beszerédy (Beszerédy) Miklós, a Veszprémi Szent Szék' hités Jegyzője.
 Beszerédy (Beszerédy) István, Tolna Vgye Fő-Jegyzője.
 Bodrogy István, Hazai Ügyvéd és Mező-Berényi hités Jegyzője.
 Bodrogy József, Győr Vgye Al-Ügyőzsze.
 Borasimza (Borasi) János, Beregh Vármegye Szolga-bírája.
 Borasimza Károly, Cs. Kir. Cadét a' III-éik Fridrik Wilhelm Burkus Kir. 10-dik számú Magyar-Lovas Ezredében.
 Boronkay (Boronkai) Miklós, Máramaros Vármegye' Al-Ispánja.
 Budai Cs. Kir. Fő Posta-hivatal' 2-dik Osztálya.
 Butyky József. *Miskolcon.*
 Burján Pál, Kolo'vári és Budai Könyvtáros 4. *Ex.*

C.

Cziso' (Titt.) Tagjai Pesten.
 Chixár Mihály, Torna Vgye Fő-Fiskálisa.
 Csapó Dániel, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Cserey (Nagy-Ajtai) Farkas, Cs. kir. Kamarás, és Fő Strázsa-mester. *Bécsben.*
 Cserey András, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Czuczor Gergely, Sz. Benedek' Szerzetén lévő Áldozó Pap, a' Gyúri Gimnáziumban az Ékesen-szöllés Tanítója.
 Cseniczky Sándor, Cs. Kir. nyugodalomra lépet Kapitány. *Teknyén.*

D.

Dankó János, Arad Vgye' Levél-Tárnokja és hités Jegyzője.
 Daróczy (Király-Daróczi) Zsigmond, Babarévi Káplán.
 Deák Antal, Szala Vármegye Elő Al-Ispánja.
 Deák Ferencz, Oszenticza és Dolnos Helységek hités Jegyzője.
 Deák József, a' Tatal és Geszteti Uradalmak' Szám-tartói Segédje.
 Debreczeni Reform. Nemes Collégium' Könyv-tárja.
 Idős Derecsnyi (Derecsni) János, Cs. kir. Tanácsos és több Ns. Megyék' Tábla-bírája.
 Ifj. Derecsnyi (Derecsni) Pál, Cs. Kir. Tanácsos és Tábla-bíró.
 Dehervics Basilius' Munkácsi Parochus és VRaperst. Tettes Beregh Vármegye Tábla-bírája.
 Dabay József, Áldozó Pap, és a' Székely Udvarhelyi kir. Gymn. Ékesen-szöllés' Tanítója.
 Dékcs (Csabai) László, Zemplén Vgye Fő-Jegyzője, 's több Vgyék' Tábla-bírája.
 Dübrenstey Gábor, a' Had. kerül. másod Tartomány-biztos, 's több Vgyék' Tábla-bírája.
 Idős Draskóczy (Draskóczy és Jordánföldi) Gábor, több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Ifj. Draskóczy (Draskóczy és Jordánföldi) Sámuel, Gömör és Kis-Honth Vgyék' Fő Szolga-bírája.
 Draskóczy (Draskóczy és Jordánföldi) Sámuel, hités Ügyvéd, és Borsod Várm. Tábla-bíró.
 Dunsay Imre, Miskolci Evangélikus Oskolák' Professora.
 Dráveczky Miklós, Cs. kir. Cadét az III. Fried. Wilh. Burkus Király 10 számú Magyar-Lovas Ezred.
 Duházy Mihály, Abaúj és Zemplén Várm. Tábla-bírája.

E.

Egyedi Reform. Ns. Collégium' Könyv-tárja.
 Ebergery (Telekes) Benedek, Tábla-Bíró.
 Eggenberger József Könyvtáros Pesten, 10 *Páldágra.*

F.

Fáy (Fáj) Ferencz, Torna Vgye' Fő Szolga-bírája.
 Farkas József, az Egyházi Törvény-'s Történetek' Tanítója. *Pécsett.*
 Fischer Károly, Sz. kir. Kassa Varossa Fő-bírája, 's több Vármegyék' Tábla-bírája.
 Főrizs József, Bihar Vármegyei Tábla-bíró.
 Földváry (Bernáthfalvai) Miklós, több Tettes Ns. Megyék' Tábla-bírája.

G.

Gergye (Nagy Kajdi) Gábor, Cs. kir. Kam. és H. Liechtenstein 7-ik számú M. Lov. Ezred. 100-os Kap. Ghyczy (Aasa és Ablanc-Kürti és Ghyczy) Ignác, Babolnai kir. Int. Fisk. 's több Vgye. Tábla bírája.
 Gregus Tamás, Bécs, Bodrog, tírv. egyyes. Vármegy. Tábla-bír. és Kamar. Ügyvéd.
 Guzmics Isidor, Sz. Benedek Szerzet. Áldozó Pap, Theol. Doctor és Prof. Pannon-akadéma.
 Görög Deszter, a' Sz. István Vitéz Rendje Közép-Keresztesse, Cs. kir. Kam. és Udv. Tan.
 Gyulay Sándor, Gróf Andrássy Károly Ügyvédje.
 Gyuczászy (Moyafalvai) Gábor, Nógrád Vgye második Al-Ispánja.
 Gúts János, Arad Vármegyei Földmérő.
 Gégő József, Beodrai Uradalmi Szám-tartója.
 Gergey József, Kézdivászló Földmérő.
 Gedő (H. Sz. Mártoni) József. *Ábrudbányán.*

H.

Hanzsly János, a' Marétföldi Uradalom' Fiskálisa. *Bánát-Komlócon.*
 Horváth (Csabai) Mihály, Bécs, Bodrog, t. egyy. Megyék' Fő adó-szedője 's Tábla-bírája.
 Horvathczy István, Dömöki Evang. Prédik. és a' Komencs Al-megye Sétora.
 Huzly Károly, a' N. Váradi Megye' Sz. Szék' Jegyzője.

Hastichea Kozrad Adolf, Pesthi Könyvtáros 3 Peldányra.
Horváth István, Károly Ó Fő-Hercegsége Belyei Uradalma Számtartója.
Hollay Fülöp László T. N. Veszprém Várm. és több N. Várm. Tábla-Bírája.
Hrabovszky (Hrabovai) János, a' Községi kir. Kerületi-Tabla' hites Ügyvédje.

I.

Hosvay (Hosvai) Dániel, Beregh Vrgye Fő-Szolga-bírája.
Illés (Édri) Mihályné, születési Saakonyi Katalin Asszony.
Illés (Édri) Pál, Nyang. Predikátor, Vanyolón *Pápa-mellett.*
Irix Német Folyó-írás' Redaktsiója.
Iványosy Antal, a' Görög 's Magyar Nyelv' és Literatúra' Tanítója. *Egerben.*
Jurányi Sámuel, Evang. Oskolák' Professzor Nyíregyházán.

K.

Kállay (Kállai) Leó, Cs. kir. Oberstlieutenant, és több Vármegyék' Tabla-bírája.
Karpner Antal, a' Győri Püspökség' Titoksekja, és Győr. Vrgye Tabla-bírája.
Kassai Cs. kir. Fő Posta-Hivatal.
Kantaczy (Kantucci és Széghalmi) Ferencz, több Vrgyék' Tabla-bírája.
Kémes János, Mélt. B. Bánffy Adám Úr Kéméri Udvar-bírája.
T. T. Kiss (Nagy-Apáthi) Sámuel, Szől-Székben.
Kiss Károly, B. Márjasy Cs. kir. Magyar Gyalog Ezred. Granatőr Hadnagy.
N. T. Kiss Venczel, Sopronyi Prof.
Kiss (Bocskai-Módszari) József, Alsó Fejér Vrgye Vize-ispánja. *Erdélyben.*
Komlóssy (Komlósi) László, Beregh Vrgye Masod Al-ispánja.
Kondó (Póka-teleki) József Benedek, Cs. kir. Magyar Úczarnok és több Vrgyék' Tabla-bírája.
Kovácsy (Görgey) Mihály, hites Ügyvéd, és Nigós Baró Révay József Ó Nga Fijai Nevelője.
Kört Sándor, S. N. Pataki Prof. és több Vrgyék' Tabla-bírája.
Kraynyák József, Abony Vrgye Szolga-bírája.
Krixaics István, Kir. Helytartó-Tanács' Tisztja.
Kubinyi (Felső Kubinyi és Nagy-olasi) Angusztnus, Nógrád Vrgyei Tabla-bíró Fidefaldos.
Kovács János, az Eperiesi egyvesenit Görög Cath. Püspöki Megye Bibliotékája Fundátora.
Kopolnay Antal, több Tettes N. Megyék' Tabla-bírája.
Krisztf József, Veterinarus Asszón.

L.

Lányi (Kis-Szántói) Izre, Cs. kir. Kamarás, 's a' Debreczeni District. Tábla-Présese Tttis. Verőce Vrgye Fő-ispánja.
Lázár Izre, Traasennalis Commissárius Pest Vármegyében.
Lőrincz András, kegyes Szerzetbeli Aldozó Pap és Professor Tatán.

M.

Magda Pál, S. N. Pataki Prof. és több Vrgyék' Tabla-bírája.
Magyar-nyelv' Halgatók a' Püspöki Lyceumban Szerzetben.
Makáry György, Honi Ügyvéd és Heves Vrgye Tabla-bírája.
Mankula Simon, Bacs-Bodrog, t. egyy. Vrgyék' Katona-bírósa.
Martiniácz László, Torna Vrgye Al-ispánja.
Masner János Neponak, Ugh Vrgye Ürr. Dactora.
Majthényi (Kesseli) Gábor, több Vrgyék' Tabla-bírája.
Miháts (Zamabéri) István, Nustai Plébános.
Morvay (Alsó-Draskoczi) Károly, több Tttes N. Megyék' Tabla-Bírája.
Markovits (Cserzei) Eduard, Cs. Kir. Hadnagy az 7-dik számú Magyar-Levas Eszeretben.
Móhes Péter, Mélt. Gróf Zichy Károly Úr. Nevelője *Fő-ispánban.*
Mártos József, Beregh Vár. Tabla-bíró, és Bécsi Egyetemnél a' Magyar-nyelv. Professora, a' Magyar Kir. Kiadója *Bécsben.*

N.

Nagy (Nagy-bukli) Pál, Soprony 's több Vrgyék' Tabla-bírája.
Nagy Ignác, több Vrgyék' Tabla-bírája. *Fécsen.*
Nyiri István, S. N. Pataki Prof. 's több Vármegyék' Tabla-bírája.
Nemesványi Károly, Hazai-Törvény. Tanítója *Eperiesen.*
Neuhold (Süvényházi) Károly, Győr Vrgyei Tabla-Bíró.

O.

Okolicsányi (Okolicsnai) Antal, az Tizis-ispáni Kir. kerületbeli Tábla Assessora.
Osterhasber Moricz, Ifj. Gróf Keglevics Prefectusa Győrben.

P.

Pápay (Pápai) Ferencz, Tatán és Gesztési Uradalmi Fiscalis.
T. T. Patay (Patai) János, Theologiat tanító Prof. *Bécsben.*
Pataki Reform. Nemes Collégiom' Könyv-tárja.

Pogány (Csabi) István, több Tettes Megyék' Tábla-bírája.
Polgár László, Sz. Benedek Szerzetesbeli Pap és Ravaszi Plébános.
Pucz Antal, Ballonyi Plébános.

R.

Rónsa József, Arad Vrgye Fő-örroza, 's Tábla-bírája.
Ruhietl József, Fő-Mélt. H. Eszterházy Miklós Urad. Írnokja.
Róssyai Kertületbeli Evangelicum Gymnasium.
Rösler Kristóf, a' Budai-Pesti Német Újság Redactora.

S.

Sében (Zilah) László, Ca. kir. Fő Strá'za-Mester, a' Magyar Nemes Testürső Gárdánál *Bécsben*.
Noltész János, több Tettes Na. Megyék Tábla-bírája.
Somogyi János, N. Mélt. Gr. Széchényi László Ó Ekan. Horpácsi Ud. Kasznárja.
Soós (Soóvári) György, több Na. Vrgyék Tábla-bírája.
Sopronyi Na. Magyar Társaság.
Stöck Ferencz, a' Ca. kir. Fő Herceg. és Nádor-Isp. 12-dik számú Magy. Lov. Eszered. 100-os Kapitány.
Szabó Nepomuk, Türjei Administ.
Szalay Antal, a' Pécsi Megye Áldozó Papja, és Ertényi Káplán.
Székely-Udvárhelyi Evang. Reform. Nemes Collégium.
Szilgyi Evang. Reform. Na. Lyceum.
Szilágyi József, Özevgy Gr. Szapáry Péterné Ó Ngy Szécsi-Sziget Uradalmaélléi Tisztje.
Szilassy (Szilasi és Püli) Ferencz, Gömör Vrgye Fő-Szolga-bírája.
Szármay (Sármay) Adám, a' Kir. Törv. Tábla' Ref. Assessora.
Sármay (Sármay) Lajos, Szathmár 's több Vrgyék Tábla-bírája.
Szombathelyi Seminárisiális Könyv-tár.
Szucsita (Pataéri) Istvan, Bács- Bodrog t. egy. Megyék' Tábla-bírája.
Szűcs (Tasnádi) István, Udvari Ágenz és Const. Tan. *Bécsben*.
Schedel Ferencz, Orvos Doctor *Pestben*.
Salacz Antal, a' Békési Uradalom Számvevője.
Sándor (Szlavaiaszi) Mihály, Ca. kir. 7-dik számú Magyar Lovas Eszeredbeli 100-os Kapitány.
Spisics (Sapras) Ignác, több Ttes Na. Megyék Tábla-bírája.
Stüller Sándor, Kir. Praktikus.
Simónbonyhay Benjámin, Na. Mező-Erdény' hitos Jegyzője.
T. T. Szánthó Ferencz, Bogyi Reform. Prédikátor.
Sittesszám József, az Simongáthi Uradalom' Tisztartója.
Sallágyi János, Ca. kir. Fő-hadnagy a' III-dik Fried. Wilh. Burkus Kir. 10-ik számú Magyar Lovas Eszer.

T.

T. T. Terhes Sámuel, a' Kassai Ref. Ekkl. Prédik. 's több Na. Vrgyék' Tábla-bírája.
Tüttai István, Uradalmi Tiszt. Nagy-Csánán.

U.

Ugróczy Ferencz, Kegyes Szerzetesbeli Áldozó Pap, Léval Gymnas. Dir. Bars Vrgye. Tábla-bírája.

V.

V. Varga István, Theol. Doct. és Szüksézi Refer. Prédikátor.
Vasday Mihály, Szécsi Káplán.
Vekerle Godefried, a' Sz. Benedek Szerzetesbeli lérő Pap, és kir. Gymnasium Igazgatója.
Villén Constant, Sz. Ferenc Szerzetesbeli Gvardlán.
Wesserte Ignatz, a' Bécsi Áldozó-Papi Fő-Intézet' Tagja.
Vitéz (Nyitra-Irankal) János, Tettes Abaúj Vármegye Fő-Jegyzője.

W.

Walther László, M. Gr. Károlyi Nemzettség' Levél-tárnokja. Ttes Csongrád és Esztergom Vármegyek' Tábla-bírája.

Z.

Zákó (Bajsal) György, Bács- Bodrog, t. egy. Megyék' Tábla-bírája.
Zvonik János, Ca. kir. 100-os Kap. a' Hercegg János 1-3 számú Dragonyas Eszeredben.
Zaloz Mihály, Ca. kir. Hadnagy, és Na. Ca. Kir. 2-dik számú Székely 15 számú Eszeredben, a' Nemzeti Intézet Korányzója, *Keszi-Vásárhelyen*.

Ezen Folyó-íráásra minden Cs. kir. Posta-hivatalokon kívül, a' következendő helyeken, és TT. Uraknál előre fizetni lehet a' kik erre nézve alázatos bizodalommal meg is kéréstetnek, úgymint:

Aradon: T. Dankó János Úr, T. N. Arad Vármegyei Hites Levéltárnokja és Jegyzője.
Bécsben: TT. Theol. Prof. Patay János Úr, és a' Cs. kir. priv. Könyvtár Igazgató, Cs. Kir. Polata melett lévő Boltháza.
Debreczenben: Nretes Tóth Mihály Úr Könyvtáros.
Egerben: Tek. Ivánszky Antal Úr, a' Magyar Nyelv és Literatura' Tanítója.
Eperjesen: Kollár Gottfried J. Úr, Könyvköte.
Szék-Fővárosban: Raader Könyvtáros Úr.
Győrött: Könyvtáros Schwaiger Úr.
Kisvárdán: N. Tiszt. Wagner Tóbiás Úr, Kalocsai Érseki Megye Sz. Sték' Jegyzője.
Kölcshelyen: Tek. Ladányi Sándor Úr, Kecskemét Város Fő Notáriusa.
Komáromban: T. F. Alsó-Szopori Nagy Pál Úr, Ev. Prédikátor.
Köztegen: Engel Pál Úr, Könyvtáros.
K. Lomnitzon: TT. Melczter Jakab Úr, Évang. Prédikátor.
Miskolcon: TT. Dunay Imre Úr, Professor.
Munkácsban: TT. Balajthy József Úr, Ref. és Evang. Prédikátor.
N. Váradon: Nagytisztelétű Huszly Károly Úr, Sz. Szék Jegyzője.
Nagy-Szombaton: T. Ocskai Ocskay Gáspár Tanácsos Úr.
Nyíregyházán: Kollár Károly Úr, Könyvtáros.
Nagréd Vármegyében: T. Pilisi és Sallasi Szilassy József Úr, Fő Eltész.
Pannon-halmon: Nagytisztelétű Guzmics Izidor Úr, Theol. Doct. és Professor.
Péttett: Nagytisztelétű Farkas József Úr, Theol. Doct. és Szemináriumbeli Professor.
Pesten: Eggenberger József, Hartleben Konradt A. és Kilián György Könyvtáros Urak.
Pozsonyban: Landes és Schwaiger Könyvtáros Urak.
Sopronban: Fő Tiszt. Kis János Úr, Dunántúl lévő Evang. Superintendens.
Sümeghen: Veszprém Várm. — T. Viser István Úr, Magyar-ország' és a' Veszprémi Püspökség' Indszellőrije.
Szatmár Németiben: T. György József Úr, Ref. Prédikátor.
Szegeden: T. Bene József, Úr, T. Na. Csongrád Vármegye' Fő-Jegyzője.
Tímóvárosban: T. Dessewffy Antal Úr, Fő Sz. Bírő.
Ujhelyben: Tek. Csabai Dóku László Úr, T. Na. Zemplén Várm. Fő-Jegyzője.
Veszprémben: TT. Flizár György Úr, Theol. Doctör és Professor.
Érdélyben, Nagy-Egyedben: Tek. Baricz János Úr, Orr. Doct. és Professor.
Érd. Kolozsváron: TT. Mészes Sámuel Professor Úr, és Nates. Guttman János Úr Könyvtáros.
Érd. Sz. Udoarhelyen: T. Saigethy Gyula Mihály Úr Professor.
Érd. Szébenben: T. Hochmeister Márton Úr, Városi Polgár-Mester, és Typograph.'s Könyvtáros

Teljes bizodalommal kéréstetnek az elő-fizetést bészede (Tit. Tit) Urak, kik az 1828-diki elő-fizetésből bégyült pénz meg mind-akkoráig is bé nem küldötték, ne terhelteszenek azt hová hamarabb beküldeni, valamint az 1829-dik Esztendőre elő-fizető Tit. Tit. Uraknak is vezeték 's kereszt neveiket, titulusaikat és lakhelyeiket azon legközelebbi Posta-járás' tudósításával, a' honnan legrövidebb úton szokták leveleiket venni, méltóztassanak a' bégyült pénzzel együtt, vagy Póston, vagy hiteles alkalmatosság által beküldeni, mivel tetemes költségekkel lévén össze-köttetve az efféle Folyó-írárok' küldása; csak úgy tétődhetik az állandóvá, ha a' köz-segedelem megcsökkenést nem szenved, és az elindult Intézet össze tett vállakkal támogatatik.

Továbbá ismételtetik: hogy azon Tudós Hazánk' íróji, kik ezen Folyó-írást, alkalmas, jó és eredeti munkáikkal elő-fogják mozdítani, minden kinyomatott ívrt egy egy pongó arannyal tiszteltetnek-meg. A' TT. Collector Uraknak pedig, minden 9 elő-fizető után a' 10-dik példányt ingyen ajánlja a' Kiadó.

Végre, a' Pest 's Budához közelebb lakó, 's ezen Idő-szaki Írásunkat feltartani kívánó tisztelt Olvasóink, teljes bizodalommal kéréstetnek, méltóztassanak az előfizetést Pesten, (Tit.) Könyvtáros Eggenberger József Úrnál, mint centrális helyen letenni.

